Coperta şi supracoperta: *Cristea Miiler*
Cartea a apărut cu sprijinul MINISTERULUI CULTURII
ION AGÂRBICEANU
OPERE 16
PUSTNICUL PAFNUTIE
ŞI
UCENICUL SĂU ILARION
POVESTIRE
SFÂNTUL
EDITURA MINERVA
ROMAN
Ediţie îngrijită de
MARIANA IOVA şi VICTOR IOVA
1998
Toate drepturile rezervate Editurii Minerva ISBN 973 – 21 – 0565 – 8

Notă asupra ediţiei începută în urmă cu aproape patru decenii, această ediţie de *Opere* Ion Agârbiceanu a fost concepută de conducerea fostei Edituri pentru Literatură ca un semn de omagiu adus autorului romanului *Arhanghelilor*, cu ocazia împlinirii venerabilei vârste de 80 de ani.

Dacă în 1962 au apărut primele trei volume în vederea omagierii, după moartea scriitorului (mai 1963), ritmul firesc de editare al volumelor a suferit întârzieri nejustificate. Datorită unor cauze mai mult subiective decât obiective s-a ajuns, astăzi, abia la al XVI-lea volum din cele XXX, câte erau proiectate.

În vederea continuării ediţiei trebuie să amintim, în câteva rânduri, scrierile ce ar urma să cuprindă sumarul viitoarelor volume: schiţe rămase în periodicele vremii şi neincluse în această serie; romane inedite şi publicate în reviste; povestiri pentru copii; memorialistică; scrieri pe teme religioase, publicate şi inedite, ediţia încheindu-se cu

publicistică şi corespondenţă.

Referitor la publicistică, trebuie să subliniem o latură mai puţin cunoscută a autorului *Cronicii transilvane* şi anume militantismul său pentru înfăptuirea unităţii statului naţional român, iar după actul de la 1 decembrie 1918, faptul că a fost cel mai activ publicist pentru consolidarea lui, prin deviza: muncă şi solidaritate. Publicistica sa e concentrată în ziarul *Patria* şi revista *Tribuna*, pe care le-a condus. Numai în *Tribuna*, între anii 1938 – 1940, a publicat 600 de articole. În afara acestora, a colaborat la un număr impresionant de ziare şi reviste, ce se ridică la cifra de 516, răspândite în 70 de oraşe, întinse pe o arie ce depăşeşte hotarele ţării. Titlurile apărute (1700) se apropie de numărul scrierilor literare.

Pregătirea textului pentru tipar la povestirea *Pustnicul Pafnuţie şi ucenicul său Ilarion* s-a făcut după manuscrisul autorului, pe care l-am confruntat cu textul tipărit în 1938 la Editura Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol”, apărut în colecţia „Cartea satului”. Primele trei pagini, lipsă din manuscris, le-am reprodus din această ediţie.

Analizând textul manuscris, am observat unele mici modificări stilistice pe care autorul le-a operat în vederea pregătirii ediţiei citate. Spre exemplificare, citǎm: *cine mă de lungă*, a fost înlocuit cu *cine mă alungă*, *de ce mi l-a luat* cu *de ce mi l-a smuls*, *cât era de lipsă* cu *cât trebuia*; *îşi dăduse poate seama* cu *îşi dăduse pesemne seama*; în loc de *torturează* autorul modifică *îşi căzneşte*, în loc de *să nu descurajezi*, *să nu te temi*, *curaj* e înlocuit cu *bărbăţie* etc.

Textul romanului *Sfântul*, inedit, l-am reprodus, cum era şi firesc, tot după manuscrisul scriitorului. Menţionăm că şi acesta a fost revăzut de autor, dar nu din punct de vedere stilistic, ci din punct de vedere al conţinutului. Aceasta, pentru că, în anii 1950 – 1960, Ion Agârbiceanu

făcea eforturi deosebite, susţinute şi de cei care-i preţuiau valoarea literară, să poată convinge editurile de stat să-i publice scrierile, pentru a se putea întreţine. Şi manuscrisul acestui roman, ca şi celelalte inedite au circulat pe la numeroşi editori, pentru a putea căpăta avizul de tipărire. Aceştia i-au cerut, în vederea unui aviz favorabil, diferite modificări, impuse de criteriile procustiene de editare ale ideologiei proletcultiste. În consecinţă, Ion Agârbiceanu a eliminat pasajele incriminate, iar pe altele le-a rescris.

Astfel, din paginile 24 – 25 a fost eliminată o jumătate de filă; de asemenea, fila 33 este secţionată, iar cele două părţi legate cu un fragment rescris; filele 34 – 35 sunt eliminate şi înlocuite cu o filă albă, pe care scriitorul notează: „Au fost eliminate”, după care se iscăleşte; de asemenea, la pagina 37, pe o filă albă, e lipită un sfert de filă rescrisă.

Pentru a ilustra natura modificărilor cerute de cenzori, citǎm un pasaj tăiat (pag. 62), în care descrie atmosfera de la înmormântarea Sfântului: «Deodată, când începu cântarea ce sfârşeşte prohodul: „Veşnica lui pomenire”, şapte porumbei albi începură să zboare în roată deasupra curţii, deasupra sicriului. Zburând jos, peste capetele oamenilor. Întinzând mâna, i-ai fi putut prinde. Dispărură, luându-şi zborul către biserică, îndată ce începură să bată cuiele în coperişul sicriului.

Oamenii se înfiorară. Luară jocul porumbeilor drept semn de sfinţenie a lui Crăciun, ca pe vremuri, moaşa şi nănaşa, la botezul lui, când se văzuse acelaşi semn în biserică.»

Alăturarea celor două scrieri într-un volum este determinată de tema comună care le străbate: morala social-creştină. În povestirea *Pustnicul Pafnuţie şi ucenicul său Ilarion* apare în prim-plan teologul, care analizează cu precădere temeiurile existenţiale ale fiinţei umane, în

raport cu prezenţa şi omnipotenţa Divinităţii, şi, desigur, rolul ei în susţinerea spiritualităţii cosmice. Paradoxal, după toată încercarea pustnicului, timp de doi ani, de a-şi convinge ucenicul, ce se declară necredincios, de existenţa sufletului şi implicit a lui Dumnezeu, la sfârşit, când tânărul capătă virtuţile unui adevărat credincios şi cere să fie hirotonisit, Pafnuţie îl sfătuieşte să se întoarcă în satul de unde a venit, spunându-i: „De lumina harului tău are mai multă nevoie întunericul din minţile ţăranilor decât pustietatea munţilor”.

În a doua scriere, *Sfântul*, intră în scenă scriitorul, de data asta cu spiritul său critic, plin de aciditate, radiografiind starea societăţii noastre înainte de cel de al doilea război mondial: corupţie, jaf şi hoţie, mai ales în instituţiile statului (parlament, guvern, armată) din care nu lipseşte nici instituţia bisericească. Pentru a putea descrie degradarea morală, Agârbiceanu aduce în paginile romanului un fiu de ţăran, fără instrucţie teologală, dar cu un spirit plin de umilinţă faţă de credinţă. După o scurtă şedere la o mănăstire, pe care o părăseşte revoltat, are o vedenie în care chipul lui Cristos însângerat îi cere să propovăduiască oamenilor întoarcerea la dreapta credinţă, pentru a nu se abate asupra lor mari nenorociri.

Nimeni nu-l ascultă, considerându-l nebun. În timp ce e batjocorit şi huiduit, se-nfurie şi, într-o stare de iluminare, demască persoanele corupte şi imorale. „Nebunul” capătă faimă. Chiar dacă unii se înfricoşează, puţini reuşesc să-şi corecteze comportamentul.

Structura romanului şi implicit spiritul lui critic nu pot fi regăsite în niciuna din scrierile autorului. Pot fi căutate în individualitatea verbului fierbinte al ziaristului preocupat continuu de moralitatea societăţii şi dublat, în cazul de faţă, şi de preotul care a fost Ion Agârbiceanu. Această imagine poate fi completată şi cu scriitorul deputat, care a venit în contact direct cu atmosfera

frământată a clasei politice dintre cele două războaie. Într-un cuvânt, romanul poate fi o cronică a crizei societăţii româneşti, pictată într-o tuşă îngroşată, în care predomină culoarea neagră.

Scris în 1942, romanul ne apare astăzi de o evidentă şi stringentă actualitate.

Şi în celelalte opere, dar mai ales în aceste două, pluteşte un spirit de puritate moral-creştină, ce poate fi detectat numai în scrierile patristice.

*

* * *

În volumul al XV-lea, în care am publicat romanul inedit *Prăbuşirea*, subliniam importanţa caracteristicilor lingvistice oferite de limba operelor lui Ion Agârbiceanu.

Nu dorim să repetăm explicarea fenomenelor fonetice, morfologice, sintactice sau lexicale, pe care le-am detaliat în nota volumului sus menţionat şi care se întâlnesc cu aceeaşi frecvenţă şi în lucrările selectate de noi pentru constituirea volumului al XVI-lea. Trebuie totuşi să reiterăm ideea că autorul manifestă preferinţă pentru o limbă română cu nuanţe arhaice şi culoare locală. În sprijinul acestei afirmaţii putem cita majoritatea studiilor şi analizelor literare referitoare la scrierile lui Agârbiceanu, elaborate de critici de marcă.

Vom alege însă spre ilustrare numai o frază din *Marginalii la opera lui Agârbiceanu* de Şerban Cioculescu: „Limba deosebit de bogată este un alt monument de filologie, cu un puternic substrat provincialist, cu unele arhaisme, cu puţine germanisme, cu mult mai multe latinisme şi cu numeroase creaţii metaforice personale, în tipar popular” (*Varietăţi critice*. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966).

Criticul sesizează şi faptul că multe cuvinte şi „semantisme provinciale” din vocabularul lui Agârbiceanu lipsesc din dicţionarul limbii române moderne şi că autorul

adoptă forme populare în „răspăr cu legile gramaticale”. Acest lucru nu face decât să sublinieze contribuţia lui Ion Agârbiceanu la îmbogăţirea limbii, prin introducerea în circulaţie a cuvintelor vechi şi a celor cu o puternică sevă populară.

Deşi nu totdeauna şi-a urmărit cu acribie păstrarea formelor lingvistice adoptate, prezentând multe alternanţe, inconsecvenţe, cât şi neglijenţe de stil, putem vorbi, totuşi, de un specific al limbii povestirilor lui Ion Agârbiceanu.

În cele ce urmează vom completa lista arhaismelor, regionalismelor şi a expresiilor din vechea limbă populară, preferată de autor – şi începută în *Nota asupra ediţiei* pentru romanul *Prăbuşirea* – cu cele întâlnite în operele prezentului volum.

Referindu-ne la *alternanţe*, între forme ale *graiului local ardelenesc* şi *forme literare*, observăm că ele revin şi aici, cu aceeaşi frecvenţă, ca şi în romanele anterioare: *năcaz* / *necaz*; *pleoape* /

Înv *pleoape*; *dumneata* / *dumneata*; *tânăr* / *tânăr*; *seamă* / *seamă; către* / *către*; *sară* / *seară*; *înţelept* / *înţelept*; *alvie* / *albie*; *cimiter* / *cimitir*; *fereşti* / *ferestre*; *muzici* / *muzicele*; *dreptate* / *dreptate; mulţămi* / *mulţumi*; *înţelege* / *înţelege*; *ceti* / *citi*; *trăsări* / *tresări; cutreieră* / *cutreieră*; *păzească* /*păzească* etc.

Faţă de romanul *Prăbuşirea*, în care a preferat formele *strein* şi *peste*, în *Pustnicul Pafnuţie*... şi *Sfântul* renunţă total la aceste arhaisme, înlocuindu-le cu formele literare: *străin* şi *peste*.

În schimb, autorul este consecvent în utilizarea exclusivă a formelor populare: *vreo*, *vreun*, *subt*, *noi*, *vrâstă*, *înăuntru*, *salare*, *obicinuit*, *încotro*, *buzunări*, *pietri*, *sugaci*, *cerşitori*, *bocotani* (bogătani), *viţă* (pentru şuviţă), *păcel de cetină* (pat de brad), *faţă sănină*, *răstimp*, *vecinic*, *mărgenit*, *ceriul*, *clevete*, *prav*, *razim*, *vlădăcie*, *cărţaş* (jucător de cărţi), *ghilţ* (laţ de prins păsări), *ocinaş*,

felurime, *certe* (pentru certuri), *trebi*, *înconjura*, *vâlfă* (vâlvă), *a adurmi*, *a îmblăti*, *a crepa*, *a dezvăli*, *a strânge*, *a reuşi*, *a griji*, *a peri*, *vâjâind* etc.

Pentru o lectură mai uşoară a cititorului contemporan, am modificat *forma populară* a verbelor de conjugarea a treia, la indicativ, perfect simplu, persoana a treia, formă preferată de autor cu desinenţa A: *zisă*, *spusă*, *aprinsă*, *răspunsă*, *pusă* în forma literară, cu desinenţa în *e*: *zise*, *spuse*, *aprinse* etc.

Important este însă să aducem în discuţie o serie de metafore şi expresii întâlnite în cele două lucrări, pe care le considerăm definitorii pentru stilul autorului şi care dau frumuseţea şi expresivitatea limbajului, creând, în acelaşi timp, şi parfumul epocii: *a se înstăpâni tăcerea* = a pune tăcere (a utilizat verbul cu prefix, formă arhaică); *om cu avere*, *cu scrisoare* – om cu carte; *lasă*, *omule*, *nu-ţi bănui* – nu te îndoi, dar şi cu sensul de: să nu-ţi pară rău; *hornăind căte-o silabă* = mormăind silabe; *fereştrile albeau* = se lumina de ziuă; *îşi tocmi năframa pe cap* = îşi aranjă basmaua; *părinţii îl desfătuiră* = părinţii l-au sfătuit să nu facă aşa; *a-l strâmtora către uşă* – a-l împinge; *a zădărli trupul* = a supune trupul la chin; *se îndoapă cu de dulce* = nu ţine post; *vlăjgani bărboşi şi comoşi* = vlăjgani bărboşi şi cu păr bogat; *lumea trecea cu uşurinţă peste zvonuri, nu le încresta* – lumea… nu le reţinea; *a esperia adevărul* = a ocoli adevărul; *s-a clătit la minte* – s-a zdruncinat; *oamenii să-şi intre în ogaşa vieţii de toate zilele* = să-şi între pe făgaşul normal al vieţii; *durmea în progadia satului* = dormea în cimitir; *împungaci* = încruntat; *se îmburzoie ca un curcan* – se înfoaie (se supără) ca un curcan; *a îmboldoroji copilul* = a-l îmbrăca gros; *a înnăduşi* = a transpira, dar şi a înăbuşi; *pălărie ciuflecată* = pălărie cu boruri întoarse; *porni furtună* = porni ca o vijelie; *în nişte husdoape* = văgăuni; *e de lipsă să mărturiseşti* = e nevoie să mărturiseşti; *să se dunge* = a se da de-a dura; *aleşuirile*

celui viclean = învăluirile omului viclean; *a înconjura drumul* = a ocoli drumul; *nu se plăteşte să-ţi porţi viaţa* = nu merită să trăieşti; *cine putea sta bun* = cine garantează; *suntem aramă răsunătoare şi nimic nu plătim* = nu valorăm nimic; *căile Domnului sunt nenumărate şi deschilinite pentru fiecare om* = căile Domnului sunt deosebite (separate) pentru fiecare; *îşi mestecară bărbile în îmbrăţişare frăţească* = îşi atinseră bărbile în îmbrăţişare frăţească; *de puţin preţ* = neînsemnat; *rugăciunile miezunopterului* = rugăciuni de la miezul nopţii etc.

Autorul foloseşte de asemenea frecvent o serie de verbe formate din cuvinte onomatopeice, cum ar fi: *a cucuriga*, *a cheuna*, *a huhuriza*, pentru a crea o atmosferă cu un plus de autenticitate.

În aceeaşi măsură însă întâlnim în text şi verbe cu etimologie în latina populară, care readuc în actualitate formele limbii vechi şi întregesc imaginea istoriei limbii române: *a se icui* = a nu-şi găsi locul, a se înfige; *a zăcări* = a sta întins, a zăcea; *a ştirici* – a cerceta, a iscodi, a afla; *a cinsti* = a dărui; *a desmânta* = a schimba gândul, a abate de la o hotărâre, a renunţa etc.

Întâlnim şi în aceste opere neglijenţe de exprimare, inversări de topică, neconcordanţa timpurilor. Am citat, de altfel, în nota din volumul al XV-lea, chiar mărturisirea autorului, care recunoaşte că scria foarte precipitat, nerevenind asupra textului.

În ceea ce priveşte punctuaţia, Ion Agârbiceanu foloseşte de foarte multe ori virgula între subiect şi predicat, lucru pe care ne-am permis să-l corectăm. Dar am păstrat opţiunea lui de a marca prin virgulă o distincţie netă între ideile exprimate, chiar dacă acestea sunt legate prin conjuncţia copulativă *şi*.

Desigur, vom continua şirul exemplelor în volumele următoare, aducând de fiecare dată în discuţie specificul

limbii utilizate de Ion Agârbiceanu, originalitatea mijloacelor stilistice şi subliniind contribuţia lui la îmbogăţirea limbii române.

Mariana Iova şi Victor Iova

PUSTNICUL PAFNUTIE

ŞI

UCENICUL SĂU ILARION

PUSTNICUL PAFNUŢIE

De mult, în vremuri cărunte, vecuia într-o peşteră din munţii Moldovei, un pustnic bătrân, pe nume Pafnuţie. El a luat în moştenire peştera după ce a îngropat pe învăţătorul şi părintele său Ilarion, la care îşi făcuse ucenicia. Înainte de Ilarion, alţi pustnici bătrâni ajunaseră, se rugaseră şi bătuseră mătănii în peştera aceea blagoslovită. De când a rămas pomenire între oameni se vorbea de «pustnicul de la peşteră», deşi nu mai era acelaşi, ci, din veac în veac, altul. Şi alţii erau şi ucenicii, cari pe urmă duceau ruga şi înţelepciunea mai departe. În vremile acelea îndepărtate erau mulţi creştini cari se retrăgeau în munte, fie în mănăstiri cu mai mulţi fraţi, fie la schituri, fie singuratici, în peşteri. Erau mai râvnitori drept măritorii după slava lui Dumnezeu şi mântuirea sufletului. Cei care înţelegeau deşertăciunea lucrurilor lumii şi se scârbeau de ea veneau în singurătatea muntelui, se pierdeau în codrii de brad şi între gadinele pădurii, şi slujeau, după mintea şi inima lor, Domnului din cenuri.

Dintre aceşti oameni ai lui Dumnezeu era şi pustnicul Pafnuţie. Nimeni nu ştia de când trăia în munte. Când se aciuase pe lângă părintele Ilarion, era cu barba sură. Pe semne trăise înainte la vreun schit, sau la o peşteră a lui, de unde venea, din când în când, pentru blagoslovenie şi învăţătură, la părintele Ilarion. De Ilarion se alipise numai când acesta, simţind că i se apropie sfârşitul, îl chemase lângă sine, pentru a-i da cele din urmă învăţături şi pentru a lua în moştenire peştera. Dar mai trăise cucernicul

moşneag încă zece ani, şi s-a stins încet, ca o lumânare, în murmur de rugăciune.

Cucernicul Pafnuţie, la moartea lui Ilarion, împlinise şi el şaptezeci de ani. Nici n-a suspinat, nici nu l-a jelit pe moşneag, ci a rămas în genunchi două nopţi şi o zi, rugându-se pentru sufletul părintelui său. Iar după ce l-a îngropat, i s-a părut codrul pustiu şi a stat alte două nopţi trântit pe spate, cu ochii la stele. Apoi s-a ridicat, şi-a clătinat barba şi pletele sure, pentru a alunga gândurile, s-a însemnat de trei ori cu semnul izbăvirii şi a prins curaj.

S-a coborât într-o crăpătură de stâncă la izvor şi a băut. A aflat lângă apa limpede, în tufiş, pâne uscată, şi s-a înfruptat. Era a cincea zi de când nu luase nimic în gură.

Şi unde până acum vedea numai sur înaintea ochilor, de la moartea lui Ilarion, deodată i s-a limpezit, şi s-a uitat cu bucurie în cerul albastru, dându-şi capul pe spate şi împrăştiindu-şi coama peste umeri. Apoi dusese mâinile la piept, se încovoiase şi zisese cu glasul limpede:

«Doamne-Dumnezeule, miluieşte-mă pe mine păcătosul, slobozându-mă din grea osândă, din împietrirea de inimă ce mi-a hărăzit-o repauzarea robului Tău, şi a părintelui meu, Ilarion. Slavă Ţie, Celui ce eşti singurul vecinic! Adusu-mi-ai aminte că pământ suntem şi în acelaşi pământ ne întoarcem, după nemincinoasa Ta rânduială. Slavă Ţie!».

Apoi s-a întors la peşteră şi a început să scuture ţundra, cojocul, căciula şi alte câteva lucruri rămase de la Ilarion, şi să le agate în colţurile de stâncă ce împungeau în golătate.

Se crezuse tare după rugăciune, dar acum, atingând lucrurile celui răposat, simţise lacrimi în ochi, şi un mare dor să se pună şi să doarmă, să nu se mai scoale, lângă mormântul pustnicului.

Se dusese încet, cu ochii împăienjeniţi, şi se lăsase, în coate şi în genunchi, lângă mormântul proaspăt. După

rugăciuni îndelungate începuse să audă un glas, nu-şi da bine seama dacă vorbea de-afară, sau din sufletul lui. Ci glasul era cunoscut, era a lui Ilarion şi-i şoptea:

«Nu te cufunda, ca păgânii şi ca cei ce nu au nădejde, în durerea ce spulberă sufletul ca un vifor şi-l împietreşte. Nu aceasta e voia Domnului Dumnezeu şi învăţătura mea. Ci te împacă cu rânduiala cea de sus, care nu are înfrângere şi dreaptă este în veci şi neclintită. Au nu cel ce a clădit munţii a pus şi rânduiala morţii? Eşti tu copil neştiutor sau bărbat cu pricepere? Nu stropi pământul decât cu lacrimile credinţei, ale nădejdii şi ale părerii de rău pentru păcate. Pustnicul nu trebuie să aibă alte lacrimi. Întoarce-te cu gândul asupra ta, şi dă-mi mie bună pace. Vei înţelege pe dată că nu eu sunt vrednic de plâns, ci tu. Iată stai, a cincea zi, fără metanii, fără rugăciune pentru tine, fără gând.»

Cucernicul Pafnuţie se cutremurase. Aşa era: de la moartea părintelui său sufletesc n-a mai bătut metanie, n-a mai spus ocinaşile obicinuite. Îi păruse că-l vede pe moşneag cu dreapta ridicată a ameninţare, cum făcea uneori când nu-i plăcea un cuvânt ori o purtare a lui Pafnuţie.

Se ridicase de lângă mormânt şi pornise agale la peşteră.

Era un om înalt şi uscat, şi la vrâsta lui bun încă să se ia la trântă cu ursul, dacă slujba lui ar fi vânătoarea ori haiducia. Călca apăsat. Avea privirea ageră şi pătrunzătoare, fruntea înaltă. Mustăţile groase şi lungi se pierdeau în barba stufoasă ce-i acoperea pieptul lat. Din toată faţa lui nu se vedea bine, limpezite de păr, decât fruntea, ochii şi nasul. Un nas mare, tăiat subţire, puţin încoroiat.

La acel ceas al dimineţii cântau păsările de jur-împrejur. În văi, subt stânci, creştea murmurul apelor. Un vânt uşor adia neodihnit, în înălţimi, printre crestele

brazilor, se zărea albăstrimea ceriului.

Alte dăţi, pe-o vreme ca asta, sufletul lui Pafnuţie se pornea la rugăciune, slăvind pe Ziditorul, fără să-şi pună anume în gând. Inima lui cânta în rând cu păsările şi cu murmurul pâraielor. Acum îi părea nepotrivită toată frumuseţea de-afară. Îşi spunea că păsările ar mai putea tăcea, şi izvoarele asemenea. Pentru ce atâta veselie?

Mergea încruntat, cu o dungă adâncă între sprâncene. Acestea i se ridicaseră stufoase, ca nişte corniţe. Ochii lui erau tot întunecaţi.

Înţelese, cu silă, că-i pare încă rău după moşneag, că sufletul lui nu s-a liniştit. Stătu pe loc, bătu din picior şi strigă cu mânie:

— Cine mă alungă de la ascultare? Şi tot el îşi răspunse:

— Diavolul trufiei care nu mă lasă a mă împăca cu rânduiala Domnului Dumnezeu. Îmi vin tot gânduri cari iau la întrebare pe

Ziditorul pentru ce l-a smuls pe părintele meu, pentru ce a lăsat moartea în lume? O să-i astup glasul, o să-i rup acul, luându-mi canonul cel mare.

Avea cucernicul un canon pe care-l făcea, în zile de ispită grea, încă pe vremea când nu se mutase în peştera lui Ilarion. Acesta, când ucenicul i-l descoperise, încuviinţase să-l facă mai departe, la trebuinţă, însă cu multă smerenie.

Îşi luă drumul la dreapta peşterii şi se tot duse pe cărarea numai de el ştiută. Pe alocuri se făcea nevăzut prin tufişuri dese, cari ar fi voit să-l ţină pe loc. Dar pustnicul răzbătea ca mistreţul, se vedeau numai bălăriile mişcându-se, că-i treceau de cap. Ajuns în luminiş, crengile uscate trosneau subt picioarele lui. Avea grabă mare. Nu mai auzea nici cântecul păsărilor, nu mai vedea ciutele ce ţâşneau pe lângă el, ci alerga întins, cu capul în piept, ca un bour din vremile cele vechi. Brăduleţii ce năzuiau către

luminişuri se mirau văzându-l trecând cu atâta grabă. Cei mai mici se aplecau la atingerea braţelor lui şi-i făceau loc fără nicio împotrivire.

Ajunse numai când soarele, scăpătat la asfinţit, îmbrăcase în aramă roşie ca focul piscurile munţilor, eari se suiau până la Dumnezeu. Ajunse, istovit de drum, la râpa canonului său.

Nu-şi dădu răgaz nici să răsufle şi începu s-o urce. El îi spunea râpă, dar era o stâncă prăpăstioasă, aproape goală, care urca ameninţătoare din uriaşe măsele de piatră. Voi să se caţere mai repede ca alte dăţi, îşi făcea silă mare, suflând adânc şi oprindu-se uneori pentru răsuflet. După cum se apropia de cer, părea tot mai mic, acum cât o ciută, acum cât o capră neagră, şi iarăşi numai cât un ied şi cât o cioară. Până ajunse în vârf, se făcuse miezul nopţii.

Aici poposi pe-un colţ de stâncă, îşi şterse faţa cu mâneca de la cămaşă şi, fără să-şi dea hodină deplină, începu coborâşul, pe acelaşi loc. Coborâşul era mai cu primejdie decât urcuşul. Primejdia de a se prăbuşi în prăpastie îl pândea la fiecare mişcare. Totuşi, până la răsăritul soarelui, el fu din nou pe culme. Înghiţea cu lăcomie aerul şi lumina, răzbătu cu privirea departe în singurătăţile codrului şi, pe-o clipă, faţa i se lumină: cum se trezeau toate vietăţile la porunca soarelui! Dar repede văzu râpa de subt el şi o privi cu duşmănie. I se păru că n-a biruit-o de-ajuns. Şi începu din nou coborâşul, apoi iar urcuşul. Canonul nu se isprăvi decât seara, după cel din urmă coborâş, când abia se mai putu târî până la un izvor cunoscut, unde bău îndelung. Apoi, trântit pe spate, adurmi ca un buştean, cu faţa spre stele.

Când se trezi în crăpatul zorilor, se simţi uşor şi cu lumină în suflet. Se gândi numaidecât să se ridice ca să-şi facă metaniile şi să-şi spună ocinaşile obicinuite. Nu-i mai veniră întrebări asupra morţii, simţi pocăinţa pentru că se

părea că voise a se lua la harţă cu Dumnezeu din pricina morţii lui Ilarion. Îşi dădea seama că era să apuce pe drumul rătăcirii. Râpa canonului îi adusese aminte că era un mare păcătos şi că nu s-a pocăit încă destul pentru păcatul său.

«Adevăr a rostit glasul părintelui meu Ilarion, de dincolo de moarte, când mi-a spus: „Întoarce-te cu gândul asupra ta şi dă-mi mie bună pace!”»

Cucernicul Pafnuţie vorbi aşa ca şi când ar fi cine să-l asculte. Şi mai adaose: «întru fărădelegi m-am zămislit şi întru păcate m-a născut maica mea».

Rosti şi făcu douăsprezece mătănii, din nou, aducându-şi aminte de păcatul pe care-l săvârşise în tinereţea lui în apropierea acestei râpi. Nime nu cunoştea această vină decât Dumnezeu, Pafnuţie şi duhovnicul, părintele său sufletesc Ilarion. Şi-l mai cunoscuse aceea cu care greşise, când el abia avea douăzeci de ani şi era păcurar aici în munte. Nu ştie ce s-a ales de nevasta aceea cu bărbat, dacă mai trăieşte sau ba. Dar el, din clipa în care s-a trezit, a lăsat oile, a alergat în codrii departe, şi pierdut a fost şi pentru stână şi pentru părinţii lui. Păcurarii au căutat multe zile cârdul de mioare ce-l păzise copilandrul acela, până ce le aflaseră, hăt departe, păzite de cei doi câini. Părinţii, cu rudeniile, au bătut codrii şi munţii, tot hăulind şi întrebând şi de frunză, şi de iarbă unde s-a rătăcit flăcăuaşul lor cel voinic şi frumos. Dar nime n-a ştiut răspunde.

Pe vremea aceea, tânărul a dat de-un schit, care era slujit de-un singur schimnic. Acela i-a schimbat numele din Dumitru în Pafnuţie.

Dar toate aceste lucruri le ţinea în inima lui. Nici păcurarii, nici vânătorii, nici rătăcitorii pe la schituri n-au putut vreodată afla cine şi ce a fost Pafnuţie mai înainte. Numai duhovnicul său Ilarion, care se nimerise călugăr cu darul preoţiei, pornind ca ieromonah dintr-o mică

mănăstire, cunoştea istoria aşa de scurtă a lui Pafnuţie. Dar el mai ştia că acest fiu sufletesc al lui, afară de greşeala cea din tinereţe, în alta n-a mai căzut. Şi a cunoscut în pocăinţa lui, cea de cincizeci de ani, pentru un singur păcat, mare har de la Dumnezeu.

Deci Pafnuţie, după ce a săvârşit canonul cel mare la râpa lui, s-a întors la peşteră liniştit, şi nu s-a mai certat cu Domnul Dumnezeu pentru că-i luase pe duhovnicul şi părintele său Ilarion. Şi a luat rânduiala lui cea de obşte, cu ajun, cu metanii şi cu rugăciuni.

Când a coborât la izvorul din crăpătura de stâncă, la poalele peşterii a aflat în tufiş pe lângă pâne şi o falie de caş, şi după semnul ăsta a cunoscut el că au ieşit creştinii din postul Sânpetrului. Ci caşul şi miezul pânii l-a fărâmiţat păsărilor, şi a dus la peşteră numai coaja. Şase săptămâni a trăit mai mult cu rădăcini, canonindu-se aşa pentru păcatele lui şi pentru odihna sufletului celui răposat.

Pentru «pustnicul de la peşteră» era datină, rămasă din adâncimea vremilor să pună păstorii, din când în când, în acel tufiş, câte ceva de mâncare. Înşişi pustnicii din peştera asta erau rareori văzuţi de ochi omeneşti, când la depărtare de ani pătrundea cineva aici să ceară un sfat şi să primească blagoslovenie la mare suferinţă. Adeseori, lumea îi uita pentru multă vreme. Chiar şi păcurarii, când se mutau cu stânele în depărtate locuri. Ci ei nu duceau lipsă de nimic. Cunoşteau, din bătrâni, ierburi şi mai ales rădăcini pentru hrana lor puţină; iar izvoare de apă aveau pretutindenea.

Cucernicul Pafnuţie îşi vedea de rânduiala lui. Uneori i se mai năzărea, în fundul peşterii, că vede pe cuviosul Ilarion intrând pe deschizătură. Atunci făcea închinăciuni şi se însemna cu semnul crucii, pentru ca să nu fie ispitit din nou să se gândească la durerea lui, care era mereu gata să se ridice din adâncuri.

Singurătatea îl împresura tot mai tare, şi dacă n-ar fi stat de vorbă cu brazii, cu ciutele şi cu păsările, ar fi putut amuţi. În canonul lui era să spună rugăciunile în taină.

Dar în singurătatea aceasta limpede, Pafnuţie creştea cu duhul, cu puterea gândului, şi cu înălţarea sufletului. Abia acum pătrundea el până în adânc învăţăturile duhovnicului său Ilarion, mai ales pe acelea pe care i le împărtăşise în anii din urmă.

Nu simţea încă nevoia să aibă un ucenic, se vedea departe încă de clipa când Dumnezeu îl va chema la judecată. Părea chiar că-i oarecum sâlă când se simţea atât de tare şi de sănătos.

Şi trăi, într-adevăr, după felul şi canonul lui, încă zece – cinsprezece ani, nu se ştie, fără să simtă povara bătrâneţilor sau nevoia unui ucenic, căruia să-i lase moştenire învăţăturile trecute de la un pustnic al peşterii la altul. Venea, din când în când, câte-un schimnic, rămânea câteva zile la peşteră şi iar pleca. Iar el îi slobozea şi nu-i oprea.

Ciobanii vorbeau cu mare sfială de el. Şi multă vreme n-au ştiut dacă e alt pustnic la peşteră sau tot Ilarion cucernicul.

Nechifor Preda ajunge la peştera pustnicului

Se spune că schimnicii cei cuvioşi au uneori semne în visurile lor, când e să li se întâmple un lucru deosebit. Într-o noapte, Pafnuţie visă că trecea pe-o cărare cunoscută de el, prin făgetul cel bătrân de la poalele muntelui. Deodată, pe-o ramură a fagului pe subt care chiar trecea, auzi vorbă omenească. Răsturnă capul pe spate şi văzu o gadină numită râs, dar nici urmă de om.

— Aruncă-mi o prăjină, cucernice! Aş sări mai sus şi nu mai pot, se auzi din nou cuvânt omenesc.

— Pafnuţie privi mai bine. Copacul era mare şi stufos. Poate se va ascunde vreun pui de om. Glasul era subţire, ca de copil. «Poate se teme de mâţă», îşi zise pustnicul şi,

cu priviri agere, cercetă tufişul. Însă, afară de gadină, nu descoperi nimic.

— Aruncă-mi prăjina, se auzi din nou.

— Ce nevoie ai de prăjină tu care săi din cracă în cracă şi de pe-un copac pe altul? Să nu luăm în deşert numele lui Dumnezeu, zise mirat peste fire Pafnuţie, înţelegând că mâţa aceea, căţărată sus, vorbeşte.

— Tot sărind am căzut şi mi-am rupt amândouă picioarele de dinainte. Aruncă-mi prăjina, rogu-te.

— Asta e altă socoteală, răspunse Pafnuţie, fără a se mai mira de nimic. Şi privind la pământ văzu o prăjină lungă. O ridică şi râsul o prinse în colţi.

Nu se ştie cum, răzimat în ea, sări pe cea din urmă creangă, iar acolo, dintr-o singură aieptare, căzu la picioarele bătrânului, însă acum nu mai era râs, ci un cerb ca de doi ani.

Cerbul se alipi de pustnic, se frecă de tundra lui, îl privi cu ochi umezi, şi, mugind scurt, o luă la goană, pierzându-se în desimea codrului.

Pustnicul se trezi din vis, pipăi în jur şi văzu că-i pe patul lui de cetină de brad, pe vatra peşterii. Nu mai putu aţipi toată noaptea. Se gândi mult, apoi zise în sinea lui:

«Eu n-am avut până acum semne în vis. Dar acesta, din mila Domnului, un semn trebuie să fie.»

Şi îşi aminti, pe rând, semnele ce se arătaseră în vis părintelui său sufletesc Ilarion, şi despre care îi povestise în cei din urmă ani ai vieţii. Asemăna visul lui cu acesta, se întorcea de pe o coastă pe alta, şi iar îşi zicea: «Din mila Domnului, un semn trebuie să fie şi acesta».

Şi după ceea ce s-a petrecut cu bătrânul în urma semnelor avute, încerca să tâlcuiască şi visul său. Dar nu putea să dea de-un capăt.

«Semnul meu e încurcat, îşi spunea el. Şi râs, şi cerb. Mâţa e o gadină răpitoare, se hrăneşte cu vărsare de sânge. Cerbul e boul lui Dumnezeu, nu face rău nimănui.

Apa şi focul, cum vor sta împreună?»

Cunoştea, din ce-i povestise Ilarion, că semnele din vis, ca şi prorociile, nu se pot tălmăci înainte de împlinirea lor. Şi totuşi se încăpăţâna să afle ce se ascunde subt semnul din visul lui. Şi abia răsărind soarele, se dezmetici: e, iar, o ispită a mândriei. Pentru ce voieşte el să dezlege o taină pe care Domnul o voieşte nedezlegată până la împlinire? Cine-i dă ghes? Diavolul mândriei, de bună seamă. Iată, e abia la întâiul vis cu semne, poate la întâiul şi la cel din urmă, şi el vrea să-l întreacă pe învăţătorul şi părintele său. Nu i-a spus de-atâtea ori Ilarion cum se mira când venea întâmplarea, şi pe urmă îi aducea aminte de vis?

Se simţea scârbit de sine însuşi pentru această neruşinare şi înfumurare, şi se gândea cu ciudă şi la râs şi la cerb. Nu puteau rămânea acelea două vietăţi în negura nopţii, în loc să se apropie de el şi să-l îndemne la trufie? Chiar la trufie! «La păcatul care duce mai repede la osândă», îşi zicea cu obidă cucernicul Pafnuţie… «Ştiu eu bine, şi mi-a spus şi părintele Ilarion, că trufia a trăsnit pe îngeri din cer şi i-a alungat pe oameni din rai. Şi, iată, cum se arată, în felurite chipuri! mai adineaori m-a pus să-l iau la întrebări pe Ziditorul pentru ce este moarte în lume, şi pentru ce a luat de lângă mine pe părintele meu Ilarion. Acum îmi dă ghes cu mâţa şi cu cerbul. Ptiu! Pe pustii locuri să fie şi în pietre!»

Pafnuţie scuipă cu scârbă, apoi îşi făcu semnul sfintei cruci. Se gândi că e nevoie mare să meargă iar la râpa lui să-şi facă marele canon.

Se lăsă pe cetina aşternutului şi se gândi. Dar somnul îl cuprinse degrabă, şi nu se mai trezi până la ojină. Sări drept în sus, nu se putu dintru început descurca dacă e dimineaţă tânără ori se apropie seara. Ieşind în gura peşterii şi văzând soarele, se cruci. Era târziu să mai poată pleca la râpa lui. De i-ar rămâne vreme până la sfinţit să-şi

poată face, cel puţin, canonul de obşte, aşezat între răsăritul şi apusul soarelui. «Iată ce mi-a făcut mâţa şi cerbul», suspină mânios pustnicul şi, fără să se mai gândească la izvor sau la rădăcini, se apucă de metanii şi de toată rânduiala lui zilnică.

Era o înserare cu aer tare, plin de miresme. Răcoarea creştea din ceas în ceas, şi albastrul ceriului parcă se înălţa mereu. Nu-l mai ajungeau nici cetinele ce împungeau din brazii piscurilor celor mai înalte. Când negurile nopţii începură să învăluie trunchiurile brazilor, era frig în lege.

Totuşi, cucernicul din singurătate era năduşit şi gâfâia când îşi isprăvise canonul. îl lungise anume, bătea cu sutele mai multe metanii, pentru a se pocăi şi de mândria ce se apropiase iar de el şi pentru că adurmise peste zi şi nu-şi făcuse, la vreme, rânduiala lui pustnicească.

Târziu se coborî la izvor. Întâi se gândi să se pedepsească şi să nu bea apă rece, dar se temu, cum era ars de sete, să nu aibă iar visuri cu semne în somn.

Coborând pe poteca ştiută, i se păru că aude ca o mârâială. Se opri, nu mai auzi nimic. Porni şi, iată, iar se ridică până la urechea lui, şi încă mai tare, mârâitul acela. Un gând îl îngheţă şi-l opri în loc: visul lui! Nu-i oare un mârâit de mâţă? Trase cu urechea şi iar auzi. Glasul venea de departe. Poate de la izvor, poate de mai încolo. Cu cât cobora, se auzea mai desluşit. Dar acum nu mai semăna a miorlăitură, ci a scâncet de copil mic. Uneori răzbătea pe aripa nopţii, prin susurul cetinii, geamăt omenesc.

«Este cineva în primejdie», îşi zise Pafnuţie şi grăbi pasul. Se oprea pentru a asculta atât cât trebuia să nu piardă latura din care venea glasul. Trecuse de mult pe lângă izvorul din crăpătura de stâncă, dar nu se oprise să-şi astâmpere setea. Glasul era tot mai desluşit. Era geamăt de om, stins, ca de pe altă lume.

«Cine s-o fi rătăcit prin huceagul ăsta?», se întreba pustnicul, ajungând în desime mare şi despicând-o vârtos cu trupul aplecat înainte. «Ce păcate l-au adus pe-aici? Sau ce încurcături ale diavolului?»

El stupi în stânga, îşi făcu semnul izbăvirii, şi înaintă nu fără îngrijorare. Îi trăsni prin minte că ar putea să fie nu bărbat, ci muiere. Ce s-ar face el atunci? De bună seamă trebuia să o ajute, nu o putea lăsa în gura morţii. Dar, după tămăduire, ce ar face cu o cătrinţă la peşteră? Aşadar că ar fi un lucru nemaipomenit? El e bătrân, şi chiar dacă n-ar fi, de la întâiul păcat săvârşit în copilărie, nu s-a mai gândit la cele ale lumii, dar în peşteră nu putea rămâne. Nu-i locul muierii în singurătatea codrului. Pe urmă, alte gânduri îl liniştiră: «Nu poate fi muiere! Ce să caute o femeie în acestea sălbăteciuni? Cât a trăit părintele său Ilarion, venita-a cap împletit până aici? Nu s-a pomenit. Da, un bărbat trebuie să fie, şi niciunul în puterea bărbăţiei, căci un om în toată virtutea nu se încurcă aşa de uşor şi nu se dă jalnic piedicilor ce i se pun în drum. Un tânăr trebuie să fie, un ciobănaş, ori un vânător căruia abia-i mijesc mustăţile.»

Tot frământându-se şi cu sufletul, pentru a se linişti, şi cu trupul, pentru a-şi face loc prin desime şi întuneric, auzi, deodată, geamătul lângă sine, mai stins de cum îl auzise din depărtare.

Se aplecă la dreapta şi desluşi suman şi cioareci de lână, şi opinci în picioare. Trupul era căzut de-a lungul, cu faţa în muşchi. Nicio tresărire de viaţă nu era în el. Numai sunetul stins, plângăreţ, care se ridica din când în când.

Pafnuţie îngenunche, îl întoarse încet pe-o dungă, apoi pe spate, îl pipăi, îşi aplecă urechea pe pieptul lui şi ascultă. Inima bătea abia simţit. Ochii tânărului erau închişi cu pleoape grele.

Obrajii erau pializi, pământii, ca la mort. Nu simţi nimic câtă vreme îl pipăi şi cercetă Pafnuţie.

«E leşinat», zise cu glas tare pustnicul şi, după ce îşi făcu o cruce, îl ridică cu uşurinţă pe străin şi-l luă în braţe, ca pe un copil. Nu-i putea bănui vrâsta. Nu i-ar fi dat cincisprezece ani după greutatea trupului. Capul tânărului se bălăbănea pe umărul lui Pafnuţie, semn că nu ieşise din leşin.

Pustnicul grăbi cu el la izvorul cunoscut. Orice boală ar avea, apa rece nu putea să-i fie de stricăciune. Îl întinse pe iarbă verde şi începu a-l stropi, uşurel, cu stropi din izvor. În gând, omul lui Dumnezeu murmura o rugăciune. Inima-i bătea cum nu-i mai bătuse de mult. Şi o mare căldură îi umplea sufletul: iată, avea în faţa lui o viaţă proaspătă. Poate se deştepta, poate intra pentru totdeauna în negură. Simţea, în inima lui de om singuratic, mare răspundere pentru viaţa necunoscutului. De bună seamă, Dumnezeu a rânduit aşa: să fie la peşteră în noaptea asta, să-l scape pe cel rătăcit în codru. De-aceea a adurmit până la ojină, să nu mai poată pleca la râpa lui, să-şi ia din nou canonul cel mare. Deodată îi veni iarăşi în minte visul lui: nu era rănit, într-un fel, şi necunoscutul ca şi râsul pe care-l văzuse în fag?

Îşi făcu din nou cruce, stropind mereu pe fecioraş. În clipa aceea, tânărul deschise ochii şi-i închise iar. Suspină din adânc şi gemu: «Mamă». După un răstimp se întinse, deschise ochii iar şi îi pironi miraţi la bărbosul din faţa lui.

— Să nu-ţi fie frică, flăcăuaş. Sunt un slujitor al Domnului Dumnezeu. N-am să-ţi fac nimic rău.

Tânărul trăgea întins cu urechea la susurul izvorului. Îi vorbea, din ochii înviaţi deodată.

— Apă? întrebă Pafnuţie.

— Apă! gemu încet, c-un zâmbet abia mijit, necunoscutul.

Pafnuţie îi aduse apă în pumni. Străinul bău cu lăcomie şi mai ceru. Nu putea bea bine din pumni, şi omul lui Dumnezeu se dojenea că n-a plecat de la peşteră cu

ulciorul în mână, ca alte dăţi. Află o coaje de brad pe care o cumpăni să ţină apă, şi tot trecea de la izvor la flăcăuaşul cel străin şi-l adăpa.

— Mare flacără arde în tine, măi rumânaşul meu, zise Pafnuţie zâmbind, văzând că nu-l mai poate sătura.

Tânărul avu puteri să se ridice şi să şadă.

— Mare, oftă el. Dacă nu mă aflai dumneata, moşule, n-aş mai fi băut apă de la izvor. M-au părăsit puterile şi nu mai puteam ajunge la izvor.

— Da cum? Tu cunoşteai izvorul? îl întrebă pustnicul mirat foarte.

— Nu-l cunoşteam, dar îi auzeam, subt nserare, murmurul. M-am târât pe brânci cât am putut. Groaznic mă ardea în măruntaie.

— Pesemne nici de mâncat n-ai mâncat ieri nimic. N-am văzut la tine straiţă.

— N-am mâncat de trei zile, moşule. Dar acum mi-am prins inima cu apa acestui izvor.

Pafnuţie se întunecă deodată. Îşi aduse aminte că n-are nimic de mâncare. Şi ştia că pe unul care a ajunat trei zile nu-l poate hrăni cu rădăcini şi ierburi.

— Pesemne te-ai rătăcit, flăcăuaşule. Dar nu înţeleg cum ai plecat de acasă fără merinde, la munte.

Tânărul se uită cu sfială la bătrân şi zise:

— Dacă dumneata, moşule, eşti pustnicul de la peşteră, nu m-am rătăcit. Am ajuns la ţintă. Da, adevărat e, merinde nu mi-am luat.

— Din mila şi rânduiala lui Dumnezeu, eu grijesc acum peştera şi-i fac canoanele moştenite din vremuri bătrâne. Da’ tu de unde ştiai de pustnicul de la peşteră? Eşti din satele de la poale?

Tânărul vorbi cu glas împuţinat deodată:

— Nu sunt. Şi păru că iar îl cuprinde leşinul.

Pafnuţie se întunecă iar: «îl potopeşte foamea şi eu n-am un codru de pâine! Ce să mă fac, Doamne, şi

Ziditorule?»

Privi spre tufişul în care afla uneori câte ceva de-ale gurii, şi se duse să cerceteze cu inima îndoită. Mirarea lui fu mare când văzu acolo o oală cu lapte, falie de caş, şi pâne proaspătă. Repede mulţumi în gând lui Dumnezeu, luă bunătăţile din ascunziş şi le puse înaintea tânărului.

— Socotesc că Ziditorul te-a luat în paza lui. Asemenea mâncare, o dată în an dacă se întâlneşte pe la noi. Şi-i chiar aceea care-ţi trebuie ţie.

Necunoscutul şi întinsese braţele după pita şi fălia de caş.

— Nu. Să începi cu laptele. Cunosc eu, când e vorba de ajun lung, ce trebuie să ia omul când mănâncă mai întâi. Ia oala şi bea, dar încet, câte-o înghiţitură. Altfel e primejdie să se încurce maţele. Pe urmă, mâne, ori poimâine, vei trece şi la caş. Laptele ce va rămânea îl vom fierbe, să ţină mai mult dulce.

Streinul se supuse. Sorbea încet câte-o înghiţitură, şi curajul îi sporea, căpătând limbă.

— Înainte cu patru zile am băut iarăşi lapte şi gintiţă, la o stână. Şi caş am mâncat, şi mămăligă bună.

Pafnuţie îşi aduse aminte de ce-i spusese tânărul mai înainte: că venea anume la peştera călugărului.

— Spui că nu eşti din satele de la poala munţilor.

— Nu! Sunt de departe.

— Păi, dacă eşti de departe, de la cine ai auzit tu vorbindu-se de această peşteră a pustnicului?

— Se vorbeşte şi pe la noi.

— Şi, de bună seamă, păcurarii de la stână ţi-au spus încotro să apuci către aceasta peşteră.

— Ei mi-au spus, da’ numai unul bătrân ştia mai bine. Îi tot oprea pe ceilalţi din vorbă, şi tot arăta cu mâna pe unde să merg.

— Şi, dacă ai plecat de-acasă fără merinde, nu s-au gândit nici ei că nu-i lucru creştinesc să te trimită fără

straiţă în nepătrunsul codrilor?

Necunoscutul nu răspunse. Mai sorbi o dată din lapte şi rămase mut. Căzuse pe gânduri.

— Şi cum te cheamă pe tine, flăcăuaş?

— Nechifor Preda, părinte

— Bine, Nechifor! Da să ştii Nechifore, băiatule, că eu nu sunt părinte. Eu nu sunt ieromonah, cum a fost înaintaşul meu Ilarion, ci un biet pustnic

— De-aceea o să-ţi spun ca şi până acum: moşule, deşi încă nu eşti plecat de bătrâneţe.

— Bine, moşule să-mi spui, cât vei sta pe-aici.

— Da mi-ar plăcea să-ţi zic pe nume.

— Eu sunt pustnicul Pafnuţie, flăcăuaş.

— Moş Pafnuţie, zise tânărul, zâmbind. Moş Pafnuţie, eu, după Dumnezeu, dumitale trebuie să-ţi mulţumesc că suflu iar şi grăiesc.

— Ba, toată mulţumirea lui Dumnezeu, fiule Nechifor. Că de nu eram acasă, puteai să gemi jos în vale. Şi, chiar aici la izvor, dacă nu era laptele din tufă, n-aveam ce-ţi da de mâncare. Cine i-a pus pe ciobani să aducă chiar acum lapte şi caş? Dumnezeu i-a povăţuit. Deci lui să-i mulţămim.

Nechifor Preda îşi făcu cruce după pustnic şi mişcă din buze.

— Acum să mergem la peşteră să te odihneşti. Se apropie miezul nopţii. Acolo, vei mai bea lapte, ba ţi-oi da şi o felioară de caş.

Porniră îndată pe cărare. Dar, la vreo zece paşi, Nechifor se clătină. Bătrânul îl sprijini.

Puse de-o parte oala cu lapte, pâinea şi caşul, şi luă pe flăcăuaş în braţe. Acela se zbătu puţin, ruşinat.

— Ştiu eu, băiete, ce fac! mai este drum până la peşteră. Singur, cu picioarele tale, nu vei putea ajunge. Iar aici nu poţi durmi. La noapte, poate, brumează.

Nechifor nu se mai împotrivi. Şi, până sus, aţipi.

Pustnicul îl aşează uşurel pe păcelul de cetină, şi se întoarse după bunătăţile lăsate pe cărare. Ajuns lângă ele, îşi aduse aminte că şi-a uitat să bea, şi n-a luat nici vas pentru apă. Se întoarse la peşteră, luă ulciorul şi după ce bău cu sete mare din izvor, îşi umplu vasul. Luă, de la locul ei, merindea şi trase la sălaşul lui.

Lui Nechifor nu-i mai trebuia nimic. Adurmise greu, una cu pământul.

Pustnicul se trase în fundul peşterii şi bătu metaniile de seara, rânduite pentru acel loc; apoi făcu acelaşi lucru la celea două laturi şi, ieşind pe gura peşterii, îngenunche. Cu ochii ţintă la stele se rugă îndelungat. Barba şi pletele-i albe luminau argintiu în bătaia lunii.

Se rugă şi bătu iar metanii până începu să coboare luna. Îşi dădea canon mai mare şi pentru somnul de peste zi, şi se ruga şi pentru fecioraşul ce-i căzuse, din bun senin, la peşteră. Rugându-se, îi fulgeră deodată în minte că acolo, lângă izvor, după ce Nechifor băuse şi mâncase, îi păruse aşa de blând ca un pui de cerb.

«Visul meu! Semnul meu!», şopti bătrânul şi se lovi cu capul de pământ, rămânând multă vreme aşa, ca o stană dură de piatră.

Se ridică apoi, se închină spre răsărit şi intră în peşteră să se culce.

Dar nu putea durmi şi înţelese că somnul de peste zi îi fusese de folos. Se gândea mereu la întâmplarea asta cu Nechifor. Spunea că vine anume la el, la pustnicul de la peşteră. Şi, încă, din mari depărtări. Ce supărare sau năcaz l-a pus pe drumuri? Şi cum l-au lăsat părinţii să plece în aşa depărtări, şi fără merinde? La întrebările acestea îşi aduse aminte că, înainte cu peste cincizeci de ani, aşa s-a dus şi el de la stână şi de la părinţi: fugar. Un fugar trebuia să fie şi Nechifor Preda. Altfel, fie că nu l-ar fi lăsat părinţii, fie că-i puneau traista cu merinde după cap.

Amintirea aceasta îl tulbură pe bătrân. Nu se mai gândise de mult la începuturile pustniciei sale. Ba, o clipă, i se năzări şi nevasta care-l dusese atunci pe el la păcat. Fugarul de-acum poate a trecut printr-o întâmplare asemănătoare. Nu, era mai mare de cincisprezece ani, cum socotise el după greutatea trupului, când îl purtase la izvor. Acolo văzuse că-i mijeşte cu temei mustaţa. Ei, când începuse a grăi, văzuse că era glas de ficior, nu de copilandru.

Hm! Poate să aibă şi Nechifor ăsta aceeaşi vină şi a fugit în munte ca să se pocăiască. Poate rânduiala dumnezeiască i l-a adus anume ca în anii bătrâneţilor să-şi aducă mai vârtos şi mai des aminte de vina lui şi să se pocăiască mai tare. Poate nu s-a pocăit destul, şi Domnul îi aduce aminte prin Nechifor…

Apoi, alt roi de întrebări: cine să fie şi de unde vine? Pustnicului îi păruse încă de lângă izvor, de când se trezise streinul, că are faţa prea albă, iar mâinile lui nu păreau muncite. Mai băgase de seamă că nu ştie bea lapte din oală. Dar aceasta putea să fie şi din pricina slăbiciunii. Nu-i părea să fie fecior de plugar ori păcurar de la oi. Nu mirosea a stână, ca ciobanii… Cine să fie? Hainele lui îl arătau flăcău de la ţară. Dar trupul pe care le îmbrăcase era prea subţire şi gingaş.

Hm! Dar visul lui? Nu mai era îndoială că semnul i se dăduse pentru fecioraşul acesta. Nu se mai putea mişca singur, cum nu mai putea sări mâţa cea mare din fag fără prăjină. Era rănit şi Nechifor, ca şi râsul. Iar când stătea lângă picioarele lui, nu-i fusese blând ca un cerb tânăr, ca cerbul cel de doi ani în care se schimbase râsul după ce sărise din copac?

Semn era, dar nu putea pricepe ce caută tânărul la peşteră. Pafnuţie nu voi să se mai gândească. El începu să murmure: «Fie numele Domnului lăudat de acum şi până în veac», până ce adurmi buştean.

Nechifor Preda vrea să fie ucenicul pustnicului

Trei zile Pafnuţie îl opri pe Nechifor să vorbească. De câte ori începea cuvântul, i-l tăia zicând:

— Nu-i încă vremea să-mi spui pentru ce ai venit la peşteră. Trebuie să mănânci, să bei şi să dormi. Slăbiciunea e încă în măruntaiele tale. Nu! zicea el ridicând dreapta în aer, cum făcea şi părintele Ilarion când îl înfrunta. «Nicio împotrivire! Dacă Dumnezeu te-a adus la mine, eu răspund de sănătatea ta, şi înaintea lui Dumnezeu, şi înaintea părinţilor tăi celor trupeşti.»

Şi pentru a-l sili la odihnă, Pafnuţie părăsea de dimineaţă peştera şi nu se mai înapoia până seara.

Nu-şi uita să coboare la izvor şi să aducă apă, ba căuta mereu şi în tufiş. În ziua a treia găsi, iarăşi, lapte, brânză şi pâne. Pustnicul se minună, dar văzu că rânduiala lui Dumnezeu e bună. Nechifor mânca lupeşte şi zvântase merindele dintâi. O mare îngrijorare pusese stăpânire pe sufletul lui Pafnuţie cu ce-l va hrăni? Dar descoperind alt rând de mâncare, lăudase pe Dumnezeu care dă gânduri bune ciobanilor chiar acum când avea mai mare trebuinţă de aşa bunătăţi. Cine ştie, poate au venit în apropiere ciobani buni şi miloşi. Dar el ştia că niciun gând bun nu se încuibă în capul omului fără să fie trimis de la Cel de sus.

După ce trecură trei zile, Pafnuţie îi dădu străinului slobozenie să vorbească.

Tânărul se înveseli.

— Mulţumesc, părintele meu, zise el cu ochii în strălucire. Aş vrea să-ţi spun părintele meu.

— Tu n-ai părinţi?

— Am!

— Cum vei numi pe altul părinte? Avem cu toţii un singur părinte sufletesc în ceruri. Iar preot sfinţit nu-s. Abia am apucat să învăţ puţină slovă pentru a putea citi canoanele şi ciaslovul, de la duhovnicul meu repauzat Ilarion. Acela, cum ţi-am spus, era ieromonah, lui mă

spovedeam. Părintele meu Ilarion era un mare înţelept. Şi el mi-a spus să nu umblu după harul preoţiei, fiindcă-i un dar prea înfricoşător. Şi aşa am rămas pustnic fără hirotonie. Cum să-mi zici părinte? Ar mai însemna că te lapezi de părinţii tăi ori vreai să-i uiţi. Ceea ce ar fi un mare păcat înaintea tatălui din cer.

Nechifor nu răspunse, ci îşi plecă privirile în pământ.

— Spune-mi ca şi până acum: moşule. Căci moşneag sunt. Am bătut în muchie şaptezeci de ani

— Bine, suspină Nechifor, ţi-oi spune dar moş Pafnuţie.

— Aşa să mă numeşti. Iar acum să-mi spui ce năcazuri te-au adus la peşteră. Că, de florile mărului, nime nu vine până la noi. Dacă voi putea să-ţi dau un ajutor, ori un sfat, ţi-l voi da din toată inima. Dacă ai greutate pe suflet şi vreai să-ţi pleci capul subt patrafir, te-oi duce la un schit, la un schimnic ieromonah, la care mă spovedesc şi eu. Acum, deci, slobodă-i limba. Am simţit de mult că abia o mai ţii legată. Poate te grăbeşti, dar nu puteam să te las la drum până nu te intrămezi. Mai ai mâncare bună, din mila lui Dumnezeu şi a creştinilor drept-credincioşi, pentru patru zile. Aceea vei mânca-o şi pe urmă poţi pleca cu Dumnezeu. N-o să mai las să te rătăceşti, o să te însoţăsc eu până la o cărare bună, şi până la o stână de unde vei primi merinde nouă. Să nu-ţi fie frică, încercarea prin care ai trecut n-o să se mai arate.

Nechifor Preda privi cu tristeţe în pământ.

— N-am nicio grabă, moş Pafnuţie.

— Dar nu te-aşteaptă părinţii?

Tânărul clătină supărat din cap:

— Nu m-aşteaptă!

— Ai spus că ai părinţi şi-ţi trăiesc.

— Aşa am spus.

Apoi tăcu şi nu mai adaose nimic asupra părinţilor. Pustnicul nu mai stărui.

— Atunci să-mi spui pentru ce ai venit la peşteră?

Nechifor ridică încet privirile şi le adânci în ochii aspri ai lui Pafnuţie.

— Am venit, moşule, să mă fac ucenicul tău.

Pustnicul se sperie şi făcu un pas înapoi.

— Ucenicul meu?

— Ucenicul dumitale, dacă mă vei primi, vezi bine. Cu putere nu te pot face să mă primeşti.

— Ucenic la peştera asta, la vrâsta ta? Ştii tu ce vorbeşti?

— Asta vreau să mă fac!

— Să te îngropi în sălbătăciune la douăzeci de ani?

— Am douăzeci şi unu, moş Pafnuţie.

— Nu ţi-aş fi dat! Când te-am purtat pe sus, erai uşor ca un copil. Nu ţi-aş fi dat atunci nici cincisprezece.

— Ba chiar am împlinit douăzeci şi unu la Sânpetru.

— Fie şi cât spui! Dar ce stai să vorbeşti? Copil pustnic, cine-a mai văzut? Că la douăzeci şi unu de ani, la minte, tot copil eşti.

— M-am gândit mult, moşule, până mi-am luat lumea în cap.

Pafnuţie tăcu. O adâncitură, ca un semn de tăietură, i se puse între sprâncene, şi acestea se ridicară, îmburzoiate, ca nişte corniţe.

— Vreai să fii ucenicul meu?

— Asta aş vrea, moşule.

— Dar eu nu ştiu mare lucru. Ce am învăţat de la părintele meu Ilarion. Eu, păcătosul, mă gândeam de gândit, la unul pe care să-l las în locul meu, după rânduiala mea, când mi-o veni sorocul. Dar mă gândeam la unul de la schit, trecut de cincizeci de ani. Acestuia nu-i trebuie multă învăţătură, el cunoaşte rânduielile şi citeşte bine şi la carte. E diacon. Tu ştii ceti?

— Ştiu, şi încă bine, moşule. Pot ţine strana. Am şi glas.

— Văd eu că ai, că vorba-ţi răsună ca un clopoţel de argint. Dar ce folos!

Pustnicul se întristă. O veche dorinţă a lui nu se împlinise: să i se dea darul preoţiei, când va fi bătrân, să-şi facă un schit lângă peşteră şi să slujească Sf. Liturghie. îl desmântase însă părintele şi duhovnicul său Ilarion, spunându-i că preoţia e slujbă prea grea şi pentru umerii îngerilor, cum spunea Ilarion că avea datina să zică

Sfântul Ion Zlataost. Ce folos că Nechifor putea ţine strana, dacă nu are cu cine face Liturghia!

Nechifor plecă în piept capul.

— Dacă nu-i de folos, voi uita că ştiu a ceti şi cânta.

— Cum? întrebă pustnicul, trezit din gândurile lui. E bine că ştii ceti. Au rămas de la înaintaşul meu bucoavne mari în peşteră. Olio! Dar cum mă încurc! Vorba e că ucenic nu te pot primi înainte de a te pune la probă.

— Să mă pui, moşule.

— Şi spui că te-ai gândit îndelung înainte de a lua calea muntelui?

— M-am gândit zile şi nopţi, luni întregi.

— Şi te-ai rugat şi lui Dumnezeu să-ţi lumineze mintea? Fără rugăciune nu se poate începe niciun lucru bun.

Tânărul plecă grumazul şi tăcu.

— Nu te-ai rugat?

Niciun răspuns.

Bătrânul făcu hm! Şi-l cercetă bănuitor.

— Părinţii tăi trăiesc. De la ei ai cerut voie?

Nechifor nu răspunse.

— Hm! Hm! Dar ce te-ndeamnă pe tine, fiule, să fugi din lume?

— Urâtul!

— Hai? Cum ai spus? Urâtul? şi Pafnuţie plecă urechea să audă, deşi auzise foarte bine.

— Da, urâtul, moşule.

Bătrânul zâmbi şters.

— Şi de urât vreai să scapi în inima muntelui, în pustietăţile codrului? Hai? Ce petrecere cauţi tu aici?

— Nicio petrecere!

Pustnicul simţi că tânărul nu glumeşte.

— Nu mi-e urât din pricină că nu aş fi avut petreceri în lume. Mi-e urâtă însăşi lumea, moşule. N-o mai pot suferi.

Vorba asta n-o înţelese de la început Pafnuţie. Şi el fugise din lume, dar de ruşine şi de groaza păcatului. Ce e aceea să urăşti lumea? Şi pentru ce să o urăşti? Nu este lumea lucrarea mâinilor lui Dumnezeu? Cum să o poţi urî? De ce să-ţi fie urât?

— Ai trecut prin grele încercări? Se poate asta la vrâsta ta?

— Am trecut.

— Şi ai rămas plin de amărăciune?

— Am rămas în aşa măsură, că nu mai pot trăi în lume.

— Hm! Hm! Ciudat, la vrâsta ta. Se pare că ai fugit, aşadar ă, fără ştirea părinţilor?

Iar nu răspunse.

— Ai săvârşit vreo fărădelege, poate, şi ţi-e frică să nu te prindă?

— N-am ucis, n-am dat foc, nu m-am atins de muiere.

— Atunci, nu mai înţeleg nimic! zise pustnicul înfiorat.

— Şi eu am venit să înţeleg totul de la dumneata ori să mor.

Ce vorbe erau acestea? Nu era o ispită pentru el? Nu luase, cumva, diavolul înfăţişarea acestui tânăr să-l ispitească iar la sumeţie? Dar îşi aduse aminte că Nechifor îşi făcuse cruce şi se linişti.

— Ce să înţelegi de la mine, fiule?

— Ceea ce n-am putut înţelege singur. Căci din

pricina acestei neştiinţe şi neînţelegeri, am urât lumea încât nu mai pot trăi.

— Nu ştii ce vorbeşti! Adâncul înţelegerii e la Dumnezeu. Noi, ce putem şti?

— Între oameni se vorbeşte că pustnicii de la această peşteră cunosc tainele vieţii şi ale lumii. Au păstrat, din vremuri vechi, înţelepciunea şi-au adâncit-o pe rând fiecare, şi au lăsat-o moştenire urmaşilor. Dumneata vei fi auzit multe de la părintele Ilarion.

— Am auzit, vezi bine. Dar ce vreai tu anume să înţelegi?

Nechifor îşi ridică ochii arşi de secetă şi zise:

— Multe! Adică totul, cum ţi-am mai spus.

— Dar, ce, anume?

— De-o pildă, vreau să ştiu cine sunt eu?

Bătrânul se miră în sinea lui şi se înfioră.

— Nu ştii cine eşti? Nu ştii cum te cheamă, cine-ţi sunt părinţii, din ce sat, ce avere au?

— Astea toate le ştiu, şi totuşi nu mă cunosc pe mine însumi.

Pafnuţie se lumină.

— Să te cunoşti pe tine însuţi? Greu lucru, fiule! Părintele meu Ilarion spunea că, ajungând omul la cunoaşterea asta, e nevoie să se pocăiască toată viaţa. Să trăiască numai pentru suflet.

— Apoi, dacă este suflet, vreau să trăiesc şi eu aşa şi să ajung la asemenea cunoştinţă.

Pustnicul făcu un pas înapoi:

— Cum, tu nu crezi că ai suflet?

Nechifor nu răspunse. Se vedea pe faţa lui suferinţă.

Bătrânul se cruci:

— Să mă ierte Cel de Sus, dar poate că nu crezi nici în Dumnezeu…

Tânărul tăcea.

Cine putea fi acest străin? se întreba Pafnuţie în

gândul său… Nu cumva e totuşi ispititorul, căci numai el nu cutează să rostească numele Ziditorului? îşi aduse, iar, aminte că tânărul la izvor îşi făcuse cruce.

— Cum să nu crezi, dacă te însemnezi în numele Sfintei Troiţe? Am văzut eu.

— Şi rugăciuni ştiu, cum ştiu cânta în strană. Dar numai dreapta mişcă, numai buzele şoptesc. Inima mea tace.

— Adică, vreai să spui că eşti un necredincios, un păgân?

— Da, moşule, asta sunt.

— Hm! Hm! Dacă e aşa, nu mă mir că urăşti lumea. Nime nu poate trăi fără credinţă. Că omul ar vrea să trăiască fără de lege, ca un dobitoc, dar nu-l lasă sufletul. Dacă omul ar putea trăi mereu cum îl îndeamnă trupul cel trecător, şi sufletul nu l-ar opri, ar fi fericit, îndestulit ca şi necuvântătoarele. Însă legea sufletului îl ceartă mereu pentru orice greşeală. S-a pus bătaie mare între legea minţii şi legea trupului. Iar cine nu crede în suflet simte în legea minţii o prostie şi ar vrea s-o surpe. Dar n-o poate surpa, şi ajunge un nenorocit care urăşte lumea şi nu mai voieşte să trăiască.

— Asta e, moşule, mă apasă o piatră de moară. Ehei! Alta ar fi să ştiu şi să cred că am un suflet nemuritor. Să ştiu că nu-s numai un dobitoc.

După un răstimp de tăcere, pustnicul zise:

— Ai fost bolnav la trup de foame şi de osteneală. Dar mai bolnav eşti cu sufletul, care nu are credinţă… De-un lucru mă mir eu mai mult, cum ai ajuns tu, la vrâstă fragedă, să-ţi baţi capul cu asemenea lucruri? Sunt întrebări şi răspunsuri cari bat ca viforul cel de la miazănoapte, iar în copilărie adie numai boarea.

— Uiţi, moş Pafnuţie, că nu mai sunt copil. Am împlinit douăzeci şi unu. Sunt bătrân şi cu gândul. Căci de la vrâsta de şaisprezece ani mă tot întreb, tot văd şi ascult,

şi nu ştiu ce să-mi răspund.

— E adevărat că, după câte aud, ai minte de om bătrân. Dar chiar asta mă miră la un flăcău din sat. Prin învăţătură şi cetanie mintea se lărgeşte, e adevărat, şi gândurile dau ghies, ca albinele la urdiniş. Dar când ai avut tu vreme, la plug, la sapă, la fân, ori la urma oilor, să te cuprinzi cu cetania?

— N-am cetit în carte, moşule.

— Hai? Dar unde ai cetit?

— Am cetit în viaţă, în jurul meu, deasupra şi dedesubtul meu.

— Mare lucru spui, măi băiete, zise pustnicul uimit. Adevărat că Dumnezeu unde vorbeşte, biruieşte firea, cum spune la sfânta carte. Aşa, se poate, că te-a lăsat şi pe tine, din copilărie, să te zbaţi cu gândul. Dar zbaterea, după câte văd şi aud, ţi-a fost până acum zadarnică.

— Zadarnică, moşule.

— Şi-ţi va mai fi!

Nechifor ridică ochii întrebători.

— Ce vreai tu să afli e greu şi pentru o minte coaptă. Viaţa întreagă nu e de ajuns să înţelegi desăvârşit după ce însetează inima ta. Ştii vorba din bătrâni: înveţi o viaţă, şi tot mori neînvăţat.

— O ştiu, moşule.

— Dacă ştii, trebuie să iei şi învăţătura din ea.

— Care, moşule?

— Că nu trebuie să-ţi pierzi nădejdea, cum îmi pare că ţi-ai pierdut-o tu. Ce nu poţi înţelege acum, vei înţelege poate mai târziu. Nu trebuie să urăşti viaţa şi să pui sabia luptei la pământ. E mare nevoie de curaj, tinere, în toate câte sunt ale omului în lume. Te văd flăcău voinic. Îţi stă frumos să plângi ca muierile?

— Nu plâng!

— Ba faci mai rău, că deznădăjduieşti. Asta nu stă bine la un tânăr de douăzeci şi unu de ani. Tu eşti încă

numai la începutul vieţii, la începutul luptei tale.

— Venind la peşteră, am încercat cel din urmă mijloc de luptă. Crezi că eu nu mă simt prăpădit văzându-mă mai neputincios decât un copil?

Pustnicul tăcu un lung răstimp şi se gândi adânc. Dunga i se adâncise între sprâncene. Apoi, fără a-i mai spune un cuvânt, îl părăsi în uşa peşterii şi el se pierdu în pădure.

Pafnuţie se tot duse până la o peşteră mai mică, acoperită de stufiş. Aici se retrăgea uneori să se roage.

Pe drum se gândi mereu la ciudăţenia acestui fecioraş. N-a ucis, n-a pus foc, n-a umblat în păcate cu muieri, şi, iată-l, vine să trăiască în pădure. Simţea că străinul vorbea din inimă, şi avea mare negură pe sufletul său. Dar, cum poate să puie asemenea întrebări, la vrâsta lui? Ce l-o fi îndemnat să se zbată cu gândurile? De părinţii lui nu vrea să pomenească nimic. Aici părea că este o bubă. Apoi nu răspundea nici când era vorba de Dumnezeu. Ba s-a mărturisit chiar de necredincios. Aici e altă bubă, şi mai mare, îşi zicea cucernicul… Ce mai ştii? Poate să fie un tânăr cu şcoală multă, umblat în lume, şi s-a îmbrăcat ţărăneşte… «Nu-mi povestise părintele meu Ilarion că înainte cu treizeci de ani venise la el un arhimandrit îmbrăcat ciobăneşte, să nu-l cunoască nime, şi i-a pus întrebări vrednice de mirare pentru un cioban? Se mai întâmplă câte ceva şi pe la peştera asta.»

Pe drum îşi mai aduse aminte de visul său şi de oala cu lapte, de falia de caş şi pâne, aflate în două rânduri, dupolaltă, în tufiş. Nu era acesta un semn că Ziditorul luase subt apărarea sa pe acest Nechifor Preda? Preda! mai auzise el de numele ăsta, mai demult, în tinereţele sale. Ba, şi aici în munte a mai auzit. Era un neam boieresc de la Moldova, şi erau chiar mai mulţi Predeşti. Acela despre care auzise în copilăria lui avea cirezi mari de vite albe. Un Preda venise, şi nu de mult, să ceară sfatul

părintelui său Ilarion, cum ar face să se despartă de nevastă, să ia pe alta, tot cu cununie. Ilarion l-a înfruntat cu asprime şi i-a spus că nu se poate. Şi că, de nu-l va asculta, va fi pedepsit şi în lumea asta, şi în cealaltă… De alt Preda a auzit, pe când era cioban la stână, că l-au călcat hoţii, pe el l-au tăiat, fiindcă se împotrivea să-i fure fata… Ei, se vede că-s mulţi Predeşti în lume şi în ţară.

Ajuns la peştera cea mică, se întinse cu faţa la pământ şi se rugă vreme îndelungată. Cerea de la Stăpânul ceriului să-i lumineze mintea cum va face cu acest tânăr cu sufletul bolnav. Se îngrozea, mai ales, de întrebările lui grele. Într-altă formă puse, le pricepea şi el, şi putea da răspuns, că multe i-a băgat în inimă şi în cap răposatul Ilarion, cel vestit prin înţelepciunea lui. Dă-i venea greu până înţelegea ce vrea să spună Nechifor. Simţea mereu că tânărul e din alt aluat decât dânsul… Deci se ruga lui Dumnezeu să-l lumineze cum să umble cu acest străin şi să-i dea pricepere să-l poată învăţa din puţinul ce ştia şi el.

După ceasuri de rugăciune, sufletul i se linişti şi se întoarse grăbit la peşteră.

Nechifor Preda stătea trântit pe spate şi se uita în cer printre cetinile brazilor.

Nu-l simţi pe pustnic până ce-l atinse pe umăr.

— Scoală să mănânci. Pentru ziua de azi ai vorbit destul. Şi încă pentru alte trei zile. În vremea asta vei mânca şi vei durmi, cum ai făcut şi până acuma. Trupul e încă slab, şi în trup slab nu poate sălăşlui un suflet tare, cum trebuie să fie acela ce pune întrebările pe care le-ai pus tu. În vremea asta te vei mai gândi totuşi la un lucru: dacă ai făcut bine sau ba punând întrebări de acel fel, şi spunând că eşti necredincios şi păgân. Nu trebuie decât să-ţi asculţi inima. Ce va zice ea, aşa să răspunzi. Şi mai este un lucru la care trebuie să te gândeşti: Dacă vrei, cu tot dinadinsul, să rămâi la munte, şi anume aici la peşteră, să afli că e de lipsă să-ţi cunosc viaţa ta, pentru a te putea

povăţui. Am văzut că sunt lucruri de cari nu vreai să pomeneşti. Va trebui să vorbeşti şi despre ele. Nu acum, cu vremea, când îţi va spune inima că-i bine să-mi cuvintezi… Şi apoi, mai este un lucru, pentru tine de mare însemnătate: peste trei zile nu cred să mai avem nici lapte, nici caş, nici pâne. Să te gândeşti că, dacă mai zăboveşti la peşteră, va trebui să te mulţumeşti cu ce vom avea de mâncare. Asta nu ştiu dacă va fi folositor pentru sănătatea ta. Poate le rabdă rânza, poate nu. Şi, dacă nu le rabdă, nu poţi rămâne aici. De altfel, nici nu cred să fie locul tău aici în munte. Aşa-mi spune parcă inima, după ce m-am rugat Celui Preaînalt să mă lumineze.

— Dacă n-am aicea loc, nu mai am nicăiri în lume, şopti cu supărare străinul.

— Haida-hai! Nu te pripi, ţi-am mai spus. Un tânăr ca tine trebuie să aibă curaj. Nu eşti femeie, ci bărbat.

Străinul vrea să rămână la peşteră, dar nu destăinuie nimic.

Pustnicul îşi văzu de treburile şi canoanele lui, ca şi când ar fi fost singur la peşteră. Din când în când trăgea cu coada ochiului la strein. Nechifor sta, cu ziua de cap, trântit pe spate, cu ochii închişi. Trebuia să-l cheme Pafnuţie la mâncare.

A treia zi, bătrânul i aduse o bucoavnă veche.

— Mai frunzăreşte-o, poate-ţi trece vremea mai în grabă.

Dar Nechifor nu răspunse şi nu se atinse de carte. Poate nici nu-l auzi pe Pafnuţie.

A patra zi, de dimineaţă, pustnicul îi zise:

— Te-ai gândit la toate câte ţi le-am spus?

— Gândit, moşule.

— Şi eşti hotărât să rămâi la peşteră?

— Hotărât.

— Cu mâncarea ce ne-a da-o Dumnezeu? Şi cu canoanele pe care va trebui să le faci? Dacă hotărârea e

mare şi bine chibzuită, eu nu te pot alunga. Poate e voia Celui Preaînalt.

— E mare şi binechibzuită hotărârea mea, moşule. Altfel n-aş fi venit aici. Dar canoanele…

— Ce-i cu canoanele?

— Trebuie să înţeleg întâi pentru ce trebuie făcute.

— Aha! Tot întrebarea ta cea dintâi.

— Când voi înţelege, le voi face.

— Dar cum vreai, altfel, să fii ucenicul meu? Să stai şi să te uiţi la mine? Asta nu se poate, fiule. Trebuie să te munceşti pentru a înţelege.

— E vorba de lucruri sufleteşti, moşule. Ce-or folosi metaniile, truda trupului, la luminarea minţii?

— Hm! Ai tu gândurile tale! Dar mergând pe urma lor, nu vei descoperi adevărul. Cu mintea te-ai trudit destul până acum. Spui că de la vrârsta de şaisprezece ani. Dacă puteai să te luminezi, să descoperi adevărul, cu truda minţii tale, l-ai fi descoperit până acum.

— Asta-i adevărat, răspunse Nechifor, ridicându-se într-un cot şi ascultând cu băgare de seamă. Ochii lui se deşteptară din ceaţă, şi se ivi în ei picurai vieţii.

— Cum să nu fie adevărat? De când e lumea, adevărul l-au aflat numai aceia cari şi-au pus la muncă grea trupul. Că descoperirea tainelor celor mari nu vine de la mintea noastră şi de la truda ei, ci de la luminarea Domnului. Şi trebuie să te uiţi pe tine şi gândurile tale, pentru a-l lăsa pe Dumnezeu să lucreze. Şi cum vei adormi viermele gândului care asudă otrava, dacă nu-ţi vei canoni trupul?

În vreme ce bătrânul vorbea, Nechifor se ridică mirat foarte şi-i puse mâna pe umăr:

— Iată o vorbă, zise el cu glas adânc, pe care încă n-am auzit-o, nici citit-o în cărţi.

— Hai? De ce te miri? Lucrul acesta îl ştie fiecare pustnic. Ce crezi tu că facem noi în singurătatea muntelui?

Ne gândim cu ziua de cap şi ne zvârcolim nopţile să pricepem tainele lumii. Noi ajunăm şi postim, batem sute şi mii de metanii şi ne rugăm. De pe partea gândurilor, nu ne doare capul. Dar în mijlocul trudei noastre uneori se coboară harul lui Dumnezeu şi ne luminează. Azi un picur, mâne altul, până se face păhar plin, ori chiar fântână, cum se întâmplă cu sfinţii. Ştiu eu ce face gândul, dar gândul e ispită. Că te face să te iei la harţă cu Ziditorul. Baţi cu el în porţile ceriului, şi cade frânt cu aripile rupte. Spune cartea sfântă: «Totul ce se înalţă se va umili, şi cel ce se umileşte se va înălţa». Asta este. Cel ce vrea să priceapă adevărul şi tainele lumii cu mintea lui, e omul care se înalţă, omul plin de trufie.

— Spui lucruri nouă pentru mine, moşule, zise plin de mirare Nechifor.

— Vor fi nouă pentru tine, dar cine vrea să trăiască în munte, trebuie să le cunoască. Deci, dacă vreai să rămâi la peşteră, trebuie să te supui canoanelor. Altfel nu se poate. Altfel pierzi vremea cea scumpă a lui Dumnezeu în zadar. Ba, fără canon, chiar să vrei, n-ai putea rămâne aici multă vreme. Ai spune, în curând, că eu sunt un biet nebun, şi tu al doilea.

— Bine, moşule. O să te ascult. Voi face şi rânduiala la care mă vei supune.

— Hai? Păi trebuie s-o faci dacă vrei să faci ucenicie, să vezi şi tu, să văd şi eu, ce plăteşti, cât te ţine cureaua. Bine, suntem înţeleşi, în parte însă. Vreau să ştiu cu mâncarea cum te vei mulţumi? Ţi-am spus că lapte şi caş sunt lucruri rare la peşteră. Ba se poate chiar să le avem, şi să postim. Că rânduiala acestei peşteri e post în mai toate zilele anului şi ajun des.

— Mă voi mulţumi cu ce vom avea.

— Cu ce ne va da Dumnezeu.

Streinul nu rosti nici acum numele Ziditorului, ci plecă în pământ capul. Pustnicul băgă de seamă, şi iar

simţi un junghi. Iar îi veni în minte visul lui cu râsul şi cerbul. Nechifor îi părea uneori blând ca un cerb, dar când se punea să tacă, avea ceva din încăpăţânarea mâţei aceleia sălbatice… Nu cumva totul e numai o ispită?

— Ascultă, Nechifore, zise el, nu-mi place mie cum te pui pe tăcere la anume întrebări, la anume vorbe. E nevoie, pentru a te putea povăţui, să-ţi deschizi de tot sufletul. Să ai încredere în mine. Iată, văd că nu pomeneşti numele lui Dumnezeu, şi nici cruce nu te-am mai văzut să-ţi faci, de la izvor, când te-ai deşteptat.

Streinul se întunecă deodată.

— Eu nu vreau să cunosc minciuna, moşule. Ţi-am spus că n-am credinţă. Nu cred nici în suflet, nici în Dumnezeu, nici în mântuirea prin Hristos. Dacă nu cred, cum să pomenesc? De ce folos mi-ar fi?

Sufletul lui Pafnuţie se răscoli până în adâncuri. Întâi părea că l-a ars cu fierul roşu pe dinlăuntru, apoi valuri tulburi îl năvăliră, valuri reci, ca de gheaţă. Se uită bine, să vadă nu zăreşte corniţele în fruntea lui Nechifor. Nu se iveau! Totuşi, necuratul trebuia să fie pe undeva aproape… Adică asta înţelegea el prin necredinţa lui! Nici Dumnezeu, nici Hristos, nici viaţă vecinică. Cine nu crede că are suflet, cum va crede în viaţa de după moarte?… Olio! în lunga lui viaţă de pustnic încă nu auzise aşa hulă ieşită din gura unui om! Greşea chiar numai ascultându-l pe strein. Se gândi îndelung, spuse în gând o rugăciune, apoi zise cu asprime:

— Aici la peşteră e loc de rugăciune şi de pocăinţă, fiule. Sunt şi locul, şi aerul, şi brazii sfinţiţii lui Dumnezeu. Aici nu se poate rosti hulă la numele Celui Preaînalt. Asta s-o ştii, şi să ţi-o însemnezi.

— Nu m-am gândit la hulă, moşule. Mi-e viaţa întunecată şi grea, poate chiar din pricina că nu sunt un credincios, cum ai spus dumneata. Eu nu pot fi şi nu pot vorbi decât aşa cum sunt. Altfel aş fi un mincinos. Dar n-

am spus cu niciun gând rău. Nu vreau să supăr nici viermele pământului, dar încă pe cucernicia ta sau pe…

Iar i se opri limba.

— Pe Dumnezeu, vrei să zici.

— Da.

— Dar, frate, numai diavolii nu rostesc numele Celui Preaînalt.

— Eu simt că ar fi o greşeală, o necuviinţă să-l spun, câtă vreme n-am credinţă.

Moşul tăcu un răstimp.

— Hm! Hm! Ai tu felul tău de a gândi! Am mai băgat eu de seamă! Poate nu eşti un flăcău din sat, ci unul cu mintea sucită de învăţătură. Că dacă ai fi de-o viţă cu mine, ne-am înţelege mai uşor… Acum, ascultă ce prind eu din vorbele tale. Mi s-ar părea că tu îţi faci un gând mare de tot despre cel Preaînalt, deşi nu crezi în el. Dacă ai crede, l-ai pune aşa de sus, încât gândul la el te-ar cutremura.

— Aşa este, moşule, zise Nechifor, înviorat din nou.

— Asta-i semn bun, fiule. Cinsteşti şi te cutremuri în faţa Celui pe care nu-l cunoşti şi în care nu crezi. Asta e semn că odată vei crede. Asta-i semn că ai o inimă curată. Mă mir, atunci, de ce nu grăieşti ca oamenii, de ce te gândeşti răsucit?

— Se vede că aşa mi-e firea. Nu pot altfel, moşule.

— Hai? Aşa ţi-e firea! Se poate. Dar dacă ai o inimă curată, trebuie să-mi spui tot ce ştii despre tine. N-ai ce ascunde. Vezi bine, eu nu sunt preot cu har. Eu sunt un biet moşneag. Mie nu trebuie să te mărturiseşti ca subt patrafir, adică dacă ai păcate pe care le poţi spune numai duhovnicului, ţine-le în tine până te voi duce la duhovnic. Mie să-mi spui despre tine numai atât ca să ştiu cu cine am de lucru, pentru a te putea povăţui.

Nechifor se întunecă din nou şi capul îi căzu în piept.

— Nu pot, moşule, oftă el.

— Nu poţi să-mi descoperi chiar nimic?

— Nu pot.

— Bine; vei vorbi când ţi-a veni sorocul. Decât munca mea e îngreunată prin tăcerea ta. Trebuie să ştii că eu însumi am fost ucenic până de curând. N-am avut ucenici până acum. Şi nici nu mă gândeam să am în curând. Mă tem că nu voi putea face mare lucru pentru tine. Voi face cât îmi va ajuta Cel de Sus.

— Moşule, eu am spus despre mine ce am putut. Sunt un om care nu înţeleg nimic, şi nu mai pot trăi aşa. M-am zbătut cu gândul să pricep ceva din lumea asta şi nu am putut. Dumneata ai spus că drumul pe care am pornit eu nu duce la bun sfârşit. Că nu cu frământarea minţii se pot înţelege tainele. Acesta e un lucru nou pentru mine. Voi urma cărarea pe care mi-o vei arăta. Un lucru însă nu pricep: pentru ce avem minte şi pricepere, dacă ea nu foloseşte la nimic.

— Hm! Hm! Iar te gândeşti sucit, cum ţi-e felul. Eu n-am spus că mintea nu ne slujeşte la nimic. Tot ce ne-a dat Dumnezeu ne-a dat ca să ne fie de folos. Mâinile, picioarele, ochii, urechile, şi toate simţurile. Cum aş putea spune că darul cel mai mare al Ziditorului, mintea, e dată în deşert? Doar prin ea, care e o putere a sufletului, suntem făcuţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, şi ne deosebim de dobitoacele necuvântătoare. Cu mintea săvârşim toate lucrurile bune din lume. Dar, ca toate ale omului, şi mintea noastră e mărginită. Poate bate până la porţile ceriului, dar ceriul nu-l poate deschide fără voia lui Dumnezeu şi fără harul lui. Dacă se încumetă cu mândrie să intre, e fulgerată şi cade pe pământ, ca o pasere cu aripile frânte. Aşa au căzut îngerii cari au vrut să-l ajungă în putere şi înţelepciune pe Ziditorul lor. Aşa au căzut oamenii cei dintâi cari au ascultat de înşelătorul, făgăduindu-le acesta cu viclenie că, de vor călca porunca

Domnului şi vor mânca din pom, vor fi asemenea lui

Dumnezeu. Adică atotputernici, atotştiutori ca şi Domnul. Mintea e bună şi e darul cel mai mare al Ziditorului; se poate apropia de tainele vieţii, dar nu le poate deschide fără har, fără ajutor de la Dumnezeu. Asta am voit să spun.

— Adică singuri, cu puterile noastre, în zadar ne trudim, şopti Nechifor Preda, abia auzit.

— Chiar aşa. A zis Domnul, până ce era cu oamenii în lume: «Fără mine nu puteţi face nimica». Şi iarăşi a zis: «Nime nu poate veni la mine dacă nu-l va trage pe el Tatăl meu.»

— Acum mi se pare că vorbeşti dumneata răsucit, moşule. Eu nu înţeleg nimic din ce spui, vorbi cu întristare străinul.

— Nu e de mirare că nu înţelegi, poate vei pricepe mai târziu, dacă aşa va fi voia lui Dumnezeu. Dar eu cunosc toate acestea din învăţătura duhovnicului şi părintelui meu Ilarion, care a avut bogată înţelepciune de la Dumnezeu. Şi, de când am învăţat buche, am mai citit şi în cărţile sfinte. Poate vei citi şi tu odată şi vei înţelege… Dacă vrei să rămâi la peşteră, lucrul acesta trebuie să-ţi intre mai întâi în cap: Fără ajutor de sus, nu putem săvârşi nimic bine. Cine se încăpăţânează să biruie singur, e un om plin de mândrie. Şi, din veci, aceasta este legea cea nemutată: cel mândru se va umili, nu va ajunge la biruinţă. Acum să te mai gândeşti şi la câte ţi le-am spus ieri, şi vom mai vorbi deseară. Dacă rămâi statornic, de la miezul nopţii intri întru rânduiala uceniciei.

— Să mă gândesc, zici? Parcă dumneata, moşule, spuneai că gându-i zădărnicie.

— Hm! Sucită minte ai; cine ţi-o fi sucit-o, bine nu ţi-a făcut. E zădărnicie să te frământi cu gândul, plin de mândrie, voind să înţelegi celea neînţelese. Dar nu e zădărnicie, ci o datorie să cercetezi lucrurile ce ai să le faci, dacă sunt bune sau rele, dacă te crezi în putere să le îndeplineşti ori ba. Nu te poţi lega cum legi boul la iesle. Ci

din bună hotărâre şi chibzuind totul cu înţelegere, cu mintea ce ţi-a dat-o Dumnezeu.

— Adică facem deosebirea între lucruri şi lucruri. Unele le putem cerne cu mintea noastră, altele ba.

— Chiar aşa. Ba poţi să te apropii şi de cele necernute, să le cunoşti în parte, dar nu să le pătrunzi. Cine spune că nu poţi chibzui cum să face focul, ce fel îs flăcările, cât dogoreşte jăraticul, până unde te poţi apropia de el? Altfel te-ai arde ori ţi-ai aprinde casa. Dar poţi să înţelegi vreodată ce este focul?

Nechifor rămase cu ochii la moşneag până ce acela se făcu nevăzut. După ce-i cuvântase, Pafnuţie îşi luase toiagul şi pornise fără a-i spune unde se duce.

Rămas singur, străinul stătu multă vreme nemişcat, gândindu-se.

Ziua creştea senină în jurul său. Sus, în înălţimile albastre, îşi tot dădeau ocoale doi vulturi cu aripile întinse. Era o linişte adâncă jur-împrejur, şi mireasma bradului îmbăta simţurile. Nechifor Preda se ridică din locul lui şi porni spre desime. Îi veni deodată în minte cum a pornit de-acasă fără să lase o vorbă părinţilor, şi-l năvăli o durere adâncă. Când, noaptea târziu, a părăsit casa părintească, crezuse că nu mai are nicio legătură cu părinţii săi, că nu e dator să le spună nimic. Aici, în pustietatea codrului, simţi deodată că îl ţin legături nedezlegate de cei care i-au dat viaţă.

Rătăci multă vreme prin codru, să se liniştească, să-şi uite durerea ce-i izvorâse în suflet. Încerca să se gândească la cuvintele pustnicului. Poate avea dreptate bătrânul. Poate era dator să-şi destăinuiască sufletul înaintea lui pentru a-l putea povăţui... Dar putea el să descopere întâmplările cari l-au fugărit dintre oameni? Simţea că nu avea putere. Necredinţa şi deznădejdea lui sufletească n-a izvorât numai din frământarea gândului, ci şi din întâmplările acelea.

Mai bine va fi, îşi zicea el, să tacă asupra vieţii lui, şi să nu-i mai pună întrebări pustnicului, ci să-i urmeze poveţele. Poate, cu vremea, se va lămuri într-un chip.

Ajunse la peşteră seara târziu. Pafnuţie sosise.

Moşul zâmbi şi zise:

— Ai ieşit să vezi împărăţia noastră? Frumoasă, ai?

— Frumoasă, moşule.

— Dac-a ieşit din mâna Ziditorului, cum nu va fi? Dar spune-mi: eşti flămând?

— Nu sunt, moşule.

— Totuşi va trebui să cinezi. Şi, dacă ai chibzuit la toate câte ţi le-am spus, e vremea să-mi spui. Nu-ţi schimbi hotărârea?

— Nu, moşule.

— Şi o să te supui la toate ce-ţi voi porunci să faci?

— Mă supun.

— Hm! Iată un tânăr care nu glumeşte! Apoi, dacă-i aşa, datină este aici în munte ca omul care intră în pustnicie să-şi schimbe numele.

Nechifor îl privi mirat.

— Aşa e datina şi legea, făcută nu de mine, ci e rămasă de la pustnicii cei de demult. Asta are tâlcul următor: omul în lume a dus un fel de viaţă, aici trebuie să ducă altul. Nu mai e omul cel de demult. E un om nou. Deci şi numele trebuie să fie altul. Să nu se mai gândească la viaţa de mai înainte. Începem, tinere, o viaţă nouă. Deci spune-mi cum vreai să te cheme în pustnicie?

— Botează-mă dumneata, moşule.

— Eu m-am gândit să-ţi dau numele celui de curând repauzat, duhovnicul şi părintele meu Ilarion. Îţi place numele?

— Place, moşule. Numai cât…

— Hai? Nu-ţi chiar place?

— Numai cât răposatul Ilarion a fost, cum ai spus dumneata, om cu mare înţelepciune. Nu ar fi o hulă la

numele lui să-l dai unui sălbatic, care nimic nu ştie din tainele cunoscute de el? Nu ar fi mai potrivit să-mi dai numele unui pustnic mai puţin învăţat şi înţelept, sau chiar al unui pustnic păcătos, pentru a nu jigni pe nime?

— Hm! îmi place cum grăieşti! Dai dovadă că ai inimă curată şi te temi de mândrie. Umilinţa, fiule, să ştii e începutul înţelepciunii. Dar să nu ai nicio grijă, Nechifore! Părintele meu nu se va supăra. Am trecut pe lângă mormântul lui, m-am rugat şi l-am întrebat dacă are ceva împotrivă să-ţi dau numele lui? Şi răposatul s-a învoit.

— Cum s-a învoit? întrebă înfricoşat streinul. S-a auzit glasul lui din mormânt?

— Nu s-a auzit niciun glas. Dar răspunsul lui îl am în inima mea. După rugăciune şi întrebare, inima mea a rămas liniştită.

Ştiu acum că nu fac niciun lucru rău şi împotriva părintelui meu. Aşadar, rămânem la numele Ilarion. Pentru mine va fi o mare bucurie că voi putea rosti numele pe care l-am cinstit aşa de mult. Iar pentru tine va fi un ajutor. Cu rugăciunile lui, din cealaltă lume, părintele meu te va sprijini pe calea grea şi anevoioasă pe care vrei să apuci.

Bătrânul se apropie, îl îmbrăţişă pe tânăr, învăluindu-l în barba lui sură, îi făcu pe frunte semnul crucii cu degetul lui gros şi noduros, apoi îl însemnă cu acelaşi semn al izbăvirii la ochi, la urechi, la nas, la gură, la mână şi la picioare, spunând de fiecare dată: «În numele Tatălui, şi al Fiului, şi al Sfântului Duh. Amin.» Apoi îl învălui din nou în barbă şi zise:

— Dumnezeu să te aibă în paza sa, Ilarioane, şi să-ţi ajute.

— Mulţumesc, moşule, că m-ai primit şi nu mă alungi. Ci rogu-te, lasă-mă, de-aici încolo, să-ţi spun şi eu părintele meu. E mai plăcut decât moşule. Şi tot aşa-mi vine să-ţi zic, de când m-am deşteptat la izvor.

Pustnicul se gândi un răstimp. Apoi cuvântă:

— Spune-mi părinte, dacă aşa-ţi vine să zici.

Se opriră la gura peşterii. Bătrânul aduse merindele şi se înfruptară, după ce mai întâi spuseră rugăciunile şi îşi făcură cruce. Streinul simţi că e nevoie să-l asculte pe pustnic întru toate şi să facă tot ce-i va porunci. Aşa s-a hotărât. Acum nu mai era Nechifor, ci Ilarion. Nu se mai gândea că nu crede şi că ar fi un mincinos dacă-şi face cruce şi zice ocinaşi, deşi nu are credinţă, înţelese că-i cel dintâi drum al umilinţei şi al ascultării pe care-l face. În aceeaşi vreme se sili însă să zică şi rugăciunea, să-şi facă şi cruce, cu toată grija şi cuviinţa, simţind că altfel nu ar îndeplini din toate puterile hotărârea lui.

Mai era ceva ce parcă-i dădea puteri nouă. De când simţise apropierea bătrânului, când îl învăluise de două ori în barba lui aspră şi sură, tânărului i se pogorâse o mângâiere în suflet şi o tărie pe care mai înainte nu o descoperise. Iar după ce fusese însemnat cu semnul crucii, se simţise gata de luptă, hotărât şi neînduplecat.

Se mirase în gândul lui de această schimbare. Poate trecuse putere din puterea pustnicului şi în sufletul său? Ori se coborâse putere din blagoslovenia lui Ilarion celui răposat, al cărui nume îl luase?

Numai voi să cerceteze. Se mulţimi cu întărirea ce-o simţi în suflet, şi-l urmă, fără şovăire, pe Pafnuţie la mormântul unchiaşului adormit, unde îngenunchează amândoi. Streinul nu ştia ce să spună, rămase mut, în vreme ce Pafnuţie se cufundase în rugăciuni spuse numai cu gândul şi cu inima.

Şi după ce se ridicară, bătrânul îl îmbrăţişe din nou.

— Iar ai vorbit cu răposatul? întrebă sfios flăcăuaşul.

— Iar.

— Şi, nu-i supărat.

— Nu. Îi pare bine de ce am făcut. Dar acum, la peşteră şi la somn. La miezul nopţii începi viaţa cea nouă, Ilarioane.

După trei luni

Pustnicul Pafnuţie era, din zi în zi, tot mai mulţumit de ucenicul său Ilarion. La miezul nopţii, când se sculau să bată metanii şi să zică rugăciunile miezunopterului, a fost de-ajuns să-l trezească de două ori. Chiar în cele dintâi două nopţi de canoane a fost de-ajuns să-l atingă doar cu degetul pe frunte. Din a treia noapte, Ilarion cel tânăr se trezise ca şi când el ar fi fost ceasornicarul şi ar fi bătut ceasul. Se miră bătrânul de aşa repede şi uşoară obicinuinţă şi îşi aduse aminte, cu înfrângere şi umilinţă, că el s-a obicinuit mai greu cu scularea de noapte.

Cetaniile din *Ciaslov* le făcuse la început Pafnuţie, şi Ilarion spunea după el. Până când, la vreo patru săptămâni, pustnicul îi dăduse să cetească lui Ilarion *Pavecerniţa*. De-atunci citea ucenicul, şi spunea după el Pafnuţie. Era o mare mângâiere pentru bătrân să audă rugăciunea limpede, spusă cu un glas dulce şi răsunător, făcut parcă anume pentru rugă. Ilarion citea fără nicio piedică, nu se încurca la niciun cuvânt, era un ceteţ tot aşa de bun cum fusese moşneagul care dormea în mormântul din apropiere.

La metanii era harnic şi până făcea Pafnuţie una, el făcea trei; curgea sudoarea pe el, şi nici nu-i păsa.

Ba într-un rând, pe-o căldură mare, fiindu-i milă de moşneag, îi zise:

— Părintele meu, lasă, rogu-te, să fac eu şi metaniile dumitale.

Pafnuţie surâse blând şi răspunse:

— Nu, fiule, până pot, sunt dator să-mi port eu canonul. Fiecare om e dator să-şi ducă crucea lui. Dar gândul tău e bun, şi nu va fi zadarnic. În cartea vieţii, unde se înseamnă toate, se va însemna şi asta.

Mai mult se mira Pafnuţie de cum s-a obicinuit de repede Ilarion cel tânăr cu hrana ce o putea avea în pustietatea codrului. Şi cât de repede a cunoscut

rădăcinile cele bune, o dată dacă i le-a arătat, şi cum le aduna de unde nici nu te gândeai. Ţinea întins la ajun, alăturea de bătrân, şi nu se lăcomea niciodată la mâncare. Totuşi, nu se vedea pe el nicio slăbire. Dimpotrivă, părea că-i prieşte. Era sprinten şi vânjos la trup, roşu la faţă, limpede la ochi şi la obraz. Aducea sarcini de uscături, vreme cât ai fierbe un ou de la plecare, încât se crucea Pafnuţie. Părea că de când s-a născut, tot în pustnicie a trăit.

Pafnuţie văzându-l cum se poartă şi mirându-se mereu, îşi aduse aminte că în creierii munţilor trăieşte un schimnic bătrân care avea faima că e făcător de minuni… Şi se gândea uneori: «Nu cumva acel schimnic, cu îngăduirea Ziditorului, a luat chipul acestui strein şi a venit să-l ispitească pe el? Să-l vadă cum trăieşte singur, rămas paznic aici în urma lui Ilarion cel bătrân? Oare nu din această pricină a venit acest strein să-l înveţe el despre tainele vieţii şi ale morţii? Nu a spus că-i necredincios, anume ca să-l pună pe el la încercare? Cu voinţa lui Dumnezeu, toate sunt cu putinţă», îşi zise Pafnuţie. Dar dacă ar fi schimnicul făcător de minuni, crede el, umilitul, că nu i-a răspuns şi nu i-a vorbit decât aşa cum ştie şi cum poate un biet pustnic.

Se mai mira Pafnuţie că Ilarion cel tânăr, de când a intrat în rânduiala pustnicească, nu s-a mai plâns o singură dată că îi viaţa grea şi nu mai poate trăi, fiindcă nu cunoaşte adevărul. Nici despre adevăr nu l-a întrebat. Ci îşi vede vesel şi liniştit de canonul şi rânduiala lui. Poate i-a spus că-i necredincios, neştiind ce vorbeşte, după leşinul lui, până şi-a venit în fire.

Nechifor Preda era hotărât să urmeze cărarea arătată de bătrân, fără niciun vicleşug, din toată inima. Dorinţa lui era mare să dea răspuns la întrebările cele grele ale vieţii: ce este omul şi care-i ţinta lui în lume? Dacă este şi ce este Dumnezeu, dacă este suflet cu viaţă

vecinică, cu răsplată pentru faptele bune şi pedeapsă pentru cele rele? Râvna lui, se ştie, era aşa de mare, încât îi făcea plăcere să-şi trudească toată ziua trupul, încercând şi această cale spre descoperirea adevărului, fără aflarea căruia simţise el că viaţa e o nenorocire, o povară pe care nu o mai poate purta. El, cum a spus, era un om fără vicleşug. Ba era, cum i se păruse lui Pafnuţie, şi un om umilit cu inima. Aşa că nici prin gând nu-i trecuse să-l ducă în rătăcire pe bătrân. Nici nu se arăta necredincios, fiindcă n-ar fi ştiut ce spune, cum era cu puterile zdruncinate, în urma leşinului din pricina foamei şi a ostenelii.

Se supunea şi asculta ca un copil mic, fiindcă drumul ce-l începuse acum era cea din urmă nădejde a lui de a afla calea mântuirii… Cum, adică, a mântuirii?

Aşa că el, Nechifor Preda, nu voia să moară, ci să trăiască. Şi, încă, nu aşa cum i-a văzut pe alţii trăind în jurul lui. Aşa, ca aceştia, el simţea că nu se plăteşte să trăieşti. Dar pentru a trăi altfel, cum îl îndemna inima, cu cât se făcea mai mare, simţea că nu va putea dacă nu va avea un mare sprijin şi un mare călăuzitor în viaţă. El simţea că acest sprijin, care-i va lumina şi mintea, şi-i va întări şi inima, nu poate fi decât credinţa în cele sfinte, în *Evanghelie* şi în tainele vieţii. De aceea s-a zbuciumat cu gândul să înţeleagă ceea ce vede în jurul său, că alţii nu înţeleg. Pentru că, de-ar înţelege, nu ar putea trăi în fărădelege şi nedreptate, cum i-a văzut el că fac.

Pe drumul lui n-a ajuns ceea ce căuta. Se îndoia că va putea afla vreodată. Fecior mare, în pragul vieţii, simţea că ispitele sunt tot mai multe în jurul său, nu ca în copilărie. Şi atunci se hotărâse să apuce calea codrului spre peştera pustnicului cea slăvită.

Nechifor n-a răspuns la unele întrebări ale lui Pafnuţie. N-a vorbit nimic despre trecutul său. Şi asta tot pentru umilinţa lui şi simţul său de dreptate: nu voia să judece pe nime. Nu voia să vorbească de rău pe nime,

povestind împrejurările cari l-au făcut să-i fie scârbă de lume. Până nu cunoştea adevărul, nici nu ştia dacă lumea în mijlocul căreia trăise lucrează bine sau rău. Lui nu-i plăcea. Credea că oamenii păcătuiesc. Dar nu-i putea judeca. Putea să fie numai o părere a lui, şi lumea să fie în chip firesc aşa cum o cunoscuse. Poate el singur era zidit strâmb şi judeca răsucit, cum îi spunea Pafnuţie despre felul lui de a gândi.

Deci Ilarion cel tânăr se puse cu toată inima la treabă. Dacă drumul arătat de bătrân va duce la ţintă şi el va ajunge la credinţă, dacă nu-l vor mai împresura negurile întunericului, ci se va face în capul şi inima lui lumină, va fi prea îndestulit şi nici nu-i va mai trebui altceva în lumea asta.

Într-un fel, Pafnuţie nu greşise când se mira cu câtă hărnicie şi uşurinţă săvârşeşte el toate ale uceniciei de pustnic: Ilarion cel tânăr era un suflet de pustnic, care a rămas curat în toate valurile vieţii ce au putut să-l bată până la vrâsta de douăzeci şi unu de ani.

Din întâile zile ale uceniciei, Nechifor Preda puse stavilă gândurilor cari îl frământaseră mai înainte. El îşi dăduse repede seama că, muncindu-şi trupul ziua şi noaptea cu treburile canonului său, e destul de uşor să scapi de frământarea gândului. Când eşti ostenit, când te scalzi în sudorile muncilor, când baţi mii de metanii la zi şi noapte, când tai uscături şi le aduci în spate, când nu te îmbuibi niciodată cu mâncare, când spui ocinaşi până ameţeşti, nici vreme nu mai ai, nici nu-ţi vine să te întrebi: «Oare ce este omul şi pentru ce trăieşte în lume? Oare este sufletul nemuritor, rai şi iad?»

Pricepuse că, în ce priveşte goana şi frământarea gândului, pustnicul avea dreptate: îl pui la locul lui cu truda şi osteneala trupului. Dacă toate câte i le-a spus moşul se vor adeveri aşa, pe bun drum a apucat. Hei! Să fi ştiut el înţelepciunea asta acasă când îl învenina viermele

gândului. Cum s-ar fi apucat de coasă şi de sapă! Ar fi lucrat şi s-ar fi ostenit în rând cu muncitorii pământului.

Se mira el de multe ori, acasă, cum se face că oamenii cosesc, seceră ori sapă din zori până în seară, şi totuşi sunt veseli, cântă, spun glume, ba seara tineretul mai trage şi câte-o horă, pe când el, care toată ziua nu lucra nimic, era mereu trist, ostenit şi nemulţumit. Acum, începea să înţeleagă: aceia nu aveau vreme de gândit, cum nu are el acum. Şi, în schimb, el, azi, e aproape tot aşa de vesel ca şi aceia acasă la el, la muncile lor.

«N-am greşit venind la peşteră, îşi zicea el. Aici voi întâlni multe sfaturi înţelepte. Părintele meu Pafnuţie a moştenit cuminţenia pustnicilor celor de demult.»

El îşi săvârşea toate lucrurile cu tragere de inimă şi se lumina pe zi ce trece. Frumuseţile codrului şi ale muntelui îi pătrundeau în sufletul său tânăr ca o mireasă. Uneori i se părea că s-ar putea sătura numai cu albastrul ceriului, cu verdeaţa brazilor, cu mireasma pădurilor bătrâne. Uneori îi venea să cânte şi încă de cele haiduceşti. Dar nu cânta, ci se mira cu bucurie de schimbarea ce o simţea în sufletul său.

Lucrând aşa, ţinându-şi canonul, treceau zilele, săptămânile şi lunile. Se scula cu tot mai mare bucurie în miezul nopţii, făcea din zi în zi mai multe metanii, postea şi ajuna şi când nu trebuia, în ascuns de Pafnuţie. Când nu-i dădea acesta destul de lucra, îşi căuta el pe deasupra.

Într-o bună zi înţelese şi simţi că munca e o mare plăcere şi o mare blagoslovenie pentru omul ce trăieşte în lume. Simţi că fără bucuria muncii nu ar mai putea trăi. Se gândi că, după câte învăţase el, munca i-a fost dată omului, scos din rai, ca o pedeapsă, când i-a zis: «în sudoarea frunţii tale îţi vei câştiga pâinea cea de toate zilele». Şi, iată, acuma pricepea el mai întâi că nu era o pedeapsă, ci o blagoslovenie. Cel ce spusese vorbele ştia ce spune. I-a dat omului putinţa să trăiască. «Fără muncă – îşi zicea el – eu

n-aş mai putea trăi. M-aş spânzura ori aş ajunge un lotru.»

Iar în altă zi, când aducea la peşteră o sarcină grea de uscături, urcând pieptişul muntelui, negândindu-se la nimic, decât să ajungă mai în grabă, când se opri o clipă să hodinească, punându-şi sarcina jos, se făcu deodată o mare lumină în sufletul său. Şi din lumina aceea rămaseră, ca tipărite, în mintea sa următoarele cuvinte: «Munca e cea dintâi lege a vieţii. Cine vrea să înţeleagă lumea şi viaţa trebuie să înceapă cu ţinerea acestei legi.»

Nechifor Preda se lumină şi se umplu de bucurie până-n adâncurile sufletului. De unde venea acest glas, că parcă fu glas? Cine a tipărit luminoase cuvintele acestea în mintea lui, că le vedea, sau mai bine, le simţea, ca tipărite acolo? Privi împrejur şi nu văzu pe nime. Se uită în brazi, acolo numai neclintirea cetinilor la acel ceas al amiezii. Deodată îşi aduse aminte de cuvintele pustnicului: «Adevărul nu-l află mintea, ci vine de sus, ca un har.»

Ilarion cel tânăr simţi ca o dulceaţă care îl umplu. Acesta să fie harul despre care îi vorbea bătrânul? încă nu ştia. Dar nu se mai îndoia că ceea ce i se descoperise acum despre muncă era cel dintâi adevăr pe care-l afla în viaţă, în care nu se îndoia, şi simţea că nu se va mai îndoi de el niciodată. Aşa era de limpede; aşa-l simţea de adânc înrădăcinat deodată în toată fiinţa lui. Gândul, mintea era neputincioasă să mai întrebe: e aşa ori ba? S-a spus, de către cineva, poate chiar de inima lui, un cuvânt, şi el va rămâne neclintit pe vecie.

Ce deosebire între cunoştinţa asta şi altele la care a ajuns el cu mintea lui în anii de zbucium. Acelea trăiau doar o clipă, răsturnate de alte gânduri, care se băteau unele pe altele.

De bucurie, dădu un chiot mare. Apoi, mutându-şi sarcina de lemne, şezu pe muşchi şi privi uimit în jurul său.

Aşa trebuia să fie: munca, cea dintâi lege a vieţii. Iată, acum băga mai întâi de seamă că toate lucrurile lumii

sunt în muncă necurmată. Izvoarele ţâşnesc mereu din piatră şi murmură în răcoarea codrilor. Păraiele, râurile şi râuleţele curg mereu şi nu încetează de-a se rostogoli. Iarba creşte harnică, îşi trage mereu hrană din pământ. Toamna se usucă, iarna putrezeşte, dar primăvara începe muncă nouă. Brazii aceştia neîncolţiţi de secure iată cum luptă să-şi înfigă rădăcinile în stâncă şi cum întind braţele multe în văzduh, să soarbă aer şi lumină. Ştia el de mult cum se hrăneşte un copac, cum creşte. Dar n-a cunoscut până acum că asta e munca lui, că subt scoarţa lui curge necontenit puterea ce poartă sucul. În neclintirea lor, el n-a văzut până acum nicio lucrare, nici chiar în împotrivirea lor din faţa viforului. Iată că acum descopere muncă şi lucru şi în alergarea cerbului şi a lupului după hrană. Se gândea: ce este în lume ce nu lucrează? De la furnică şi albină, de la paserea ceriului ce zboară toată ziua după hrană, până la pietrile muntelui, cari şi ele se rostogolesc, se macină de vreme, de arşiţă şi ploi, pretutindenea descoperi acuma muncă şi lucrare. Da! Aceasta trebuie să fie, şi este, întâia lege a vieţii. El nu a luat-o în seamă până acum…

Deodată se simţi mic şi neputincios. Ce încredere mare a avut el în priceperea sa, cum îi cerea să-i tâlcuiască tainele vieţii, şi, iată, cu puterile lui, n-a putut descoperi nici aceasta întâie lege a vieţii, ea care singură dă farmecul şi mulţumirea în lume!

Acum înţelegea limpede că în mare măsură nemulţumirea lui cu viaţa izvora din lenea trupească în care a trăit. După fiecare lucru ce isprăvea, de când intrase în canonul pustniciei, simţea o mare bucurie sufletească. Îi părea, în fiecare seară, că n-a trăit ziua în zadar. Şi simţirea aceasta îi scălda sufletul în dulceaţă.

Nici nu-şi dădu seama cât a stat pe muşchi, lângă sarcina de lemne, privind mirat la munca din jurul său. Când se ridică, sufletul îi fu cuprins de-o bucurie aşa de

mare, încât se hotărî să vadă numaidecât pe pustnic să-i spună ce a păţit, uitându-şi de sarcina de lemne.

Numai după un bun urcuş băgă de seamă că a uitat lemnele. Se întoarse, le ridică în spate şi porni din nou.

Când ajunse la peşteră, era pe la ojina cea bună. Pafnuţie era îngrijorat şi se pregătea să meargă să-l caute.

Se bucură când îl văzu, dar totuşi îl certă.

— Te-ai abătut de la canon, fiule Ilarioane. Ai scăpat rugăciunile dinainte şi de după-amiază.

— Dar pe ce vreme să fie, răspunse tânărul înfricat. A trecut de amiazi?

— Vai de mine! Cum să nu treacă. Priveşte soarele.

Ilarion cel tânăr îşi răsuci capul să vadă printre cetini.

— Să am iertare, părintele meu. N-o să mai fac.

— Nici să nu mai faci. Să nu te mai încarci cu sarcini aşa de grele, că pe urmă nu te mai întorci decât seara. De altfel, câte lemne ai adunat până acum, ne sunt de-ajuns o jumătate de iarnă.

— Nu din pricina lemnelor am întârziat, părintele meu, zise cu sfială ucenicul.

— Dar din ce pricină? Te-ai lăcomit cumva la zmeură şi te-ai întâlnit cu moş Martin?

— Nu. Să mănânc întâi, şi pe urmă am să-ţi spun.

Pustnicul se bucură de vorba asta. Îi plăcu că ascultă de tinereţea sa şi că se gândise la mâncare mai întâi.

— Moşule, începu Nechifor după ce se înfruptă, azi mi s-a întâmplat ceva. Am început să înţeleg, fără să mă gândesc anume, aşa cum mi-ai spus dumneata.

Pustnicul ciuli urechea.

— Hai? Şi ce-ai înţeles?

— Că în lumea asta este o întâie mare lege, la care se supun toate lucrurile şi fiinţele. Şi că cine nu se supune, nu poate fi mulţumit, cum n-am fost nici eu până n-am intrat în canon.

— Legi sunt multe, fiule, şi toate trebuie ţinute. Cel ce le-a dat, că şi ele au un tată, a ştiut de ce le dă. Dar care e legea cea mare de care vorbeşti tu?

— E legea muncii, moşule!

— Hai, cum ai spus?

— Legea muncii.

— Iar vorbeşti răsucit, fiule. Mintea mea e slăbită de acum. Vorbeşte aşa ca să te înţeleg.

— Iată ce vreau să spun, părintele meu. Tot ce trăieşte în lume trebuie să-şi facă treaba lui: iarba se luptă să crească, cerbul aleargă după hrană, vânturile mătură cerul de la o margine la alta, râurile curg mereu, albina adună miere, omul îşi câştigă pâinea în sudoarea frunţii, păsările…

— Destul, fiule, înţeleg acum. Şi tu n-ai ştiut până azi că asta e o lege a vieţii şi cine nu i se supune, nu poate trăi mulţumit şi vesel?

— Nu, moşule!

— Mare mirare! Când fiecine poate vedea legea asta de când i se deschid ochii. Toată viaţa e numai muncă şi luptă.

— Am văzut, dar n-am priceput. Am crezut că inunca şi truda omului subt soare e o pedeapsă. Pedeapsa care s-a croit oamenilor când au fost scoşi din rai Adam şi Eva.

Pustnicul încreţi din frunte. I se părea că Ilarion cel tânăr l-a adus în corn de capră. Şi iar se gândi la mintea lui sucită.

— E şi pedeapsă, fiule. Făcând asemănarea cu viaţa raiului. Dacă nu greşeau, oamenii rămâneau în rai, slujind lui Dumnezeu, iar nu acestui trup muritor. Ar fi dus o viaţă ca îngerii cari nici la coasă nu umblă, nici la sapă, nici nu aduc sarcini de uscături din pădure. Ci slujesc lui Dumnezeu şi-l proslăvesc pe dânsul. Însă, pentru oamenii greşiţi, pentru oamenii scoşi din rai, munca e într-adevăr cea dintâi şi cea mai mare lege. Cel dintâi cuvânt ce i-a

spus Domnul celor greşiţi, acesta a fost: «în sudoarea frunţii tale îţi vei agonisi pâinea cea de toate zilele». Adică, muncind. De la legea asta nu este abatere. Cine nu munceşte şi aleargă, om ori dobitoc, crapă de foame. Şi fiindcă legea asta Dumnezeu a dat-o, ea numai sfântă şi bună poate fi pentru traiul omului păcătos în lume. Şi cine nu o ţine, se arde.

— Şi iată, părintele meu, eu n-am cunoscut până acum, n-am înţeles această lege.

— Ţi-am spus că-i mare mirare.

— Ba, poate nu-i mai zice aşa, moşule, dacă vei şti că eu, până la vrâsta mea de-acum, n-am lucrat nimic.

— Hai? Ce-ai spus? Cum se poate? Ai stat o viaţă de om cu braţele încrucişate?

— Am stat!

— Poate-ai fost pădurar?

— N-am fost, moşule.

— Dar cum te-au răbdat părinţii să rămâi într-o lenevie aşa de cumplită?

— N-au avut nevoie de munca mea şi mi-au dat pace. Ei îşi aveau treburile lor.

— Şi nu le-a fost frică? Nu s-au gândit că vei putrezi în lenevia ta?

— Nu ştiu, moşule! Ceea ce ştiu eu e că eu n-am înţeles legea aceasta a vieţii, deşi o vedeam cu ochii mei în toată ziua. Dar azi am înţeles-o deplin. Când am pus sarcina jos, la hodină, pe coasta muntelui, mi s-a luminat deodată. Parcă un glas strein mi-a vorbit, chiar aşa cum îmi spuneai dumneata. Şi am mai înţeles că eu, fiindcă am trăit în lenevie, n-am avut nicio mulţumire adevărată în viaţă. De când am intrat la canonul uceniciei, am simţit mulţumire şi bucurie, însă nu ştiam din ce pricină. Acum ştiu, moşule, şi ştiinţa asta mă umple de mare bucurie. Sunt mulţumit pentru că de acum mă supun şi eu legii celei dintâi a vieţii, legii muncii, la care se supun şi pe care

o îndeplinesc toate vieţuitoarele pământului, ba chiar şi nevieţuitoarele.

— Hm! Hm! Tu eşti un om ciudat, fiule. Cred iară că te pricepeam mai bine dacă-mi spuneai de la început viaţa ta. Dar am înţeles că acum încă nu poţi, şi eu silă nu-ţi fac. E adevărat tot ce spui, şi mă mir numai că toate acestea nu le-ai ştiut până acum. E adevărat că omul care nu munceşte, nu poate avea mulţămire în viaţă. În această privinţă, munca e o blagoslovenie, nu numai pentru un om, ci şi pentru neamuri întregi. Popoarele harnice merg înainte, cele leneşe stau pe loc, întocmai cum se întâmplă şi la o gospodărie omenească.

— Dar nici linişte nu poate avea omul care nu munceşte, adaose ucenicul. Eu socotesc ca o mare binefacere a muncii liniştea ce o am de când am intrat în rânduiala uceniciei şi lucrez. Gândurile cele rele şi chinuitoare nu se mai apropie de mine.

— Cum se vor mai apropia dacă nu le dai răgaz? îmi pare bine că nu te mai munceşti în zadar cu gândurile. În glasul pe care l-ai auzit poate ţi-a vorbit Ziditorul, dar poate ţi-a vorbit chiar inima ta, care s-a liniştit de frământarea gândurilor.

— Se poate, moşule; chiar aşa am socotit şi eu.

— Cetim noi din *Ceaslov*, la fiecare rugăciune de miezul nopţii, şi pe aceea a Sfântului Efrem Siriul. Ai cetit-o şi tu destule ori. Ea începe aşa: «Doamne şi stăpâne al vieţii mele, nu-mi da mie duhul trândăviei…». Apoi asta e pentru ca Domnul să ne facă harnici, să nu ne lase să cădem în lenevie, care e începutul tuturor răutăţilor.

— A tuturor a?

— Da, fiule Ilarioane, a tuturora. Nu numai a sărăciei şi a frământării zadarnice a gândurilor. Din lenevie izvorăsc beţia, curvia, uciderea, clevetele, pârile, duşmăniile şi o mulţime de alte rele. Văzut-ai vreodată om ori femeie harnică să cadă în astfel de greşeli?

Nechifor Preda se gândi un răstimp, apoi zise:

— După cât îmi aduc aminte, n-am văzut.

— Omul care nu munceşte trebuie să-şi umple ziua cu ceva, şi adeseori şi nopţile. Căci leneşul nu prea are somn lung şi hodinit noaptea, fiindcă nu şi-a ostenit trupul şi mai doarme şi peste zi. Apoi nici duhul cel necurat nu doarme. Duhul trândăviei e tată la multe alte duhuri necurate, şi când tăbăreşte în sufletul omului tatăl, se ţin de poalele cămeşii lui şi copiii. Dacă ai băgat de seamă că leneşii satelor umplu crâşmele şi temniţele. Ei sunt vecinic pe drumuri cu pâri împotriva tuturor a, ei aprind certele şi bătăile. Ei se pun împotriva tuturor lucrurilor bune ce se fac într-un sat, ba le batjocoresc chiar înainte de a fi începute. Iar muierile leneşe pe de-o parte sunt necurate, cu copiii nespălaţi şi urduroşi, sar gardurile şi strică tineretul satelor, iar pe de altă parte meliţă toată ziua pe la porţile creştinilor, duc minciunile de la o casă la alta, clevetesc pe toată lumea. Când are vreme omul harnic sau muierea cuprinsă, din zori în noapte, cu lucrul ei pentru aşa nelegiuiri? Diavolul fuge de omul harnic şi se ţine scai după cel ce petrece în trândăvie. Asta spunea părintele meu Ilarion că era şi învăţătura Sfântului Efrem Siriul. Şi asta am înţeles-o şi eu de mult, uitându-mă la lume şi la oameni, şi mai ales la mine însumi.

— Adevărat trebuie să fie ce spui, moşule, deşt eu până acum, se pare, că nu mi-am deschis destul de tare sufletul asupra lumii. Dar blestemaţi ca aceia despre care vorbeşti am văzut şi eu, şi, adevărat, cu toţii erau nişte trândavi. Aşa trebuie să fie dacă legea muncii e cea dintâi şi cea mai mare lege a vieţii. Roatele fără osii nu pot duce carul, ele se dungă şi se rătăcesc până cad pe-o lături, iar carul stă pe loc. Acum mi se pare că legea muncii e chiar osia vieţii omului pe pământ.

— Bună minte ai, fiul meu Ilarioane, zise cu mirare pustnicul, auzind asemenea cuvinte. Numai din gura

părintelui meu celui adurmit, al cărui nume îl porţi, am mai. auzit aşa asemănare. El o să se bucure văzând cum calci pe urmele lui. Odată, vorbind noi într-o seară despre rănile adânci pe care le deschide în sufletele celor rămaşi în viaţă moartea unuia dintr-o casă, îmi spunea răposatul: «Pafnuţie, Ziditorul a lăsat leac la toate. A lăsat şi pentru durerile ce le seamănă în lumt moartea.». Eu zic: «Da, uitarea este leacul». «Când vine uitarea, zicea el, leacul şi-a făcut treaba lui. Leacul e munca, nu uitarea. Numai muncind, trudindu-ţi trupul, poţi uita. Dacă părintele căruia i-a murit fiul, fecior june, ar sta cu braţele încrucişate şi ar aştepta uitarea, ar putea aştepta mult şi bine. Dar încă de-a doua zi porneşte cu carul ori cu plugul, sau cu coasa în spate la munca lui. Şi nu se mai poate gândi. Căci gândul, să ştii, Pafnuţie, e povara cea mai grea a omului când nu se poate ajuta. Iar în moartea celor iubiţi ai noştri, cum ne-ar putea ajuta?»

— Aşa vorbea acela al cărui nume îl port despre leacul durerii şi despre povara gândului? spuse cu mirare şi oarecum înfricat Ilarion cel tânăr.

— Aşa grăia, fiule, şi-am simţit eu că avea dreptate. Gândul nu te duce la luminiş, e cea mai grea povară a vieţii. Dar ce-ţi mai spun ţie? Tu din pricina ei nu mai puteai trăi, scârbindu-te de lume şi voind să mori.

— Mă bucur că mi-ai dat numele Ilarion. Aş vrea să calc pe urmele celui răposat, zise cu hotărâre ucenicul.

— În unele lucruri am văzut că sameni cu el, şi m-am bucurat şi eu, fiule. Dar a merge pe urmele lui, e altă socoteală. Voinţa e bună. Se vor vedea pe urmă puterile. Şi mai ales va atârna acest drum de harul cel din înălţime. Să grijeşti mai ales să nu te laşi ispitit de duhul mândriei, ăl prea marii încrederi în tine însuţi, că uşor cazi în prăpastie. Dacă tu ai aflat că întâia lege a vieţii e munca şi hărnicia, să ştii, tot de la Ilarion cel bătrân care urma pe Sfântul Efrem Siriul, că cea de a doua lege a vieţii omului

în lume e legea – noi aici la peşteră spunem: porunca – umilinţei. Că spune Sfântul Efrem, în rugăciunea ce-o zicem la miezul nopţii: «Nu-mi da mie duhul trândăviei», dar după ce a pomenit duhurile rele rugându-l pe Ziditor să le alunge de la el, cel dintâi duh bun pe care-i cere e acela al umilinţei. Căci zice la începutul cererii pentru duhul bun: «fără duhul umilinţei… dă-mi-l mie, robului tău.» E acelaşi lucru pe care ţi l-am spus de la început: «Cel ce se umileşte înălţa-se-va. Deci, vei urma pe Ilarion cel bătrân, dacă vei putea bate şi aceasta cărare a lui.

Urmă un răstimp de tăcere îndelungată pentru pustnic şi ucenicul lui. Soarele scăpătase după brazi şi răcoarea înserării se strecura printre trunchii bătrâni. În înălţimi, în tăria vânătă, se rotea un vultur mare, cu aripile întinse. În munte stăpânea o linişte adâncă.

Pustnicul trăsări şi zise:

— Scoală să mergem la treabă. E vremea vecerniei.

Nechifor Preda întârzie o clipă şi zise zâmbind cu sfială:

— Părintele meu, înainte de a pleca, rogu-te să-mi spui: vremea cât am stat tăcuţi, ce am făcut amândoi? Căci eu cred că amândoi am făcut acelaşi lucru.

— Ne-am gândit, de bună seamă, răspunse Pafnuţie.

— Aşa este. Dar am greşit noi ori ba lăsându-ne furaţi de gând?

— Cum să greşim? Noi trebuie să rumegăm ce spunem, ce vom vorbi, ce-am lucrat şi ce vom lucra. De-aceea ne deosebim de animalele necuvântătoare.

— Şi gândul acesta e de folos?

— Cum să nu fie?

— Nu e o pierdere zadarnică de vreme? Nu e cu primejdie?

— Nu, că prin el facem rânduială în gospodăria noastră sufletească. Şi cu primejdie cum ar fi, când prin cumpăna minţii şi a inimii ne putem feri de primejdie? E cu

primejdie gândul, cum ţi-am spus, numai când ne trudim să înţelegem lucruri neînţelese. Oricând îl lăsăm să umble pe cărări ce le străbate sfatul celui potrivnic.

— E şi aceasta învăţătura răposatului Ilarion?

— Este.

— Să am iertare. Te-am întrebat numai fiindcă azi, după ce mi s-a făcut lumină în cap cu privire la legea sau porunca muncii, m-am lăsat multă vreme furat de gând. De aceea am întârziat.

— Cu prilejuri de acestea e folositor să te gândeşti şi să încerci a pătrunde. Că fulgerul harului ţine doar o clipă, şi omul trebuie să facă rodnică lumina lui, cuprinzând-o cu toate puterile, să n-o mai piardă.

Cătră altă cunoaştere folositoare

Ilarion cel tânăr intrase bine la brazdă. Canonul uceniciei îl cunoştea de-acum din fir în păr. Nu mai dădu pustnicului prilej pentru mustrare. La soroacele hotărâte pentru canon era totdeauna la peşteră. Oriunde era dus după alte treburi ale ucenicului, după lemne, după zmeură şi mure, după rădăcini, sosea la vreme. Postul şi ajunul îl ţinea cu străşnicie. A ţinea postul, la peşteră era uşor. Pafnuţie nu se înşelase când se gândise şi spusese, în întâile zile după sosirea lui Nechifor că nu vor mai avea lapte şi caş. Vreme de trei luni nici nu mai pusese nime nimic în tufişul de la izvor. Câte-un codrude pâne sau de mălai se mai găsea uneori. De obicei, creştinii cei buni nu lăsau aici decât făină de porumb şi sare, iar toamna târziu, înainte de a coborî oile la ţară, păcurarii puneau pentru iernatul pustnicului de la peşteră un sac de făină de porumb, un burduf măricel de brânză şi un drob de sare, de care lingeau oile. Vremea asta nu sosise încă, dar nici departe nu era.

Mai greu pentru un flăcăuaş tânăr ca Nechifor era ajunul, şi anume ajunul când culegea zmeură ori afine. Tot mereu ducea câte-un bob în neştire la gură şi îşi aducea

aminte numai când să-l mestece şi să-l înghită. De multe ori se-ntâmpla că chiar înghiţea câte-un fir mai frumos şi mai mirositor, şi atunci mărturisea pustnicului.

— Iar m-am lăcomit, părintele meu, la zmeură.

— Să nu te lăcomeşti, Ilarioane.

— Da numai un bob, moşule, şi din uitare.

Aşa începe orice rău în lume: cu ţârâita. Ştii vorba ceea: cine fură azi un ou, mâne fură un bou. Şi cu toate relele din lume e la fel. Nu spun că-i greşeală ce-ai făcut, şi nu ai nevoie de canon pentru asta. Ci-ţi spun pentru ca să fii băgător de seamă. Răul se apropie de om când nu veghează. Şi te îndeamnă numai la lucruri ce par dulci şi plăcute. Acum, vezi bine, zmeura nu numai pare, dar chiar este dulce. Dar sunt alte lucruri ce ispitesc şi cari numai la părere sunt dulci. Dacă le-ai săvârşit, îţi sunt amare. Că rămâne la urmă viermele mustrării. De-aceea e bine ca omul, în orice împrejurări, să fie treaz. Atunci se poate şi stăpâni. Când îs cânii şi ciobanii trezi, cutează lupul să se apropie?

— Nu cutează, părintele meu.

— Apoi aşa şi lupul cel bătrân, diavolul. El nu se apropie decât de sufletul nepăzit. Fiecare suflet are cânii şi ciobanii lui: trezia şi paza.

Ilarion cel tânăr îl ascultă întins pe bătrân, apoi zise:

— Mi s-a părut mie de multe ori, părintele meu, că mai toate relele mari vin din cele mici. Acum rămân întărit în credinţă, auzind acestea şi de la dumneata. E şi asta învăţătura lui Ilarion cel bătrân?

— Este, cum să nu fie? El zicea aşa: «Coasă-ţi ceoarecii, Pafnuţie, până-i spărtura mică. Nu vezi tu că apa unui pârâiaş o poţi abate cu uşurinţă din alvie. Dar să te văd abătând din alvia ei apa Bistriţei!»

— Aşa spunea cel al cărui nume îl port?

— Aşa şi în multe alte chipuri. Iar subt patrafir, la spovedanie, adeseori îţi dădea canon mai greu pentru

păcatele mici, dacă erau săvârşite pentru întâia oară, decât pentru păcatul mare, care a căzut năprasnic pe capul tău, fără să-l cauţi… îmi aduc aminte că odată a venit la noi la peşteră un boier bătrân să-l roage pe părintele meu să-i cânte nişte sărindare. Avea acasă pe cineva bolnav greu. Adusese multe bunătăţi de ale lumii, şi între ele şi o ploscă pântecoasă. Ieromonahul abia a pus-o la gură, când l-a îmbiat stăruitor boierul acela, dar când mi-a venit rândul, eu am tras o duşcă bună. Ba şi mai de multe ori. Fiertatul n-a băgat de seamă numai când a văzut că mă clătin pe picioare. La spovedanie nu mi-a dat decât trei metanii. Eu m-am mirat, iar el a zâmbit şi a zis: «Ai păţit-o şi tu ca tata Noe. N-ai cunoscut puterea vinului?»

Ilarion cel tânăr ţinea în minte toate cuvintele pustnicului şi peste zi, în treburile lui, se gândea deseori la ele. Începuse să-l iubească pe bătrân ca pe un adevărat părinte, şi se silea să-i cunoască voinţa şi dintr-o clipire a ochilor. Iar pustnicul se bucura de ucenicul său, şi se ruga lui Dumnezeu pentru el.

— Cum se poate, Doamne, se sfătuia el cu Ziditorul, în rugăciunile lui, ca un suflet aşa de silitor să fie orb? Să nu te cunoască pe tine şi pe care l-ai trimis în lume, pe Hristosul Tău? Cum i se ţin ochii lui legaţi să nu creadă în suflet şi în nemurirea lui? Plouă, Doamne, peste el ploaia cea deşteptătoare a harului tău… Ori, Doamne, acest nou Ilarion e un păcătos de aceia care nu se vădeşte? Ori a venit cu gânduri potrivnice la această peşteră?

Pafnuţie vedea bine că Ilarion cel tânăr, fiind vorba de credinţă, de rugăciune, de toate ale sufletului, mergea orbiş după el şi nu mai întreba nimic. Dar bătrânul simţea că Nechifor face toate rânduielile cu prea mare uşurinţă, ca o maşină. Că nu se miră de nimic, dar nici nu pricepe mai mult din toate ale ceriului decât în ziua când sosise la peşteră. Ucenicul lui avea o singură răsplată a canonului, până acum: muncindu-şi şi ostenindu-şi trupul, fugărind

gândurile cele zadarnice şi ieşind din lenevie, simţind răsplata muncii săvârşite. Era un câştig şi acesta, vezi bine! Dar tânărul nu cunoştea încă dulceaţa rugăciunii. Se vedea pe el că, cu aceeaşi hărnicie, ar sfărâma piatra ori ar tăia lemne, în loc de metanii şi ocinaşi. Pustnicul simţea toate acestea şi se ruga lui Dumnezeu să deschidă ochii ucenicului. Fără credinţă nu putea rămâne în munte, nu putea face, o viaţă, slujba peşterii. Curând ori mai târziu, i s-ar urî din nou şi ar fi silit să-şi ia lumea în cap.

Într-o zi, Ilarion cel tânăr îl întrebă:

— Părintele meu, am o mare rugăminte. De mult mă tot gândesc la vorbele ce mi-ai spus despre cea de a doua poruncă a vieţii omului pe pământ, aceea a umilinţei. Aş vrea din toată inima să o urmez, dar nu ştiu cum să încep.

— Mi se pare că ai şi început, fiule.

— Eu? Când am început?

— Din ziua în care mi-ai dat ascultare în toate. De când nu mi te-ai împotrivit la nimic.

— Dar aceasta e ascultare, moşule, nu umilinţă.

— Hm! Văd eu iar că cineva ţi-a sucit gândul tău, şi rău a făcut. Nimeni nu ascultă de altul decât din trei pricini: de frică, din dragoste şi din umilinţă. Acum să-mi spui: stai lângă mine şi mă asculţi de frică? Cum te-aş putea eu pedepsi dacă n-ai asculta?

— Nu de frică, moşule.

— Din dragoste, atunci?

— Se poate să fie din dragoste, că eu m-am alipit de dumneata cu toată dragostea.

— Deci, îţi faci canonul, pe care ştiu eu bine că încă nu-l înţelegi, numai pentru a-mi face mie o plăcere?

Ucenicul se gândi un răstimp, apoi răspunse:

— Eu mi-am pus din copilărie legea să nu mințesc, orice s-ar întâmpla.

— A pus-o şi Dumnezeu de mai de mult oleacă, pe cele două lespezi de piatră.

— Se poate, dar şi eu mi-am pus-o, moşule. Şi aşa trebuie să mărturisesc că eu am început a face canonul uceniciei, pe care, bine ai spus dumneata, încă nu-l pricep, pentru a face cea din urmă încercare spre înţelegere, nu din dragoste pentru dumneata, deşi mi-eşti dragxa un părinte. Apoi l-am făcut mai târziu din plăcere. Am simţit bucuria lucrului săvârşit şi am ajuns să cunosc legea muncii.

Pustnicul asculta încruntând din sprâncene.

— Adică tu şi iar tu. Totul pentru tine.

— Cum? Nu înţeleg!

— Haida, numai hai! Zi înainte! Adică tot tu ai cunoscut şi porunca muncii? Parcă spuneai c-ai fi auzit un glas.

Ucenicul se roşi ca bujorul. Plecă capul.

— Adevărat! Mi-a venit o lumină străină.

— Bine! Bine! Să ne întoarcem la vorba ta: aşadar, nu din dragoste pentru mine îţi faci canonul, deşi ştiu şi văd cât ţii la mine. Astfel nu mai rămâne decât cea de a treia pricină a ascultării: umilinţa.

Ilarion cel tânăr se gândi un răstimp şi zise:

— Ce este umilinţa? Eu nu ştiu acest cuvânt ce înseamnă sau ce înţeles îi dai dumneata.

— Hm! Cum ţi-aş spune? Potrivnicul umilinţei e mândria. Nu e umilit cine crede prea mult despre sine însuşi. Cine îşi închipuie că are puteri mai mari decât semenul său, şi la acesta priveşte cu dispreţ. Nu e umilit cine crede că poate înţelege, cu puterile lui numai, rostul lumii şi al vieţii. Şi, care... şi care... dacă nu ajunge la luminiş, deznădăjduieşte şi vrea să moară. Aşa s-a crezut de sus, încât a crezut că nu mai poate merge pe pământ, ori, mai ales, că pământul nu e vrednic de asemenea om.

Cuvintele din urmă le spuse Pafnuţie încet şi rar, cu ochii în ochii lui Ilarion cel tânăr, ca şi când ar fi voit să-l pătrundă în fundul gândului.

— Destul, părintele meu, destul, zise înfricoşat ucenicul. Omul de care ai vorbit sunt eu, cel care stau în faţa dumitale. Mie, chiar aşa mi s-a întâmplat… De unde cunoşti dumneata lucrurile acestea? Cum poţi citi în sufletul omului?

— Eu, fiule, nu cetesc în niciun suflet. Asta e învăţătura despre umilinţă şi mândrie a părintelui meu Ilarion. Şi el a mers pe urmele învăţăturii Sfântului Efrem Siriul.

— Umilinţa asta eu nu o am, părintele meu.

— Înţeleg, acum înţeleg şi eu că nu o ai, fiule.

— Şi nu din umilinţă îţi dau ascultare la îndeplinirea canonului uceniciei.

— Un început este totuşi, Ilarioane.

— Nu-i niciun început. Eu urmez drumul ce mi-l arăţi tot cu gândul să pricep cele nepricepute. Deci tot ce fac, fac pentru mine şi mândria mea! Of! nenorocitul de mine!

Ucenicul se trânti la pământ şi vărsă lacrimi amare. Pustnicul îl lăsă să plângă, ştiind că plânsul, la vremea lui, e stâmpărare. După ce se linişti, Pafnuţie îl îmbrăţişe, învăluindu-l iar în barba lui stufoasă şi zise:

— Aici, la peşteră, nu are loc deznădejdea. S-ar supăra şi moşul cel bătrân, care doarme în apropiere. Şi, îţi spun, nu ai pricină de deznădejde. Ai început să intri în drumul umilinţei. Să-mi spui, în viaţa ta ascultat-ai de părinţi?

— Îmi părea, după ce am ajuns mărişor, că nu am de cine să ascult. Azi numai atât pot să-ţi spun, moşule, că-i judecam eu pe ei, nu să ascult de dânşii.

— Hm! Mare greşeală, fiule, şi încă o greşeală de sumeţie. Părinţii, oricum ar fi, sunt rânduiţi de Dumnezeu să fie mai cuminţi decât copiii. Te împotriveai sfaturilor lor?

— Mă împotriveam, dar nu-ţi pot spune acum pentru ce.

— Dar prieteni de seama ta ai avut?

— Ehei! încă prea mulţi, moşule.

— Erau mai cuminţi, mai înţelepţi decât tine?

— Cine? Prietenii? N-am văzut niciodată să fie mai cuminţi.

— Bine, bine! Te împotriveai şi sfaturilor lor?

— Trebuia să mă împotrivesc.

— Bun şi asta. Nu te mai întreb. Văd că ai şi tu mormintele tale, pe care nu vreai să le deschizi. Te-am întrebat numai pentru a-ţi arăta că ai intrat în drumul umilinţei când te-ai hotărât să vii la peşteră şi când ai intrat, cu ascultare, în canonul uceniciei.

— Cum înţelegi că am intrat?

— Aşa că până a nu veni aici n-ai voit să iei învăţătură de la nimeni şi n-ai ascultat de nimeni. Acum ţi-ai plecat capul: nădăjduieşti să afli adevărul de la altul, nu de la tine, ori urmând pe drumul ce ţi-l porunceşte altul. Asta, fiule, e început de umilinţă. Că de rămâneai cu toată mândria ta de mai înainte, nu ai mai fi ostenit la munte, nici nu ai posti şi ajuna, ci ai fi ieşit într-o pădure şi te-ai fi spânzurat de cea dintâi creangă; spre bucuria diavolului, tatăl mândriei. Da' tu ce ţi-ai zis? Nu pot trăi fără credinţă, fără să înţeleg. Ia să mai fac o încercare, să merg la pustnicul din peşteră, de care se vorbeşte atâta. Când te-ai hotărât să ceri şi ajutorul altuia, i-ai dat o palmă grea lui Belzebut. Dar să ştii de la mine că gândul ăsta bun, hotărârea asta, Dumnezeu ţi-a dat-o. Ţi-a dat-o în dar însă şi pentru că, după cât bag de seamă, ai dus o viaţă curată în tinereţea ta. Poate, afară de mândrie, nu mai porţi în spinare şi alte sarcini ale ispititorului.

— Adevărat, părintele meu, m-am ferit de toate spurcăciunile la care mă ispiteau alţii. Dar numai pentru a nu fi asemenea lor, pentru a fi mai mult decât ei. Nu m-am gândit că ar fi vorba să ţin anume poruncă ori să nu-l supăr pe Dumnezeu. Deci tot din mândrie am rămas curat.

Pustnicul nu răspunse curând. Dunga adâncă i se săpă între sprâncene, şi acelea iar se îmburzoiară ridicându-se în corniţe. Îl mira râvna aceasta a ucenicului de-a nu părea cu nimic mai bun decât era. Acesta era un mare semn de curăţenie a inimii. În aceasta era umilit de-acum, ca un sihastru. Cum încăpea, dar, alături a de umilinţa inimii, trufia gândului?

— După toate acestea, zise Pafnuţie într-un târziu, rămâne totuşi hotărât că tu, supunându-te mie şi canonului, ai făcut un început de umilinţă. Nu rămâne decât să mergi mai departe pe drumul început.

— Dar chiar în urmarea drumului către porunca cea de-a doua nu mă pricep, părintele meu. Şi asta voiam să te întreb de la început. Ce să fac? Cum să-l caut acest drum?

— Te va povăţui Dumnezeu, fiule, dacă ai hotărâre curată. Căile Domnului sunt nenumărate şi deschilinite pentru fiecare om. Pe unul îl atrage Dumnezeu într-un fel, pe altul într-alt chip. Totuşi, unele îndrumări pot să-ţi dau şi eu.

— Acestea le aştept cu sete, moşule.

Tânărul se apropie mai tare de pustnic şi era numai încordare. Pafnuţie înţelese din nou că în Ilarion cel tânăr nu-i urmă de înşelătorie şi de prefăcătorie.

— Am băgat de seamă, începu bătrânul, că te fereşti ca de foc să te arăţi mai bun decât eşti. Cum ai ajuns la fereala asta?

— Aşa am ajuns că nu sufăr minciuna nici a mea, nici a altuia. Şi dacă mă simt slab, cum aş putea spune că-s tare? Dacă descopăr în mine aplecarea spre rău, cum aş spune că-s înger din cer?

— Dar cum ai descoperit aceste aplecări ale inimii?

— Aşa, că le-am urmărit de aproape. Îndată ce imboldul lăuntric îmi da un îndemn, eram acolo să-l judec ce fel este.

— Bun! Aşa trebuie să faci de-acum şi cu boldul

gândului. Să-ţi întorci de-acum ochii cei sufleteşti asupra puterii minţii tale. S-o judeci şi să vezi până unde-i sunt graniţele. Să cercetezi gândurile şi să le cumpăneşti de sunt bune ori rele. Pentru asta, o lege şi un drum vecinic este, numai unul: să dai pace lumii şi semenilor tăi, să nu mai judeci pe nime, ci să te judeci pe tine. Aşa ai făcut cu poruncile inimii, şi bun drum ai urmat. Aşa trebuie să faci şi cu mintea.

— Tot nu înţeleg lămurit, părintele meu, oftă cu tristeţe Ilarion cel tânăr.

— Haida numa' hai! Odată ai crezut pe toată lumea mai proastă, mai mărginită decât tine. Şi n-ai voit să iei sfat de la nime. Ai fost plin de mândrie. Acum gândeşte-te la ce-ţi spun eu: prostul şi mărginitul cel adevărat eşti tu însuţi. Dacă n-ai fi aşa, mi-ai spune mie numaidecât cum luminează soarele, cum creşte iarba sau cum se naşte şi creşte viţelul de cerb în pântecele maicii sale? Haide, vezi-ţi de treburi acum, şi Dumnezeu te va lumina… Da ascultă, ai mai fost pe la mormântul bătrânului?

— Merg în toată ziua, moşule.

— Bine faci. O să te mai lumineze şi el, că ai minte sucită, cum ţi-am mai spus.

Trecură zile şi săptămâni. Ucenicul îşi vedea cu tot mai mare sârguinţă de slujba lui şi era mulţumit. Numai că porunca cea de-a doua nu ieşea la capăt. Vorbele din urmă ale lui Pafnuţie îl puseseră într-o mare fierbere. Cum creşte iarba? Cum luminează soarele? Cum se naşte şi creşte viţelul în vacă? «Sărmanul bătrân – îşi zicea el – de unde să ştie că eu cunosc din ce am învăţat şi din cărţile ce le-am citit toate aceste lucruri? Poate am făcut şi fac rău nespunându-i cine sunt!»

Şi, în cursul lucrărilor ce le făcea, îşi deştepta în minte tot ce învăţase despre soare, despre plămădirea vieţii în om şi dobitoc, despre creşterea ierbii şi a plantelor. Ştia multe şi le tâlcuise pe toate, de-atâtea ori.

Le tâlcuia şi acum. «Ştiinţa toate le lămureşte, îşi zicea el, dar moşul nu e om cu carte. Toate se întâmplă în lucrurile firii după legi de la care nu e abatere. Cu mintea noi descoperim şi pipăim aceste legi. În lume nu sunt decât legile acestea. Alt nimic!»

Aşa-şi sfârşea de obicei gândurile. Şi-i era milă de bătrân, care nu înţelegea atâta lucru.

Băgase de mult de seamă că uneori pustnicul, când era îngândurat şi trist, pornea de la peşteră, după ce-i dădea poruncă ce avea de făcut, şi se pierdea în codru, de unde nu mai venea decât peste două sau trei zile. La început nu zisese nimic: va avea şi pustnicul cărările lui tăinuite, pe care nu-i bine să le cerceteze, o dată ce nu voieşte să i le arate. Dar, după luni, simţi o dorinţă nepotolită să-l urmărească pe bătrân, să vadă unde merge şi ce face. Şi uitându-şi de poruncă, şi lăsând peştera pustie, se aţinu de departe pe urmele lui.

Pustnicul îşi luă drumul către râpa canonului său. Cine ştie ce ispită sau ce greutate îl apăsa pe suflet, căci diavolul nu doarme mai ales în preajma oamenilor cuvioşi, care se străduiesc cu osârdie pe cărarea cea strâmtă a vieţii.

Ucenicul se ţinea departe în urma lui, să nu-l simtă. De câte ori se oprea moşul să mai sufle, lui i se oprea inima în loc. Simţea că greşeşte, că nu trebuia să-i calce porunca, părăsind peştera, dar n-avea ce face. O putere mai mare decât voinţa lui îl îndemna înainte.

Când ajunse Pafnuţie la poalele râpei lui, Ilarion cel tânăr se ascunse după un brad bătrân şi începu să privească ce făcea moşul. Când îl văzu că se caţără pe stânca prăpăstioasă, era să-i scape un ţipăt de groază. «Opreşte, părintele meu, că te prăpădeşti», voia să strige.

Dar văzu cu uimire că moşul urca mereu, căţărându-se din colţ în colţ de stâncă. Acum era cât un măgar, acum cât un lup, acum cât o cioară, până nu se mai văzu.

Pe Ilarion îl cuprinse o spaimă mare. Vârful stâncii era împodobit în neguri. Pe-o clipă se gândi că Pafnuţie s-a suit în cer, ca Ilie proroc. Simţi o mare singurătate şi pustiu, şi o frică, de ce, nu ştia, dar îi clănţăneau dinţii în gură ca de gerul Bobotezii. Îi veni într-un rând să fugă, dar nu se putu clinti din loc. Părea că înţepenise.

Nu-şi dădea seama cât a stat aşa, când deodată i se năzări că vede o negreaţă coborând pe prăpăstiiş. Negreaţa creştea mereu. El era, pustnicul.

Acum nu se mai putu stăpâni de spaimă: îşi dădea seama că dacă n-a păţit nimic bătrânul la urcuş, acum era gata cu el. Coborâşul, vedea el bine, că-i cu mult mai primejdios. Dădu un chiot ascuţit. Dar moşul îşi vedea de drumul său. Nu auzea nimic. Până la aşa înălţime nu răzbătea glasul lui Ilarion.

Fără să-şi dea seama ce face, ucenicul îşi încrucişe mâinile şi începu să murmure rugăciuni, de groază pentru viaţa moşului. Cu ochii urmărea coborârea. Într-un rând când Pafnuţie se opri, cu golul subt picioare, ucenicul îngălbeni şi căzu la pământ. Leşinase. Când se trezi, negreaţa era iar aproape de pisc. Urcase din nou.

Ilarion nu mai cuteză să privească, nici să rămână aici, ci începu să fugă înapoi spre peşteră. I se păru că-i o nălucă, nu un om. Fu o minune cum nu greşi drumul în puterea nopţii, că-l apucase noaptea la întoarcere. Când sosi la peşteră, nu mai avea suflet în el. Şi de osteneală, şi de groază. Niciodată, în viaţa lui, n-a mâncat aşa spaimă.

Se trânti în uşa peşterii, cu sufletul la gură. După ce se mai odihni şi se mai linişti, avu o simţire ciudată: îi părea că el nu mai e nimic. Că e prav şi pulbere. Îşi dădu seama că ceea ce văzuse nu era nălucă. Cu ce puteri putuse moşul să urce şi să coboare stânca aceea prăpăstioasă? Se simţea, pe lângă pustnic, ca un vierme ce se târa pe pământ. Nu-i venea nici să-şi mai înalţe capul, nici nu cuteza să mai privească la cer. Îşi dădu seama că

trăieşte lângă un om, care a crescut nemărginit peste capul său. îl mânca şi-l tortura conştiinţa nimicniciei sale. Pentru întâia oară în viaţă îi fu dat să vadă pe cineva neasemănat mai tare, mai mare decât el. Dacă n-a fost duh, şi nu se mai putea îndoi că pustnicul urcase şi coborâse prăpastia, pe lângă arătarea aceea el nu mai plăteşte nimic.

Îi păru acum că bătrânul îşi bătuse joc de el spunându-i că unele lucruri nu le pricepe. Un om ca el, care din vârful stâncii înnegurate a putut trece în cer, trebuie să cunoască toate tainele lumii. Îi păru că pustnicul îi dăduse acest semn anume pentru a-l umili pe el. Îşi uită că Pafnuţie nu ştia nimic de fiinţa lui de faţă.

Mândria lui în faţa acestei fapte cutezătoare îi însâgeră inima. Simţi în bătrân un duşman, şi nu mai putu răsufla până când nu-i veni gândul mântuitor: «Voi urca şi eu stânca aceea şi voi coborî-o».

Când îi veni acest gând luminos, sări drept în picioare, şi ochii lui ardeau de focul dorinţei de-a face ce a făcut bătrânul, ba de a-l şi întrece.

Mândria lui rănită îi schimbă întreaga înfăţişare. Părea o sălbăticiune gata de atac. Ochii nu-i mai stăteau în cap ca la oameni, ci se retrăseseră subt frunte şi fulgerau de-acolo strâmb. Obrajii i se umpluseră de dungi de încordare, iar sprâncenele i se îmburzoiaseră. Dacă l-ar fi văzut în clipa asta pustnicul, i-ar fi venit din nou în minte râsul rănit de pe creanga fagului din visul său.

Nechifor Preda aşa fusese de mic copil: nu suferea ca altul să-i ia înainte. Şi când i se părea că cineva îl întrece, sângera de moarte, şi nu se lăsa până nu-l dădea bătut. Nici altă slăbiciune mai mare nu avea. Dar aceasta, a mândriei, care era capul şi izvorul multora, era destul de grea povară pentru viaţa lui. De multe ori îşi dădea seama, când lupta cu alţii cari voiau să-i apuce înainte, că dacă n-ar izbândi, ar fi gata să facă moarte de om. Dar nu se

gândise nici pe-o clipă că aceasta e mândria vieţii, ba chiar cea mai îndrăcită dintre mândrii.

Simţi şi acum că nu se va mai putea uita cu aceiaşi ochi la pustnic. Nu mai vedea în el pe părintele lui, ci pe potrivnicul pe care trebuie să-l biruiască. El îşi dădea seama de această schimbare, însă nu se gândi că-i din mândria lui. Crezu că aşa trebuie să fie, fiindcă în lumea asta îi părea firesc ca el să fie cel dintâi.

Până sosi pustnicul, Ilarion cel tânăr deretecă prin peşteră, să nu se cunoască lipsa lui. Tulburarea ce-l cuprinse o ascunse întreagă, adunând-o la inimă ca pe-un ghem. Ghemul acela îl înţepa ca un arici, în toată fiinţa lui, dar răbda şi se silea să pară liniştit.

Pafnuţie sosi ostenit şi nu se uită la nimic. Se culcă numaidecât.

Dar oricât adormi de adânc, tot auzi gemetele lui Ilarion cel tânăr. Adormise şi el, dar diavolul mândriei, sângerat, îi strecura în vis chinurile iadului. Se zvârcolea şi gemea. Bătrânul, mirat, îl trezi de câteva ori, dar tânărul, îndată ce aţipea, era muncit din nou de tartorul lui.

La miezul nopţii, trebui să-l deştepte la rugăciune.

Ilarion era cu faţa suptă şi ochii holbaţi. Nu ştia, parcă, unde se află şi ce trebuia să facă.

— Eşti bolnav, fiul meu? întrebă pustnicul îngrijorat.

— Nu sunt.

— Ai păţit ceva câtă vreme am fost eu departe?

— Nu. Nimic.

Pafnuţie auzea un glas aspru, un glas strein, şi se uită mai bine la ucenic. Parcă era alt om. Nu-l mai cunoscu pe Ilarion cel tânăr nici după înfăţişare. Vedea înaintea lui un om răzvrătit, care vrea să se stăpânească. Nici vorbă, friguri trebuie să aibă, bolnav trebuie să fie, căci boala schimbă uneori pe om, încât nu-l mai cunoşti.

Îl întrebă în fel şi chip, cercând să-l descoase. Dar tânărul se închidea tot mai mult în sine. A, cum îl fulgera

uneori din ochi, când credea că bătrânul nu-l vede. Şi omul lui Dumnezeu se gândi cu spaimă la mâţa aceea sălbatică din visul lui. Părea că stă gata de atac, cu ghearăle trase.

Dimineaţa, după canon, Ilarion cel tânăr îşi luă funia, după obicei, şi porni după lemne. Pustnicul îl urmări cu privirea până ce nu-l mai văzu. Îşi simţea inima grea. Îşi zicea, mânat de-o presimţire: «Poate n-am să-l mai văd».

Nu putea înţelege schimbarea din ucenicul său. Bolnav, cum crezuse, nu era. Ce putuse păţi câtă vreme el a fost departe? îţi dăduse, pesemne seama că nu mai poate rămâne la peşteră, neavând credinţă? Şi plecase acum în lume, să nu mai vină? Dar ce se va întâmpla cu el? «Poate se va spânzura cu funia aceea», zise Pafnuţie, cutremurându-se.

Şi începu să-l strige să vină înapoi. Chiuia straşnic bătrânul, c-un glas răsunător de aramă. Pădurile şi stâncile răsunau până departe. Dar nimeni nu răspunse.

Porni atunci să-l caute, tot mai muncit de presimţirea lui că pe ucenic îl aştepta o nenorocire. îl căută prin locuri pe unde ştia că adună lemne uscate. Nu-l află până căzu înserarea. Atunci se întoarse la peşteră c-o slabă nădejde de a-l afla acolo. Dar peştera era pustie, şi Pafnuţie simţi cum îi îngheaţă inima.

«Dacă m-a părăsit pentru totdeauna, putea să-mi spună un cuvânt... Poate, rugându-l, ar mai fi rămas. Poate am greşit lăsându-l singur şi mergând la râpa canonului meu. Dar nu pentru mine, ci pentru el m-am dus. Păcătosul de mine, am crezut că-i uşurez calea întoarcerii la credinţă prin umilinţă, că-l vedeam cum se zbate ca peştele pe uscat. Şi iată ce-am făcut: l-am fugărit de la peşteră.»

Pustnicul căzu în rugăciune adâncă, arătându-i Ziditorului că el, nemernicul, a voit, canonindu-se acum la râpa lui cu canonul cel mare, să-i fie de ajutor ucenicului său, nu să-l alunge de la peşteră. Suspina şi bătea metanii, şi iar se ruga. Acum îi veni prin minte că poate chiar el a

greşit prin mândrie, închipuindu-şi că făcând acel canon poate schimba căile Domnului. Să-l facă să grăbească luminarea minţii lui Ilarion cel tânăr. A cutezat să intre, ca un nemernic, în planurile Domnului.

Dar, gândindu-se, îşi văzu sufletul fără vină. El n-a voit să schimbe nimic din cele nepătrunse ale Domnului, ci prin urcarea râpei lui s-a rugat ca şi cu ocinaşile de mai înainte ca Atotputernicul să fie milostiv unuia care vrea să-l cunoască, şi nu poate.

În chipul acesta se mai linişti, dar nu putu aţipi până înspre zori. Tot mereu îi părea că aude pasul lui Ilarion, apropiindu-se, la cel mai mic zgomot ori fâşiere din tăria nopţii. Se ridica într-un cot şi asculta până se stingea acel răsuflet al întunericului.

Dimineaţa se hotărî să-l caute din nou, umplând codrii cu chiotele lui. Părea că s-a deşteptat însuşi duhul bătrân al munţilor, şi ţipă jalnic când de-aici, când de colo, a pustiu şi a urât, simţindu-se singur în lume.

Niciun glas, niciun răspuns. Câte-o ciută trecea fulgerător prin apropierea lui P Căută şi chiui şi noaptea în zadar. În depărtări, în nişte husdoape, o dată i se păru că aude urlet de lup, trezit pesemne de chiotele lui.

Când se lumină de ziuă, băgă de seamă că se află în locuri cunoscute. Cât ţinuse întunericul nopţii nu mai ştia prin ce meleaguri umblase. Acum văzuse poieni prin care a mai umblat. Unde să fie? Se opri şi se uită cu mirare în jurul său. Apoi, înălţând privirea, văzu cutremurat, în zări la răsărit, râpa canonului celui mare.

— Mare Dumnezeule, cum am ajuns aici? se întrebă Pafnuţie plin de spaimă. De la peşteră, el pornise spre apus nu spre răsărit.

Din acele părţi, unde erau păduri de fag, aducea Ilarion sarcinile de lemne pentru iarnă.

Porni în neştire către stânca prăpăstioasă şi ameninţătoare. Apropiindu-se, îi veni gândul acesta: «Dacă

mă aflu aici, s-o mai urc şi s-o mai cobor odată cu gândul ca Dumnezeu să-mi ajute să-mi aflu ucenicul, dacă aceasta e voia Lui».

Dar când ajunse la poalele ei, îi veni alt gând: «Nu înseamnă oare să ispitesc pe Dumnezeu? Numai acum două zile mi-a ajutat s-o urc şi s-o cobor. Sunt încă zdrobit şi de canon, şi de alergarea prin munte de-o zi şi de-o noapte. Dar dacă Stăpânul nu-mi dă putere, nu-mi iartă îndrăzneala şi mă fulgeră în prăpastie? Niciodată n-am făcut acest canon fără ajutorul Lui.»

Văzu că chibzuiala lui nu ajută la nimic, şi atunci se cufundă în rugăciune, să afle sfat.

Şi sfatul ce-i venea din inimă acesta era: «Nu greşeşti dacă încerci, căci scris este: „Păstorul cel bun sufletu-şi pune pentru oi”. Iar tu n-ai o turmă, ci numai un biet mieluşel.»

Cu nădejde în Dumnezeu, şi cu bărbăţie, începu să urce, după ce-şi lepădă sumanul şi căciula, să fie mai uşor.

Se căţără destul de repede la început. Dar cu cât urca, răsufletul îi era tot mai greu. Uneori se gândea să se întoarcă, dar un imbold al inimii îl mâna tot înainte.

N-a ajuns bine la mijlocul urcuşului, acolo unde, la stânga, lângă spinarea ascuţită a stâncii, se deschidea o prăpastie, şi se opri din nou, hotărât, ca de data asta să nu mai facă niciun pas înainte. Răsuflând din greu, privi în prăpastie, şi inima încetă să-i mai bată. La zece coţi subt el, acăţat după un colţ de stâncă, zăcea în nemişcare un trup omenesc. Îşi ageri privirea şi cunoscu îmbrăcămintea lui Ilarion cel tânăr. Să nu fie o vedenie? Cum l-a căutat mereu, cu chipul lui în ochi, nu cumva i se năzare acum? Ce să caute ucenicul lui pe-aici? De unde a cunoscut că este aici râpa asta? Şi ce l-a îndemnat s-o urce?

Se aplecă, atât ca să nu se prăvale, şi iar se uită întins. Nu se mai putea îndoi. Ilarion era.

Pustnicul nu se mai gândi că el însuşi se temea de

prăpastia asta, ci-şi dădu drumul pe pieptişul de stâncă la vale, în dreptul acelui colţ în care se oprise trupul ucenicului. Şi se opri şi el, în alunecuş, de acea măsea uriaşă, lângă trupul lui Ilarion. Dedesubt se deschidea prăpastia fără fund.

Era mult sânge închegat în jurul capului acelui tânăr, pe stâncă. Pustnicul se gândi că nu putea lăsa trupul pradă vulturilor.

«Nu s-a spânzurat, cum mă gândeam, ci, iată, şi-a aflat altă moarte», îşi zicea bătrânul cu suflet împietrit.

Nu se mai gândea la stârvul dinaintea lui, ci căuta cum ar ieşi cu el în spate din această prăpastie, şi cum va coborî pe râpă. Se uită în sus şi-i păru cu neputinţă. Dar chiar dac-ar ajunge la cărarea lui, nu putea fi vorba să coboare pe ea cu aşa povară în spate.

Cu grijă mare începu să pipăie, să facă paşi mărunţi, să cunoască altă ieşire şi alt coborâş. Şi după cercetări îndelungate află, spre miazăzi, o coastă mai puţin pleşuvă, cu multe colţuri. Nu mai stătu pe gânduri, ci se apropie de mort şi, căutând, află funia lângă un jgheab. Îl luă în cârcă, îl legă cu funia, înnodând-o la piept, şi porni spre ieşirea aflată.

Se minună de dulceaţa coborâşului acesta. El niciodată nu l-a luat în seamă până acum, urmând să-şi îndeplinească rânduiala lui pe drumul cel mai greu. Nici povara din spate nu-i părea grea.

Când ajunse la poale, şi mulţumi lui Dumnezeu, şezu şi începu a dezlega funia. Deodată îl furnică un gând: «M-am încălzit eu de trudă, ori…». Simţea cald trupul din spatele lui. «Ori e minunea lui Dumnezeu, şi flăcăul acesta trăieşte încă?»

Trupul era moale, nu înţepenise.

Ascultă cu urechea lipită de pieptul lui: ca o părere, inima bătea.

Căută înfrigurat apă, îl duse pe Ilarion acolo. Îl

stropi, îi spălă rana. Dar omul nu se deşteptă.

Atunci îl luă şi-l legă din nou în spatele său, şi porni la peşteră.

Două zile şi două nopţi, ucenicul fu între moarte şi viaţă. Duhul lui se trezi de la o vreme, dar trupul ba. Vorbea încâlcit în vis, şi uneori gemea.

Bătrânul îi spăla mereu rana de la cap şi-i punea ierburi bune de leac, pe care le cunoscuse şi din sihăstria lui şi, mai ales, de la Ilarion cel bătrân.

Ucenicul, în neştire, înghiţea apa pe care i-o strecura printre dinţi, cu lingura de lemn, Pafnuţie.

Din ziua a treia începu să se trezească şi cu trupul. Deschidea ochii şi clipea scurt şi iar îi închidea. Pustnicul ar fi făcut canonul cel mare de zece ori pentru o lingură de lapte. Dar lapte nu mai era. Tufişul de lângă izvor era mereu pustiu. Îi fierbea zămuri din buruieni şi-i făcea un fel de cir de mămăligă. Noroc că mai avea fainã de porumb.

Cu toate lipsurile, în două săptămâni, Ilarion cel tânăr se sculă în picioare.

— Iată ce înseamnă să fii tânăr, fiule. Te scoli şi din morţi, îi zise, îmbrăţişându-l iar pustnicul, cu lacrimi de bucurie în ochi.

Ucenicul îl privi cu ochi blânzi ca de cerb:

— Da, din morţi, părintele meu! Voi să mai vorbească, dar îl podidi plânsul.

Pustnicul înţelese că e încă prea slab pentru a sta de vorbă asupra acestei mult ciudate întâmplări. Şi nu mai pomeni nimic despre ea vreme de patru săptămâni.

În timpul acesta, codrii de fag începuseră să rugineascã.

Venea toamna, să aducă oamenilor aminte de iarna care şi pornise de undeva, din negurile grele de la miazănoapte.

Pustnicul băgă de seamă că Ilarion cel tânăr, după ce

se însănătoşise, se făcuse şi mai silitor, şi mai harnic decât înainte. Şi la faţă se făcuse mai limpede şi mai frumos, iar ochii lui erau mereu blânzi ca la puiul de cerb. Mai băgă de seamă că glasul ucenicului se făcuse mai dulce şi mai cald când citea din *Ceaslov*. Şi că se ruga nu numai cu evlavie din afară, ca până acum, ci cu evlavie lăuntrică.

Vedea schimbările din ucenicul său şi da mărire lui Dumnezeu.

Într-o seară târzie, când afară urla întâiul vifor al iernii, ucenicul zise:

— Părintele meu, dacă nu este cu supărare şi dacă este cu putinţă, aş vrea să mă duc la schimnicul acela ieromonah, de care mi-ai pomenit.

— Da' ce să cauţi tu la el, Ilarioane?

Ucenicul îl învălui într-o privire blândă.

— Vreau să mă spovedesc, moşule. Mi-a sosit sorocul, cum spuneai dumneata.

Pustnicului nu-i venea să creadă. De la întâmplarea aceea de la râpă, n-au mai vorbit amândoi despre credinţă.

— Ăsta ţi-e gândul?

— Şi gândul, şi vrerea, părintele meu. Dar te-aş ruga să-mi arăţi drumul şi să mă însoţeşti şi dumneata, acum când mă duc mai întâi la schimnic.

— Mai poate fi vorbă? Cum să nu te însoţesc? Cu o cale mă voi spovedi şi eu, că am împlinit şase săptămâni de la cea din urmă spovedanie. Dar, spune-mi, cum ai ajuns la hotărârea asta?

— Îţi voi spune la întoarcere, moşule. Acum sunt încă un om păcătos şi nu pot vorbi de lucrurile ce am să-ţi spun, până nu mă voi curăţi de greşeli şi voi face canon.

— Iată căile Domnului, înalte şi nepătrunse de mintea omenească, suspină bătrânul. Când gândeam că te-am pierdut, acum te-am aflat cu adevărat. Slavă Lui în veci şi blagoslovit să-i fie numele între neamuri!

Dimineaţa porniră cu noaptea în cap. Viforul nu se

potolise. Ba în răstimpuri învârtea şi fulguială de zăpadă.

Schimnicul nu stătea departe. La amiazi sosiră.

Cei doi bătrâni îşi mestecară bărbile în îmbrăţişare frăţească şi, după ce-şi şoptiră câteva cuvinte, intrară amândoi în bisericuţa de lemn.

Stătură mult înăuntru. Ucenicul se sperie puţin de schimnic: avea nişte ochi tari ca de piatră nestemată. Şi un glas adânc, bubuitor. Şi o faţă uscată ca de lemn vechi. Părea un om mânios.

Când îi veni rândul să intre în bisericuţă, după ce ieşise Pafnuţie, inima i se strânse ca un pumn de copil mic.

Pustnicul, aşteptând, începu să-şi facă ce i-a dat canon ieromonahul. Bătea metanii, rostea rugăciuni, şi din când în când se târa în coate şi genunchi în curtea schitului. Viforul vuia mereu şi se încâlcea în pletele şi barba bătrânului, învolburându-le. Fulgii căzuţi întâi se topiseră, apoi apa rămasă din ei se îngheţase, întinzând oglindă lucitoare pe pietrele curţii.

Din când în când privea spre uşa bisericuţei. Ilarion cel tânăr nu mai ieşea. Se însera repede, şi el tot înăuntru. Îşi sfârşi canonul, şi ucenicul întârzia.

«Groază mi-e să nu-l înfrice părintele Nectarie pe acest tânăr. E la întâia lui spovedanie, trebuie să-l întrebe multe, să-l descoasă din toate cusăturile tainiţelor sufleteşti. Ştiu bine, dar tot îmi pare că-l ţine prea mult. Să nu-l înfricoşeze de la început de la această mare taină. Şi apoi, mai şi vorbeşte el răstit!»

Pustnicul, deşi isprăvise canonul, începu să mai spună alte rugăciuni. Acestea pentru ca Ilarion cel tânăr să nu se înfricoşeze de vorba aspră a duhovnicului, şi să-i fie de folos mărturisirea cea dintâi. Pentru împărtăşirea cu cele sfinte vor veni altă dată, după ce îşi va fi îndeplinit canonul şi ucenicul.

Într-un târziu, Ilarion cel tânăr ieşi din bisericuţa de lemn. Era galben şi părea ameţit. Umbla ca o găină beată.

«M-am temut eu, îşi zise Pafnuţie. Cuvioşia sa nu prea alege feţele. Ştie una şi bună, pentru toată lumea.»

Se ivi, îndată după ucenic, şi ieromonahul în uşa schitului, şi îndată începu să strige cu glas mare, să se audă prin vifor:

— Să rămâneţi aicea peste noapte, Pafnuţie. Iată că s-a şi înserat. O să ningă şi mai tare îndată ce se potoleşte viforul. Iar dumnealui trebuie să se oprească numaidecât.

Pustnicul însă nu se învoi să rămână. îmbucară câţiva cartofi copţi în spuză, îşi luară rămas-bun de la părintele Nectarie, mulţumindu-i, şi îşi făcură calea întoarsă.

După o vreme, viforul se potoli. Părea că măturase cerul, se arătară pe-o clipă stelele, dar îndată le acoperiră nori negri şi începu să ningă des, cu fluturi mari şi moi.

Pafnuţie cunoştea bine drumul, şi, după miezul nopţii, ajunseră la peşteră. Mâncară un bruş de mămăligă rece şi, după ce făcură canonul de la miezulnopter, se culcară şi dormiră duşi amândoi.

Ilarion cel tânăr la râpa canonului

Trecură trei săptămâni în care vreme ucenicul îşi isprăvi canonul dat de ieromonahul Nectarie. După iarna repezită de la începutul lui noiembrie, şi care abia ţinuse o săptămână, aerul se îndulcise iar, şi sfântul soare încălzea din nou. Pustnicul şi ucenicul său, după rânduiala de la amiazi, stăteau într-o poieniţă, aproape de peşteră şi se soreau.

— Acum mi se pare că a sosit vremea destăinuirii pentru mine, moşule. Ci mult aş dori să nu te supere ceea ce vei auzi din gura mea. Toate sunt trecute de-acum şi, deci, toate-mi pot fi iertate.

Pustnicul crezu că Ilarion vrea să-i povestească viaţa lui trecută, şi zise:

— Te-ai spovedit la părintele duhovnic Nectarie. Mie nu trebuie să-mi mai spui mare lucru. Acum, că eşti dezlegat de greşeli, poţi chiar să nu-mi mai descoperi

nimic.

— Nu de viaţa mea trecută vreau să vorbesc, moşule, ci despre ceea ce am greşit împotriva dumitale.

— Împotriva mea? întrebă pustnicul mirat. Nu ştiu, de când eşti pe lângă mine, să-mi fi greşit cu nimic.

— Dar întâmplarea cu prăpastia?

— Care prăpastie?

— Când m-ai aflat aproape mort.

— Aha! Adică asta este! Dar aici n-ai greşit împotriva mea, ci împotriva ta însuţi. Dovadă că tu ai fost pedepsit, nu eu.

— Ba am păcătuit împotriva lui Dumnezeu şi a cuvioşiei tale.

— Hm! Tot minte sucită ai rămas! Cum vine vorba asta?

Tânărul oftă din adânc, se cuibări mai bine să-l bată soarele şi începu:

— Iată ce a fost, părintele meu! De multă vreme tot doream să ştiu unde te duci, când te înghiţea codrul şi nu mai dădeai două, trei zile pe acasă. În urmă, când ai pornit iar, nu am mai putut răbda şi am pornit în urma dumitale.

— Către râpa canonului celui mare?

— Către stânca aceea prăpăstioasă, unde m-ai aflat cu sufletul la gură.

— Dar eu nu ţi-am spus să mă urmezi, zise întristat bătrânul.

— Nu, şi chiar de aceea am greşit faţă de părintele meu.

— Te-ai luat, cu pândă, după mine. Asta n-a fost bine şi nu a fost frumos. Sunt unele lucruri de care nu e bine să ştim decât noi şi Dumnezeu.

— Te-am urmat până la apropierea stâncii şi m-am ascuns după trunchiul unui brad bătrân, să văd ce ai să faci. Ardeam de nerăbdare.

— Şi… ai văzut? întrebă pustnicul şi mai abătut.

— Am văzut.

— M-ai văzut cum urcam?

— Da. Te-am văzut cum te căţărai şi te făceai tot mai mic, până te-au înghiţit negurile deasupra.

— Şi… m-ai văzut şi coborând?

— Am văzut şi am dat strigăt mare să nu faci că te prăpădeşti. Dar nu m-ai auzit. Am căzut leşinat şi, când m-am trezit, iar te căţărai la deal. Atunci m-am îngrozit şi am luat-o la fugă.

Bătrânul tăcu un răstimp. Doi stropi se iviră între genele lui sure. I se părea că stă despuiat înaintea acestui tânăr şi se ruşină cumplit.

— Rău ai făcut, fiul meu. Aveam şi eu o taină a mea. Numai Dumnezeu o cunoştea. Părintelui meu Ilarion, al căruia nume îl porţi, i-am mărturisit ce fac, dar el nu s-a luat niciodată după mine să vadă râpa, să vadă cum o urc şi cum o cobor.

Tânărul ucenic îşi lăsă capul în piept. Din glasul bătrânului a înţeles cât îl doare că i-a descoperit taina. Se iviră lacrimi şi în ochii lui tineri.

— Iartă-mă, moşule, zise el. Nu ştiam că e o taină a dumitale. Dumnezeu m-a iertat în spovedire prin duhovnicul părinte

Nectarie. Iartă-mă şi dumneata. Mai ales că din întâmplarea asta mi-a venit izbăvirea mea.

— Te iert, şi Domnul să te ierte, oftă moşneagul. Dar despre care izbăvire vorbeşti? Eu cunosc dimpotrivă. Dacă nu te luai după mine, nu cunoşteai râpa, şi nu ţi se dădea prilej să te prăvăli în prăpastie. Asta e izbăvirea ta?

— Asta! zise Ilarion cu tărie.

— Nu mai înţeleg nimic, fiule, vorbeşte-mi limpede.

— Iată cum s-au întâmplat lucrurile, părintele meu. După groaza pe care am tras-o, după ce sosind la peşteră, m-am liniştit, am înţeles că eu sunt numai praf şi pulbere. Aşa mi-a părut de mare şi de sumeaţă fapta dumitale, încât

eu mă simţeam ca un nimic pe lângă dumneata! Simţirea asta de umilinţă era atât de potrivnică firii mele, încât am început să te urăsc. Vedeam în dumneata un duşman al meu.

Pustnicul îl asculta tot mai îngrozit.

— Pentru că ai făcut o faptă pe care eu nu cutezam s-o fac. Pentru că m-ai întrecut. Ai ajuns în ochii mei un uriaş, iar eu am rămas un pitic. Niciodată nu m-am simţit aşa de neputincios ca atunci. Şi am început să te urăsc greu.

— Mare minune!

— Trebuie să ştii, moşule, că eu aşa am fost de când mă pomenesc. Nu sufeream ca altul să-mi apuce înainte în lucrurile bune. Şi luptam să-i birui pe toţi, până ce ajungeam cel dintâi. Până acum, pe toţi i-am învins, iar atunci dumneata m-ai supus pe mine, m-ai dat bătut.

Bătrânul îl privi năuc şi se cutremură.

— Aşa de cumplită era mândria ta? Te sumeţeai până la cer?

— Aşa de nebiruită, încât dacă n-aş fi ajuns cel dintâi, aş fi fost în stare să-l ucid pe cel ce mă întrecea.

Pustnicul îşi făcu cruce şi se uită la ucenic ca la ducă-se pe pustii.

— De-aceea am început să te urăsc şi pe dumneata. Ai văzut schimbarea din mine şi credeai că am friguri şi sunt bolnav. Da, eram bolnav, însă nu cu trupul. Mi se deschisese până în adâncuri rana cea nevindecată a mândriei.

— Te uitai la mine ca râsul, ca mâţa aceea sălbatică ce aşteaptă vietatea să treacă pe supt creanga ei de pândă.

— Ai băgat de seamă? Se poate. Din nou simţeam că nu mai pot trăi până nu fac şi eu ce-ai făcut dumneata. Şi numai la gândul ăsta am început să mă liniştesc.

— Hm! Hm! Numai Dumnezeu ştie ce-i în sufletul fiecărui om! Am înţeles eu de mult şi aşa mi-am tâlcuit că

pe tine mândria, sumeţia te opreşte să ajungi credincios, cunoscător de Dumnezeu şi de tainele lui. Dar nu puteam bănui să te roadă la rădăcină acest păcat. Ştii tu că o astfel de mândrie se aseamănă cu a lui Lucifer?

— Acuma ştiu, părintele meu. M-a învăţat întâmplarea de la râpă. Îndată ce mi-a venit gândul că trebuie să te bat, m-am liniştit şi am plecat către râpa canonului celui mare, cum îi spui dumneata, înspre spinarea aceea de stâncă pleşuvă.

— Doamne, şi pe unde nu te-am căutat eu, numai în partea aceea, ba!

— Aşa a vrut Dumnezeu, părintele meu, să nu mă afli! După ce am ajuns lângă stâncă şi am privit-o mai de aproape, m-am îngrozit. Am început să tremur ca un copil când vede lupul. Era groaznică! Un vultur plutea în înălţime şi-mi da târcoale parcă mie. Cum te vei căţăra din colţ în colţ? mă întrebam. Pasere nu eşti, capră neagră nu eşti. «Dar moşul e capră neagră? îmi zicea cu glas rău şi batjocoritor dinlăuntrul meu. El e moş de şaptezeci de ani trecuţi, tu un flăcău. Şi nu l-ai văzut cum a fost înghiţit de neguri? Poate a intrat în cer, poate pe-aici e cărarea la rai şi la tainele cele nedezlegate. Cutează, fricosule!» Aşa m-a muncit multă vreme glasul cel rău. Lătra la mine ca un câne care se înhaită să te sfâşie. N-am mai putut răbda şi am început urcarea, pe unde am văzut că te-ai căţărat dumneata. Poate nici nu-mi mai dădeam seama ce fac. Dar după vreo câţiva paşi m-am trezit şi am început să judec limpede. Am privit din nou urcuşul, am luat în seamă măselele de stâncă şi mi-am adus aminte că eu sunt un om meşter în urcarea dealurilor. Trebuie să ştii, moşule, că am fost la munte, cu alţi flăcăi de seama mea, şi mă căţăram unde nu putea nimeni să vină după mine. Eu vreme am avut destulă în viaţa mea, iar de lucru, nimic. Deci mândria mă năpădea acum nu din şoapta glasului aceluia ce lătra din mine, ci din priceperea şi destoinicia mea la astfel de

treburi. Mi-am luat inima în dinţi, şi mă târam mai departe.

— Către moartea ta, şopti pustnicul.

— Către moarte şi către viaţă, părintele meu. Se pare că asta încă este o lege a lumii ca viaţa să nu poată răsări decât din moarte. Trebuia să-mi moară întâi sumeţia din mine, pentru a putea învia credinţa.

— Asta e lege veşnică, fiule.

— Deci, încrezut în puterile şi cunoştinţele, ca şi în deprinderile mele, mă căţăram mereu. Dar cu cât mă depărtam de pământ şi mă urcam în văzduh, în loc să mă încălzesc de osteneală, mă răceam tot mai mult. Simţeam cum îngheţ, clipă de clipă: mă lua în stăpânire o frică îngrozitoare, părintele meu. Când mă opream să răsuflu, când simţeam golul de subt mine, de deasupra mea, din jurul meu, şi tăcerea aceea de mormânt, şi nicio vietate în tot cuprinsul acela pustiu, îmi clănţăneau dinţii în gură. De câteva ori îmi luneca piatra de subt picioare, gata să mă prăbuşesc în gol, şi simţeam că-mi vine nebunia. Puterile mi se sleiau clipă de clipă; picioarele îmi tremurau, cu mâinile nu mai puteam prinde, în cap începuse să-mi vuiască o morişcă, ce-mi da ameţeală. M-am prins cu braţele de-un colţ şi n-am mai putut înainta. Îmi venea în minte să-mi dau drumul la vale, dar amintindu-mi ce prăpastie mă aşteaptă, am început să plâng. Plângeam fără glas, numai cu lacrimi. Simţeam că trebuie să mor. Duhul ei se apropia de mine, să mă îngheţe de tot. Mă găseam pentru întâia oară în viaţă în faţa morţii. Şi după ce întâi m-am înspăimântat cumplit şi am plâns ca un copil, am simţit o groaznică părere de rău după viaţă. Simţeam că nu mă pot despărţi de ea. Dar nu-mi puteam ajuta cu nimic. Îmi dădeam seama că am ajuns la capătul puterilor mele şi al vieţii.

El tăcu un răstimp, ostenit parcă nu de povestire, ci de ceea ce învia în el la aducerea-aminte. Pustnicul îl asculta împietrit.

— Glasul cel rău – urmă Ilarion – nu mai lătra din mine. Nu mă mai asmuţea să merg înainte. Mă cuprinsese o deznădejde de moarte. Dacă ar fi venit atunci înger sau demon să-mi spună că pot încă birui, l-aş fi scuipat în faţă. Aşa de tare aveam încredinţarea că nu mai pot face nimic. Eram mai puţin decât un fir de pulbere. Deodată m-am simţit uşor ca un fulg, ca şi când n-aş mai fi avut trup. Îmi ziceam: «Poate am început să mor». Dar în loc să mor, gândul mi se limpezea, mă simţeam acum liniştit şi în minte începuseră să-mi plouă o grămadă de întrebări cu răspunsurile lor, fără să le fi căutat eu. Simţeam că plutesc într-un fel de aer răcoritor, şi ascultam la ceea ce se vorbea parcă de către alţii, în capul şi în inima mea. Dar ştiam că eu judec, nu alţii, însă cu o uşurinţă uimitoare. «Poate tot am murit», îmi ziceam uneori, deşi ştiam că nu am murit. Iată ce-mi spuneau atunci acele glasuri lăuntrice, părintele meu! Trebuie să-ţi povestesc aşa cum le-am auzit.

Ilarion cel tânăr tăcu din nou, duse mâna după ulciorul cu apă, pe care-l luaseră în poieniţa aceea, şi bău. îl ardea înăuntru. I se uscase gâtlejul. Şi ochii lui erau numai o pară.

— Dacă eşti ostenit, fiule, lasă pe altă dată, zise cu bunătate pustnicul.

— Nu mai las. Trebuie să spun. Ascultă, deci, moşule, ceea ce am ascultat şi eu atunci. Erau numai întrebări şi răspunsuri. Parcă toate veneau de aiurea, deşi puteam jura că inima şi gândul meu mi le spuneau:

— Ai venit să-l baţi pe bătrân, şi vezi ce ai păţit? Acum ai să mori.

— Văd ce am păţit şi ştiu că voi muri. Poate am şi murit.

— Ba, încă nu. Dar nu vezi tu prostia ta?

— Care prostie?

— Tu ai încercat să ajungi cu mintea ta la cele

necuprinse, Ai voit să te urci la cer, şi vezi că n-ai putut ajunge nici în vârful stâncii acesteia? Ba, poate, nici la jumătate!

— Văd, dar e târziu acum!

— Pentru că mori?

— Da.

— Dar crezi tu că lumea întreagă moare odată cu tine. Ia priveşte!

Mă uitam împrejur fără să-mi mai fie frică de ameţeală. Soarele strălucea, vulturul se rotea încă în văzduh. Pădurile de brad erau neclintite. Auzeam murmurul pâraielor din vale. Departe bocănea un cerb.

— Toate acestea au fost şi vor fi şi fără tine. Tu ai crezut că eşti cel dintâi în lume, şi fără tine nu mai poate fi nimic. Acum ce crezi?

— Mă simt ca şi cum n-aş mai fi. Nu plătesc mai mult decât un ulcior de lut, care s-a spart lângă izvor.

— Ştii acum ce este omul? Te-ai întrebat adeseori.

— Ştiu că e un ulcior care se sparge când îi vine vremea. Mi-e destul să ştiu că-s muritor pentru a înţelege că-s o nimica goală.

— Şi dacă eşti aşa de puţin, cum ai voit să înţelegi cele nepătrunse?

— Atunci nu ştiam.

— Dar acuma ştii?

— Acuma văd limpede.

— Cu sumeţia?

— Nu. Cu umilinţa.

— Acum ştii ce esta umilinţa? N-ai înţeles ce este niciodată.

— Umilinţa e să simţi cât eşti de neputincios, şi să ştii că eşti muritor.

— Dar nu-i greu un asemenea gând? Dacă ai mai avea zile, ai putea trăi cu gândul acesta?

— Aş putea, fiindcă acum simt că eu nu sunt decât o

zidire, iar ziditorul e altul. Când am spus aşa, glasurile au tăcut pe-o clipă în mine, şi am simţit cum mă învăluie o căldură plină de dulceaţă.

— Este deci un Ziditor? porniră iar glasurile.

— Este. Acum îl simt. Din neputinţa mea simt atotputernicia lui.

— Unde-l simţi?

— Pretutindenea, în cer şi pe pământ, şi în toate lucrările lui.

— Dar acestea nu sunt purtate de legi ale firii?

— Ba de legi, dar acestea nu sunt altceva decât voinţa lui Dumnezeu. Eu nu m-am uitat niciodată ce este la spatele acestor legi. Am crezut că ele tâlcuiesc totul. Dar la spatele lor acum îl simt pe Ziditorul. Ulciorul de lut îşi are şi el legile lui, ţine apa, are vrană prin care-l umpli şi din care beai. Dar este aşa, fiindcă aşa l-a făcut olarul. Şi lucrurile lumii sunt aşa cum le vedem, cu legile lor, fiindcă aşa le-a făcut Ziditorul lor.

— Hm! Par uşor de înţeles acum toate tainele firii. Cine ţi le descopere?

— Eu nu ştiu, dar le văd, le simt acum şi cred în ele. Poate fiindcă m-am desfăcut de trup şi am rămas numai suflet; poate fiindcă am murit.

— Ţi-am spus că n-ai murit. Acum spui că crezi şi în suflet?

— Cum n-oi crede dacă-s numai suflet acum? Trupul e prins de-o măsea de stâncă, poate s-a prăbuşit în prăpastie. Ce spun acum nu vorbesc cu gura care are limbă şi dinţi. Ci vorbesc sufleteşte. Asta o ştiu eu foarte bine acum.

— Crezi, deci, că şi dacă moare trupul, sufletul viază mai departe? Trăieşte?

— Nu cred, ci văd şi aud. Cum n-oi crede? Dar n-am ştiut până acum, nici n-am crezut. Şi niciodată nu m-am gândit cât de uşor se desparte sufletul de trup.

— Deşi, în toate visurile, sufletul umblă în drumurile lui. Iar puterea sufletului, care este mintea, colindă până departe şi când e omul treaz, şi bate pe cărări pe care picioarele omului nu pot umbla în veac. Şi totuşi, nu ţi-ai dat seama că omul are sufletul nemuritor.

— Nu mi-am dat. Am vrut să înţeleg toate cu mintea mea.

— Şi acum cu ce înţelegi?

— Nu ştiu! Parcă am alţi ochi, ochii dinlăuntru, nu dinafară.

— Şi eşti mai mulţumit cu ochii ăştia?

— Mă simt foarte uşor, foarte luminat şi foarte mulţumit. Îmi pare că nu mai sunt om, ci duh. Poate pentru că am murit.

— Dar înţelege, omule, că încă n-ai murit. Ci ţi-a căzut numai un văl gros de pe minte. Vălul negru era mândria, care acum, în pragul morţii, a fugit. A fugit şi ceea ce te îndemna să fii mândru, în faţa prăpastiei la care te-a dus, a râs drăceşte şi a zis: «Mi-am ajuns ţinta. De-acum pot să plec.»

— Diavolul?

— Diavolul sumeţiei căreia te-ai închinat. În pragul morţii nu mai este mândrie, cade vălul şi vedem că nu suntem nimic. Şi atunci începem să înţelegem pe acela care este totul, şi prin care suntem şi noi. Dar spui că te simţi acum liniştit şi fericit. Ai vrea să rămâi tot aşa?

— Mort? Fără trup? Aş vrea!

— Dar înţelege că nu eşti mort, ci numai vezi cu ochii sufletului.

— Blagoslovit să fie sufletul şi cel ce mi l-a dat. Aş vrea să rămân tot aşa cum sunt acuma.

— Asta atârnă de voinţa Domnului şi de tine, dacă eşti hotărât pe viitor să-i slujeşti lui.

— Eu pe el l-am căutat mereu, şi până acum, din tinereţele mele. Am greşit însă drumul. Mult l-am dorit, şi

iată l-am aflat.

N-am văzut atunci niciun moş cu barbă albă, cum îşi închipuie oamenii, părintele meu, că este Dumnezeu, ci am simţit că mă pătrunde o lumină mare. Şi am simţit o nespusă mângâiere şi dulceaţă. Din dulceaţa asta nu m-am deşteptat până nu m-ai trezit dumneata, aici la peşteră. Nu ştiu, am început să visez, să aud glasurile de cari ţi-am pomenit, sus pe râpă, unde m-am prins cu braţele, deznădăjduit, de măseaua de piatră, deasupra prăpastiei; ori după ce m-am prăbuşit în adâncime. Nu ştiu câtă vreme a trecut până m-ai aflat, până m-ai trezit. Când m-am deşteptat, nu mi-am adus aminte de nimic, trei zile în şir. Dar apoi, după ce-mi ziceam cea dintâi rugăciune, deodată mi s-au limpezit în minte toate câte ţi le-am spus. Şi cred că nici nu le voi uita vreodată, dac-aş trăi şi o mie de ani. Dar ceea ce m-a bucurat pe mine mai mult decât toate este că, după ce am ajuns la puteri şi am început să gândesc, am înţeles cu mintea limpede de-acum că tot ce am auzit, ori am gândit atunci în trup, ori afară de trup, nu ştiu, este adevărul adevărat.

Ucenicul tăcu ostenit, şi duse din nou ulciorul la gură şi-l făcu să gâlgâie. Pustnicul părea că aţipise. Multă vreme mai rămase cu pleoapele lăsate, în nemişcarea lui de piatră.

Apoi se mişcă greoi, deschise ochii înlăcrimaţi şi zise:

— E scris în cartea sfântă că sunt nepătrunse căile Domnului. Nepătrunse s-au arătat şi în purtarea de grijă faţă de tine. Fie numele Domnului lăudat şi binecuvântat.

— De-acum şi până în veac, răspunse ucenicul cu smerenie şi evlavie, plecând capul.

— Crâncenă ţi-a fost sumeţia, dar crâncenă şi ispăşirea! Şi totuşi, cât de minunate sunt căile Domnului! Cine ar fi crezut că dintr-o greşeală de neascultare a ta, cunoscându-mi taina mea, tu vei ajunge la credinţă? Nu-i vorbă, puteai să rămâi numai suflet, dacă nu mă nimeream

eu la prăpastie. Dar cine mi-a purtat paşii mei în noapte către râpă, când eu te-am căutat cu totul în altă parte? Iată, purtarea de grijă a Ziditorului, şi cărarea lui neajunsă de mintea omenească!

— Este de mirat, părintele meu, că eu cu acel prilej m-am vindecat de două beteşuguri: şi de sumeţie şi de necredinţă. Nici nu ştiu cum s-a făcut asta aşa deodată, zise ucenicul Ilarion cel tânăr după ce se simţi iar în puteri.

— Hm! De mirat şi nu prea, fiule. Fiindcă mai întotdeauna aşa se întâmplă: cade deodată vălul mândriei şi necredinţei. Scris este cum ştii şi cum ţi-am spus: «Tot cel ce se umileşte, se va înălţa». Mândria şi necredinţa merg mână în mână, ca două surori, trăiesc sau se prăbuşesc împreună.

— Aşa trebuie să fie, moşule, zise cu bucurie ucenicul. Îndată ce mi-am dat seama că nu mai am nicio putere, că mă aflu în pragul morţii, am înţeles că nu plătesc nimic, cu toate cunoştinţele mele. Mi se părea că mă deşert pe dinlăuntru, spunându-mi mereu: la ce-ţi folosesc toate câte le ştii şi câte le-ai învăţat dacă acelea te lasă acum să mori şi nu-ţi pot ajuta? Dar, era lucru mare ce ştiam? Nu, erau numai neşte închipuiri ale mele, de puţin preţ, cari în clipe grele nu-mi dădeau ajutor şi razim. Aşa-mi ziceam atunci şi mă întristam, pentru că m-am preţuit prea mult în viaţă, pentru că mândria m-a îndemnat să te ajung şi să te întrec chiar pe dumneata!

— Pe mine uşor e să mă întreci, dacă ai ajutor de la Dumnezeu. Eu nu-s mare lucru în lumea asta. Dar ceva trebuie să ştii: eu niciodată n-am încercat să urc şi să cobor râpa canonului celui mare fără a mă ruga mai întâi Ziditorului şi fără a mă încrede cu totul în ajutorul lui. Altfel cum aş fi îndrăznit să mă caţăr pe unde numai capra neagră se poate căţăra?

— Mie nu mi-a trecut prin gând să cer ajutorul celui

Preaînalt.

— De aceea te-a şi trăsnit înainte de-a ajunge, cel puţin, la jumătatea drumului.

— Gândul acesta mi-a venit şi mie mai întâi, când am căzut istovit pe stâncă. «Nu poţi sui o prăpastie, şi tu ai voit să te urci până în cer.» Şi am început să mă cercetez pe mine însumi şi am recunoscut cât sunt de puţin şi de sărac. Trebuie să ştii, părintele meu, că eu mai înainte nu m-am cercetat pe mine, ci numai pe alţii. Vedeam mereu greşelile şi puţinătatea de minte a altora, şi nu a mea.

— Asta-i legea' mândriei, fiule, să vezi paiul din ochii vecinului şi bârna din ochii tăi, ba şi asta se face pentru că omul nu se cercetează să se cunoască pe sine însuşi. Suntem tot cu ochii la alţii, îi judecăm, îi dispreţuim, şi nu întoarcem privirile asupra noastră înşine. Aceasta e o mare rătăcire a vieţii, din care izvorăsc nenumărate rele. Când începem să ne descoasem pe noi înşine, să vedem cât ni-e de mare mintea, cunoştinţa, voinţa bună, cum ne sunt gândurile, simţămintele, descoperim deodată lipsurile noastre cele mari. Şi nu mai avem îndemn şi plăcere să judecăm pe alţii, să ne ţinem mai mult pe noi decât pe vecinul nostru, ci ne gândim mereu la neputinţa şi neajunsurile noastre şi încercăm să le vindecăm. Dar, cu aceasta, am şi ieşit din mândrie şi am intrat în umilinţă.

— Aşa am intrat şi eu atunci, când mă aflam pe marginea mormântului meu. Cu deosebirea, moşule, că tot ce-mi spui acum dumneata, nu venea parcă din mintea mea, ci dintr-o luminare ce mi-a învăluit dintr-odată sufletul. Simţeam cum mă deşert dinlăuntru de toate puterile mele, de toate podoabele mele, şi am rămas mai gol şi mai neputincios decât în clipa în care m-a născut mama. Dar, asta e de mirare, în clipa în care cunoştinţele mele cădeau în praf şi pulbere, lăsându-mă cu totul sărman, alte cunoştinţe năvăleau în mine, ca dintr-un izvor: simţeam că am suflet nemuritor, că este un

Dumnezeu atotputernic. Simţeam că această ştiinţă e neasemănat mai de preţ decât tot ce se frânsese în mine şi plângeam că nu am cunoscut, din tinereţele mele, aceste mari şi veşnice adevăruri. Îmi ziceam suspinând: «De-acum, dacă aş mai avea zile, abia de acum încolo aş şti cum să trăiesc!». Ba îmi părea viaţa, având credinţă în Dumnezeu şi în sufletul cel nemuritor, de-o neasemuită frumuseţe şi dulceaţă. «Acum s-ar plăti să trăiesc, îmi ziceam, şi chiar acum trebuie să mor.» Şi această stare mă întrista adânc. Am tot auzit eu, moşule, că pe lângă lacrimile ochilor mai sunt şi lacrimile sufletului. Dar n-am ştiut ce poate fi aceasta. Atunci, în faţa morţii, şi mai ales în faţa descoperirii adevărului, am ştiut ce sunt lacrimile sufletului.

— Dumnezeu ţi le-a trimis, Ilarioane, pentru ca să spele din tine gândurile vechi de mândrie şi necredinţă, şi să capete rădăcini gândul umilit şi credinţa în cele mari şi nepătrunse ale vieţii. Pentru că să bagi bine de seamă: să nu fii cumva iar ispitit, pentru că ai credinţă, să crezi că de-acum poţi înţelege ce este sufletul şi mai ales ce este Dumnezeu. Taina rămâne mai departe, nepătrunsă. Cu deosebirea că, dacă ai credinţă, taina nu te mai îngheaţă şi nici nu te înfricoşează punându-te pe fugă sau pe blestem, ci te mângâie, te încălzeşte şi te atrage cum atrage amnarul bucăţica de fier.

Ucenicul se gândi puţin şi zise cu hotărâre:

— Pe drumul vechi n-am să mai umblu, moşule. Cu mândria n-am să mai încerc cât voi trăi, cunoscând-o de o proastă şi primejdioasă călăuză.

— Uşor de zis, dar mai greu de făcut, fiule. Pentru asta trebuie să te rogi, din toată inima, rugăciunea Sfântului Efrem Siriul: «fără duhul umilinţei, al răbdării şi al iubirii, dă-mi-l mie, robului tău». Şi este nevoie, mai ales, să-ţi întorci cât mai des ochii asupra sufletului tău. În fiecare seară să te cercetezi cum ţi-au fost lucrările de

peste zi, dacă nu ai greşit cumva împotriva umilinţei. Căci diavolul mândriei, să ştii, n-a fugit departe. Şi până este omul în viaţă, de nimeni nu fuge departe.

— Voi urma cărarea cum mi-o arăţi, părintele meu. Căci nu aş mai voi să fiu din nou muşcat de şarpe.

— Să fii mereu cu băgare de seamă. Iată, eu sunt trecut de şaptezeci de ani, şi tot sunt silit uneori să mă caţăr pe râpa mea.

Ucenicul îl privi cu mirare.

— Asta te mână la stâncă?

— Da, ispita mândriei. Pentru a te feri de ea, pe cât e cu putinţă, e bine să te gândeşti adeseori la moarte. Gândul că oricâte am şti, oricâte am săvârşi, în lumea asta, nu ne pot opri de la moarte, e cel mai bun leac împotriva sumeţiei. Apoi, al doilea leac vindecător este adevărul că tot ce avem bun este un dar de la Dumnezeu, şi deci nu se cade să ne fălim cu un lucru de căpătat.

Ucenicul se apropie mai tare de pustnic. îl asculta cu încordare.

— Cum, moşule, tot ce avem bun, nu e al nostru?

Pafnuţie zâmbi uşor şi zise:

— Ascultă, Ilarioane, ar vrea cineva să se nască urât, pocit, ca muma pădurii? Fie bărbat, fie femeie?

— De bună seamă, nu.

— Dar orb, şchiop, surd?

— Cu atât mai puţin.

— Ori, dacă ar fi după noi, ar voi să fie cineva mărgenit la minte, prost?

— Nu, moşule, tot omul ar vrea să fie cuminte.

— Dar bleg, fără voinţă, fără vlagă, îi place cuiva să fie?

— Nu-i palce nimănui, părintele meu.

— Ei, vezi! Aşa este! Şi totuşi, lumea e plină de oameni urâţi şi proşti, de oameni fricoşi. Ba şi orbi, şchiopi, surzi şi ologi sunt destui. Cel care se naşte cu faţa

şi trupul urât e din vina lui aşa?

— Vezi bine că nu.

— Dar tu dacă te-ai născut frumos şi cu mintea ageră, e din vrednicia ta?

— Nu, moşule!

— Dacă nu, urmează că nici nu te poţi lăuda cu ele ca bunuri ale tale. Ci trebuie mai vârtos să mulţămeşti celui ce ţi le-a dat.

— Văd că judeci drept, moşule. Eu, până acum, nu m-am gândit la asta.

— La multe nu te vei fi gândit tu încă dintre acelea la care trebuie să te gândeşti, dacă voieşti să-ţi păstrezi umilinţa şi să baţi ispita mândriei. Iată, de-o pildă, alt lucru la care nu te-ai gândit. Se putea întâmpla ca tu să te naşti bolnăvicios, urât, ori slab la minte?

— Se putea întâmpla, căci eu n-aveam puteri să împiedic aşa ceva.

— Atunci pentru ce te ţii mai mult decât de-aproapele tău care e urât, bolnăvicios ori cu mintea mărginită? Pentru ce te uiţi la el peste umăr? Se putea foarte uşor să fii tu în locul lui, cu slăbiciunile lui, şi el în locul tău, cu darurile tale.

— Adevărat că m-am ţinut mereu cel dintâi şi dispreţuiam pe altul, înainte de luminarea mea. Şi, mai e adevărat, că la toate aceste lucruri ce-mi spui acum, eu acum nu m-am gândit.

— Va trebui să te gândeşti, fiindcă sunt lucruri adevărate, nu închipuiri. Şi din pricină că, înţelegându-le, afli tari arme de apărare împotriva ispititorului la mândrie. Când vei înţelege bine toate acestea, nu te vei ţinea mai mult decât vecinul tău, nu-l vei mai dispreţui, nu-I vei mai vorbi de rău, nu vei mai cleveti. Vei da pace altora şi te vei sili să te îndrepţi pe tine însuţi. Căci spune acelaşi Sfânt părinte Efrem Siriul, pe care-l urma Ilarion cel bătrân, în aceeaşi rugăciune împotriva lenei şi mândriei şi pentru

umilinţă, curăţie şi dragoste: «Nu-mi da mie duhul grăirii în deşert... ci dăruieşte-mi mie ca să-mi cunosc greşelile mele şi să nu osândesc pe fratele meu».

Pustnicul tăcu un răstimp, apoi adaose:

— Vei trăi şi vei vedea, Ilarioane, că atunci nu mai bârfeşti pe nimeni, când ai ajuns să-ţi cunoşti slăbiciunile tale. Aşa se pune în sufletul omului piatra de temelie a umilinţei.

Ucenicul rămase pe gânduri. Păru puţin întristat. Pustnicul băgă de seamă şi-l întrebă:

— La ce te gândeşti, fiule?

— Mă gândesc că eu îmi aflam o bucurie să descopăr la alţii scăderi, să-i ştiu mai jos decât mine. Şi-mi pare că va fi foarte greu să mă dezbar de bucuria aceea. E prea înrădăcinată în mine. Voi lupta, de bună seamă, împotriva ei, pe drumul pe care mi-l arăţi. Dar pare că mi-e frică de a nu izbândi.

— Vei lupta şi azi şi mâne, şi un an şi zece, vei lupta dacă e nevoie cât vei trăi. Rădăcinile răului nu le putem stârpi din noi la repezeală şi cu uşurinţă. Ci numai prin străduinţă şi prin îndelungată răbdare. Totuşi mai pot să-ţi dau un sfat: de slăbiciunea pe care o mărturiseşti nu te poţi scăpa decât prin dragoste şi milă.

— Prin dragoste şi milă? se miră ucenicul, gândindu-se: ce amestec au acestea două aici?

Bătrânul văzu mirarea lui şi zise:

— Da. Acesta e leacul cel mai bun. Pentru că de ce simţi tu bucurie să descoperi în vecinul tău scăderi, să-l simţi mai jos decât tine? Pentru că tu îl crezi pe de-aproapele tău un strein, ori poate chiar un duşman. Iar el nu ţi-e strein, ci este fratele tău. Îţi place să dispreţuieşti şi să-ţi baţi joc de fratele tău bun? Când greşeşte, îţi pare bine? Dacă s-ar fi născut orb, te-ai bucura, şi te-ai simţi mai mult decât el, fiindcă tu vezi?

— Pentru toată lumea, nu! N-am nici frate, nici soră,

moşule, dar simt că faţă de fratele meu, dacă ar fi în orice fel nenorocit, nu m-aş bucura. Dimpotrivă, aş suferi şi mi-ar fi milă de el.

— Oare care să fie pricina acestei purtări deosebite?

— Cred că pe un frate ori pe o soră i-aş iubi, şi pentru aceea nu m-aş putea bucura de răul lor.

— Bine ai judecat, Ilarioane! Dar după credinţa noastră tot omul ne este ca şi un frate. Ba, chiar mai mult. Porunca ne spune: «Să iubeşti pe de-aproapele tău, ca pe tine însuţi.» Adică nu numai ca pe fratele tău, ci chiar ca însuţi pe tine. Şi de bună seamă că fiecare om se iubeşte mai mult pe sine decât pe fratele său. Aceasta e legea cea mai mare a vieţii, fiul meu, legea dragostei fără de care orice am face suntem aramă răsunătoare şi nimic nu plătim.

— Sfântul Efrem Siriul, învăţătorul nostru, a pus-o în rugăciunea sa pe care noi o rostim în fiecare miez de noapte: «fără duhul umilinţei, al răbdării şi al iubirii, dă-mi-l mie robului tău…».

Ucenicul se gândi întins, apoi zise:

— Mi se pare că aici iar ne aflăm în faţa unei taine, părintele meu. Toţi oamenii sunt fraţi. Să iubim pe altul, ca pe noi înşine. Unde crezi că e rădăcina acestei porunci, moşule?

Pafnuţie luă ulciorul şi trase o duşcă.

— Îţi voi răspunde, Ilarioane, cu o pildă ori cu două. Vezi tu brazii aceştia în jurul nostru? Sunt toţi înalţi, voinici, grei de podoaba cetinii. Cu toţii se uită în cer, pe toţi îi scaldă lumina soarelui şi-i bat, noaptea, stelele, cu sclipirile lor. Niciunul nu sufere că vecinul e tot aşa de frumos şi de înalt ca şi el. Sau pentru că împrăştie aceeaşi mireasmă de tămâie. Niciunul nu pizmuieşte pe celălalt. Nu unul singur e vrednic de mirarea ochilor noştri, ci mii şi milioane. Toţi sunt zidirea mâinilor lui Dumnezeu. Ei sunt cei mai buni fraţi. Dacă ar avea simţire şi minte, dacă

ar avea suflet ca noi oamenii, cu toţii ar slăvi pe Ziditorul într-o singură înălţare de glasuri. Chiar fără minte fiind, ei tot aduc această slavă lui Dumnezeu. Sau priveşte într-o poiană cum stau de mândre şi fericite, floare lângă floare, una roşie, alta galbenă, alta albastră ori albă. Nu se pizmuiesc una pe alta, nu sufere cea albă, fiindcă vecina ei e roşie. Ci toate împreună dau slavă Ziditorului care le-a făcut. Ele sunt cu toatele surori bune, cum sunt brazii fraţi buni, şi de-aceea se bucură fiecare de frumuseţea şi de mireasma celeilalte. Acum, cine a făcut pe toţi oamenii din lume şi a umplut cu ei pământul?

— De bună seamă, Dumnezeu.

— Deci El este părintele tuturor a?

— El.

— Şi, atunci, nu suntem cu toţii fraţi? Nu eşti tu zidirea lui Dumnezeu ca şi mine? Unul a ieşit mai frumos din mâna Ziditorului, altul mai urât. Unul mai deştept, altul mai mărginit. Dar toţi îl avem pe El izvor al vieţii, şi între noi toţi suntem fraţi… Acum să bagi de seamă, Ilarioane, la un lucru: dacă te bucuri că tu eşti mai deştept decât altul, acest altul pe care-l dispreţuieşti e fiul lui Dumnezeu ca şi tine, şi fratele tău. Omul pe care-l judeci că n-are mintea destul de ageră, nu-i el vinovat: aşa a ieşit din mâna Ziditorului. Pe Ziditorul cine-l poate lua la întrebare pentru ce a făcut pe un om frumos, pe altul urât? Şi de l-ar lua la întrebări, afară de păcat, cu nimic nu s-ar alege. Căci şi olarul face deosebite vase, unele mai urâte, altele mai frumoase. Unele cu smalţ, cu poleială, altele sunt numai pământ ars. Dar cine are dreptul să-l ia la întrebări pentru ce le-a făcut aşa?

— Nimeni, se-nţelege! Sunt vasele lui şi cine i-ar putea porunci cum să le facă?

— Aşa e şi cu noi oamenii, Ilarioane. Unul e vas scump, altul vas mai de rând. Dar cu toţii am ieşit din mâna aceluiaşi olar. Dacă-ţi baţi joc de-un vas, nu-ţi baţi

joc de el, ci de olar. Iată un drum, bun după mine să te ducă la dragostea frăţească, la dragostea de-aproapelui, oricine ar fi. Să te bucuri de binele lui, şi să te doară atunci când descoperi în el slăbiciuni de care nu el este vinovat. Fiecare om e fiul lui Dumnezeu şi fratele tău. Poate să-ţi fie milă de el când îl vezi neputincios, iar nu să-l dispreţuieşti. În fiecare clipă trebuie să te gândeşti că ai putea să fii tu în locul lui, şi el în locul tău. Când iubeşti pe de-aproapele tău ca pe tine însuţi, îl iubeşti chiar pe Dumnezeu, fiindcă de-aproapele tău e zidirea lui. Când îl urăşti sau îl dispreţuieşti pe vecinul tău, pe Dumnezeu îl superi şi-l judeci. De aceea este scris în *Evanghelie*: «Orice aţi făcut unuia dintre aceşti mai mici fraţi ai mei, mie mi-aţi făcut». Dacă te vei gândi şi vei adânci în inima ta aceste lucruri adevărate, vei vedea că nu vei mai avea nicio bucurie aflând că altul e mai puţin decât tine. Ci-ţi va fi milă de el, şi-l vei ruga pe Dumnezeu să-i ajute.

Ucenicul ascultă cu mare luare-aminte toate vorbele pustnicului. Şi, după ce le rumegă îndeajuns, întrebă:

— Trăind în porunca iubirii de-aproapelui, nu mai putem judeca, deci, pe nimeni?

— Toată judecata e a Domnului, fiul meu. Niciodată nu e bine să judeci pe altul, ci mai ales pe tine însuţi. Dar trebuie totuşi să facem deschilinire. Alta e să judeci pe cineva pentru că e orb, şchiop, surd, urât, cam puţin la minte, şi alta e să-l judeci pentru că a ucis, a curvit, s-a îmbătat, a pus foc, a săvârşit nedreptate. Cu relele din lume nu s-a născut nimeni, deci este vinovat de ele însuşi omul. Şi păcatele altuia le putem vedea, le putem chiar judeca, pentru că nu putem pune în aceeaşi cumpănă pe înger şi pe demon, pe omul sfânt cu cel fărădelege. Dar a vedea şi a recunoaşte păcatele altuia nu ne dă dreptul să-l osândim, ci datoria de a-l ajuta să se ridice din groapa în care a căzut. Pentru că deşi păcătos, e tot fiul lui Dumnezeu şi fratele nostru. Însă e un fiu rău, un frate

rătăcit, căruia trebuie să-i ajutăm să se întoarcă la părintele său.

— E istoria fiului rătăcit din *Evanghelie*, zise încet ucenicul.

— Da. Fratele rămas acasă nu cunoaşte legea iubirii de-aproapelui şi s-a mâniat pe tatăl său că l-a primit cu bucurie şi cu ospăţ pe cel rătăcit. Dar părintele s-a bucurat şi a iertat, fiindcă el trăia în porunca iubirii.

— Dar dacă nu avem niciun drept să ne lăudăm cu darurile pe care le-am primit de la Dumnezeu, cum e viaţa, sănătatea, deşteptăciunea, frumuseţea trupului, nu ne putem mândri nici cu bucuriile pe care noi le câştigăm cu munca noastră? De-o pildă, cineva e harnic şi adună bogăţie; altul e silitor şi ajunge departe în fruntea oamenilor la mare cinste; al treilea e deştept şi cu munca minţii sale se face om cunoscut de toată lumea. Nici cu acestea nu ne putem lăuda?

— Ba ne putem, fiule, căci acestea sunt virtuţi, sunt fapte bune, la care am ajuns şi cu truda noastră. Dar nici pe-o clipă nu trebuie să uităm că toate virtuţile ni le putem câştiga numai cu ajutorul Domnului. Munca noastră şi blagoslovenia de sus. Vezi tu, omul harnic şi cuminte, deşi ară bine pământul şi alege la semănat sămânţa cea mai sănătoasă, deşi pliveşte holda la vreme şi bine, când ajunge la secerat nu spune: «Mi-am făcut un seceriş bogat». Ci zice: «Mi-a dat Dumnezeu un seceriş bogat». Şi adevărat spune. Căci el a pus mâna şi munca lui, dar dacă nu punea şi Dumnezeu mila, trimiţând ploaia şi căldura la timp, n-ar fi avut ce secera, cu toată truda lui. De aceea, omul care are un seceriş bogat, nu se laudă, ci ce face? Aduce lui Dumnezeu rugăciuni de mulţămită, duce din rodul câmpului la biserică şi-i închină lui Dumnezeu.

— E adevărat ce spui dumneata, moşule, zise, c-o însufleţire mare, ucenicul.

— Cum n-o fi adevărat? Poţi vedea cu ochii şi auzi cu

urechile. Apoi, aşa e şi cu secerişul nostru de fapte bune: când ajungem la el, nu trebuie să ne gândim la lauda noastră, că să ne aducem aminte să-i mulţămim lui Dumnezeu pentru că ne-a ajutat să săvârşim.

— E frumos ceea ce spui dumneata, moşule. În chipul acesta nu mai e nicio deşertăciune pe pământ. Când vedem răul, ne întristăm, însă nu osândim, ci ajutăm la îndreptare. Când facem binele, îl lăudăm pe Dumnezeu. Ajungem să nu mai facem nimic pentru noi înşine, ci să lucrăm numai din dragoste pentru Dumnezeu. Grozav de tare mi-ar plăcea o astfel de viaţă. Simt că, trăind aşa, aş fi mereu cu sufletul senin şi nu mi-ar mai păsa de nicio greutate a vieţii. Nici nu aş şti mai mult ce este urâtul.

Pafnuţie văzu înflăcărarea ucenicului şi zise:

— Drumul e lung până la o astfel de viaţă. Bagă de seamă, fiule, să nu zbori prea aproape de lumină şi să-ţi arzi aripile. Sunt încă tinere şi fragede. Drumul desăvârşirii e lung şi greu. În toată clipa ai nevoie de harul, de ajutorul celui Preaînalt. Iar din partea ta, e nevoie de îndelungă răbdare. Trebuie să ştii că, în orice lucrare săvârşim, avem nevoie de răbdare, de tăria răbdării. Dar nicăiri aşa de mult ca în drumul către o viaţă după voia lui Dumnezeu. De aceea şi spune Sfântul părinte Efrem Siriul, pe care l-a urmat Ilarion cel adormit în cunoscuta rugăciune de la miezul nopţii: «fără duhul umilinţei, al răbdării şi al iubirii, dăruieşte-mi-l mie robului tău». Se înşiră, cum vezi, laolaltă aceste trei virtuţi, aceste trei puteri: umilinţa, răbdarea şi iubirea. Dintre ele, răbdarea trebuie de multe ori să ajungă până la îndelungă răbdare.

— Le numeşti pe aceste trei virtuţi şi puteri, după cât văd, zise ucenicul.

— Nu le numesc, ci sunt. Unii oameni nepricepuţi cred că sunt slăbiciuni, nu puteri. Dar să ştii de la mine, şi vei cunoaşte şi tu în viaţă, că lucrurile cele mai grele de

săvârşit, cele mai preţioase şi mai folositoare, numai umilinţa, răbdarea şi iubirea le pot face. Fără de ele suntem slabi şi nu răbdăm la munca grea şi îndelungată. Aşa mă învăţa mereu şi Ilarion cel bătrân.

Înainte, pe drumul bun într-o dimineaţă, în zilele din urmă ale lui octomvrie, Pafnuţie se duse iarăşi el după apă la izvorul de subt stâncă. De-o săptămână nu-l mai lăsa pe Ilarion cel tânăr să coboare la izvor. De câte ori cobora acolo, căuta mai întâi în stufişul cunoscut. Dar stufişul era mereu gol. În dimineaţa aceea, pustnicul căută din nou şi află burduful de brânză, sacul cu făină de mălai, şi mai descoperi încă un săculeţ, cât o jumătate de desagă. Bătrânul se miră şi voi numaidecât să afle ce este în săculeţul neobişnuit în tufiş. Şi află boabe albe de fasole.

Pafnuţie simţi o mare bucurie, din două pricini: întâia că nu mai mâncase de ani fasole şi-i plăcea tare; a doua, pentru că era mâncare de post.

Legă săculeţul de burduf, le luă la spate, după ce-şi umplu ulciorul şi începu să suie vesel spre peşteră. Îi venea să fluiere, ca în vremea copilăriei lui, când păzea oile.

Îi spuse lui Ilarion vestea cea bună, bătând cu palma lui aspră şi burduful, şi săculeţul.

— Mă tot temeam, în zilele din urmă, că oamenii lui Dumnezeu ne vor fi uitat. Şi era grabă mare de merinde, căci în trei-patru zile o să se pună aşa zăpadă, încât nimeni nu va mai putea străbate până la izvor.

Ilarion se grăbi după sacul cu făină. Dar, oricât se obişnuise până acum cu sarcinile de lemne, numai după mare trudă putu ridica sacul în spinare, iar când ajunse cu el la peşteră, era leoarcă de sudoare şi sufla greu.

Pustnicul văzu şi nu-şi putu opri un zâmbet.

— Parcă-i grea mămăliga, Ilarioane?

— Nu-s obişnuit, moşule.

— Poate că nu eşti obişnuit, apoi mai eşti şi prea

subţire încă în trup. Însă în sacul ăsta, afară de făină, mai este şi altceva.

— O fi drobul cel mare de sare.

— Va fi şi el, dar mai e ceva, zise moşul, zâmbind mereu.

Ucenicul se miră: ce-ar mai putea fi?

— Sunt păcatele păcurarilor cari ne-au făcut darul. Ei le-au vârât în sac, pentru a ne aduce aminte de ele în rugăciunile noastre, de câte ori vom mânca mămăligă din făina asta.

Sacul, gândea Ilarion, fusese într-adevăr prea greu pentru mărimea lui. Poate pustnicul avea dreptate în povestea asta cu păcatele păcurarilor!

Se uită nedumerit la moşneag.

— Se poate una ca asta, moşule?

— Hai? N-ai auzit niciodată vorbindu-se despre greutatea păcatului?

— Am auzit, vezi bine!

— Poate ai simţit-o tu însuţi?

— Aşa este, moşule… Dar, totuşi, să le bagi, păcatele, în sacul cu făină!

Moşul râse din toată inima. Era bucuros că făcuse şi el o glumă. Nu prea avea obiceiul. Dar acum, bucuria cea mare pentru sacul de fasole îl îmboldi să râdă puţin pe seama ucenicului.

— Păcurarii aceia, ca şi părinţii, şi moşi de strămoşii lor, sunt oameni vrednici. Numai ei se mai gândesc – din vreme în vreme – şi la noi, locuitorii singurătăţilor. Nu prea au păcate mari, Ilarioane, şi nu din pricina lor a fost greu sacul, ci pentru frăgezimea trupului tău. Dar noi tot suntem datori să ne rugăm pentru păcatele lor, pentru darul ce ni l-au adus. Mai trag ei în frigare câteodată câte-un noatin mai gras, iar pe răboj îl înseamnă între oile mâncate de gadină. Ce să le faci? După atâta lăptărie, le mai vine şi lor gust de-o frigăruie.

— Înţeleg, părintele meu, că se cade să ne rugăm pentru cei care ne fac bine. Da… dumneata îi cunoşti pe ciobanii aceia?

— Nu-i cunosc, Ilarioane, ci am trăit şi eu în ciobănie, şi cunosc ce greşeli umblă printre ei. Dar, vezi bine, nu pot cădea în păcate mari când trăiesc mereu în singurătate, ca şi pustnicii, şi când Dumnezeu e mereu cu ei în pustietatea codrilor. Oriunde îşi întorc privirile, fie zi, fie noapte, ei au mereu în faţă lucrurile zidite de „mâna Domnului. Ca şi plugarul, de altfel, însă cu deosebirea că muncitorul pământului seara se întoarce în sat, între oameni, şi i se dă prilejul de alte greşeli decât în singurătate. Pustnicii cei vechi şi părintele meu Ilarion cel adormit au cunoscut foloasele singurătăţii şi au slăvit tăcerea şi pustiul ca pe doi sprijinitori mari ai vieţii duse după voia lui Dumnezeu.

— Am cetit din *Vieţile sfinţilor*, părintele meu, şi ştiu că mulţi dintre ei au trăit în peşteri, în deşerturi nisipoase şi în crăpăturile pământului. De bună seamă au fugit de prilejul păcatului, care e mai des între oameni, în lume.

— După socoteala mea, au fugit din lume, dintre oameni, cei mai slabi, nu cei mai tari. S-au izgonit de bunăvoie aceia cari nu se încredeau că rămânând în lume vor birui răul. Cei tari au rămas să biruie valurile vieţii, în rând cu muritorii ceilalţi. Asta, după credinţa mea, aşa se întâmplă până în ziua de azi. Cred, Ilarioane, că nu noi, cei retraşi în munte, în chilii, în schituri sau la peşteră, suntem cei mai tari şi mai buni creştini. Ci luptătorii cari rămân buni creştini trăind în lume, între oameni. Mântuitorul nu ne-a poruncit să trăim numai pentru noi, biruindu-ne slăbiciunile, ci mai ales pentru alţii, silindu-ne să ajutorăm pe vecin şi să-l facem mai bun.

Ucenicul tăcu şi se gândi îndelungat. Avu o tresărire de bucurie în suflet. Îşi zicea că el avea, din tinereţe, dorinţa asta de a lupta în lume şi de a birui. De a schimba felul de viaţă pe care-l văzuse în jurul său, la prietenii săi.

Neîmpăcarea cu felul lor de viaţă, fuga lui de petrecerile prietenilor, năzuinţa de a rămâne neîntinat cu păcate grele, curăţia lui de inimă, toate acestea simţea acum că izvorâseră numai din dorinţa de a schimba viaţa din jurul său, care îi părea josnică, plină de noroi şi de nedreptate. Poate chiar mândria lui de a-i întrece pe toţi în lucrurile bune izvora din aceeaşi dorinţă… Şi totuşi, iată unde l-a adus soarta sa! Dorind să fie biruitor în lume, s-a trezit la peştera pustnicului… Va fi, de bună seamă, şi el dintre oamenii cei slabi, nu dintre cei tari, după învăţătura pustnicului.

Îi spuse nedumerirea sa lui Pafnuţie.

— De, zise bătrânul, căile Domnului sunt nenumărate şi nepătrunse. Se poate că mâna Ziditorului te-a îndreptat aici numai pentru a te întări, pentru a te îmbrăca în zale de luptă, şi pe urmă iar te vei întoarce în lume. S-a întâmplat asta de multe ori în vechime şi cu mulţi oameni cu gânduri bune. De bună seamă că, pentru a birui în lume mai uşor, te poţi înarma în singurătate. Mulţi numai aşa îşi dau seama cine sunt, ce puteri au şi cum pot să-şi crească aceste puteri. Mulţi numai în liniştea singurătăţii descopăr ce răni au şi pot să le vindece.

— Mi se pare, moşule, că eu sunt dintre aceştia, zise cu vioiciune ucenicul. Dacă nu veneam aici, nu ştiu cum aş fi înţeles legea muncii şi a umilinţei. Nici legea răbdării.

— Asta din urmă crezi că ai descoperit-o? Te bizui că ai făcut până acum cu uşurinţă toată rânduiala canonului?

— Într-adevăr, n-am simţit greutăţi prea mari, părintele meu.

— Am văzut eu că te supui şi le faci toate cu uşurinţă. M-am mirat şi eu destul, la început. Dar acum nu mă mai mir. Te-ai supus uşor şi ai ascultat de toate din mai multe pricini.

Ucenicul îl privi mirat, dornic să audă. Până acum credea că numai el ştia pricina acestei purtări.

— Mai întâi un fel de viaţă nouă, o nouă îndeletnicire, e atrăgătoare pentru multă lume, la început. În al doilea rând, cu orice preţ, tu voiai să descoperi adevărul. Cărarea ce ţi-am arătat-o n-ai urmat-o pentru frumuseţea ei, ci pentru tine. Tu însuţi mi-ai spus multă vreme că nu pricepi ceea ce faci. Dar câtă vreme omul lucrează pentru el însuşi, pentru binele lui, ori de ce fel ar fi acest bine, munca e destul de uşoară, şi nu are nevoie de răbdare prea mare.

— Asta mi se pare că-i chiar aşa, părintele meu, răspunse ucenicul, mirat că-i cunoştea şi pustnicul ceea ce credea că ştie numai el.

— Hai? Cum să nu fie! Dar răbdarea şi îndelunga răbdare e cerută mai ales în lucrurile pe care nu le mai facem pentru noi înşine, ci pentru alţii. Şi canonul pustnicului aşa trebuie să fie: nu pentru el, ci pentru slava Ziditorului. Că de vom face şi canon, şi post, şi metanie numai pentru noi, şi nu pentru a cinsti pe cel

Preaînalt, ne-am luat plata în lumea asta şi nu mai avem ce aştepta în cea viitoare. Poate nici nu te-ai gândit încă la lucrul ăsta, hai?

Ucenicul lăsă capul:

— Nu m-am gândit, părintele meu.

— Până acum, poate nici nu se putea apropia de priceperea ta acest gând, fiule. Nu aveai credinţă, nu cunoşteai pe Domnul, nu erai încredinţat că ai suflet nemuritor. Dar acum, cu milostivirea lui, toate cele vechi au trecut. De-acum tot ce vei face trebuie să săvârşeşti din credinţă şi pentru preamărirea Celui Preaînalt. Nimic pentru tine, pentru slăbiciunea, mângâierea şi mândria ta. De-acum începe drumul greu al uceniciei. De-acum eşti un credincios, un om curăţit de păcate prin spovedanie, un om nou, şi va trebui să trăieşti ca un om nou. De-acum încolo vei avea mai multă nevoie de răbdare, pentru că şi aleşuirile celui viclean vor fi mai dese, mai grele şi mai

ademenitoare decât înainte…

Se apropia postul Crăciunului. Zăpada era aşezată de-un cot, dar gerul încă nu se pusese. Pafnuţie şi ucenicul său luară drumul către schitul lui Nectarie să se înarmeze pentru post şi ajun cu o nouă spovedanie şi cu Sfânta împărtăşanie.

Ieromonahul Nectarie se arătă tot aşa de aspru şi puţin la vorbă ca şi în rândul trecut. Numai la despărţire îi spuse o vorbă mai prietenească lui Pafnuţie:

— Grijeşte bine de mânzul ăsta. Poate va ieşi un cal bun din el.

Întorşi la peşteră şi intrând în postul Crăciunului, începură canoanele deosebite pentru vremea cea sfinţită şi de pocăinţă.

Ilarion cel tânăr se puse vârtos pe lucru. Se silea, mai ales, să urmeze cărarea urmată de bătrân, şi să facă toate canoanele pentru slava Ziditorului, nemaigândindu-se la sine. Era zelos şi umilit şi nu ieşea nici pe-o clipă din ascultarea pustnicului. Focul ce-l ardea în suflet îl făcuse încă, în mai multe rânduri, să treacă măsura, în post şi în ajun, mai ales. Aşa că se îmbolnăvi de mai multe ori până la Crăciun. Ba o dată îşi pierdu, de foame, cunoştinţa şi căzu în leşin.

Pustnicul îl înfruntă cu blândeţe:

În ms: «conştiinţa» (n.ed.)

— Bagă de seamă, Ilarioane, că lucrurile începute cu prea mare dorinţă, prea la repezeală, nu ajung să fie săvârşite. E bună voinţa, e plăcută arderea lăuntrică, dar e nevoie şi de măsură. Lemnele cari ard cu flacără prea mare se topesc repede în cenuşe. Oricum, sfatul răbdării nu este acesta. Cine vrea să facă prea mult dintr-odată, dă dovadă de slăbiciune. Căci numai omul slab îşi închipuie că, dacă nu izbândeşte la repezeală, nu va mai izbândi niciodată, în trântă dreaptă cel slab scoate cuţitul şi înjunghie, nu cel tare. Cel tare ştie că are vreme să-l culce

la pământ. Dar cel slab, simţind că i se împuţinează puterile, vrea să sfârşească repede şi scoate fierul.

Ilarion cel tânăr simţi că pustnicul spune adevărul şi se hotărî să urce treaptă cu treaptă drumul arătat de bătrân. Cu toate că, gândindu-se bine, înţelese că el se grăbea nu pentru că ar fi simţit că-i scad puterile, ci din dorinţa de-a ajunge repede departe pe calea desăvârşirii. Adâncind cu cugetul această simţire, descoperi însă cu groază că era tot vechea lui dorinţă de-a fi cel dintâi, de a ieşi din rândul oamenilor de toate zilele.

Îşi adună puterile şi se strădui să urmeze cărarea arătată de bătrân: să nu mai facă nimic pentru el, ci numai pentru slava Celui Preaînalt. Se silea să-şi aducă aminte în fiecare clipă de această poruncă.

La început îi păru rău că nu-i prea greu. Acum, având credinţă, vedea pe Dumnezeu în toate lucrurile mâinilor lui. Nu-şi mai spunea că soarele luminează, arborii cresc, apele curg, stelele împodobesc cerul, pietrele se prăvale, fiindcă toate îşi urmează legile lor. Ştia că aceste legi n-ar fi şi nu ar putea nimic, dacă ele nu ar fi date de voinţa Ziditorului. Aşa că îl întâlnea pe Dumnezeu cu puterea lui, oriunde îşi întorcea privirile, şi-i păru uşor să urmeze cărarea. Dacă toate lucrurile lumii nu fac alta decât, ţinând legile date lor, să proslăvească pe Ziditorul, pentru ce i-ar fi greu lui, care nu este altceva decât tot zidirea mâinilor lui Dumnezeu?

Dar în curând băgă de seamă că această cărare e cea mai grea dintre toate. Nu se putea despărţi cu gândul de sine însuşi. Orice făcea se întreba mai întâi dacă a lucrat cum e mai bine, dacă poate fi el mulţumit cu lucrul său, nu dacă acesta este sau nu spre proslăvirea Domnului. De cele mai multe ori avea bucuria lui în ceea ce făcea, şi-i era de-ajuns această bucurie, fără să-i mai vină gândul dacă e mulţumit mai ales Dumnezeu.

După povaţa pustnicului, în fiecare seară, înainte de

culcare, îşi judeca gândurile, simţirea şi faptele de peste zi. Şi rămânea, seară de seară, îngrozit când descoperea cât e de plin încă de sine însuşi, şi cât e de departe de-a urma cărarea arătată de bătrân.

De multe ori i se plângea acestuia şi-i cerea sfat. Pafnuţie îl întărea.

— Ai ajuns la urcuşul cel cu adevărat greu, fiule. Voinţă bună ai. Înarmează-te, cum ţi-am spus, cu răbdare. Ce nu poţi săvârşi azi, vei săvârşi mâne ori poimâine, sau peste un an, sau peste zece. Aşa să te gândeşti. Şi să nu ţi se împuţineze puterea. Orice om vrednic mergând pe drum către un ţel anumit, dacă se împiedică şi cade, se scoală şi merge mai departe. Şi face aşa chiar de ar cădea de sute şi mii de ori. Făcând cu greu drumul, din căzătură în căzătură, i se pare uneori că stă pe loc şi nu va ajunge în veci la ţel. Dar uitându-se înapoi, vede drumul ce l-a străbătut, ştie că s-a apropiat cu ceva sau cu mult de ţinta sa, prinde inimă nouă şi merge mai departe. Aşa şi tu. Să nu crezi că munca şi drumul ţi-e zadarnic. De câte ori recunoşti în inima ta că n-ai izbutit încă, şi porneşti înainte, ori începi din cap, de-atâtea ori te-ai apropiat c-un pas ori cu mai mult de ţinta ta. De bună seamă că ai nevoie de harul lui Dumnezeu şi de îndelungă răbdare. Pe cel dintâi cere-l în rugăciune fierbinte şi umilinţă, iar răbdarea caut-o în sufletul tău şi pildele altora. Poate acum a sosit vremea să cauţi în bucoavnele cele bătrâne rămase de la părintele meu Ilarion şi să cunoşti înţelepciunea şi pildele ce le cuprind.

Ucenicul, în urma deselor şi stăruitoarelor lui înfrângeri, avea mare nevoie de un sprijin. Şi începu să citească cu lăcomie în cărţile vechi rămase de la pustnicul ieromonah, al cărui nume îl purta.

Află aici şi sfaturi, şi pilde cari îl întăreau în credinţa că prin răbdare îndelungă va birui, că va ajunge să facă fapta bună numai pentru că-i bună şi frumoasă, adică

numai cu gândul la Dumnezeu, şi nu la sine.

Bătrânul simţi mare bucurie văzându-l că se cufundă în acele citanii. În serile lungi de iarnă îl poftea adeseori să citească cu glas înalt din acele pilde din vieţile sfinţilor şi ale altor oameni ai lui Dumnezeu. Pafnuţie avu iar bucuria pe care o simţise când trăia Ilarion cel bătrân şi-i citea şi lui din acele cărţi.

— Am şi eu, deşi-s bătrân, nevoie de întărire pentru răbdare, zicea pustnicul. De aceea te rog ceteşte cu glas tare. Căci lupta noastră cu ce este rău în noi şi cu duhul rău din lume nu sfârşeşte decât cu moartea.

Ucenicul citea cu glas înduioşat, iar bătrânul asculta. Erau unele pilde pe care pustnicul le cunoştea din citaniile lui Ilarion cel bătrân, dar îi plăcea să le audă şi a doua oară, şi a treia oară. Erau însă cele mai multe necunoscute. Cartea era groasă, şi Ilarion cel bătrân, în anii din urmă, când se alipise Pafnuţie de el, nu mai vedea bine. Pe acestea le asculta cu mare mirare şi înfrângere sufletească.

Cunoscură, astfel, împreună, viaţa mai multor pustnici din deşertul Eghipetului, din ţinutul Tebei, vieţi minunate şi preaplăcute de-a fi povestite. Veniră la rând alte vieţi de ale călugărilor evlavioşi şi mai ales de ale sfinţilor celor de demult. În toate se ducea luptă cumplită mai ales împotriva alor două păcate care se ţineau scai după cuvioşii luptători: împotriva mândriei şi necurăţiei. Oamenii lui Dumnezeu, cum arătau cărţile rămase de la Ilarion cel adormit, nu putuseră birui păcatul şi mai ales ispita la cele două păcate decât prin luptă de ani, dusă cu îndelungată răbdare.

Unul dintre ei, vreme de cincizeci de ani, dormea în fiecare noapte pe-o grapă cu colţi de fier, cartea nu spunea de unde o avea, numai pentru a îndepărta de la el vedeniile necurate, care-l îndemnau mereu să se gândească la lucruri ruşinoase, săvârşite în tinereţe. Altul s-a urcat în

vârful unui stâlp înalt, de pe care n-a mai coborât patruzeci de ani, până la moarte adică, numai pentru a se pedepsi de păcatul mândriei şi pentru a scăpa de el şi de ispitele lui. Omul şi-a zis: «Deasupra tuturor ai voit să fii. Iată, te pun deasupra tuturor a; trăieşte în vârful stâlpului până la moarte.» Al treilea, pentru a se putea gândi mereu că el nu e nimica, iar Dumnezeu e totul, se îngropa în pământ şi nu-şi lăsa decât o gaură să răsufle, iar fraţii schimnici din împrejurimi aveau poruncă de la el să nu-i dea de mâncare decât o dată la două săptămâni, şi o dată la trei luni să-l dezgroape pentru trei zile, pentru a mai prinde puteri.

Ascultând aceste şi alte poveşti asemănătoare, pustnicul Pafnuţie ofta, lăcrima şi zicea:

— Ce fac eu, urcând uneori râpa mea, pe lângă ce-au făcut aceşti oameni ai lui Dumnezeu?

Ucenicul citi astfel de pilde până se îngrozi în toată legea. El nu putea nici auzi astfel de chinuri, dar încă să le poarte! Şi în sinea lui îşi zicea că nici lui Dumnezeu nu poate să-i placă astfel de lucruri. Dacă cineva îşi căzneşte în aşa măsură trupul lui, înseamnă că e prea slab şi nu-i făcut pentru pustnicie. Îi părea că toţi aceştia pun oarecum la încercare şi iau în deşert numele lui Dumnezeu.

De ceea ce se mira însă, după fiecare citanie, era înţelepciunea mare la care ajungeau aceşti oameni ce se chinuiau. De la vorbele cu care ieşeau din lume până la acelea ce le spuneau către sfârşitul canonului şi al vieţii era o prăpastie ca între cer şi pământ. Părea că în vremea îndelungată în care îşi ucideau trupul, citeau în cărţile celor mai mari înţelepţi şi filosofi. Însă nu aveau nicio carte. De unde aflau o aşa înaltă înţelepciune?

Odată îşi arătă nedumerirea înaintea lui Pafnuţie.

— Fiule, nu trebuie să te miri, răspunse acesta. E lege din veac: când scad puterile trupului, cresc puterile sufletului. Apoi mai este şi milostivirea Domnului, care le

dă o răsplată pentru marea şi groaznica luptă ce o duc împotriva răului.

Ucenicul nu primi cu bucurie acest răspuns. Nu mai citea din grozăviile acelea decât dacă-i cerea pustnicul. Nu-i plăceau. Ci se adânci, ba mai vârtos în cetaniile altor bucoavne vechi rămase în peşteră, şi în care sfinţi părinţi, oameni cărturari, vorbeau despre bine şi despre rău, şi arătau drumul de-a face pe cel dintâi şi de a-l înconjura pe cel din urmă.

Acestea îi păreau lui vorbe şi sfaturi ale unor oameni prea cuminţi. Dar toţi scriau la fel în cărţile lor, ca şi când s-ar fi înţeles între ei.

Nu peste mult părăsi şi acele cărţi, şi iar rămase cu sufletul lui. În toată seara îşi cerceta viaţa de peste zi şi vedea, cu mirare şi amărăciune, cum înaintează de greu. Numai în clipe rare se putea uita pe sine, şi făcea lucru spre slava lui Dumnezeu.

Într-o noapte dormi tare neliniştit. Se zvârcolea mereu în aşternut. Dimineaţa era istovit şi palid. Părea înfricat.

— Ce este cu tine, Ilarioane? Ce ai păţit?

Ucenicul răspunse cu greutate:

— Mi se pare, moşule, că eu, în loc să înaintez pe drumul cel bun, dau mereu îndărăt.

— Ţi se pare numai, dar nu-i aşa. Câtă vreme ai voinţă bună şi lupţi, să ştii de la mine că mergi înainte. Dar, ce este?

— Am avut, părintele meu, năluciri necurate în vis, cum nu mi s-a întâmplat nici când trăiam în lume.

— Ce năluciri, Ilarioane?

— Mi-e şi greu şi-mi vine şi scârbă să mărturisesc.

— Dacă simţi scârbă, poţi să spui.

— Mi s-a arătat în vis, moşule, o femeie goală, care voia să mă ducă la păcat. Eu n-am văzut în viaţa mea o femeie despuiată până acum în vis. Cum am văzut-o? De

unde a venit? Cine mi-a trimis-o? Pentru că eu, moşule, toată viaţa mea am fost om curat. Nu m-am atins de femeie. Şi nici gânduri spurcate n-am avut până acum. Am venit în munte pentru a cădea aici în păcat? Căci acum o văd pe femeia aceea şi treaz, cât ce închid ochii. Cine a trimis-o?

Pustnicul se întristă şi zise:

— Nu credeam să se apropie aşa repede de tine. Diavolul a trimis-o, fiule, căci el are asemenea obiceiuri. Dar dacă te-a făcut să vezi goliciune femeiască, să ştii de la mine că nu eşti departe pe drumul desăvârşirii în virtute, deşi tu crezi că stai pe loc sau chiar dai îndărăpt. Să ştii, fiule, de la mine şi de la părintele Ilarion cel bătrân că diavolul nu se apropie de ucenic ori de schimnic, ori de monah cu astfel de năluciri decât atunci când se teme şi se simte în mare primejdie.

— Cum şi pentru ce s-ar teme? Nu înţeleg ce vreai să spui.

— Se teme să nu te piardă. Se simte în primejdie că vei birui. Te vede cum te-ai înjugat de-acum şi cu răbdarea, şi ştie că asta-i armă aducătoare de moarte pentru el.

— Dar ce are el cu mine? întrebă, c-un fel de mânie, ucenicul.

— Ce are cu toată lumea care vrea să fie bună, să umble în căile Domnului. Trebuie să ştii că el se crede încă stăpânul lumii acesteia, domn peste oameni, deşi Hristos i-a frânt împărăţia dând oamenilor puteri să biruiască, Deci când vede pe cineva că păşeşte vârtos pe urmele lui Hristos, se teme să nu-l piardă. Şi se foloseşte de arme, de ispite. O ispită a lui a fost visul tău, Ilarioane, încheie pustnicul, făcându-şi cruce şi scuipând la stânga.

— Dar ce legătură poate avea ispita asta cu drumul pe care năzuiesc aşa de greu, cercând să uit de mine şi să fac totul pentru Domnul, slujind răbdării pe cât pot?

— Apoi chiar împotriva acestei năzuinţe a ta a trimis

el năluca.

— Nu pricep, moşule.

— Dar n-ai spus tu că, îndată ce închizi ochii, iar vezi spurcăciunea aceea?

— Ba am spus, şi este aşa.

— Şi la cine te gândeşti şi ce-ţi vine în minte când o vezi?

— Mărturisesc că mă umplu porniri şi gânduri necurate. Mă gândesc la plăcere necurată. Şi parcă mă aleşuieşte, încât nu mai pot scăpa. Mă gândesc numai la mine şi la plăcerea ce-o aş avea la femeia aceea. Tot gânduri cari îmi umplu capul fără să le chem, fără voia mea. Aşa ceva nici n-am mai păţit de când sunt.

— Apoi, asta o vrea cel rău. Cu nimic nu ne poate face să ne gândim mai mult la noi decât deşteptând poftele cele trupeşti. El vrea să te gândeşti la tine şi la plăcerea ta şi să uiţi că eşti chiar pe drumul care te duce să slujeşti numai lui Dumnezeu, ca totul ce faci să faci numai pentru el. Nu înţelegi nici acum?

— Ba, parcă aş începe să înţeleg, părintele meu, răspunse cu spaimă ucenicul.

— E dovada cea mai bună că eşti pe drumul cel bun. Să nu te temi. Vei birui ispita. Dacă vei primi-o mereu cu scârbă şi cu împotrivire, n-are ce-ţi face.

Ucenicul se mai linişti puţin. Dar nopţi în şir închipuirea aceea nu-l mai slăbea. Fără să-şi dea seama, îşi aducea aminte de ispitele citite în cărţile cele vechi şi de canoanele ce le făceau acei oameni cari voiau să scape cu oice preţ de ispită. Şi, fără să-i mai pară acum mari prostii şi lucruri împotriva firii, începu să adune bolovani din râu şi-i aduse în peşteră, în aşternutul său. Căută pe cei mai ascuţiţi, pe cei mai colţoşi, şi dormea pe ei.

Pustnicul văzu, dar nu zise nimic.

Ucenicul dormi aşa până în gură de primăvară. În fiecare seară se ruga să se alunge de la el astfel de ispită şi

în fiecare dimineaţă se trezea cu sufletul înfrânt: iar i se arătase vedenia aceea. Uneori, după săptămâni de împotrivire, slăbea zicându-şi «Toată răbdarea mea văd că nu mi-e de niciun folos». Dar numai pe-o clipă îşi pierdea nădejdea şi iar se înverşuna la luptă. Acum ştia ce este nu numai răbdarea, ci chiar îndelunga răbdare. Şi dintre toate virtuţile, îi părea cea mai grea.

Dar când începură adierile cele dintâi ale primăverii, Ilarion cel tânăr începu să doarmă liniştit. O noapte, două, trei. Bucuria lui fu negrăită. Mai aşteptă o săptămână, şi închipuirea diavolească tot nu se arătă. Dormea precum un copil în faşe, după ce l-a scăldat mamă-sa. Adună pietrele cele colţuroase din aşternut, le aruncă pe coasta muntelui, să se dunge până jos în vale. Dormind acum pe patul lui obişnuit de altă dată încă o săptămână, ucenicul nu mai fu asuprit de vedenii.

În aceeaşi vreme simţea o mare bucurie lăuntrică. Se simţea mai crescut în puterile cele sufleteşti ca niciodată. I se părea că e după o baie întăritoare. Şi, odată cu bucuria, i se deschise parcă şi o nouă putere de înţelegere. În rugăciune se simţea mai aproape de Dumnezeu. În baterea metaniilor părea că-l simţea mereu pe Stăpânul în faţa lui, şi ştia că lui se închină. Alungându-se de la el ispita care-l făcea să se gândească la sine, toate gândurile lui porniră parcă pe un singur drum la Dumnezeu.

Seara, când îşi cerceta sufletul pentru faptele de peste zi, vedea cu bucurie că pe cele mai multe le făcuse numai din dragoste către Atotputernicul, urmând bine cărarea arătată de bătrân.

Nu-şi mai putu stăpâni bucuria şi se mărturisi pustnicului.

— Am scăpat, cu ajutorul lui Dumnezeu, de ispită, moşule.

— Am văzut îndată ce ai aruncat pietrele. Afară de Dumnezeu, de tine şi de mine, mai este cineva care ştie că

ai scăpat şi că ai ieşit biruitor.

Ucenicul se miră:

— Cine ar mai putea şti?

— Nu ştie numai, ci acesta a simţit şi loviturile.

— Cari lovituri?

— Fiecare piatră pe care ai aruncat-o pe stâncă la vale a lovit, fără greş, în acel necurat, care te-a ispitit. Acum urlă undeva în fundul iadului.

Lui Ilarion îi plăcu auzind asemenea cuvinte şi se veseli.

— Dar n-am scăpat numai de ispită, părintele meu, ci am primit şi un mare dar. Încep să ştiu cum să fac lucrurile nu pentru mine, ci pentru Dumnezeu, din dragoste pentru el.

— Nu e nicio mirare. Luni de zile ai suferit pentru această luminare. Căci diavolul voia să te umple de tine şi de plăcerile tale, şi tu ai luptat din răsputeri împotriva aceluia care voia să te scoată din legea şi iubirea Domnului. Scârbit de ispită, ai vrut să scapi de ea nu pentru tine, ci pentru Domnul. Căci pentru tine era mai uşor şi mai plăcut să te laşi în braţele acelei arătări mincinoase. Cu răbdarea, ai biruit pe duşman; cu răbdarea ai înaintat pe drumul desăvârşirii, deşi ţi-a părut mereu că stai pe loc.

Ucenicul era mereu plin de mângâiere şi de o mare bucurie lăuntrică. Înţelegând tot mai bine să facă orice lucru pentru dragostea lui Dumnezeu, îl simţea pe acesta mereu în apropierea sa, deşi nu-l putea vedea. Îi părea că era undeva în apropierea peşterii o mare vatră de jăratec, din care se strecura, nu ştia cum, în sufletul său, lumină şi căldură. Începu să priceapă puterea şi binefacerile credinţei şi ale iubirii, până când într-o zi, în toiul canonului din Paresemi, i se făcu în inimă lumină deplină. Se opri din metanie şi zise cu glas tare:

— Când lucrăm din dragoste de Dumnezeu, ne facem

nouă înşine cel mai mare bine. Tot ce facem pentru el, se întoarce asupra noastră, cu înmiită măsură.

— Aşa este, zise pustnicul mirat că s-a oprit în mijlocul canonului. Dumnezeu are tot ce-i trebuie, cu ce-i dăm noi nu se îmbogăţeşte. Dar ni se cere fapta din dragoste faţă de el, uitându-ne cu desăvârşire pe noi înşine, pentru a putea săvârşi fapta bună fără gând la folosul nostru. Aceasta e fapta bună întreagă. E virtutea. Iar ea ne îmbracă tot pe noi. Folosul, şi încă cel mai mare şi statornic, e tot al nostru. Ne vine din belşug când nu-l aşteptăm. Domnul a zis: «Tot cel ce-şi caută sufletul său, pierde-l-va, iar cel ce şi-l pierde pentru mine îl va afla».

Cartea cea vie

Trecură săptămâni şi luni, rostogolind anotimpurile după rânduială, împlinindu-se şi a doua primăvară de când Ilarion îşi făcea ucenicia la peştera călugărului. Nu mai rămâneau decât două luni până se încheiau doi ani de când petrecea în munte. Tânărul înaintase aşa de mult pe drumul cel bun, încât Pafnuţie se gândea în taină la o bucurie visată: să-l ducă la schimnicul ieromonah Nectarie şi să-i spună: «Iată acest rob al lui Dumnezeu ştie şi poate, acum după doi ani, mai mult decât mine. Ia-l cuvioşia ta şi du-l unde ştii, la vlădăcie, să-l sfinţească întru preot. El ştie carte multă, şi cititul în orice bucoavnă e numai jucărie pentru dânsul. Vom dura o bisericuţă din lemn lângă peşteră, şi voi avea şi eu păcătosul bucuria să ascult în fiecare zi o sfântă Liturghie.»

Mai trăia, cale de două zile de la peşteră, un alt pustnic, la care se gândise Pafnuţie să şi-l facă urmaş. Omul venea din când în când la peşteră şi stătea de vorbă cu bătrânul. Era şi el în vrâstă, poate douăzeci de ani să-i despartă.

Dar de când îşi începuse Ilarion cel tânăr ucenicia, Pafnuţie nu se mai gândise la singuraticul acela. Omul venea şi acum la trei-patru luni o dată la peşteră. Era mai

sălbătăcit decât Pafnuţie şi schimnicul Nectarie. Privea înfricat în jurul său, şi vorba-i era împiedicată.

Ucenicul Ilarion, bucurându-se că se apropia de sfârşitul probei, se silea parcă şi mai mult decât înainte să se arate vrednic. Înainta departe pe drumul umilinţei, al hărniciei, al răbdării şi al dragostei. Urma strâns drumul arătat de bătrân, după învăţăturile lui Ilarion cel bătrân, care urmase pe Sfântul părinte Efrem Siriul.

Rugăciunea acestuia, care venea la rând în canonul de la miezul nopţii şi care începea cu vorbele «Doamne şi stăpâne al vieţii mele», ucenicul nu o mai rostea numai când îi venea sorocul, ci de mai multe ori pe zi. Îi părea că, după *Tatăl nostru*, e cea mai bună şi cea mai desăvârşită rugăciune. E scurtă şi cuprinde tot ceea ce trebuie să ştii şi să săvârşeşti pentru a nu ieşi din calea Domnului.

Cu cât înainta în virtute, Ilarion cel tânăr îşi simţea conştiinţa tot mai simţitoare. Ajunsese ca oglinda unui lac, care se tulbură chiar dacă numai o gânganie a atins-o din zbor cu aripile. Ucenicul, şi pe când îl chema Nechifor Preda şi trăia în lume, avusese o conştiinţă simţitoare. Dacă aluneca şi greşea cât de puţin, sufletul lui făcea valuri ca oglinda lacului când arunci un bolovan. Dar avusese atâtea scăderi, între care mai ales mândria, cari nu-i pricinuia nicio mustrare de cuget, nicio tulburare de conştiinţă.

Acum, cu cât înainta în virtute, cu atât simţea mai tare orice rău care încerca să se apropie de el. I se părea că e plin de răsunete pe dinlăuntru, că poartă în el o vioară vrăjită, care răsună din coarde la orice primejdie de apropiere a răului. De multe ori nici nu mai trebuia să stea pe gânduri, să cerceteze dacă o faptă, ce-i sta înainte, e bună sau rea: simţea bunătatea sau răutatea ei înainte de gând. Uneori se mira cum a ajuns aşa de răsunător pe dinlăuntru, deşi faptul acesta îi era plăcut şi, mai ales, foarte folositor în înconjurarea răului şi în câştigarea

bunelor virtuţi.

Se mira, de multe ori, cum pot trăi unii oameni având păcate grele pe conştiinţă? Cum le dă aceea pace şi nu-i mustră? Cum îi lasă să doarmă liniştiţi?

Într-o zi îl întrebă pe Pafnuţie.

— Părintele meu, poate un om să aibă o greşeală mare pe suflet, şi să poată trăi liniştit şi mulţumit?

Poate, Ilarioane. Altfel cum ar fi plină lumea de leneşi, de curvari, de oameni cari fură avutul altuia şi fac nedreptăţi de tot felul? Cum ar fi ucigaşi cari se ascund să scape de pedeapsă? Hoţi, cari nu mai înapoiază avutul răpit de la alţii? Cum ar trăi mulţumiţi, ba poate chiar fericiţi atâţia oameni plini de mândrie, cari dispreţuiesc pe de-aproapele lor? Dar aceia cari iau pe nedreptate bucata de pâine din gura văduvei şi a orfanului? Sau bogaţii zgârciţi cari nu dau o bucătură celui sărac, să-l vadă că crapă de foame? Iată, toţi aceştia, şi nenumăraţi de acest fel, trăiesc şi huzuresc de bine, cu toate că pe sufletul lor apasă piatra de moară a păcatului greu.

— Socot, părintele meu, că aceasta este o mare nenorocire pentru ei.

— Mare, cea mai mare, fiindcă trăiesc o viaţă în zadar, iar după moarte se osândesc. De unii, cari mai păstrează câte-o licărire de lumină în suflet, Domnul se îndură uneori, şi, cel puţin în ceasul morţii, vedem cum unii făcători de rele îşi mărturisesc vina săvârşită cu ani înainte. Mai ales lotri cari ridică viaţa de-aproapelui, de obicei nu pot muri până nu-şi mărturisesc vina. Dar hoţii, curvarii şi atâţia alţi păcătoşi greu, nu mai sunt mustraţi de sufletul lor nici în ceasul morţii. Ei au uitat de mult să mai citească în cartea pe care fiecare om o poartă în inima lui.

— Despre ce carte este vorba, părintele meu?

— Cartea conştiinţei, în care e scris un singur lucru: ce este bine şi ce este rău.

— Da, o carte în care trebuie să citească toată lumea.

— E o carte vie, care vorbeşte din noi. Nici nu trebuie să ştii slovă pentru a ceti din ea. Este de-ajuns să tragi cu urechea sufletului. La fiecare gând, simţire, ori faptă, ea îţi spune fără greş dacă e bună sau rea.

— Crezi, moşule, că fiecare om poartă în el o astfel de carte vie? Poate sunt unii lipsiţi de ea, şi de aceea n-au în ce citi, şi trăiesc liniştiţi în păcate.

— E cartea vie a conştiinţei, fiule, cartea sufletului. Şi dacă fiecare om are suflet, nu se poate să nu aibă şi cartea în care să cetească ce e bine şi ce este rău. Părintele meu Ilarion mi-a dovedit-o aceasta cu nenumărate probe. Tot aşa cetea şi în cărţile cele bătrâne. Am simţit şi eu şi tu acest adevăr.

— Totuşi sunt mulţi cari nu citesc în ea, cari nu mai aud glasul mustrării de conştiinţă şi trăiesc în păcate. Ba încă mulţumiţi, cum numai înainte ai spus dumneata. Cum se poate ca pentru unii cartea asta să fie mereu pecetluită, să le amuţească pe vecie glasul conştiinţei?

Pustnicul se gândi un răstimp, să-şi împrospăteze în suflet învăţătura lui Ilarion cel bătrân. Apoi zise:

— Să începem cu tine, Ilarioane!

— Cu mine? se miră ucenicul.

— Da. Cu tine. Nu mi-ai spus tu şi nu am văzut eu cum ai trăit destui ani cu două păcate de moarte pe suflet? în vreme ce te fereai de necurăţie, de minciuni, nu trăiai în lene, fără să lucrezi nimic, şi mai ales nu erai cu totul stăpânit de mândria ta? Nu-mi spuneai că pentru a fi cel dintâi, pentru a întrece pe altul în fapte bune, ai fi fost gata să-l ucizi, dacă altfel nu l-ai fi putut birui? Adevărat sau ba?

— Adevărat, părintele meu, suspină ucenicul, înclinând capul.

— Acum să-mi spui dacă, în vreme ce te apăsau aceste două păcate grele, te-a mustrat vreodată conştiinţa

pentru ele?

— Chiar la început, după ce am ajuns la pricepere, vreun an, doi, m-a mustrat, moşule. De multe ori mi-am zis, văzând pe alţii cum muncesc din zori până în seară, în vreme ce eu nu făceam nimic, că această rânduială a lumii nu-i dreaptă. Şi adeseori, la începutul tinereţii, când am băgat de seamă râvna mea bolnavă de a fi cel dintâi, îmi spunea inima că nu e bună această strădanie. Că şi alţii au dreptul să fie cei dintâi. Dar fiindcă îmi făcea plăcere şi lenea, pentru că prin ea aveam vreme să mă gândesc, şi mândria, n-am ascultat de glasul acela lăuntric, şi pe urmă mu l-am mai auzit. Ani lungi n-am mai simţit nicio mustrare de cuget pentru lene şi mândrie.

— Apoi, aşa se întâmplă cu toţi oamenii, fiul meu. De-aceea trăiesc mulţi în fărădelegi şi nu le pasă. Când ajungi să nu mai vezi cu mintea răul, să nu-l mai simţeşti cu inima, nu-ţi mai pare că e rău şi-l faci fără să te mai mustre conştiinţa. Cartea cea vie, pusă de Dumnezeu în sufletul fiecărui om, care-l învaţă ce este bine şi ce este rău, se pecetluieşte. Omul orbeşte şi trăieşte în fărădelege fără să-şi mai dea seama. Părintele meu Ilarion îmi spunea de multe ori: «îndoaie o creangă, şi ea se obleşte iar. Îndoai-o de o sută de ori, şi rămâne strâmbă sau se rupe. Calcă în picioare un firicel de iarbă: iar se ridică. Dar fă bătătură ori turişte de oi pe-o pajişte întreagă, şi nu un fir, ci mii de fire rămân culcate la pământ, până se usucă. Sau apucă-te tu, Pafnuţie, şi fură un miel. Să vezi cum o să te înjunghie glasul conştiinţei şi să te mustre de păcat. Fură, însă, pe rând, o sută, azi unul, mâine altul, şi n-o să-ţi mai pese de păcat. Cartea cea vie se pecetluieşte, şi glasul lăuntric amuţeşte.» Aşa-mi vorbea cu pilde părintele meu Ilarion, şi socot că avea dreptate.

— Dar au, aşadar, toţi oamenii cu ei cartea aceea vie, care-i învaţă?

— O au din naştere. Dar dacă nu citesc mereu în ea,

uită slova, şi cartea rămâne pecetluită pentru ei. Părintele meu Ilarion cetea adeseori cu glas tare din scrisorile Sfântului Pavel. Şi acolo am auzit spunându-se că nu numai creştinii, ci şi păgânii au cartea aceea… Stai numai să-mi amintesc, cum spune… Da, îi certa pe jidovi. Îi înfrunta că ei au legi şi porunci date de Dumnezeu prin Moisi, scrise pe două lespezi de piatră, şi nu le ţin. Le arăta că mai buni decât ei sunt păgânii, cari dacă n-au lege scrisă în piatră, au lege scrisă în inimă de Dumnezeu, legea ce le arată binele şi răul. Dacă păgânii ţin legea aceasta, scrisoarea vie din suflet, sunt mai buni decât jidanii, cari nu o ţin pe cea scrisă. Asta e o mare învăţătură, Ilarioane: să citeşti mereu în cartea aceea, ce-ţi arată binele şi răul, şi să lucrezi aşa încât niciodată să nu te mustre conştiinţa. Acesta e începutul oricărei vieţi omeneşti drepte. Dumnezeu nu în zadar a aşezat legea aceea în sufletul omului.

— Da. Simt şi eu că e călăuza omului în lume.

— Chiar, aşa, Ilarioane! Vezi că toate fiinţele ştiu ce să facă pentru binele lor, fără să le înveţe cineva. Aşa-mi cuvânta părintele meu cel răposat, căruia îi porţi tu numele: «Priveşte, Pafnuţie, cum ştie paserea să-şi facă cuibul, şi cum află cerbul izvoarele şi păşunile cele bune! Uită-te la albină şi la furnică în ce împărăţii trăiesc, şi cum ştiu face fagurul şi muşuroiul. Cine le arată păsărilor călătoare pe unde le este drumul? Cine-l învaţă pe râs cum să sară în spatele prăzii sau pe lup să înhaţe, ori pe urs să frângă oasele într-o îmbrăţişare? Cine a dat fiarelor colţi şi gheare, şi pentru ce? Iată, Ziditorul le-a înzestrat pe toate cu puteri, cu simţuri cu îndrumări, cu arme pentru a putea trăi în lume. Numai omul să nu aibă nicio îndrumare ce să facă, cum să trăiască, pentru a fi mulţumit şi fericit? Se poate una ca asta? Cea mai de seamă şi cea mai de preţ vieţuitoare a pământului, s-o fi slobozit

Dumnezeu în lume oarbă şi surdă? Se poate?». Nu se

poate, părintele meu, răspundeam, pentru că Dumnezeu poartă de grijă de toată lumea. «Nici nu l-a trimis în lume fără zestrea lui», zicea mai departe Ilarion cel bătrân. Vedem că trupul e bine înzestrat, în tot ce-i trebuie pentru viaţa lui. De la cap până la picioare, toate mădularele omului sunt făcute pentru trebuinţa lui. Dar omul mai are şi suflet. Şi acesta trebuie înzestrat, şi încă mai bogat, fiindcă sufletul mână şi trupul. Nu putea lăsa sufletul orb şi surd. De-aceea a sădit în el conştiinţa binelui şi răului. Atâta ştie şi simte fiecare om: ce e bine şi ce este rău, fără alte mari învăţături. Şi atâta e chiar de-ajuns pentru ca omul să ştie pe ce drum să meargă în viaţă, pentru a fi fericit, şi care drum îl duce la nenorocire şi osândă. Asta e zestrea pe care i-a dat-o Dumnezeu fiecărui om care vine în lume.» Aşa mă învăţa Ilarion cel bătrân.

— Şi avea dreptate, moşule. Tot ce spunea e adevăr. Dar tot nu înţeleg eu bine cum se pecetluieşte cartea aceea vie. Cum tace glasul lăuntric al conştiinţei în păcătoşii cei mari?

— Ţi-am spus şi-ţi voi mai spune: nu cetesc oamenii în ea în fiecare zi. Nu ascultă glasul cel lăuntric, care le spune ce e bine şi ce e rău. Când faci mai întâi un lucru rău, glasul se ridică şi te mustră. Când îl faci a doua oară, se ridică mai puţin şi te mustră mai uşor. Când ai căzut a suta oară în acelaşi păcat, nu se mai ridică deloc. Conştiinţa e tare gingaşe, îmi spunea Ilarion cel bătrân. Nu-i ca talpa cizmei, că poţi călca pe ea de mii de ori până se rupe. Dacă nu mai ţii seama la săvârşirea unei fapte dacă e bună sau rea, pierzi, cu timpul, conştiinţa binelui şi a răului. Şi atunci săvârşeşti lucrul rău, fără să mai ai mustrări. Şi când nu mai ai mustrări de conştiinţă, te tăvăleşti în noroi fără să mai ştii. De aceea spune înţelepciunea pustnicilor celor bătrâni că răului trebuie să i te împotriveşti de la început, de îndată ce-l simţi că se apropie de tine. Până încă îl cunoşti că-i rău. Şi până nu a

pus stăpânire pe tine. După aceea, chiar de-l vezi din nou, şi voieşti să te scapi de el, vine cu mare luptă şi greutate. Dar pentru a-ţi păstra conştiinţa binelui şi a răului simţitoare pe întreaga viaţă, e de lipsă să ceteşti în cartea aceea vie în fiecare zi. Să-ţi cercetezi, în fiecare seară, faptele de peste zi, să vezi dacă sunt bune sau rele. Şi dacă o faptă o descoperi de rea, să i te împotriveşti numaidecât, să i te faci duşman de moarte. Toţi oamenii cari nu lucrează aşa, sunt în primejdio să li se stingă glasul cel lăuntric, şi să se orbească sufleteşte.

Ucenicul se gândi ore în şir la cele spuse de bătrân şi, pornind mai ales de la viaţa lui, înţelese că toate sunt adevărate. Şi mai înainte îşi cerceta cugetul, în fiecare seară, dar de-acum se oprea mai multă vreme la fiecare faptă de peste zi. Îşi spunea că i se apropie sorocul să se lege pentru totdeauna de viaţa de pustnic. Ucenicia se sfârşea, şi el simţea că de-aici încolo are tot mai mari îndatoriri.

Cu şapte zile înainte de a se împlini doi ani de la venirea lui Nechifor Preda la peştera pustnicului, Pafnuţie avu un vis. I se părea că rătăceşte singur prin pădure şi că într-o poiană cunoscută, chiar la marginea ei, zăreşte un ocol, un ţarc. Nu ştia să fie acolo nicio închizătoare. Cine să fi făcut acel ocol şi pentru ce? Porni să vadă ce este şi, când se apropie, zări o blană roşcată printre laţii de brad. Sosind mai aproape descoperi un cerb tânăr, care zăcea pe pajişte, şi care nu se înfrică la apropierea lui. Uitându-se bine descoperi şi o portiţă. Cine a făcut închizătoarea şi a pus cerbul aici? Nu era slab, deşi pajiştea dinlăuntru era săracă. «Se vede că cel ce l-a închis îi aduce de mâncare», îşi zise Pafnuţie. Deschise portiţa zicându-şi «Să vedem nu va zburda? Nimeni n-are dreptul să închidă un cerb aici în munte, unde el e împărat.» Dar cerbul văzu portiţa deschisă şi nu se mişcă. «Poate e bolnav. Poate e rănit. Hai să vedem.» Cerbul nu se sperie de apropierea lui. Dar se

ridică sprinten în picioare. Nu era bolnav. Nu era rănit. Dar nici din ocol nu avea gând să iasă. «Poate l-au fugărit fiarele cele sălbatice şi a aflat aici adăpost», vorbea bătrânul singur. Se uită la închizătură. Era înaltă. Era un bun adăpost. Închise portiţa, zicându-şi «N-a intrat el aici de bunăvoie. Când îi va plăcea, va ieşi. Va sări gardul, ca şi la intrare, căci portiţa am aflat-o închisă.»

Porni mirat, dar nu făcu câţiva paşi şi auzi în fundul codrului un buncălit de taur. Îi răspunse îndată cel din ocol şi într-o clipă fu peste gard şi porni furtună încotro se auzise glasul. «Mare mirare, îşi spuse Pafnuţie, să boncăluiască taur de cerb în puterea verii.»

Când se trezi, îşi aduse aminte de vis şi se miră. Mai avusese el vis cu cerb şi-l tâlcuise, după împlinire, ca fiind în legătură cu Ilarion cel tânăr. Dar visul de-acum, ce legătură putea avea cu ucenicul său?

Trecând cele şapte zile, şi cu ele doi ani de ucenicie, Pafnuţie simţi cu bucurie că Ilarion începe mai întâi cuvântul, şi încă cu nerăbdare.

— Părintele meu, am împlinit cei doi ani de ucenicie. Cu voia lui Dumnezeu şi cu ajutorul lui, am muncit şi m-am rugat, şi am primit în suflet mare dorinţă să-mi petrec toată viaţa aici la peşteră. Şi, dacă va fi voia Lui, şi a dumitale, să-ţi fiu urmaş în pustnicie.

— Să mulţumim mai întâi lui Dumnezeu, fiule. Trei zile să postim cu ajun şi să ne rugăm ca Domnul să ne lumineze mintea la amândoi. Stai în faţa unui pas hotărâtor al vieţii tale. Dacă te legi o dată pentru viaţa de pustnic, numai cu păcat greu te mai poţi desface de legământ. Să ne gândim amândoi şi să ne rugăm mai ales pentru luminarea cea de sus. Eşti încă aşa de tânăr, şi viaţa de pustnic, cum ai văzut în doi ani, este cu multă osteneală. Nu spun că-i fără bucurie, însă. Să ne gândim bine până la hotărâre. Poate va trebui să cerem şi sfatul părintelui schimnic şi ieromonah Nectarie. El nu spune

multe, dar spune bine. E om cu mare înţelepciune. Şi a trecut prin multe încercări în viaţă. Voi chibzui şi voi rândui un canon anume pentru aceste trei zile. Bine grăiesc, Ilarioane?

— Bine, moşule. Vor trece ele şi aceste trei zile.

Viaţa din trecut a lui Ilarion cel tânăr

Trecură şi cele trei zile de post cu ajun, cu canon anume rânduit, cu multă rugăciune şi priveghere. Ucenicul ieşi din ele parcă mai luminat, mai frumos şi mai tare în hotărârea lui. Pafnuţie, după canon, părea mai îngândurat. În priviri i se coborâse ca un văl subţire, cenuşiu. În vremea celor trei nopţi de pregătire aproape nu dormise. Când aţipea sărea scurt, bătut de vedenii. I se arăta, între altele, şi cerbul acela din ţarcul din poiană. Nu ştia din ce pricină nu-l mai părăsea o nelinişte, care-l furnica mereu.

— Iată-ne trecuţi şi peste vremea închinată lui Dumnezeu. Acum să-mi mărturiseşti, fiule, cum te-ai hotărât?

— Hotărârea mea e nestrămutată, moşule: rămân aici. Aşa-mi spune inima să fac.

— Pentru totdeauna?

— Până la moarte.

Moşneagul nu părea că se bucură de răspunsul acesta. Totuşi zise:

— Prea bine, Ilarioane. Dar înainte de a te lega şi a face jurământul, eu, povăţuitorul tău, trebuie să ştiu cine eşti. Până acum ai ocolit mereu răspunsul şi n-am prea stăruit nici eu. Credeam că va veni clipa când de bunăvoie vei spune cine eşti. Dar ai tăcut mereu. Acum, însă, nu mai poţi tăcea. Eşti nu în clipa când începi proba pentru o viaţă nouă, ci când chiar intri în ea. Proba e o încercare. Grea sau uşoară, trece. Dar viaţa nouă începută o dată, nu mai se sfârşeşte decât în moarte. Aşa că trebuie să rupi cu desăvârşire şi pentru totdeauna cu trecutul. Şi pentru asta e de lipsă să mărturiseşti acest trecut, şi apoi să pui. O

piatră de mormânt peste el. Aşa e legea, aici la munte, din bătrâne vremuri.

Ucenicul, după cum înainta în cuvânt pustnicul, se întrista tot mai tare.

— Credeam că mă vei scuti de acest canon, părintele meu, zise el cu tristeţe.

— Nu pot să stric obiceiul din bătrâni, fiule. Apoi, trebuie să-ţi mărturisesc că, în cele trei zile de rugăciune, mereu m-a neliniştit această întrebare: «Cum vei lega tu pentru schimnicie pe cineva al cărui trecut nu-l cunoşti?» Socot că neliniştea aceasta Dumnezeu mi-o trimite, după cum m-am rugat ca să mă lumineze.

— Poate cuvioşia ta nu are destulă încredere în mine? Poate bănuieşte că am fost hoţ sau tâlhar, deşi eu nu mint, şi ce am mărturisit până acum n-a fost decât adevărul.

Pustnicul se întristă.

— Eu cred tot ce mi-ai spus, Ilarioane. Ştiu că nu minţi. Cum aş crede că ai fost fur şi tâlhar? Dar chiar dacă ai fost, o dată ce ţi-ai schimbat viaţa şi te-ai curăţit de păcate prin spovedanie, poţi rămâne un veac în munte. Înaintea lui Dumnezeu nu sunt feţe. Tâlharul de pe cruce, pocăindu-se, s-a mântuit, iar arhiereul Caifa s-a osândit. Nu despre asta e vorba. Şi neliniştea mea nici n-a pornit din asemenea bănuieli, cari nu-şi au rostul aici la peşteră. E nevoie însă de a-ţi cunoaşte viaţa din alte pricini.

— Mult aş fi dorit, părintele meu, să scap de asemenea mărturisire, suspină ucenicul.

— Pafnuţie îl privi cu îndoioşare şi zise:

— Drept să-ţi spun, nu înţeleg pentru ce spovedania asta te umileşte? Eşti mândru şi acum? Trufia nu s-a depărtat îndeajuns de tine? Dacă aceasta e pricina, cu atât mai vârtos trebuie să te descoperi, pentru a izbi încă o dată în mândrie.

Ilarion se întristă şi mai mult.

— Nu din pricina sumeţiei mi-e greu, părintele meu.

Nu despre mine e vorba, ci despre alţii.

— Hai? Cum ai spus? întrebă repede pustnicul, neînţelegându-l ce vrea să zică.

— Dacă ar fi ca în povestirea vieţii mele să vorbesc despre mine numai, mi-ar fi uşor, şi acum, chiar o plăcere. Căci cele două rele mari ce m-au robit, dumneata le cunoşti de mult: lenevia şi sumeţia. Va trebui însă, povestindu-mi viaţa, să vorbesc, mai ales, de alţii.

— Ei, vei vorbi şi despre ei, şi pace bună.

— Dar nu voi putea vorbi decât rău, despre ei, părintele meu. Şi mie nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc de rău pe alţii. Mai bine am tăcut. Iar acum mi-e şi mai greu să descopăr păcatele altora. Şi va trebui să le descopăr, moşule, dacă e să-mi spun povestea vieţii mele.

Pustnicul îl ascultă mirat: «Auzi tu, pricină! Aşa de sus s-a suit pe scara desăvârşirii, încât poate spune asemenea cuvinte? Dar zice că nici mai înainte n-a vorbit de rău pe nime! Poate de mai mult e un ales al lui Dumnezeu.»

— Când spui din datorie, şi spui numai adevărul, nu e niciun păcat, fiule, să vorbeşti despre altul ceea ce este. Nici eu, ascultând, nici tu, povestind, nu vom avea nicio plăcere în asta. Iar aceia despre care vei vorbi, nu vor suferi nicio micşorare. Povestea va rămâne moartă aici la peşteră.

Ucenicul înclină capul.

— În ucenicie mi-ai datorat ascultare. Mi-ai dat-o, şi bine ai făcut. De-aici încolo, în viaţa de pustnic, subt grija mea, îmi datorezi ascultare şi mai mare. Fără ea, nu poţi rămâne aici. Şi tot pentru ea, dacă va trebui să pleci, vei pleca.

— Dar nu este vorba să nu te ascult, părintele meu. Vorba e că tare mă doare sufletul să vorbesc rău despre oameni cari…

— Dar înţelege o dată că aici nu poate fi vorba de

păcat.

— Sunt şi lucruri cari nu sunt păcate, moşule, şi e greu să le spui.

Vorbind aşa, două lacrimi îi picurară din genele lungi. Bătrânul le văzu şi trăsări.

— Dacă ţi-e greu azi, poţi lăsa mărturisirea pe mâne.

— A, nu, moşule. Dacă trebuie să o fac, apoi o fac acum.

— Urmă un lung răstimp de tăcere. Erau amândoi în poiana de lângă peşteră, nu departe de mormântul lui Ilarion cel bătrân. Ucenicul îşi tot căuta un loc potrivit, se întorcea de pe-o parte pe alta. În urmă se lăsă pe spate, cu ochii în cer, şi începu să povestească. La început cu mare anevoinţă, căutând mereil cuvintele. Dar pe cât înainta, se făcea tot mai stăpân pe glas şi pe vorbe. Se părea, de la o vreme, că nici nu mai povestea pentru pustnicul de lângă el, ci pentru sine însuşi.

— M-am născut, moşule, acum douăzeci şi trei de ani din părinţii Ion Preda şi Veronica Suru. Părinţii mei îşi au amândoi obârşia în vremuri vechi, coborând din neamuri de mari boieri. Mulţi dintre strămoşi sunt însemnaţi în hrisoavele domneşti şi în hronicele cele bătrâne, din vremurile de slavă ale ţării. Mulţi au căzut pe câmpurile de luptă cu leşii, cu tătarii şi cu turcii. Unele din mormintele lor, astupate cu lespezi pline de slove, le-am văzut şi eu prin bisericile cari sunt ctitoriile lor şi unde numele lor sunt pomenite până astăzi la sfintele slujbe.

Eu m-am trezit, copil, la un conac mare în mijlocul unei moşii. Argaţii noştri erau nenumăraţi, ca şi turmele de vite albe, ciopoarele de oi, stavele de cai. Am văzut, după ce am mai crescut, stupina cu cei patru sute de stupi. Am văzut şi via de zeci de pogoane, ea singură cât o moşie. După ce am crescut mai mare, am fost şi la celelalte moşii ale noastre, opt la număr. Şi acolo iar sate întregi de argaţi, ciopoare de oi, turme de boi. Pe toate le chivernisea

tata cu ispravnicii lui. Era om harnic şi aspru, şi ţinea în bună rânduială moşiile.

Ci eu, de când am răsărit şi am început să înţeleg câte ceva, m-am simţit legat de măicuţa. Era frumoasă ca o icoană, dar o vedeam mereu supărată şi adeseori, când credea că n-o bagă de seamă nimeni, plângea. Plângea nu aşa cum se plânge, ci se scutura cămaşa pe dânsa. Când mă întâlnea pe mine, după asemenea plâns, mă lua în braţe, mă strângea la pieptul ei să mă înnăduşe, mă săruta şi iar i se umpleau ochii de lacrimi. Era mereu supărată şi-mi părea că se teme mereu de ceva. Tata vorbea cu ea aspru, dar, de cele mai multe ori, nu vorbea. Îi arunca vreo privire peste umăr. Peste zi rar era acasă. Adeseori nu venea nici nopţile.

Mama îl aştepta până în ziua albă. Adeseori, când tata sosea în zori, era beat şi, văzând-o pe mama trează, o lua la bătaie.

De mic copil, văzând aşa trai şi multe lucruri neînţelegându-le, m-am închis în sufletul meu. Am ajuns băiat tăcut, care, cu ziua de cap, nu făceam nimic, ci numai mă gândeam. Un junghi rece mi-a intrat în inimă de când am văzut-o mai întâi pe mama plângând. Iar când a bătut-o mai întâi în faţa mea, am crezut că mor.

Mă gândeam, cu ziua de cap, pentru ce se poartă tatăl meu aşa de rău şi de sălbatic cu mama? Ea era aşa de bună, de blândă, de harnică şi de frumoasă, încât în copilărie adeseori credeam că ea este însăşi Maica Domnului, pe care o cunoşteam din icoana cea mare din biserica zidită de strămoşii mei.

Ea m-a învăţat, de mic, toate rugăciunile şi tot ea mi-a descoperit mai întâi taina scrisului şi a cititului. Citea şi scria cu mare uşurinţă, şi vorbea şi două limbi străine. De cele mai multe ori, când rămâneam numai cu ea, şi mă purta în tainele slovei, părea că-şi uită de durerea sa, se înveselea şi se lumina, şi râsul ei argintiu umplea casa.

Cânta uneori cu un glas decât care nu am auzit altul mai dulce şi mai plin de mângâiere. Mă lua în braţe şi alerga cu mine prin toate camerele răcoroase. Mă înnăduşa cu sărutările şi-mi zicea mereu:

— Puiul meu! Viaţa mea!

Am învăţat repede şi cu bucurie şi rugăciunile, şi slova. Iar mama, după fiecare lecţie, mă ridica până în grindă şi iar mă săruta, zicând aceleaşi vorbe:

— Puiul meu! Viaţa mea!

Când, pe nebănuite, se auzea deodată tropot de cal apropiindu-se, mama tresărea ca deşteptată din vis, ca arsă de foc, şi alerga la geam. Se schimba într-o clipă şi la faţă, şi la glas. îmbătrânea. Şi adeseori am văzut-o cum îl aştepta pe tata, tremurând.

Dar el nici n-o lua în seamă intrând în casă. Poruncea mâncare şi băutură. Mânca tăcut. La început stăteam şi eu şi mama cu el la masă, dar mai târziu mânca numai singur.

Mie îmi vorbea rar. Şi totdeauna era nemulţumit că nu cresc destul de repede, şi sunt slab. Învinuia pe mama că nu are grijă de mine. Mie nu-mi spunea niciodată pe nume, ci îmi zicea «gânganie».

Mi-era frică de el şi-l înconjuram. Îmi părea un străin, care vine, din când în când, să chinuie pe mama… Aşa mi-am petrecut copilăria, cu junghi la inimă, închis în mine ca într-o temniţă.

Pe urmă, după ce am mai crescut, m-au trimis în ţara leşască la carte. Mama venea din când în când să mă vadă. Era tot mai ofilită şi mai tristă. Mi se rupea inima când o vedeam aşa. Tata nu venea la mine niciodată. Vara, la câte doi ani, mergeam acasă, învăţam uşor şi bine, dar fără plăcere.

Mama, când veneam acasă, mă îngrijea şi mă îndopa cu toate bunătăţile. Mă miram cum mai putea alerga după treburi, fiindcă din vară în vară o aflam tot mai pierită. Iar tata venea acum tot mai adeseori beat acasă, începea să

răcnească, totdeauna la mama, şi o bătea cumplit.

Începusem să-l urăsc ca pe-un duşman. Ce avea cu mama mea? Mă simţeam neputincios în faţa lui. În ascuns, plângeam cu ceasurile. Simţeam pustiu adânc în jurul meu şi nu mă puteam bucura de nimic. Nu intram la nicio joacă cu băieţii de seama mea. Nu puneam mâna pe nimic. Dar, de tânăr, începusem să citesc tot felul de cărţi ce-mi cădeau în mână. Mă ascundeam în grădină, pe câmp, în pădure, şi citeam cu ziua de cap. De multe ori îmi uitam să mănânc.

Mai mărişor, mama m-a întrebat o dată:

— Pentru ce nu mai laşi cartea din mână, Puiule? La şcoală ai vreme de ea. Acasă trebuie să-ţi aduni puteri nouă. Să mănânci bine, să te plimbi.

— Citesc pentru ca să-mi uit.

— Ce să uiţi, Puiule?

— Să uit unde sunt. Să nu mai ştiu că dumneata suferi aşa de mult.

Ea a început să plângă în hohote.

De atunci mi-a dat pace să citesc. Citeam şi încercam să înţeleg multe lucruri. Dar puţine pricepeam. Şi toate îmi păreau nespus de triste, şi fără niciun rost în viaţă. Am început să îmbătrânesc din copilărie.

Când mă apropiam de optsprezece ani, venind acasă, ca de obicei, peste vară, n-am mai aflat-o pe mama.

Întâi am îngheţat de spaimă şi am rămas fără suflare. Apoi am început să urlu şi să mă tăvăl pe podeaua casei.

O slujnică a alergat lângă mine.

— Mama! Unde-i mama? zbieram mereu. Dacă a murit, pentru ce nu mi-a spus nimeni? Pentru ce nu m-au chemat la înmormântare?

— Te linişteşte, cuconaşule! N-a murit, cocoana.

Mi-am ridicat capul.

— N-a murit. Doamne sfinte! N-a murit!

— Dar unde e? E bolnavă în vreun spital?

— Nu e mai bolnavă decât a fost mai înainte, a răspuns cu durere slujnica.

— Dar unde e?

— S-a dus acasă, la părinţii domniei-sale.

— S-a dus de mult?

— Din săptămâna patimilor.

— Doamne sfinte! Şi mie nu mi-a spus nimeni nimic. Şi când vine?

Slujnica a amuţit şi au podidit-o lacrimile.

— Nu ştiu, conaşule. Noi suntem slugi şi robi. Pe noi, nimeni nu ne întreabă, nimeni nu ne spune.

Încă în seara aceea am descoperit un adevăr îngrozitor. Tata sosise cu o femeie străină, călări amândoi. Femeia era înaltă, voinică, dar nu se putea asemăna cu mama.

Rămăsese la masă, rămăsese în casă şi peste noapte, şi în zilele următoare.

Tata, văzând mirarea mea de moarte, m-a chemat în odaie şi mi-a spus:

— Ascultă, băiete. Cucoana, pe care-o vezi stăpână aici, e mamă-ta cea nouă. Cealaltă s-a dus la părinţii ei. N-am mai putut trăi împreună şi ne-am despărţit. Pe mama ta de-acum o cheamă Elena. Să te porţi cuviincios cu ea.

Nu i-am putut răspunde un singur cuvânt. Îmi părea că s-a deschis pământul subt mine şi mă înghite. Dar cu mintea mea de atunci am înţeles că aceasta era femeia pentru care s-a chinuit mama atâţia ani, pentru care o bătea tata.

Şi am priceput deodată că viaţa n-are niciun preţ şi că e o povară groaznică pentru om. Fărădelegea tatii m-a izbit drept în inimă ca un junghier. S-a sfârşit! Nu mai aveam pentru ce să trăiesc. Dacă viaţa cuprinde aşa fărădelegi, aşa nedreptate, nu mai am trebuinţă de ea. Şi până atunci am trăit închis în mine, rănit de moarte din copilărie prin suferinţele mamei. Dar din clipa asta am

amuţit de tot.

În ziua următoare am încălecat şi am pornit la părinţii mamei. Cunoşteam drumul. Am mai fost acolo de două ori. Spre seară am ajuns.

Săraca mamă! Era numai umbră. Când m-a văzut, n-a mai putut nici plânge.

— Ai văzut pe năpârca aceea? Nu s-a lăsat până nu mi-a stricat şi casă, după ce mi-a stricat, de tânără, viaţa.

— Am s-o omor, i-am răspuns eu scurt.

Mama a scos un ţipăt de groază.

— Am s-o omor şi pe ea şi pe tata!

Se pare că eram cu totul schimbat la faţă şi la glas. M-au înconjurat deodată şi bunicii.

— Nechifore! Vino-ţi în fire! A glăsuit moşul.

— Ce vorbe sunt astea? S-a uimit bunica.

Mama mă privea mereu cu spaimă, trăgându-se un pas înapoi.

— Am să-i omor pe amândoi, am strigat eu iarăşi. Apoi am leşinat. M-am trezit întins într-un pat alb. Mama veghea lângă mine.

— Puiul meu! Viaţa mea! striga ea, văzând că deschid ochii.

Apoi, după ce am băut un pahar cu lapte, mama a început să-mi povestească.

— Tatăl tău nu e aşa de vinovat pe cât îl crezi. Patru ani a fost bărbatul cel mai bun din lume. M-a luat din dragoste şi ţinea la mine ca la ochii din cap. Era harnic, plin de iubire şi fericit. Conducea treburile moşiilor ca un arhanghel. Toată lumea îl lăuda. Nu bea pe vremea aceea decât ca orice om, când avea oaspeţi… Dar femeia aceea nu m-a putut suferi pe mine niciodată. Ne cunoaştem din copilărie. A avut trei bărbaţi până acum. Tatăl tău e al patrulea. Când a văzut cât am nimerit eu de bine în căsătorie, pizmaşa cea veche mi-a jurat nenorocirea. Întâi l-a făcut pe tatăl tău beţiv şi cărţaş, l-a înhăitat cu toate

lepădăturile ciocoieşti cari trăiesc fără muncă, l-a tras la păcat apoi, iar pe urmă a început să-l asmuţă împotriva mea. Mi-l trimitea mereu beat acasă şi înfuriat, fiindcă neştiind juca cărţile, şi cum mai era şi ameţit de băutură, pierdea mereu. Ea e de vină singură pentru tot răul ce l-a adus în casa noastră. Dar nu e adevărat că ne-am fi despărţit la lege. Când o dată, beat fiind, mi-a adus-o în casă, eu am venit aici. Aceasta e despărţirea. Nici nu cred că poate să-i sucească mintea până-ntr-atâta, încât să o ieie de nevastă. E din ciocoi, nu din boieri. Un neam prost. Nu cred s-o sufere prea mult pe lângă el.

— Atunci am s-o ucid numai pe ea, am zis eu.

Mama s-a înspăimântat din nou.

— Puiul meu! Viaţa mea! Să nu te potriveşti diavolului. Să nu faci una ca asta. Ucigând-o pe scorpia aceea, m-ai ucide şi pe mine. Căci tu eşti viaţa mea. Pentru tine am răbdat atâţia ani. Ucigaşul ajunge la ocnă. Şi, când te-aş şti acolo, aş muri şi eu îndată.

Mă simţeam cu desăvârşire zdrobit şi neputincios. Simţeam că mama avea dreptate. Înţelegeam că-l mai iubea şi acum pe tata. Dar o astfel de viaţă, eu nu mai puteam înţelege. Şi mi-a părut lumea şi mai pustie, şi m-am închis în mine ca într-un mormânt.

De la vrâsta de optsprezece ani am început deci să mă gândesc la rostul vieţii. De-atunci îmi ziceam că nu poate să fie Dumnezeu, după ce lasă să se întâmple lucruri ca acelea din casa noastră.

Am urmat mai departe să citesc ziua şi noaptea, pentru că altfel simţeam că înnebunesc. Mă gândeam mereu la nenorocirile din familia noastră, şi-mi veneau mereu gânduri ucigaşe. Pentru că nu se împlinea ce nădăjduia mama. Spălătura aceea nu pleca, ci-l lua, din an în an, în stăpânire tot mai tare pe tata. Îl ducea unde voia, numai la căsătorie, ba. Când îi pomenea de asta, oricât era de beat – căci acum rar mai era treaz – ridica pumnul să

izbească.

Dar până am isprăvit eu cu învăţătura, a vândut două dintre moşii. Datoriile creşteau, fără supravegherea lui pământul nu mai aducea venit în punga lui, ci a dregătorilor.

Mama îmi spunea uneori:

— Ia tu în mână treburile gospodăreşti.

Dar eu nu aveam nicio plăcere să trăiesc, dar încă să mă apuc de lucru! Ce rost ar avea?

Începusem să privesc mai cu multă băgare de seamă în jurul meu. Descopeream, zi de zi, că cei mai mulţi oameni trăiesc ca nişte mişei: leneşi, beţivi, curvari, hoţi. Şi mai ales cei mai mari şi mai tari. Cei care aveau moşii ori slujbe mari. Pretutindenea era băltoacă.

M-am gândit uneori: «Poate asta e viaţa. Aşa trăiesc oamenii. Aşa trebuie să trăiesc şi eu». Prietenii de seama mea mă luau cu ei la petrecerile lor necurate: băutură şi femei. Am scuipat după ei şi am plecat. Un glas din mine îmi spunea: «Aştia nu sunt oameni, sunt dobitoace. Tu trebuie să fii un om adevărat!»

De-atunci am simţit crescând în mine mândria. Da! Aşa cum trăieşte tata, cum trăiesc prietenii mei, nu se plăteşte să-ţi porţi viaţa. Dar dacă te ridici tu dintre ei, şi duci o viaţă cu totul alta, o viaţă vrednică de om? Nici atunci nu se plăteşte să trăieşti?

Şi am început să simt plăcerea în a mă deosebi de alţii, în a nu fi ca cei din jurul meu, în a-i întrece pe toţi cu un alt fel de viaţă.

Am citit şi m-am gândit necurmat. Mă sileam să înfrâng toate pornirile rele din mine. Dar repede am înţeles că pentru a trăi altfel decât cei din jurul meu e nevoie să înţeleg rostul meu în lume, dacă este unul. Să pricep cine sunt eu. Altfel simţeam că o să-mi trag un glonţ ori să mă spânzur de vreo cracă.

Au trecut ani de cumplită frământare şi de

necurmată lenevie. Trăiam la mama. Acasă nu m-am mai dus de când tata mi-a spus să-i zic mamă la spălătura aceea. Mi-era scârbă. Şi-mi era teamă să nu ucid, de când mama-mi spusese că ar muri şi ea odată cu femeia aceea trimisă de diavolul.

Anii treceau, şi tata nu se mai putea dezbăra de ea. Mama auzise de la slugi că acum o bătea pe aceea mai cumplit decât pe dânsa. Şi că adeseori plângea şi striga să plece vipera din casă, să-i vină la vatră femeia lui cea adevărată. Dar nimic nu se schimba. Numai moşiile se înglodau tot mai mult în datorii, cu fiecare an.

Eu iubeam tot ce era frumos în lume, ca şi măicuţa mea. Şi iubeam mai ales pe oamenii buni, curaţi şi cinstiţi. Voiam să trăiesc ca ei şi să-i întrec, şi totdeauna izbândeam. Voiam să fiu un om deosebit de ceilalţi, mai presus de toţi, pentru ca trăind aşa să văd nu are viaţa preţ? Fără să mă luminez în acest lucru, simţeam că nu mai pot trăi. Aşa de grea îmi era durerea şi nenorocirea pentru mama mea.

Dar cu cât mă gândeam mai mult, înţelegeam tot mai bine că viaţa curată, cinstită, dreaptă, viaţa de jertfă, numai atunci are un înţeles, dacă omul nu e numai trup, ci şi suflet şi dacă este Dumnezeu. Fără această credinţă simţeam că viaţa curată e o prostie încă şi mai mare decât cea petrecută în păcat. Şi m-am pus cu toată râvna să descopăr sufletul nemuritor şi pe Dumnezeu. Am luat la bătaie toate cunoştinţele din şcoală, am citit sute de cărţi de oameni învăţaţi. M-am frământat cu gândul ani în şir. Vedeam legile după cari se întâmplau toate în lumea asta, şi în cer între stele, şi pe pământ, vedeam şi simţeam frumuseţea lumii şi a vieţii, dar ce era în spatele acestor legi, nu pricepeam.

M-a cuprins atunci o neagră deznădejde. Mi-am zis: «Fii bun ori rău, acelaşi lucru este. Moare şi tâlharul, şi sfântul. Poate că tata şi-a ales încă partea cea mai bună

din viaţă. Dacă nu-i suflet nemuritor şi nu este Dumnezeu în cer, toate sunt deşertăciuni.» Descopeream cu spaimă că nu mai uram pe tata, nici pe femeia aceea, că nu mai am milă de mama, că nu-mi mai pasă de nimic.

Am îngheţat. Ştiam că nu mai am altceva de făcut decât să mor. Dar în îngheţul şi pustiul care m-a cuprins, fără să ştiu cum, aşa precum se arată o stea nouă din neguri, mi-au venit în minte cuvintele auzite în copilărie despre pustnicii de la peştera asta. Se vorbea prin sat, printre oameni, că aici la peşteră trăiesc oameni cu frica lui Dumnezeu, cari cunosc înţelepciunea vieţii şi cunosc tainele lumii. Că din veac în veac s-au păstrat aici adânci învăţături, cari au folosit multor oameni rătăciţi.

Gândul s-a schimbat în lumină călăuzitoare. Ardea şi lumina cu atât mai vârtos, cu cât ştiam că drumul la peşteră e cea din urmă nădejde a mea.

Am plecat de-acasă, de la mama, fără să-i spun că vin aici. Iată, părintele meu, povestea vieţii mele, sfârşi ucenicul cu glas stins. Nu am povestit toate suferinţele mamei şi toate umilirile ei. Nici viaţa ticăloasă a tovarăşilor mei. Nici nedreptăţile pe care le-am văzut în lume. Şi cât am spus, am povestit cu mare silă. E aşa de greu să descoperi ranele altora. Totuşi, cât ţi-am spus, cred că e de-ajuns la ceea ce-ţi trebuie dumitale: să ştii cine sunt. Iată am fost un băiat şi un tânăr nenorocit. Suferinţa mamei a intrat în inima mea ca un junghi amar şi veninos, din cea mai fragedă copilărie. Cred că această suferinţă m-a făcut să mă închid în mine ca într-un mormânt. Din pricina ei am fugit de toate plăcerile şi bucuriile deşarte ale vieţii. Ea m-a ajutat să mă păstrez curat. Dar tot ea m-a pus să mă frământ cu gândul – din crudă tinereţe – pentru a înţelege rosturile lumii. Vei înţelege acum, părintele meu, că după ce aici la peşteră am văzut lumina adevărului, pentru mine nu mai are rost decât viaţa de aici. În lume nu mai am ce căuta. Ce am

căutat cu înfrigurare n-am descoperit acolo, ci aici. Aici e casă, satul, moşia mea, de-aici încolo. De aceea hotărârea mea rămâne nestrămutată. Vreau să-mi fac jurământul de pustnic. Te rog din toată inima, moşule, să mi-l primeşti.

Ilarion cel tânăr tăcu şi închise ochii. Pafnuţie tăcu mereu, ceasuri de-a rândul.

După canonul de la miezul nopţii, întrebă:

— Ilarioane, ştii pe dinafară acum rugăciunea Sfântului Efrem Sirul?

— Ştiu, moşule.

— Dac-o ştii, e bine. Trebuie să-ţi amintesc însă că cea mai mare umilinţă se vădeşte în ascultare. Deci tu, dacă ai duhul umilinţei cu adevărat, va trebui să asculţi, întru toate, de mine.

— Voi asculta şi mai bine decât până acum, părintele meu.

Moşul avu un surâs de tristeţe. El văzu că ucenicul se gândeşte la ascultarea din pustnicie, dar el, pustnicul, se gândea la alta.

— Va trebui să mă asculţi chiar dacă îţi voi cere lucruri neplăcute pentru tine şi despre care vei crede că nu au niciun rost?

— Sunt în drumul ascultării, nu mă voi abate din el, părintele meu.

— Eşti încă fraged şi eşti prea tânăr pentru a face jurământul, încă eşti plin mereu numai de dragoste pentru tine.

Ilarion înălţă capul mirat.

— Aşa crede părintele meu?

— Nu cred, aşa este. Tu nu lucrezi nici acum pentru Dumnezeu, ci pentru tine. Te simţi mulţumit acum aici în munte, şi nu mai vreai să pleci de-aici.

— Dar fac asta pentru a-i sluji numai lui Dumnezeu. Cred că din dragoste pentru el.

— Din dragoste pentru el, facem lucrurile care-i plac

lui, nu cari ne plac nouă. Cine zice că pe Dumnezeu iubeşte, iar pe de-aproapele îl urăşte, mincinos este – zice *Scriptura*. Iară tu, până acum, te iubeşti numai pe tine.

— Nu-nţeleg, părintele meu, zise neliniştit Ilarion.

— Vei înţelege îndată! Ce ai spune tu de-un om care a găsit o comoară şi o ţine ascunsă ani de zile, în vreme ce oamenii din jurul lui mor de foame? Cu banii ce-i are ar putea cumpăra bucate pentru toată lumea. Dar el îi ţine încuiaţi. Deşi, găsindu-i, se poate spune că i-a primit în dar.

— Aş spune că-i un om zgârcit, că se gândeşte numai la el. Că nu iubeşte pe Dumnezeu dacă nu iubeşte pe de-aproapele lui.

— Bun! Aşa este. Dar omul acesta eşti tu, zise pustnicul, privind peste capul lui Ilarion.

— Eu? Se miră, tot mai neliniştit ucenicul.

— Tu ai descoperit comoara ce-ţi trebuia. Sau mai bine zis, ţi s-a descoperit în dar. Ai acum credinţă în suflet, în nemurire şi în Dumnezeu. Dar te-ai hotărât să te închizi cu comoara asta aici la peşteră şi să o păstrezi numai pentru tine. De-aproapele tău orbecăieşte încă în întuneric şi în nenorocire, şi tu nu te gândeşti la el, ci numai la tine. Dar îndeaproapele e Dumnezeu.

— Şi care este acest de-aproape?

Pustnicul oftă adânc şi, după o tăcere îndelungată, cuvântă:

— Tatăl tău şi mama ta. Tu azi eşti numai lumină. El e numai întuneric, iar ea e numai suferinţă şi deznădejde. Am ascultat cu încordare povestirea ta. E o mare nenorocire. Dar tu azi eşti dator din dragoste pentru Dumnezeu să vezi ce se poate face pentru cei doi nenorociţi.

Ucenicul se albi la faţă, ca peretele. Simţi un junghi la inimă. Era adevărat! El nu se mai gândea de mult, nici la tatăl său, nici la mama sa.

— Chiar dacă nu ai avea părinţi ori, avându-i, nu ar fi

în nenorocirea în care se află, şi încă ai fi dator să te întorci în lume. Tu, după cum am bănuit eu uneori, nu eşti un om de rând, Ilarioane. Tu ai moşii mari cu sate de rumâni, tu cobori dintr-un neam cunoscut. Tu eşti din rândul boierilor şi va trebui, când îţi va veni rândul, să-l ajuţi pe Vodă în cârmuirea ţării. Acum, după ce ai descoperit adevărul, are mai mare nevoie lumea de tine decât muntele cu această străveche peşteră. Tu poţi fi de-acum folositor lumii, iar lumea este şi ea a lui Dumnezeu, ca şi muntele.

Ucenicul amuţise ascultându-l. Cufundat în grea întristare, privea în pământ.

— Nu e plăcut lui Dumnezeu – continuă pustnicul – să se încuie în singurătate cine poate fi altora folositor. Aici e bine să se zăvorască numai oameni fără niciun preţ deosebit, cum sunt eu. Dacă eu sau altul ca mine părăsim lumea, nimeni nu sufere ceva. Lipsa noastră nu se cunoaşte. Cum? în locul meu n-au aflat păcurarii la repezeală alt cioban? Iar, acasă, fraţii se vor fi bucurând, nemaitrebuind să împartă sfoara de moşie părintească şi cu mine. Dar oamenii de seama ta nu trebuie să rămână în munte. Şi, rareori au rămas, şi chiar atunci, după ce şi-au făcut datoria în lume, între oameni. La bătrâneţe, nu la tinereţe, ca tine, fiule.

În loc de răspuns, din ochii lui Ilarion începură a curge lacrimi.

Pafnuţie suspină, simţind cum i se strânge inima.

— Şi mie-mi vine greu să ne despărţim, Ilarioane. Mă lăsasem şi eu dus de aripile unei dorinţe: peste un an, doi să te hirotoneşti, cărturar cum eşti, să facem un schit lângă peşteră şi să slujeşti aici Sfânta Liturghie, iar eu să cânt în strană. Mă gândeam şi visam la această bucurie. Dar ea pe cine ar fi mulţămit? Pe mine şi pe tine. Doi oameni. Mă gândeam la un lucru pentru mine. Dar Dumnezeu te cere acolo unde poţi lucra pentru sute şi mii

de fii ai lui.

Printre lacrimi, ucenicul birui să spună:

— Deci mă alungi de lângă tine, părintele meu. Eu eram la hodină bună în ţarcul acesta, şi dumneata vreai să mă trimiţi iar în slobozenia lumii de care am fugit.

Pomenind de ţarc şi de hodină, pustnicului îi veni numaidecât în minte visul lui cu cerbul pe care nu-l putuse scoate din ţarc, deschizându-i uşa: «E aşa cum am visat! Aşa se-ntâmplă lucrurile!»

— Nici eu nu te alung de-aici, fiule, nici altcineva. Ci Dumnezeu te cheamă la datorie, şi umilinţa te îndeamnă la supunere. Rămânând aici, tu ai urma să trăieşti şi să te rogi numai pentru tine. Dumnezeu te cheamă să lucrezi pentru alţii. Te cheamă la o datorie cu mult mai mare şi mai greu de îndeplinit, tocmai pentru că eşti mai bine înzestrat decât alţii, şi pentru că te iubeşte şi voieşte să te ducă la mai mare desăvârşire.

— Dar cel mai mare bine ce-l pot face părinţilor şi altora, îl pot face mai uşor şi mai bine de-aici, moşule. Mă voi ruga necurmat pentru ei, mă voi ruga şi pentru lumea întreagă. Ce ajutor mai mare le-aş putea da eu, decât rugăciunea?

— Este un lucru mai mare, mai plăcut înaintea lui Dumnezeu şi mai folositor decât rugăciunea, Ilarioane.

— Este? Şi care e acela?

— Fapta, truda pentru de-aproapele. Lupta de a-i face mai buni, de a le ajuta să cunoască adevărul şi să ţină poruncile. La judecata din urmă, Dumnezeu nu te va întreba cât te-ai gândit, cât te-ai rugat, ci îţi va cere socoteala de ceea ce ai făcut pentru de-aproapele. Ştii cum spune însuşi Fiul lui Dumnezeu, în *Sfânta Evanghelie*: «Veniţi, blagosloviţii părintelui meu, de moşteniţi fericirea cea de veci, căci am fost flămând, şi mi-aţi dat de mâncare; am fost însătoşat, şi mi-aţi dat de băut; gol am fost, şi m-aţi îmbrăcat; bolnav, şi m-aţi cercetat; în temniţă, şi aţi venit

la mine.» Iar cei drepţi vor răspunde: «Doamne, când te-am văzut flămând şi ţi-am dat să mănânci…» şi celelalte, şi Domnul le va răspunde: «Tot ce aţi făcut unuia din cei mici, întru numele meu, mie mi-aţi făcut». Iată, deci, că Dumnezeu, chemându-te în lume, te cheamă să lucrezi numai pentru el, nu pentru tine. Aici în munte ai văzut cât e de greu să lucrezi numai pentru Domnul. Mereu te întâlneşti pe tine şi lucrezi pentru tine. Dar ieşind în lume, unde te aşteaptă sute şi mii de fraţi, vei lucra pentru ei întru numele Domnului. Ai cu ce, ai avere, ai minte şi învăţătură, ai acum şi credinţă. Pasă şi fă-ţi datoria.

— O să cad iar în pustiul din care m-am smuls, părintele meu. Oamenii, îi cunosc eu, nu se vor îndrepta la cuvântul meu.

— Hm! iar începutul mândriei! Dar înţelege, Ilarioane, că tu nu mai trebuie să te gândeşti la nimic pe lume decât la un singur lucru: să faci bine de-aproapelui, fără deosebire dacă e bun sau rău. Întoarcerea celui rău nu e treaba ta, ci a lui Dumnezeu. Tu să înveţi, să sfătuieşti, să saturi pe flămânzi, să îmbraci pe cei goi, fără a-i întreba dacă sunt buni sau răi. E destul să ştii că sunt fraţii tăi şi că tot ce faci pentru ei nu faci în numele tău, ci în numele Mântuitorului.

— Dar, întors în lume, o să cad din nou în toate ispitele de mai înainte. Nu sunt încă aşa de tare ca să nu mă pot îneca între valuri. Mi-e frică, părintele meu, zise Ilarion cel tânăr, izbucnind din nou în lacrimi. Sunt un lujer abia crescut din tulpina Domnului. Lasă-mă aici să ajung stejar vârtos, şi voi pleca apoi.

— Temerea ta e zadarnică, fiule. Ispita te poate ajunge, cum ştii, şi aici, ca şi în lume. Şi aici te poţi frânge. Dar nu este leac mai tare împotriva ispitei decât închinându-ţi toată viaţa ta altora. De astfel de oameni fuge mai tare Necuratul decât de postelnici şi de cei ce se roagă ziua şi noaptea, cum facem noi aici la munte. Tu,

Ilarioane, trebuie să-ţi aduci aminte că te cheamă Nechifor Preda. Că moşii şi strămoşii tăi au luptat pentru ţară, au fost sfetnici ai voievozilor şi au ridicat biserici de închinare. Neamul tău este unul care s-a deosebit prin fapte bune. Ce s-ar întâmpla dacă toţi cari au un cap, au avere, au cunoştinţe frumoase şi, mai ales, au inimă curată şi sunt cinstitori ai legii, ar părăsi moşia şi s-ar adăposti la munte, pentru că le-ar fi mai uşor să rămână cinstitori ai Domnului? Ţara, moşia cea mare, ar rămâne pe mâna oamenilor răi. Şi tu ştii, fiule, că pentru ţara asta, a românilor, câţi inşi şi-au pus viaţa slujind-o, de la începuturi până azi? Noi, cei de-acum, trebuie să o lăsăm moştenire celor ce vor veni după noi. Toţi cei buni şi pricepuţi trebuie să se înjuge şi să tragă unde e mai greu: la rudă… Ilarion cel bătrân îmi povestea că, după vorbe rămase din vremuri vechi, aici la peşteră, în vreme de cumpănă, săreau şi sihaştrii, şi pustnicii cari nu erau hirotonisiţi să apere moşia, îndată ce zvonul primejdiei pătrundea până în creierii munţilor.

— Nu se vorbea de războaie, moşule, câtă vreme am fost în lume, zise ucenicul, mai încercând să-l biruie pe bătrân.

— Nu se vorbea atunci, dar nimeni nu poate şti ce aduce ziua de mâne. Mai ales peste acest pământ rumânesc, viforul a venit totdeauna după legea lui: când nimeni nu-l aştepta. Dar şi dacă e pace, de oameni ca tine are nevoie moşia. Căci pentru a birui în primejdii, ţara trebuie să fie tare în vreme de pace. Atunci îşi adună ea puterile. Ilarion cel bătrân, de la care ştiu toate câte ţi le-am spus, zicea că ţara atunci e tare când familia e cinstită, dregătorii temători de Dumnezeu şi de Vodă lucrând cu dreptate, iar prostimea ascultătoare şi harnică. Pentru toate acestea va trebui să lupţi, după ce te vei întoarce în lume.

Ucenicul, după ce-i trecu întâia durere, începu în fel

şi chip să-i dovedească lui Pafnuţie că locul lui e aici la peşteră, că Dumnezeu l-a adus aici, şi că e nevoie, pentru mântuirea sufletului său, să rămână la peşteră.

Pafnuţie îl luă atunci de mână şi-l duse la schimnicul Nectarie.

— Să ascultăm, fiule, şi cuvântul unuia care e mai înţelept decât noi amândoi, îi zise el, pornind pe poteca cunoscută. Tu-mi făgăduieşti ascultare chiar de-ţi voi cere lucruri neplăcute pentru tine. Şi acum văd cu mirare că nu voieşti să ieşi din ţarcul tău.

— Nu din neascultare şi din mândrie, părintele meu. Ci pentru că mi-e aşa de frică să mă întorc în lume. Şi pentru că mai cred că fapta ce aş putea-o face în lume, nu va ajunge niciodată cu ceea ce ar putea face Dumnezeu dacă mă voi ruga lui din tot sufletul.

Pe drum nu-şi mai spuseră niciun cuvânt, cufundat fiecare în gândurile şi nădejdile lui.

Cuviosul părinte Nectarie porunci să audă şi el istoria lui Ilarion cel tânăr. Şi ucenicul mai povesti o dată, în vreme ce Nectarie asculta nemişcat, numai din vreme în vreme i se îmburzoia şi i se ridica sprânceana stângă.

După isprăvirea istorisirii, Ilarion ţinu să-şi arate din nou credinţa că prin rugăciune va putea face mai mult bine decât întorcându-se în lume.

— Ascultă, tinere, începu Nectarie, ce ţi-oi spune acum eu se găseşte în *Vieţile sfinţilor*, nu-i de la mine. Trăia odată un sfânt părinte dintre cei vechi, din a doua sută de ani a creştinătăţii, care punea preţ mare pe rugăciune. Se ruga ziua şi noaptea, şi nu afla loc destul de retras şi liniştit în care că se poate ruga după cum îl îndemna sufletul. Se retrăsese din lume, unde fusese păstor al sufletelor, într-o mănăstire. În lume veneau oameni necăjiţi, când unul, când altul, să-i ceară un sfat, un ajutor, ori să se spovedească. Nu avea liniştea şi pacea de lipsă pentru rugăciune. Când era mai cufundat cu

mintea în lucrările Domnului, veneau pe capul lui grijile omului. Era mereu tulburat şi nemulţumit, şi se retrăsese într-o mănăstire. Dar aici erau fraţii, călugării, canoanele, slujbele, cari nu-l lăsau să se roage, cum i-ar fi plăcut lui. Atunci părăsise mănăstirea şi după un drum de o jumătate de an ajunsese în pustia pe care o căuta. Ţipenie de om sau de altă vietate nu se pomenea. Liniştea stăpânea deplin, şi el putuse, în sfârşit, să se roage după pofta inimii sale.

Trecu un an, trecură doi, trecură zece. Pustnicul nu mai dorea nimic de la Dumnezeu, ci numai să nu se strice liniştea ce-l înconjura. Se ruga frumos, smerit, cu căldură. Se punea ca o pulbere de lumină deasupra cortului în care se ruga el. Sfântul era încredinţat că ceea ce făcea el era lucrul cel mai plăcut lui Dumnezeu. Căci nu se mai gândea la nimic din lucrurile lumii, ci numai la Dumnezeu. Se uitase cu totul pe sine.

Ci într-o noapte avu vedenia pe care o scrise el însuşi în carte, mai târziu, aşa că ajunse povestirea până la noi. Ostenit de rugăciune îndelungată, aţipi, şi în vis i se arătă Mântuitorul, îmbrăcat în haină mohorâtă, ca în drumul de la Irod la Pilat, în vremea patimilor.

— Isaie! L-a strigat pe nume.

— Aici sunt, Doamne! a răspuns el plin de spaimă.

— Te rogi cu multă râvnă şi rugăciunea ta e bună. Dar eşti în rătăcire: nu ţi-ai ales calea cea mai bună, fugind de lume. Este un om care nici nu se gândeşte la sfinţenia vieţii, şi totuşi se roagă mai frumos şi cu mai multă putere decât tine. Şi e un om neînvăţat. Vino să ţi-l arăt.

Lui Isaia nu i-a venit la socoteală că este cineva care se roagă mai bine decât el şi a voit să-l vadă pe omul acela. Va învăţa de la el altă cale mai bună.

S-a pornit deci pe drumul Domnului şi, nici nu a ştiut cum, a ajuns într-un oraş mare, pe când se făcea ziuă. Au trecut pe uliţi largi şi lungi pe marginea cărora dormeau

palatele bogaţilor. Domnul l-a dus, tot mai departe, până la marginea cetăţii unde se împleteau uliţi strâmbe, străjuite de case mici, dărăpănate, unele aproape numai bordeie şi colibe. Înaintea uneia din acestea case sărace, subt un nuc bătrân, şedea pe un scăunel cu trei picioare un om ca de patruzeci de ani, cu şorţ înainte, şi cosea ciubote sparte, în vreme ce cânta încet, să se audă numai el, un cântec despre un păstor rătăcit în munţi.

— Aşază-te şi tu subt nuc, Isaie, şi stai aici până la miezul nopţii. Nimeni nu te va vedea. Tu însă vei putea lua în seamă cum se roagă acest fiu al meu Nicodim, mai bine decât tine, şi să înveţi a-l urma pe dânsul care e mai priceput decât tine.

Sfântul a ascultat porunca Domnului, care în clipa aceea s-a făcut nevăzut.

Isaia privea munca harnică a omului, care nu contenea nicio clipă, în vreme ce cânta uşurel. Era un ciubotar cu faţa smeadă, cu dungi de-a lungul obrazului, cu ochii buni şi veseli. Sfântul se gândea: ce voi învăţa de la acest om sărman?

A băgat de seamă că ciubotarul trăgea din când în când cu urechea spre casa dărăpănată de la spatele lui, în vreme ce mâinile harnice nu se opreau o clipă. Era de dimineaţă, numai rândunicile se treziseră şi începuseră să se ţese prin aerul limpede. Niciun alt muritor nu se vedea prin curţi, pe uliţi.

Isaia îl urmărea cum lucrează şi-i asculta cu băgare de seamă cântecul. Poate se ruga cântând? Dar în cântec nu era vorba de cer ori Dumnezeu, ci despre păstorul rătăcit în munte, despre frumuseţea codrului şi murmurul pâraielor limpezi. Cântecul slăvea firea şi lupta păstorului cu locurile grele din munte.

A aşteptat până a răsărit soarele. Atunci a văzut că ciobotarul şi-a lăsat lucrul şi s-a ridicat în picioare.

«Aha! Acum începe rugăciunea, a zis Isaia, să fiu cu

băgare de seamă.»

Dar spre mirarea lui a văzut că omul, după ce s-a ridicat şi a făcut o cruce largă, plecând capul spre răsărit, a şezut îndată pe scaunul său cu trei picioare şi a cârpit mai departe, murmurând cântecul de mai înainte.

Când a fost soarele de-o suliţă pe cer în casă, s-a auzit mişcare, şi maistrul şi-a lăsat numaidecât lucrul şi a intrat înăuntru. I se trezeau pe rând cei şase copii, căscând cu ochii somnoroşi. Ciobotarul a făcut semn celor mai mari, cari au ieşit îndată în curte şi au început să se spele la fântână. Pe cel mai mic, numai de doi ani, l-a spălat el, cu toate împotrivirile copilului, la apa rece.

Apoi a aprins repede focul, a încălzit lapte şi le-a dat să mănânce cu pâne, după ce fiecare şi-a făcut mai întâi cruce.

«Puţină rugăciune, după câte văd, şi-a zis Sfântul. Ce pot eu învăţa de la omul acesta? Se pare că nici nu ştie vreo rugăciune.»

După ce au mâncat, cei doi mai mărişori, o fată şi un fecior, au început să spele vasele, alţi doi, cari veneau cu vrâsta după ei, au luat mătura, au deschis fereştile mici şi au început să măture. Cei mai mici s-au cuibărit lângă tatăl lor şi şi-au aflat jocurile. Omul a început să lucreze iar, cântându-şi acum mai tare cântecul său.

Isaia s-a întristat:

— Se vede că nu-i femeie la casă. Copiii sunt orfani, dar uite cum se pricep la toate, cât sunt de mici.

Nimic deosebit nu a mai descoperit Sfântul afară de munca tuturor a şi jocul celor doi mai mici. Înainte de amiazi cu vreun ceas, ciubotarul şi-a lăsat iarăşi lucrul şi a intrat în casă. Focul era aţâţat din nou, acum de fetiţa cea mai mare. Tatăl s-a apucat de pregătirea prânzului, învăţând mereu pe cei mai mari cum să cureţe şi să aleagă zarzavatul, câtă grăsime să pună în cratiţă şi toate cele de lipsă pentru a găti un prânz bun. Când au fost toate gata,

au pus mâncarea pe o masă lungă şi-au făcut iar cu toţii cruce şi au mâncat.

Din ciorba de cartofi a mai rămas o strachină bună. A mai rămas şi câteva falii de pâine.

Isaia a văzut că cei doi copii mai mari, fără nicio altă poruncă, au luat ce-a rămas de la masă şi, luând de mână şi pe cei doi mai mici, s-au pierdut pe uliţele strâmbe şi au intrat într-o colibă. Pe pat zăcea o bătrână bolnavă. Ochii ei s-au luminat când a văzut copiii, şi a întins mâna după bucate.

După ce a mâncat, fetiţa cea mai mare a dereticat prin casă, a măturat, a pus lângă patul bătrânei un ulcioraş cu apă, şi apoi au pornit, luându-şi ziua bună.

— Mergeţi cu Dumnezeu, puişorii bunicii.

Sfântul Isaia a întrebat prin vecini dacă bătrâna e bunica copiilor.

În ms: «mai mărişori» (n.ed.).

— Nu. Nu le este rudenie. Dar ciubotarul a aflat-o odată mai mult moartă de foame şi de atunci îi trimite de mâncare.

— E de multă vreme văduv ciubotarul?

— De trei ani. De la naşterea celui din urmă copil.

A venit din nou subt nuc, şi a urmărit ce au făcut copiii şi maistorul până seara. Omul a muncit vesel, uneori dădea câte-o îndrumare copiilor. Băiatul cel mai mare învăţa meseria pe lângă el. Seara a gătit, cu copiii în jurul lui, cina. Au mâncat, după ce au zis acum cu toţii *Tatăl nostru*; copiii s-au culcat, iar ciubotarul a ieşit iar la scăunelul şi la ciubotele lui, şi la lumina unui opaiţ, a lucrat până la miezul nopţii, când s-a dus şi el la culcare.

Domnul i s-a arătat atunci iar lui Isaia şi i-a zis: «Iată care e cea mai primită rugăciune înaintea mea şi mai folositoare omului. Lasă pustia, vino între oameni şi fă-te sluga lor.»

Sfântul s-a trezit din vis înfricat. După ce s-a gândit

adânc asupra înţelesului acelei vedenii, a simţit că greşise drumul rugăciunii, şi că cea mai bună şi mai tare rugăciune e lucrul făcut cu veselie pentru ai tăi şi pentru alţii.

Schimnicul Nectarie tăcu, înălţând din sprânceana stângă.

Ilarion se simţea trist. Înţelegea că şi porunca lui Nectarie era să se întoarcă în lume.

Schimnicul intră în schit, deschise cărţi groase, cercetă cu băgare de seamă şi veni ca o furtună:

— Dacă n-ar fi nicio pricină care-ţi porunceşte să te întorci, tot ar trebui să pleci numaidecât. Părintele tău e bolnav greu.

Ucenicul îngălbeni.

— Tata?

— Da, tatăl tău. Se arată la carte ca o rană. A păţit ceva.

Ilarion cel tânăr sări ca muşcat de şarpe. Ca un muget îi ieşi din piept.

— Moare? întrebă el înspăimântat.

— Asta numai Dumnezeu o ştie. Dar tu te grăbeşte. Acest frate Pafnuţie, ce ţi-a fost ca un tată, îţi va arăta drumul să nu-l mai rătăceşti. Îţi va pune în straiţă o roată de mămăligă şi o mână de brânză. Dacă nu mai aveţi, vă dau eu.

Nechifor Preda nu mai avu nevoie de niciun îndemn pentru a porni la drum. Uită într-o clipă toată ucenicia lui. Şi nu-l mai vedea decât pe părintele său rănit. Îi părea că aude glasul de durere în depărtare.

Pafnuţie abia se ţinea după el.

«A ieşit cerbul de bunăvoie din ţarc», îşi zise bătrânul, gândindu-se la visul lui.

Cum a ajuns Nechifor Preda să-l cheme iarăşi Ilarion

Povestirea din această carte e făcută pe urmele unor vechi însemnări, aflate pe foile mucegăite ale unei

bucoavne groase dintr-o sfântă mănăstire. Cartea poate avea trei sute de ani. Foile tipărite sunt în limba slavonească, iar cele netipărite, de la sfârşitul cărţii, poartă însemnări în graiul nostru. Sunt multe şi felurite însemnări, despre ani de foamete şi prăpăd de ape, despre năvăliri de turci şi de tătari, despre războaie pe care le-au bătut domnii Moldovei, despre cutremure de pământ. Dar cea mai lungă însemnare vorbeşte despre pustnicul Pafnuţie şi ucenicul său Ilarion. Şi, la sfârşit, se arată cum acest ucenic Ilarion, întors în lume, în puterea bărbăţiei, a venit iar şi s-a aşezat la acea sfântă mănăstire ca monah, făcându-i danii multe, şi fiind el acum cunoscut cu numele de Ilarion Ciungul. Iată cum s-a întâmplat:

După ce a auzit vestea că părintele său e rănit şi e pe patul de moarte, a lăsat muntele, călăuzit de pustnicul Pafnuţie până la drum deschis, şi de-acolo a luat-o la fugă. Îl tăia cu cuţite ascuţite gândul că vreme de doi ani nu s-a mai gândit nici la mamă-sa, nici la tatăl său. Şi, alergând, s-a jurat să se canonească toată viaţa pentru această uitare.

Acasă, tatăl său zăcea pe patul de moarte. Preotul îl spovedise şi-l împărtăşise cu cele sfinte, după ce s-a iertat şi s-a împăcat cu soţia, mama lui Nechifor. Ea era acolo, lângă patul suferinţelor, dar era aşa de copleşită de durere, încât nici nu l-a cunoscut pe Nechifor.

Rana i-o făcuse boierului spălătura care-i stricase casa. îl junghiase cu cuţitul, când el încercase să o alunge de la casa lui. Nimeni nu ştia unde s-a dus, după înjunghiere, femeia aceea. N-o mai văzuse nimeni.

Nechifor, vreme de două luni, n-a avut somn, până nu l-a văzut pe tatăl său în picioare. A adus doctori vestiţi de la Iaşi, ba chiar şi din Ţara leşească.

Tatăl său, când s-a sculat mai întâi în picioare, l-a îmbrăţişat, a început să plângă cu hohote. Plângea şi mamă-sa alături.

El s-a rugat de iertare pentru fapta lui nesocotită de a pleca de acasă fără să le spună un cuvânt. Le-a povestit cu de-amănuntul ce l-a îndemnat să fugă de acasă. A spus lucruri dureroase pentru tatăl său. Cum era un om care nu putea minţi, tatăl său a auzit toate învinuirile grele ce se ridicau asupra lui din nenorocirile băiatului. Le auzea şi le purta însă cu uşurinţă, pentru că, de la rănirea lui, se gândise el însuşi la fărădelegile în care a trăit, şi simţise mare părere de rău şi înfrângere, pocăindu-se. După cum îi spusese soţiei, aşa-i spunea acum fiului: «Eu, da, eu v-am alungat pe amândoi. Rogu-vă de iertare.»

Şi-a luat canon straşnic pentru toată viaţa ce-o mai avea de trăit: să ajune, de cu seara, toate vinerile şi miercurile de peste an, să nu mai pună în gura lui băutură beţivă, să nu mai joace cărţi, să se dezbare de toate prieteniile lui vechi.

Ilarion cel tânăr se ruga în toată ziua pentru el, să-i întărească Dumnezeu voinţa, se ruga şi mamă-sa.

Şi rugăciunile lor au fost auzite.

Boierul şi-a venit în fire şi s-a apucat din nou de gospodăritul moşiilor sale. Mâna lui dreaptă era acum Nechifor. În câţiva ani au scăpat de datorii şi au cumpărat şi cele două moşii vândute. Mama lui Nechifor a întinerit şi îşi uitase, ca şi când le-ar fi înecat în apă, toate suferinţele din anii de groază.

Amândoi părinţii erau fericiţi văzând hărnicia lui Nechifor. Două lucruri însă, nu înţelegeau: feciorul lor nu voia să se însoare şi toată vremea slobodă ce o avea o petrecea prin satele de pe moşii, cercetând pe săraci şi pe bolnavi, şi ducându-le ajutoare.

La sfatul lui, boierul a adus multe îmbunătăţiri pentru sătenii de pe moşiile sale. Sărăcia şi suferinţa şi-a adunat calabalâcul şi a plecat pe pustii locuri. În scurtă vreme, mama lui Nechifor îl însoţea la casele bolnavilor şi ale săracilor.

Se dusese vestea de schimbările făcute pe moşiile lui Preda până la scaunul Domniei. Şi Vodă a dorit să cunoască numaidecât pe tânărul de care vorbea acum ţara întreagă.

Nechifor Preda ajunsese, în grabă, între boierii de frunte. Vodă l-a ţinut la curte, lângă el, să-i fie mâna dreaptă mai ales la judecarea jalbelor şi la slujirea dreptăţii. Se mira şi de cunoştinţele lui, şi de simţul lui de dreptate.

Un lucru nu înţelegea acum nici Vodă: deşi trecuse de treizeci de ani, Nechifor nu voia să se însoare. Vodă îi vorbea când despre o fată de boieri mari, când despre alta. Dar Nechifor clătina din cap.

— Nu mă însor, Măria Ta.

— Poate ţi-a sucit mintea pustnicul la peştera căruia ai trăit doi ani? Cum? Boier de mare viţă, cu atâtea moşii, singurul la părinţi, vreai să-ţi rămână neamul fără urmaşi?

— Măria Ta, cine are muiere trebuie să trăiască pentru muiere, să se poarte aşa ca să-i placă muierii. Cine e singur poate trăi să facă bine altora, să slujească ţara, să-l slujească pe Dumnezeu.

Vodă se mirase de asemenea cuvânt şi rămăsese pe gânduri. Au trecut ani de când Nechifor era în slujba sa, şi vedea cu ochii câte lucruri se schimbaseră în vremea asta din rele în bune. Birurile se micşoraseră, şi totuşi vistieria ţării era mai plină ca niciodată. Moravurile boierilor se îmblânziseră pe la toate moşiile. Nimeni nu mai cuteza să răpească venitul altuia. Uneltirile de la curte încetaseră, fiindcă cei prinşi cu ele erau pedepsiţi fără cruţare. Nu mai erau hoţi la drumul mare. Nechifor Preda luase în mână toate dregătoriile cele mari. Fără de el, la porunca lui Vodă, nu se mai făcea nimic.

De trei ori pe an, la praznicele împărăteşti, Nechifor se ducea să-şi vadă părinţii şi să se bucure împreună.

Toată lumea se mira de curăţia vieţii lui Nechifor, de

umilinţa, de cinstea, de dreptatea lui. Nimeni, afară de un călugăr bătrân de la curte, nu ştia cum priveghează tânărul boier nopţile, rugându-se cu mare evlavie.

În ms.: «nu se schimbaseră» (n.ed.).

Dar treceau anii şi nicio taină, între oameni, nu rămânea nedescoperită. Aflase şi Vodă, aflaseră şi alţii, aflase întreaga ţară ce viaţă de creştin duce tânărul boier Preda. Şi, lumea, în frunte cu Vodă, nu numai îl cinstea, dar parcă se şi temeau de el cu toţii.

Aşa a trăit la curte, făcând binele şi oprind pe alţii să facă răul, până la vrâsta de cincizeci de ani. Atunci a pornit din răsărit un pârjol al tătarilor, şi – Nechifor a sărit, cu cele dintâi cete de călăreţi, la hotare. Păgânii au fost biruiţi în cele din urmă, deşi năvăliseră câtă frunză, câtă iarbă, dar Nechifor Preda s-a întors fără braţul drept. În aceeaşi vreme, i-au murit amândoi părinţii într-o molimă de lingoare.

Nechifor Preda nu părea întristat de nimic, ci părea, mai vârtos, că se bucură şi se luminează.

Vodă cel bătrân murise, iar fiul lui l-a slobozit, la cererea acestuia, pe Nechifor din slujbă.

— Ciung cum sunt, şi de-aici încolo şi bătrân, de ce folos aş mai putea să fiu aici, Măria Ta?

Vodă cel tânăr i-a dat slobozenie să plece. Ba parcă se simţea chiar uşurat dintr-o parte: prea era la curte o viaţă de mănăstire. Cine mai cuteza să facă petreceri cari să ţină cu zilele?

Abia după ce a plecat s-a văzut că îşi câştigase mulţi duşmani. Toţi răsuflau uşuraţi că au scăpat de «călugărul acela».

Nechifor Preda a vândut o moşie şi a luat bani frumoşi pe ea. Pe celelalte le-a împărţit în fâşii şi le-a dat ţăranilor.

— Oameni buni, le-a zis el, eu plec departe şi nu ştiu când voi veni, dacă voi mai veni. Nu am pe nimeni să

îngrijească de moşii. De aceea vi le-am împărţit vouă. Să le lucraţi ca pe ale voastre. La curte n-aveţi să daţi nimic, câtă vreme eu voi fi dus. Numai o datorie vă las şi vă leg cu sufletul să n-o uitaţi. Din roada voastră de pe aceste moşii, fiecare să dea o măsură pentru săracii şi bolnavii din sat. Asta să rămână lege în veci, şi cine nu va ţine-o să ştie că bine nu se va alege de el. Am făcut şi hârtii de danie pentru fiecare din voi, când s-ar întâmpla să nu mă mai întorc.

Nechifor Preda, după ce cuvântase aşa, îşi aşezase în sân banii de pe moşie, şi luase drumul muntelui.

Se scurseseră douăzeci şi şapte de ani de când nu mai făcuse acest drum, dar îl cunoştea ca şi când ieri ar fi alergat pe el în goană la patul de suferinţă al tatălui său. De altfel, nici într-un an nu-şi uita de pustnicul de la peşteră. Trimitea, prin oamenii lui, sacul de făină şi burduful de brânză la peşteră. Trimitea şi desagul cu fasole. Ba nu-şi uita nici de schimnicul ieromonah Nectarie. Acestuia îi trimitea şi câte un butoiaş cu vin, să aibă pentru Sfânta Liturghie.

Dar la peşteră nu mai aflase pe Pafnuţie. Alt pustnic i ţinea locul. Acesta-i arătase locul unde-l îngropase înainte cu zece ani.

Poposise aici câteva zile, se dusese până la râpa canonului celui mare, bătuse metanii şi se rugase. Apoi pornise la schit, să-l vadă pe ieromonahul Nectarie şi să i se spovedească.

Dar nu-l mai aflase nici pe bătrânul acela încruntat. Se coborâse, înainte cu cincisprezece, ani în pământ, să mai ridice şi acolo din sprânceana ochiului stâng.

La schit erau acum doi călugări, cari aveau mare mâncărime de limbă. Voiseră să ştie dacă el era boierul cel mare, pe care-l blagoslovea o ţară, şi care fusese mai demult ucenic la pustnicul Pafnuţie. Şi dacă era dânsul, pentru ce s-a întors iarăşi la munte?

Nechifor îi lăsase a întreba şi le răspunsese în puţine vorbe. Apoi se întorsese iarăşi la peşteră. Pustnicul de-aici era bolnăvicios şi noaptea gemea mereu. Nu mai simţea tragerea să rămână aici. Aşa, coborâse în vale şi căutase până aflase mănăstirea asta de călugări, unde se păstra cartea cea bătrână, în care cineva, mai târziu, a făcut însemnările despre pustnicul Pafnuţie şi ucenicul său Ilarion, şi cum acest ucenic a fost monah aici cu numele de Ilarion Ciungul.

Iată acum însemnările despre Ilarion Ciungul:

«În seara zilei de Cuvioasa Paraschiva bătu la poartă un drumeţ ostenit şi ceru sălaş. El se puse în rând cu monahii şi veni la toate canoanele mănăstirii. Şi toţi fraţii se mirau cum ştie rânduielile. Numai la metanie nu se pleca să dea cu fruntea de pământ, şi atunci văzură fraţii că-i lipseşte braţul drept, de subt umăr. Rămase o zi, rămase zece, şi monahii nu ştiau cine este, nici ce are de gând. La întrebarea stareţului, streinul scoase punga şi vărsă aurul pe masă, scuturând din mâna stângă:

— Preacuvioase părinte, zise el, eu fac acest dar sfintei mănăstiri. Nu te speria, nu sunt bani de furat. Am vândut o moşie a mea, moştenită din strămoşi, şi vreau să-mi plătesc traiul meu cât voi mai fi la acest adăpost al lui Dumnezeu. Căci eu de lucrat, cu o mână, nu voi putea. Şi aşa de folos nu vă voi fi. Muiere n-am şi n-am avut. Şi voiesc să trăiesc aici, între fraţi. Şi să-l slujesc cum voi putea pe Stăpânul ceriului şi al pământului.

Stareţul, mirat foarte, îl duse în chilie, apoi adună sobor şi se sfătuiră ce să facă. Unii ziceau că-i trimis de Dumnezeu, alţii că-i de celălalt, să-i ispitească cu aurul. După mult sfat hotărâră să ridice o biserică nouă cu aurul streinului. Cea veche era prea mică şi crăpată. Dacă zidul la temeiuri nu se va surpa, va fi semn că omul e trimis de la Dumnezeu şi că banii sunt curaţi. Dacă nu, omul va fi poftit să plece cu banii lui cu tot.

Sfatul a fost aflat de bun, şi peste o săptămână veniră meşterii. Streinul îşi vedea de canon şi de rugăciune, şi cutremura pe toţi cu evlavia lui. Zidul creştea frumos, şi fraţii se bucurară.

— Rămâi la noi, streine, îi zise stareţul. Cu banii tăi clădim o biserică nouă. Dar cum ţi-e numele?

— Ilarion, mă numesc, cuvioase părinte.

— Şi unde ţi-ai pierdut braţul drept?

— A vrut Dumnezeu aşa.

— Bine. Intră în rândul fraţilor.

Monahii îl numiră Ilarion Ciungul, că era ciung. Şi, cât treceau zilele, se mirau tot mai mult de evlavia şi umilinţa lui.

Rugă pe stareţ să facă o slujbă pentru hodina părinţilor săi.

— Se va putea să se slujească o liturghie în fiecare an în ziua asta? întrebă el pe stareţ.

— Dacă e voia şi rânduiala ta, se poate. Ai făcut o danie mare.

— Şi, după ce voi muri eu, să fiu şi eu pomenit alături de ei.

— Vom face pisanie, şi aşa va fi.

Mai multe despre sine n-a pomenit acel Ilarion Ciungul. Ci, după un an, un frate care a adunat milă prin ţară, s-a înapoiat cu spaimă mare. A intrat la stareţ cu răsuflarea oprită:

— Ştii preacuvioşia ta pe cine ai primit între monahi? Ştii cine este Ilarion Ciungul?

— Din neam boieresc trebuie să fie şi dintre creştinii evlavioşi, dacă a făcut o danie ca asta, şi dacă a fugit de lume.

— E Nechifor Preda, preacuvioase.

— Sfetnicul lui Vodă?

— Mâna lui dreaptă.

Toată mănăstirea se înspăimântă. I sosise vestea

până aici, de mulţi ani. Toată lumea îl lăuda, dar se şi temea de el.

Nici stareţul, nici alt monah nu cuteză să-l întrebe dacă era cu adevărat Nechifor Preda. Dar cu toţi simţiră că, pe lângă Dumnezeu, mai este acum cineva care priveghează la viaţa lor. Cei care erau aplecaţi la patima vinului împuţinară mereu măsura, până ce ajunseră să nu-l mai guste decât la praznicele mari. Cei care erau lăcomoşi la mâncare începură a se obicinui cu postul şi cu ajunul. Cei cu gura plină de clevete îşi muşcau limba şi se păzeau. Şi fu mare înviorare întru cele sfinte în toată mănăstirea. Chiar şi sfinţia sa stareţul bătea mai multe metanii ca mai înainte şi în post nu se mai îndulcea cu untdelemn.

Ilarion Ciungul trăia însă ca şi mai înainte, în umilinţă şi în rugăciune, gata să slujească orişicui. El nu ştia nimic cum se făceau toţi fraţii mai buni, fiind el în mijlocul lor.

Aşa trăi, acel om al lui Dumnezeu, până se săvârşi din viaţă stareţul. Fraţii nu mai voiră să aleagă pe nimeni altul decât pe Ilarion Ciungul.

Dar omul lui Dumnezeu le răspunse:

— Stareţul trebuie să fie ieromonah, să poată sluji Sfânta Liturghie şi să dezlege de păcate. Cum voi fi eu stareţ, când sunt ciung? Om însemnat ca mine nu se poate hirotoni.

Fraţii monahi văzură că are dreptate şi aleseră pe altul. Iar Ilarion Ciungul trăi până la vrâsta de nouăzeci de ani. Şi în cei patruzeci petrecuţi aici niciodată n-a mai ieşit din mănăstire. Nici n-a supărat vreodată cu o vorbă pe un monah, nici nu l-a văzut vreodată cineva mânios. A fost mereu senin şi cu voie bună, şi-i plăcea să asculte cântecul păsărilor şi să se uite cum fug norii ceriului. I mai plăcea să asculte vijelia din munte. Ieşea în cerdac şi nu se mişca cu ceasurile. Se obicinuise să facă metania, rezemându-se numai pe mâna stângă. Uneori i curgeau lacrimile părău,

dar nimeni nu ştia de bucurie ori de întristare. Se părea că tot mai mult de bucurie. Cetea mereu în cărţi, căci era un mare cărturar, şi ochii nu-i slăbiseră până i-a închis pe vecinicie.»

Însemnarea sfârşea astfel: «Dumnealui este şi ctitorul bisericii celei nouă, şi-l pomenim până acum la toate slujbele, şi-l vom pomeni în veci de veci. Când a murit, a fremătat codrul necurmat două nopţi şi o zi, ca într-o plângere grea. Astea să se ştie despre Ilarion Ciungul, care a trăit în această sfântă mănăstire. Şi să se mai ştie că mulţi bolnavi îngenuncheaţi la mormântul lui şi rugându-se s-au vindecat. Şi se mai vindecă până în ziua de azi. Şi am făcut însemnarea eu, ieromonahul Dimitrie. Pentru ca să fie de pomenire. Amin, şi lui Dumnezeu slavă.»

Aşa sfârşesc însemnările cele bătrâne despre pustnicul Pafnuţie şi ucenicul său Ilarion, mai pe urmă Ilarion Ciungul.

SFÂNTUL

Încă nu izbucnise războiul, dar ameninţările lui tot mai grele îngrijorau lumea întreagă. Telegramele se încrucişau şi gazetele erau sorbite de public. Otrava pătrundea în sufletele zbuciumate. Oamenii nu-şi mai vedeau de treburi, şi nopţile se frământau ca pe jar într-o dimineaţă din aprilie 1938 sună strident soneria de subt poarta Episcopiei. Un servitor veni să deschidă, dar când văzu pe omul de-afară, se mânie:

— Ce vreai dumneata? îl întrebă el răstit.

— Să vorbesc cu Preasfinţia sa.

Sluga rânji:

— Chiar cu Preasfinţia sa? Cu unul mai mic nu s-ar putea?

Se uita la omul rău îmbrăcat, cu barba nerasă de săptămâni, cu faţa palidă. Era înalt şi slab. Ghetele-i erau sparte, pantalonii vechi prea scurţi. Se vedea fluierul

piciorului, murdar, stropit de tină. Purta o pălărie ciuflecată, căpătată cine ştie de unde ori ridicată din gunoi. Pe haina roasă, pe pieptul stâng, purta o cruciuliţă de bronz, cu chipul Răstignitului. După cap, o traistă. În traistă, o *Biblie*.

— Da' de ce porţi dumneata crucea aceea la piept? întrebă sluga.

— O port să mă păzească de primejdii, răspunse omul cu glasul blând. Blândă şi pierdută-i era şi privirea ochilor albaştri, spălăciţi.

— D-apoi, te-a şi păzit până acum! Se vede! zise sluga în batjocură.

— M-a păzit, răspunse omul liniştit.

— Ascultă, române, dacă vii după ajutor, rău ai nimerit. Preasfinţia sa îşi are aici în oraş săracii lui pe care îi ajută în toată sâmbăta, nu mai are lipsă şi de sărăntoci străini. Lumea e plină de cerşitori.

— Adevărat ai spus! Lumea-i plină de cerşitori, zise omul cu blândeţe. Pentru aceea se răstoarnă catapeteasma lumii. Nu-i dragoste între oameni, nu-i dreptate!

Sluga hohoti:

— Auzi tu la el! Dar dreptate ar fi când fiecare om ar trăi fără de lucru, din cerşit, ca tine?

Când îi zicea tu, când dumneata. Omul părea să aibă vreo cincizeci de ani. Era cărunt şi la barba nerasă, şi la părul încâlcit. Sluga să fi avut vreo douăzeci şi cinci.

— Dar eu nu viu la cerşit, om bun, zise străinul. Eu am să-i spun o vorbă Preasfinţiei sale.

— Poate-l cunoşti? întrebă cu dispreţ, dar şi c-un fel de teamă, sluga.

— Îl cunosc din biserică. L-am văzut în biserică.

— Altfel, nu?

— Nu, că nu sunt de pe-aici. Am cutreierat pe la alţi vlădici până acum.

— Adică numai cu vlădici ai de lucru dumneata?

Poate pentru aceea ţi-ai atârnat crucea pe piept!

Şi el încuie uşa în nasul străinului. Omul nu se supără, dar nu se depărtă de la poartă.

Dup-o vreme sună din nou.

Aceeaşi slugă se ivi.

— Cum? Tot aici erai? Ce mai vreai?

— Ţi-am spus: să vorbesc cu Preasfinţia sa, răspunse omul cu linişte.

Poarta se izbi din nou. Din curte se auzi o înjurătură. Omul de-afară îşi făcu cruce: «Doamne fereşte!».

Nu se mişcă de la poartă şi, după un răstimp, sună iar.

De data asta veni un cleric, descuie poarta, dar îndată apăru şi sluga.

— Trebuie că-i nebun. Sună pentru a treia oară, zise el. Lasă-l în plata Domnului să-şi vadă de drum, domnule Grecu.

Dar clericul rămase impresionat la vederea străinului.

— Ai vreo treabă la vlădicie? îl întrebă.

— Am mai spus de două ori: trebuie să vorbesc cu Preasfinţitul.

— Va fi cam greu. Nu e încă ceasul audienţelor. Poate să vii mai târziu.

— Nu voi mai avea vreme. Trebuie să plec mai departe. Mai am încă mulţi vlădici la care e nevoie să mă înfăţişez.

— Numai cu vlădicii are de lucru, zise sluga în batjocură. Spune-i dumnealui ce ai de spus, adaose arătând pe cleric.

— N-am voie să spun decât vlădicilor. Aşa mi-a poruncit.

— Cine ţi-a poruncit? întrebă clericul.

— Cel care m-a trimis.

Îşi făcu cruce şi-şi plecă în piept capul sur. Era mereu

cu pălăria în mână, de când se oprise la poartă.

Clericul îl lăsă în curte, îi arătă o bancă pe care să şadă. El va încerca să-l anunţe pe Preasfinţitul.

După o jumătate de ceas fu primit de episcop, un bătrân aţipit şi slab.

Străinul îşi făcu cruce, se apropie şi sărută mâna întinsă.

— Ce năcaz te poartă pe la mine, fiule? Poate ai lipsă de oleacă de ajutor. Îţi vom da ceva, deşi suntem şi noi strâmtorări; avem mulţi săraci în oraş. Cum te cheamă?

— Crăciun.

— Şi de unde eşti?

— De departe.

El spuse un sat de la marginea ţării.

— Şi ce te poartă aşa prin lume? Sărăcia? Nu capeţi de lucru? Pari cam bolnăvicios.

— Sunt bolnav numai de supărare.

— Ai avut o supărare mare?

— Am avut şi mai am. Şi creşte din zi în zi. Supărarea mea e pentru răutatea oamenilor cari nu vreau să se pocăiască, deşi prăpădul e subt picioarele tuturora.

— Aşa-i de când e lumea! Oamenii nu se pocăiesc. Şi vine pedeapsa lui Dumnezeu.

— Ţi s-a vestit şi Preasfinţiei tale?

— Păi, nu-i lipsă să fie vestită. E scrisă pe toate foile Sfintelor *Scripturi*.

— Preasfinţia ta auzi cum vâjâie văzduhul şi bubuie pe subt pământ? Vine războiul, vine prăpădul şi pedeapsa.

Vlădica îl privi neliniştindu-se: părea că omul nu era în toată firea.

— Se vorbeşte într-adevăr de război, da pe departe.

— Începe departe şi cuprinde lumea întreagă, cuprinde şi ţara noastră, dacă nu ne pocăim şi nu ne întoarcem la Dumnezeu. Iată eu sunt trimis să aduc la toţi păstorii turmei, la toţi vlădicii, vestea asta.

— Şi, cine te-a trimis?

— Cel Răstignit pe cruce, Domnul Iisus Hristos.

Bătrânul se uită la el cu milă.

— Înainte cu trei luni, începu străinul, eram slugă la un spital într-un oraş mare. Înainte am fost la o mănăstire. M-am dus pentru a putea merge în toată ziua la biserică. Dar călugării m-au pus la oi, şi nici duminica nu puteam merge la biserică. La spitalul acela mai erau şi alte slugi, şi durmeam cu toţii într-o cameră. Nu mă puteam ruga sara şi dimineaţa de răul lor. Mă batjocoreau. Aşa, eu aşteptam seara până adurmeau ei, iar dimineaţa mă sculam de cum crepau zorile şi mă rugam în curte. Găsisem un loc unde nu mă putea vedea nime. Înainte cu trei luni, în faptul unei dimineţi, mă rugam la locul meu, cu ochii aţântiţi la răsărit. Deodată văd o stea de-o mărime neobicinuită, era aproape cât luna, şi strălucea roşu ca sângele.

Cu ochii la stea mă rugam mai departe, când văd că stelei încep să-i crească patru braţe luminoase în formă de cruce mare pe cer. Steaua se topi, şi în locul ei, pe cruce, se văzu trupul răstignit al Domnului Hristos. Şi iată că din trup începu să ţâşnească, apoi să curgă sângele părâu în cele patru părţi ale lumii.

Şi Cel Răstignit începu a vorbi:

— Şi tu, de pe pământ, auzeai?

— Auzeam, cum te aud pe Preasfinţia ta. Spunea că-i iar răstignit de răutăţile oamenilor, că lumea nu vrea să se pocăiască de blăstămăţiile ei. Spunea că va veni pedeapsă, cu mare vărsare de sânge. Şi a vorbit şi despre ţara noastră, despre România. Zicea că poporul s-a stricat, nu mai umblă la biserică, nu mai ţine posturile, suduie, se-mbată, fură, se dedă la toate nelegiuirile, până şi la ucidere. Zicea că mai de mult românii erau un popor creştin cari ţineau legea, de-aceea i-a ajutat în pace şi războaie. Dar că acum s-au păgânit şi ei, şi dacă nu se vor pocăi, îşi vor pierde ţara, cu vodă cu tot. Că vor veni iar

oameni de la Apus şi vor face mare vărsare de sânge de popi şi de vlădici şi de norod. Iar dacă se vor pocăi, niciunul din relele acestea nu vor veni peste noi, că România se va face mai mare şi mai puternică. De-aceea, mi-a zis, du-te pe la toţi vlădicii ţării, la păstorii turmei, şi spune-le să propovăduiască, cu toţi preoţii lor împreună, pocăinţa întru iertarea păcatelor. Iată pentru ce am venit şi la Preasfinţia ta, sfârşi el, făcându-şi cruce şi închinându-se.

— Şi ce s-a ales cu semnul de pe cer?

— S-a făcut nevăzut şi n-a mai rămas decât luceafărul dimineţii. Acum plec că mai am câţiva vlădici la care încă n-am ajuns.

Episcopul îl privi cu compătimire: era un biet maniac religios, un sărit din minţi. Dar nu voi să-l supere, nici să-l atingă în credinţa lui.

— Noi propovăduim mereu pocăinţa, fiule, dar oamenii nu ne ascultă. Vom propovădui-o şi de-aici înainte, că asta este slujba şi datoria noastră. Lumea însă a rămas şi va rămânea mereu rea, ca şi pe vremea Mântuitorului. Doar El a spus vorbind ucenicilor Săi: «Dacă m-au ascultat pe mine şi pe voi vă vor asculta.»

— Trebuie propovedanie cu foc, cu credinţă tare, nu din slujbă, zise străinul. Eu mi-am făcut datoria. Păstorii sunt chemaţi să pască turma.

— De, tot aşa propovăduia şi ciobanul acela Petrache Lupu. Vei fi auzit de el.

— Auzit!

— Dar oamenii nu l-au ascultat nici pe el.

— Acum însă stă cutremurul subt noi. Dacă nu ne pocăim va fi vai şi amar de ţara noastră.

— Cred şi eu, fiule. Nimeni nu poate greşi fără să-şi capete pedeapsa. Acum, eu îţi mulţămesc că te-ai ostenit şi până la mine. Vom propovădui după puterile ce ni le va da Domnul.

Duse mâna în buzunar şi întinse omului un ban.

— Mulţămesc, nu cerşesc. Lucrez unde găsesc de lucru şi trăiesc de azi pe mâne.

La plecare bătrânul îi zise:

— Nu ar fi bine pentru tine, fiule, să-ţi dăm loc într-o mănăstire, unde nu te-ar trimite nimeni cu oile, că acolo călugării nu au nici oi nici vaci, ci se roagă mereu în biserică?

— Bine ar fi, dar mai am drumuri de făcut la alţi vlădici, şi sunt grăbit. Furtuna se apropie. O aud vâjâind prin văzduh şi bubuind subt pământ.

Vlădica îi dădu blagoslovenia şi-l lăsă să plece.

Crăciun cutreieră ţara încă trei luni. Îşi îndeplini însărcinarea la toţi vlădicii. Se ştia orienta prin ţară. Făcuse şi armata. Ştia şi carte. Pretutindenea îl socotiră drept un maniac religios, un nebun.

Crăciun isprăvi cu colindatul pe la vlădici. Se simţea mulţumit şi liniştit ca un om care şi-a făcut datoria.

Îşi aduse aminte de vorba ce i-o spusese vlădica Visarion, acela care-i vorbise mai părinteşte dintre toţi, se înapoie la el şi-l rugă să-l trimită la mănăstirea aceea unde călugării nu aveau nici oi, nici vaci, şi unde s-ar fi putut ruga mereu în biserică.

Bătrânul îl privi cu bucurie şi-l trimise la locul cel dorit.

Crăciun se ruga acum ziua şi noaptea. Şi când nu se ruga, citea din *Biblie*.

Se mira că aude şi acum vuietul acela surd subt picioare, şi vâjâitul în aer.

«Primejdia nu s-a îndepărtat de ţară, îşi zicea el. Care să fie pricina? Oamenii nu se pocăiesc, ori vlădicii şi preoţii n-au început propovedania pentru pocăinţă? Sau propovăduiesc şi ei numai de mântuială, din slujbă?»

La rugăciune adaose ajun şi câte una sută cincizeci mătănii pe noapte, în tinda bisericii, cât se minunau

călugării foarte de omul ce le căzuse în mănăstire, cu firman de la vlădicie.

Într-o zi, la un praznic, cu dezlegare de la carne şi vin, egumenul porunci să se pună cep butoaielor, şi până seara căzură toţi fraţii beţi morţi, după ce înainte vorbiseră lucruri prăpăstioase şi ruşinoase despre muieri.

Crăciun plânse ziua întreagă, iar noaptea următoare numai voi să iese din biserică, cu tot îndemnul paracliserului, care, beat şi el, când aprindea lumânările, când le stingea, nemaiştiind pe ce vreme din zi sau din noapte este, şi ce slujbă se începe.

De început nu s-a început niciuna: călugării durmeau buştean, iar paracliserul ameţit de băutură, intrând şi ieşind mereu din biserică clătinându-se pe două cărări, se împiedica mereu de Crăciun.

— Scoală, dobitocule, şi du-te de dormi în chilie. Nu se cade să dormi beat în biserică, îi zicea de câte ori se împiedica de el.

Uneori îl lovea cu piciorul, şi atunci paracliserul îşi pierdea echilibrul, şi pornea strâmb în partea cealaltă a bisericii, neoprindu-se până în perete.

Crăciun bătea mătănii, plângea şi se ruga, sărutând lespedea de piatră.

— Dacă păcatul a pătruns atât de adânc şi în mănăstirea asta din creierii munţilor, ce va fi în lume? se întreba el. Ori vlădicii au rămas fără credinţă şi nu au început propovedania, ori norodul e blestemat.

Spre zori aţipi şi în vis auzi un glas care-i poruncea:

«Scoală-te şi începe tu propovedania, pentru că păstorii turmei nu au crezut că tu eşti un trimis. Fii fără cruţare şi neiertător: descopere toată putreziciunea din ţară. Cutează şi nu te gândi că eşti om slab şi ticălos. Că ţi se va da ţie ajutor şi vei descoperii cele ascunse ale oamenilor. Nu mai rămâne niciun ceas aici în Sodoma, ci scoală-te de-ndată şi pleacă.»

Trezindu-se nu-şi putea da seama bine dacă a auzit cuvintele sau le-a citit în proroci. Dar *Biblia* era în traistă, şi traista în chilie, iar el lângă uşa din tinda bisericii.

Se ridică de pe lespede cu noaptea în cap, se duse în chilie, îşi luă traista şi porni.

Uşa din zidul ce înconjura mănăstirea era deschisă îndărăpt. Portarul durmea pe spate, aşa cum căzuse la beţie, şi sforăia să sfarme bolti tura de deasupra.

Călugării nu se treziră până-n crucea amiezii. îl căutară pe Crăciun ca pe-un ac, ca pe-un lucru scump, pretutindenea.

Nu era nicăiri.

— O fi mers cu pârâ la vlădicie, zise chelarul. Poate ni l-au trimis anume pe cap ca spion. Se tot vorbeşte că s-ar pune la cale propovedania pocăinţei pe ţara întreagă, şi că şi noi călugării va trebui să ne mişcăm.

Vreo zece bărboşi îl ascultau cu ochii umflaţi. Prin curte trecu atunci un frate care încă nu se trezise din beţie, şi care cânta:

«M-aş însura M-aş însura Urâtă nu mi-aş lua!»

— Vai, ucigă-te crucea, frate Spiridoane, râse chelarul şi toată gloata cu el. O duhoare de butoi se răspândi în curte. Îşi uitară de Crăciun şi de dispariţia lui. Omul lui Dumnezeu era acum departe.

*

* * *

Crăciun umbla prin ţară desculţ, cu capul gol, şi propovăduia pocăinţa. Din liniştit, cum fusese câtă vreme cercetase pe vlădici, ajunsese acum furios. Spurca pe toată lumea, necăutând la feţe: pe vlădici ca şi pe preoţi, pe oamenii de rând ca şi pe înalţii demnitari, pe săraci ca şi pe bogaţi.

Privirile lui albastre nu mai erau blânde şi pierdute. Se adunase în ele un foc mistuitor. Erau sure şi tari ca oţelul. Vorba lui era tăioasă ca un cuţit. În mijlocul vorbirii

se oprea uneori şi-şi sfâşia veşmintele. Cuvânta pe un ton biblic, cu multe citate din *Scriptură*. Vestea apropiata venire a lui Antihrist şi sfârşitul pământului. Blăstăma pe diavol, păcatul şi pe slugile lor de pe pământ. Descoperea păcatele singuraticilor, ascunse bine de aceştia, şi-i dezvălea în faţa lumii.

Oamenii se îngrozeau ascultându-l, le era frică să-l primească peste noapte în casele lor, să nu-l cuprindă vreo furie şi mai mare.

Durmea pe unde apuca şi nimeni nu ştia cu ce se hrăneşte. Traista, ce-i atârna după cap, era mereu goală. Numai *Biblia* era nelipsită.

De multe ori îl prindea poliţia pentru că blăstăma păcatele primarului, ale fruntaşilor. Ştia nedreptăţile şi înşelăciunile lor cele mai ascunse. Autorităţile din unele oraşe şi sate luară măsuri să-l oprească de a veni şi la ei. Dar, nimeni nu ştia cum, toate aceste măsuri fură zadarnice. Nici închis în temniţă nu-i tăcea gura: descoperea blăstămăţiile directorilor, ale personalului, ale gardienilor, încât toată lumea se îngrozea de el, şi-l lăsau slobod, să scape de gura lui.

Aşa începuse să se vorbească despre el, cam la o jumătate de an după ce isprăvise cu vestirea şi îndemnul lui pe la vlădicii.

Nimeni nu putea controla ce-i adevărat din câte spunea despre oameni, dar vestea-i mergea din sat în sat şi din oraş în oraş.

*

* * *

Încă înainte de a se începe prăpădul vestit prin vedenia lui Crăciun, în ţară se făcuseră mari concentrări şi rechiziţii. Se spunea că cea dintâi primejdie ne ameninţă de la Apus.

Satele rămăseseră goale de bărbaţi ca în vreme de război. Femeile, ajutate de copilandri şi de bătrâni,

munceau până căzeau în brânci. Nu mai erau hore, nu mai răsunau cântece. Toată lumea era subt lespedea unei amarnice îngrijorări.

Va bate tunul? Nu va bate?

La Apus se adunaseră armii de sute de mii de oameni. Zile şi nopţi trenurile căraseră sumedenie de armament, care, provizii, nutreţe, cai. Părea că se mută ţara într-altă parte.

Va fi război? Nu va fi?

În Corneşti şi în satele din jur, de unde plecaseră aproape toţi bărbaţii până la cincizeci de ani, femeile începuseră să dea slujbe şi rugăciuni la biserici pentru cei duşi, ca şi când ar fi şi început războiul.

Duminicile şi în sărbători femeile din Corneşti umpleau bisericile. Aduceau şi pe copiii sugaci, cari adeseori începeau să ţină altă strană, în tinda femeilor. Cei mai răsăriţi se îmbulzeau în faţa altarului. Locuitorii de aici şi din câteva sate din jur erau vestiţi de bisericoşi.

Dar peste vară se puse o nouă paeoste pe ţară: ploi, ploi, ploi! Putrezea iarba de coasă de atâta apă, se ofileau şi rămâneau pipernicite porumbiştile, iar lanurile de grâu, pline de rugină, se culcau la pământ.

În unele sate bântuiau şi bolile, mai ales tifosul. Nici la treizeci de sate nu aflai un doctor: îi concentraseră şi pe ei pe capete.

În biserici se făceau acum rugăciuni nu numai pentru paza celor plecaţi subt arme, ci şi pentru potopul ăsta de apă, să-l oprească Dumnezeu odată!

Ascultând rugăciunile ce se făceau, femeile, bătrânii se înfricau şi mai tare! N-au venit peste ei încă decât puţine rele! Dar iată că la carte preoţii cer înlăturarea altora cari pot încă să mai vină.

«Ş ne apără, se rugau ei, de ciumă, de sabie, de foc, de cutremur, de venirea altor neamuri asupra noastră şi de războiul cel dintre noi». Ciuma nu venise încă, dacă nu era

o formă a ei lingoarea aceea, putea să vină de-aici în colo! Focuri, pe sate, fuseseră destule, dar cum bărbaţii erau duşi, puteau arde, dintr-o scânteie, sate întregi, dacă nu erau ploile. De venirea altor neamuri, ei, din ţinutul acesta mai depărtat de război, nu suferiseră încă, dar ştiau răul din povestirile bejenarilor din alte ţări, cari au umplut ţara, scăpând din mâinile duşmanilor cu ceea ce era pe ei. Fronturile de luptă se mutau însă mereu, şi altă nenorocire putea da şi peste ei.

Creştinii nu prea înţelegeau pacostea din urmă: «războiul cel dintre noi», de care vorbea rugăciunea. Ce va mai fi şi asta? Pentru ce să ne batem noi între noi? Generaţiile de acum nu apucaseră nicio revoluţie.

Înţelegeau însă că pedepsele, ce veniseră pân-acum peste ei, nu erau toate. Putea veni şi «cutremurul». Dar ce era cutremurul? Ei nu apucaseră niciunul!

Nu se întrebau de ce se roagă preoţii şi pentru ferirea de rele necunoscute. O viaţă întreagă au auzit rugăciunea «pentru pacea a toată lumea», fără să înţeleagă ce rost avea. Dar acum, când lumea întreagă părea că se răstoarnă, înţelegeau: nu-i rugăciune care să nu-şi aibă rostul!

În satele din notariatul Corneşti, vreo şapte la număr, de care s-a vorbit, a fost mereu o viaţă creştinească bine întemeiată. Ţinutul era izolat de orice oraş şi orăşel, şi prin depărtare, şi prin drumuri rele. Oamenii trăiau în sărăcie, se mulţumeau cu puţin, păstrau obiceiurile vechi, ţineau posturile. Nu erau beţivi nici muieratici. Aveau, toate şapte, un singur notar. Încolo, niciun domn în ele, afară de preoţi. Învăţătorii erau băştinaşi şi îşi lucrau moşia părintească în rând cu alţi plugari. Din pricina depărtării fetele de aici nu mergeau slujnice la oraş. Încă nicio femeie sau fată nu încălţase ghetele, în locul opincilor de toate zilele sau a cizmelor de duminica.

Acest mic ţinut cuibărit, cu satele lui, între dealuri

mari împădurite, era cunoscut de către autorităţi ca cel mai paşnic şi cu supunere la legile ţării. Rar se iscau procese cu judecăţi pe la oraş. Rar, câte-o bătaie printre feciorii juni. În toate cele şapte sate nu era niciun post de jandarmi.

Dar nu tot aşa erau lucrurile în alte ţinuturi ale ţării, în oraşe mai ales, şi în satele din apropierea oraşelor. Cei din notariatul Corneşti, din ţinutul acesta încuiat între dealuri, greu de străbătut, auzeau înfricoşaţi cum s-a stricat lumea în alte părţi. Unele schimbări le simţiseră şi ei. Un porc ajunse la preţul unei vaci, un viţel la preţul unui bou, vinzi o oaie şi-ţi cumperi o pereche de opinci, iar la cizme nu mai poţi ajunge. Stau prin oraşe oamenii în şiruri lungi, cu ceasurile, pentru a putea cumpăra o pâne.

Nu prea aveau ce vinde şi nu cumpărau multe lucruri de la oraş. Totuşi se îngroziră şi de preţurile ce luau pentru marfă şi pe care trebuiau să le plătească pentru lucrurile ce cumpărau. Îşi ieşiseră toate rânduielile din ţâţâni.

Apoi se stricaseră rău moravurile oamenilor. Furturile se înmulţiseră, crâşmele erau toate pline, copiii nelegiuiţi se năşteau cu droaia în oraşe şi pe sate, notarii luau din ajutoarele concentraţilor, jandarmii rămaşi pe-acasă îşi băteau joc de femeile cu bărbaţii duşi în război.

Creştinii din Corneşti şi din satele din jur îşi ziceau: «Zadarnic e cinste şi omenie mai multă pe la noi. Dacă lumea întreagă s-a stricat, vom pieri şi noi împreună cu ceilalţi». Şi întristarea lor creştea pe măsură ce auzeau despre noi nelegiuiri.

Şi ploile cumplite de acum tot pentru păcatele lumii vor fi venit! La ei s-au pus numai din august, dar într-alte părţi n-a mai fost zi bună din primăvară.

În mijlocul deprimării generale începuse să crească şi în Corneşti vestea că s-a coborât de la munte un om al lui Dumnezeu, un călugăr, care străbate ţara propovăduind pocăinţa. Faima lui ajunsese în sate şi oraşe cu mult

înaintea lui. În câte un loc zăbovea mai mult, într-altul mai puţin. Unii spuneau că face minuni, alţii că ar fi un biet nebun. Unii întăreau că nu-i călugăr, ci un om de rând, un ţăran care are o *Biblie*.

Înfriguraţi îl aşteptau să pice şi la ei creştinii din Corneşti şi din satele din jur. Se auzea că se apropie, că înainte cu o săptămână a fost în cutare sat, cu trei zile în cutare. Era tot mai aproape. Se spunea că în satul cutare a arătat cu degetul pe-un ucigaş, pe care nimeni nu-l putuse descoperi de treizeci de ani. Într-altul a dezvăluit păcatul unui român care trăia cu nevasta şi cu cumnata. Se spunea că arăta pe toţi neguţătorii cari înşelau la cântar, pe toţi perceptorii cari furau.

Răscolea, învrăjbea şi nenorocea toată lumea pe unde trecea.

Cei din Corneşti îi aflară şi numele: Crăciun!… Crăciun… Crăciun! N-a pornit de vreo treizeci şi ceva de ani de la ei din sat un fecior cu numele Crăciun să meargă la călugărie? Dar nu va fi el? Şi bătrânii începură a povesti despre acest Crăciun.

Iată ce se putuse afla în Corneşti despre el…

Copilul cel de-al treilea a lui Nicolae şi Safta Mărginean venise pe lume în seara ajunului de Crăciun, cu cei dintâi colindători. Printre melodiile de subt fereastră a colindătorilor pătrundea din casă şi orăcăitul crud al noului născut.

— Nici n-a intrat bine în lume şi se-ntrece cu cei de-afară, zise bărbatul zâmbind.

Zâmbetul înflori şi pe buzele vinete ale lehuzei.

Moaşa satului, una Paraschiva, îl pofti pe dumnealui afară, să-şi poată vedea de treburile ei. Încă nici nu scăldase copilul.

— De-acum poţi merge liniştit, zise moaşa către bărbat. Domnul ne-a fost într-ajutor pentru pruncul lui născut în iesle.

Safta zise abia auzit:

— Ţi-am spus unde-s colăceii, nucile şi merele.

Bărbatul, după ce ieşi în camera vecină, îşi şterse, cu mâneca cămeşii, faţa de sudoare. Era palid şi istovit. Fusese o naştere grea. De ieri noapte începuseră durerile. Moaşa îmbărbăta mereu şi pe nevastă şi pe bărbat. Dar omul simţea că şi ea e gata să nu mai nădăjuiască.

După ce-şi şterse faţa, omul se închină înaintea icoanelor, îşi făcu o cruce largă şi suspină:

— Mulţumescu-ţi ţie, Doamne!

Ce piatră de moară-i căzuse de pe inimă! Ceilalţi doi copii, un băiat şi o fetiţă, erau numai cât ulcelele, de doi şi patru ani. Ce se alegea de el dacă nu se îndura Dumnezeu şi-i murea nevasta? Ce naştere grea! Celelalte două au fost floare la ureche pe lângă asta.

Colinda argintie încetă subt fereastră, şi unul dintre copiii cântăreţi începu să ureze: «Să trăiţi să-nfloriţi la merii. Ca perii, în mijlocul primăverii. Naşterea lui Hristos să vă fie de folos.»

Gazda le aduse câte-un colăcel, câte-o nucă şi câte-un măr. Când ajunseră ei la portiţă, intrară alţii.

Toată seara, până după miezul nopţii, se împânziră străvechile melodii, în ogradă, subt fereastră. Copiii şi oamenii mari, grupurile de colindători se ţinură lanţ. Niculae abia răzbea cu drumul la cămară după daruri. Unii se aşteptau poftiţi în casă, ca anii trecuţi şi rămâneau nedumeriţi la fereastră, până răzbătea orăcăitul dinlăuntru.

«Aha! ziceau ei cu înţelegere. Înăuntru ne-a întrecut alt colindător». Şi, veseli, dădeau drumul colindei.

— Păi, dumneata osteneşti, bade Niculae? Se făcea câte unul că se miră. Asta-i treabă de stăpână, nu de stăpân!

Omul le dădea colacul, zâmbind:

— D’apoi n-auzi că Safta are de lucru cu alt

colindător?

— Să vă trăiască, să stăpânească şi să îmbătrânească!

Alţii, băgând din vreme de seamă, improvizau urări pentru noul născut, la sfârşitul colindelor:

«Să-i puneţi numele Crăciun Că-i nume bun! Să fie norocos şi arătos, Părinţilor de folos la naşterea lui Hristos!»

Alţii îl puneau în «leagăn de mătase», în mijlocul colindei: «D Inn leagăn cine şade? Crăişorul munţilor, Păunaşul codrilor. Copilaş în faşe

Aşteaptă nănaşe De a-l botezare Că-i copilul mare!»

Niculae Mărginean, cu nevastă-sa Safta erau cunoscuţi în tot satul de buni creştini, cari îi încărcau pe colindători cu toate bunătăţile: colaci, brânză, bucăţele de slănină, făină. Ba ţigăncile îşi aveau în cămară şi un ciubăr cu varză acră, adus în ajun, de cu vreme, din pivniţă, să nu fie silită Safta să coboare mereu în beci, când veneau la colindat câte-o pereche de hărănci

Dacă cineva se mira, Safta zicea:

— Las, pământoasele, să-şi pună şi ele o oală de verze la Crăciun, că ele n-au pivniţe unde s-o înăcrească.

La fiecare Crăciun cămara lor se simţea, după trecerea sărbătorilor. Bărbatul, uneori, mai clătina din cap.

— Lasă omule, nu-ţi bănui. Că cine dă săracului, lui Dumnezeu dă, zicea Safta. Niculae credea, totuşi, că nevastă-sa e prea largă la mână.

Dar acum, silit să facă el cinstea, se trezi că tot ce lăsase din vreme pentru daruri nevastă-sa, se isprăvise înainte de a lua sfârşit colindatul. Trebui să mai taie şi din slănina de la grindă şi din untură, să mai scoată şi făină din coş. Se pare că bucuria, că-i scăpase femeia şi-i mai adusese şi un fecior, îl făcuse să treacă de măsura nevestei.

El aduse, de la o vreme, din vecini, pe cei doi copii să

se culce. Ei durmiseră de două nopţi în vecini, de când începuseră junghiurile Saftei. Acum se mai potolise şi broscoiul cel mic.

Pe copii îi află adormiţi. Era păcat să-i trezească, dar tot îi trezi: voia să-i audă şi pe ei colindând în casa lor, în seara asta de ajun. De când se tot pregătea şi tot aştepta mai ales fetiţa, cea mai mare, să colinde de Crăciun!

Copila, Anuţa, colindă fericită, bornăind câte-o silabă, după ea şi Mitruţ cel de doi ani.

Tata le dădu colăcei, nuci şi alune, şi câte cinci lei. Dintr-un păhărel de vin trebuiră să guste amândoi. Copiii, subt straiele de lână, adurmiră îndată. Era târziu. Abia se mai arăta, la intervale depărtate, câte-un colindător.

Moaşa Raraschiva, veni uşor din camera vecină.

— El doarme buştean, a aţipit puţin şi Safta. Doamne, Niculae, de când moşesc, n-am mai văzut aşa minune!

— Ce minune? întrebă înfiorat omul.

— Un copil nou născut să aibă o faţă aşa limpede, de albă şi de curată. Vină şi vezi!

Tatăl se duse bucuros: el nici nu văzuse copilul, ci un boţ fără formă parcă.

— Da, e limpede la obraz, zise el mişcat. E un copil voinic şi sănătos. Să ni-l ţină Dumnezeu!

— Să vi-l ţină! Are trăsături limpezi de copil mare. E o minune, să mă crezi pe mine!

— Dacă-i o minune, apoi e a lui Moş Crăciun, lele Paraschivo! Vino să bei un pahar de vin în sănătatea lui!

Pe masă o aştepta de mult şi mâncare şi băutură. Din crăpatul zorilor, când se alinaseră un ceas chinurile femeii, moaşa n-a mai pus nimic în gură toată ziua. Şi, acum, era către miezul nopţii.

Ea îmbucă grăbită de câteva ori, apoi sorbi păhărelul de vin şi încă unul, umplut la repezeală de Niculae.

Trecu apoi iar lângă bolnavă.

Nicolae micşoră feştila de la lampă. Nu mai veneau

colindători. Rar se mai auzea vreun câne hămăind.[1]

Îşi aduse aminte că de ieri nu mâncase nici el nimic. Fusese zi de ajun! E adevărat, dar şi fără ajun nu i-ar fi venit în minte mâncarea. Acum, ajunul trecuse. Era către un ceas după miezul nopţii. Dar în loc să mănânce, cum şedea la masă, îşi răzimă capul în palmă, bătut de gândurile cari îl îngreunaseră toată ziua, dar cari numai acum se limpezeau…

«Ce-i omul în lumea asta! De-un fir de păr îi atârnă viaţa! Toţi şi toate, totul e în mâna lui Dumnezeu! Şi noi ne mândrim şi credem că suntem nu ştiu cine şi nu ştiu ce! Nimica suntem, asta e! într-o clipă ni se poate curma binele, mulţumirea şi viaţa. Şi noi trăim fără a ne gândi la moarte.

Iată, moartea i-a trecut prin faţă. Groaznic lucru! Şi iată blăstămul Evei cum s-a moştenit din neam în neam, până la Safta: „În dureri îţi vei naşte pe fiii tăi!” în dureri? Acestea fură dureri?

Nici chinurile iadului nu pot fi mai mari. Săraca Safta, cum îl privea de îngrozită de moarte!»

Bău două-trei păhărele de vin, şi-i păru că se mai încălzeşte: amintirea suferinţelor femeii îl îngheţă. «Ce taină poate fi ca omul menit suferinţelor şi morţii, să se nască în lume între chinuri aşa de mari? Alta ar fi dacă am trăi aici în vecinicie şi în toate bunătăţile. Dar ne naştem pentru valea plângerilor.»

Scutură din cap, ca pentru a uita ce a fost, şi bău alt pahar de vin. Foame nu-i era.

Îi veni în minte copilul, şi inima i se încălzi: era voinic şi frumos. Era al treilea copil al lui… «Pentru ce ne bucurăm când vine un om în lume? Vine la năcaz şi la suferinţă, şi totuşi ne bucurăm… Hei, dar pentru ce să-mi zdrobesc eu capul cu gândurile astea, îşi zise el ridicându-se de la masă. Aşa au fost lucrurile de la zidirea lumii, şi

1 In ms.: „hăpăind" (n. ed.)

aşa vor fi până la capătul ei. Nu noi, ci Dumnezeu, cel ce-i poartă de grijă, e pus să o înţeleagă. Noi ce suntem? Iată, nişte furnici în muşuroaie.»

Se apropie de patul în care dormeau cei doi copii. Nucile şi alunele le împrăştiaseră în aşternut, şi leii. Îi adună şi-i puse pe masă. Apoi strânse lumina, şi se lăsă şi el, îmbrăcat, pe un păcel de după uşă. De bună seamă n-au să mai vină colindători. Portiţa nu era încuiată, cânele era legat; fereastra lumina încă de flacăra din vatră: de pe partea lui, slobod era să vină încă cine ar fi avut voie! Dar la masă nu mai putea sta: cădea de somn şi de ostenit.

Aţipi îndată, apoi căzu într-un somn greu, să tai butuci pe el şi să nu se trezească.

Când deschise ochii fereştile albeau. Se sculă să aţâţe focul. Deodată se opri în mijlocul camerei: mai venise un colindător după ce s-a culcat? Nu-şi aduse aminte să fi mers în cameră să-i dea colacul, dar colinda a auzit-o. Ba ştia şi cine a colindat: era ţiganul acela bătrân, Mitru, care nu lipsea nici într-un an. După părerea lui Niculae nime nu avea în sat glas mai potrivit de colindat decât el, nici nu era altul care să mai ştie atâtea colinde bătrâneşti… Vezi bine că a fost el: Iată, îşi aduse aminte şi colinda:

«Maica Sfântă – aşa cuvântă: Hiu meu şi sfântu meu.

Pruncuţu'lu' Dumnezeu, Nu mai plânge, că mă strânge! Jucării maica ţi-o da Lumea de s-o minuna: Soarele cu razele Luna cu luminile şi cerul cu stelele.»

Era colinda lui şi glasul lui!… Ori a visat? N-a fost nime la fereastră? Se duse la cuptor, puse gătejele şi aprinse focul. «Dar stai numai puţin, îşi zise el ridicându-se de la vatră, ţiganul acela bătrân, a făcut şi urarea pentru copil? N-a auzit el urarea? Păi, o aude şi acum.

«Să fie să rămâie Bun ca pâinea Curat ca lacrima Drept ca trestia.»

«Dar nu! Urarea parcă nu mai fusese a lui Mitru. Nu era glasul lui! Era un glas de femeie…»

Deodată îşi duse mâna la frunte şi şi-o şterse, ca şi când ar fi transpirată. Dar nu era.

«Ei, comedie, doar n-ar fi fost ursitoarele! Am visat de bună seamă! Câte nu aude şi vede omul şi în vis!» Dar, încă nu se lumină bine şi în casă, şi intră moaşa, Paraschiva, învăluită parcă în mister.

— Niculae! zise ea în şoaptă. Au venit azi-noapte ursitoarele.

Omul se înfioră.

— Vei fi visat şi dumneata!

— N-am visat. Le-am auzit, cum te aud. De văzut nu le-am văzut. Au vorbit la fereastră.

— Ei, comedie ca asta! Şi ce au spus?

Femeia îl privi uimită şi supărată.

— Nu-i nicio comedie! Dimpotrivă e lucru sfânt. E păcat să glumeşti.

— Şi, cum au urat?

— Iac-aşa:

«Să fie să rămâie Bun ca pâinea Curat ca lacrima Drept ca trestia.» Omul se înfioră din nou: erau cuvintele auzite şi de el. Apoi, dup-un răstimp, se lumină:

— Acum ştiu că de bună seamă n-am visat! Am auzit şi eu vorbele. Dar nu erau ursitoarele. Era urarea lui Mitru ţiganul acela bătrân, care a venit târziu la colindat, după ce eu am adormit.

— Nu vorbi vorbe cu păcat, Niculae. Era glas de muiere, nu de bărbat. Şi, anume glas de trei muieri. Toate trei au ursit de bine! Trebuie să-i mulţumeşti lui Dumnezeu, nu să greşeşti vorbind de Mitru ţiganul!

— Păi, cine mai crede azi că ursitoarele chiar vin pe pământ? Dar rămase nedumerit: şi lui i s-a părut că urarea din urmă nu era făcută cu glas bărbătesc, ci femeiesc.

La biserică, în ziua de Crăciun, se tot uită după Mitru. Bătrânul nu lipsea nici într-un an la Crăciun şi la Paşti de la biserică. Dar nu-l putu descoperi nicăiri în

mulţime. După slujbă întrebă pe neşte ţigani.

— Da’ badea Mitru cum de n-a venit la biserică?

— Nici la biserică, nici la colindat, stăpâne. Zace în bordeiul lui de două săptămâni. De câteva ori i-au ţinut şi lumânarea.

Niculae iar simţi fiorul acela prin trup.

Dar, când să plece spre casă, trei ţigănci, trei harance bătrâne, se apropiară de el.

— Badea Niculae, dă-ne ceva. Azi-noapte am ajuns târziu cu colindatul la dumneavoastră. Eraţi culcaţi.

Au fost ele? Minţeau, cum i s-a mai întâmplat lui şi altă dată cu ţigani şi ţigănci? Scoase din şerpar o bucăţică de argint şi le-o dădu.

— Să vă trăiască crăişorul, bade Niculae, zise una.

— Ele au fost, se încredinţă omul şi porni liniştit spre casă. După ce prânziră, el încercă să convingă şi pe moaşă, cine au fost ursitoarele. Dar femeia nu se dădu bătută cu uşurinţă.

— Se mai întâmplă şi acum uneori ca ursitoarele să fie auzite. De ursit ele ursesc fiecărui nou născut de la începutul lumii. Şi tot aşa vor face pân’la coada veacului… Dar, de poate să fi fost şi ţigăncile acelea! Pe ursitoare rar le aude om păcătos şi cine-i fără greşeală în lumea asta?

Vorbiră şi înaintea Saftei despre întâmplare. Femeia îşi mai revenise în puteri, faţa i se mai luminase, lăsând să se vadă mai albastre şi mai mari cearcănele din jurul ochilor.

Ea zâmbi şi zise:

— Chiar de-ar fi ursitoare, ele nu pot hotărî de la sine nimica, ci cum le porunceşte Dumnezeu. Că toate sunt în mâna lui atotputernică. De bună seamă au fost ţigăncile acelea. Eu, se vede, am durmit mai greu; n-am auzit nimic.

Copilul durmea în leagăn, alb şi limpede la faţă. Cei trei îl priviră deodată şi rămaseră încântaţi. Voinic şi sănătos copil!

De departe se înălţau în vârful degetelor cei doi copii să-l vadă şi ei.

— Veniţi mai aproape, zise moaşa. Haideţi şi vedeţi ce frăţior frumos v-a trimis Dumnezeu de Crăciun.

Uşor înfricaţi, copiii se apropiară până la marginea leagănului. Ochii şi obrajii le înfloriră de zâmbete. Mitruţ, cel de doi ani arătă cu degetul întins spre cel din leagăn.

Zâmbiră cu toţi; o rază de soare, venită prin geam, căzu pe-o viţă de păr blond al sugaciului, şi ea se lumină aurită.

— Cum va vrea Dumnezeu, zisă moaşa, dar sunt numai semne bune pentru copil. De altfel nici n-ar trebui să căutăm alte semne, destul e că s-a născut în Ajunul Crăciunului.

— Să-l aibă Dumnezeu în paza lui, cuvântă tatăl. Apoi, strângând lângă el pe cei doi copii: De-acum veţi avea o jucărie şi voi…

— Dar cum îl cheamă? întrebă fetiţa.

— Încă n-are nume, că nu e botezat. O să vină peste câteva zile nănaşa să-l ducă la biserică, unde părintele îl va boteza şi-i va pune nume.

Copiii se bucurară; nănaşa nu venea la ei decât cu buzunările cojociţei pline de mere şi nuci, de prune uscate.

— Când vine? întrebă Anuţa.

— O să vedem noi! Peste vreo două săptămâni.

Moaşa Paraschiva se bătu peste frunte:

— Nici nu m-am gândit la asta!

— La ce?

— Că botezul va cădea chiar de Bobotează! apoi să mai spui că nu-s semne bune!

Se gândiră, bucuroşi, la asta şi părinţii.

Nănaşa, Ana, veni, încă în ziua aceea, cu demâncare pentru lăhuză, cum era obiceiul satului din moşi-strămoşi. Veniră cu aceleaşi daruri şi vecine şi rudenii. Câtă vreme lăhuza nu părăsea patul, nu trebuia să ducă lipsă de nimic,

nici ea, nici familia.

Nănaşa luă copilul înfăşat în braţe, îl ridică în lumină, şi deodată începu să stupească, de formă, în dreapta, în stânga:

— Prii! N-ar fi de deochi! Un copil cât un bulgăre! Şi e limpede la faţă ca la şase luni. Să vă trăiască!

Abia după ce-l pusă în leagăn îşi adusă aminte de cei doi copii, care se uitau mereu la buzunarele cojociţei ei.

— Haideţi la nănaşa!

Şi începu să le împartă bunătăţile din buzunare.

Ana cununase şi pe părinţii lor, şi-i botezase şi pe ei.

Bărbatul ei, Dan Bârsanu era dintre fruntaşii satului, om cu avere, cu scrisoare, fusese şi primar. La cununie îi cinstiseră pe fini cu două viţele.

Zilele treceau şi Safta se întrema văzând cu ochii. Moaşa spunea că la Bobotează se poate scula şi ea.

Asupra numelui copilului se hotărâră din ziua de Crăciun. Nici nu puteau să aleagă: Crăciun îi va fi numele, deşi n-au avut între rudeniile apropiate pe nimeni cu numele acesta.

Moaşa Paraschiva nu se putu răbda să nu-i spună şi naşei, şi altor femei, că ea nu era încredinţată că n-ar fi auzit ursitoarele în noaptea ajunului. Ţigăncile acelea au putut minţi.

Botezul îl hotărâră de ziua Bobotezii. În ajun, după ce trecu preotul cu botezul pe la ei, nănaşa veni grăbită la fini. Pe la ei va ajunge preotul cu Iordanul numai după amiazi. Umblatu cu crucea, în Ajunul Botezului, se făcea după o împărţire a uliţelor, rămase din preot în preot. Pentru a şti creştinii când să-i aştepte pe preot şi cântăreţi.

Era acasă şi bărbatul. Chiar atunci picase şi moaşa, care a mai alergat şi în alte părţi.

— Mare minune, zise Ana intrând şi abia stăpânindu-şi emoţia.

— Ce s-a întâmplat? o întrebară cu toţii.

— Iată, am avut azi-noapte un vis ciudat, un vis minunat!

Din două mişcări iuţi îşi tocmi năframa pe cap, deşi nu avea ce să tocmească; era un gest al ei, înainte de a povesti ceva.

— Părea că am plecat cu copilul la botez. Îl ţineam îmboldorit în cojociţă, că era ger. Mergeam eu, mergeam, şi în loc să ajung la biserică, satul se pierduse şi eu m-am trezit într-o luncă înflorită. În viaţa mea n-am văzut atâtea flori: albe, roşii, galbene, albastre bătuceau lunca. Erau mai dese ca firele de iarbă… Nu mai era iarnă, era primăvară. Soarele era sus pe cer şi văzduhul plin de lumină. Florile, toate, râdeau în soare. O mireasmă îmbătătoare umplea aerul. Eu mergeam pe-o potecă, prin mijlocul luncii. Mă gândeam: oare unde va fi biserica? Deodată am simţit un junghi de spaimă: unde era copilul? Nu-i mai simţeam povara în braţe. Mă uit: copilul era aici, cu soarele în faţă. Dar nu-i mai simţeam greutatea: părea că nu mai port decât scutecile înfăşate. Am început să-l pipăi prin scutece: era acolo. Atunci m-am trezit.

Naşa respiră adânc.

— Frumos vis, zise moaşa. Copilul ăsta e împresurat mereu de semne bune. L-a lua Dumnezeu subt paza lui.

Părinţii rămaseră mişcaţi. Florile şi soarele în vis, sunt semne bune. Avea dreptate moaşa Paraschiva. Bărbatul îşi aduse din nou aminte de uratul ţigăncilor. Nu l-au înşelat? Au fost ele sau au fost ursitoarele?

Naşa se apropie de copilul care durmea cu faţa sănină.

— Uite, aşa era şi în braţele mele! Numai cât îi cădea soarele în faţă. O să-i povestesc şi părintelui, mâne la botez, visul meu.

Dar înainte de a-l spune preotului, l-a povestit tuturor femeilor cu care s-a întâlnit în ziua aceea. Moaşa nu rămase nici ea datoare. Dar la visul nănaşei se mai adăuga

ce i s-a părut ei cu ursitoarele, şi cât e de curat şi limpede copilul la faţă, cum n-a mai văzut ea de când moşeşte. Şi făcea doar slujba asta în sat de treizeci de ani.

Slujba ţinu mult în ziua aceea de Bobotează. Ieşiră, după Liturghie, la râu, la sfinţirea apelor şi pe urmă, cu prapurii în frunte, procesiunea se întoarse iarăşi la biserică.

Nănaşa chibzui să ajungă la biserică odată cu întoarcerea de la râu, să nu ţină atâta vreme copilul în frig. Dar nu o potrivi. Intră în biserică la ieşitul procesiunii. Nu avu încotro: trebui să meargă în rând cu oamenii. îmboldoroji copilul bine în cojociţă. Acum se temea să nu se deştepte şi să înceapă a plânge cât va ţine slujba sfinţirii apelor.

Dar copilul nu se deşteptă până la întoarcerea procesiunii. Braţele nănaşii amorţiră: era un copil greu.

Se trezi, dar nici gând de plâns nu avea. Se uita liniştit cu ochii lui albaştri. Nănaşa se miră, părea că acum îi vede ochii întâia oară: ce ochi frumoşi avea! Niciunul dintre părinţi nu era blond şi nu avea ochi albaştri. * Dar Ana îşi aduse aminte că o soră a Saftei avusese astfel de ochi. O soră Maria, care a murit fată mare.

La botez, în biserică, deşi era târziu, rămaseră, afară de rudenii, şi alte femei şi bărbaţi.

Preotul făcu, după rânduială, slujba încreştinării.

— Ce nume-i punem? întrebă el când ajunse cu slujba la partea asta.

— Crăciun, că-i născut în seara de Ajun, răspunse nănaşa.

Era o zi de ger sec, senină şi înaltă. În biserică, frig. Uşa era deschisă, o uitaseră aşa nişte creştini, cari ieşiseră numai acum.

Când începu preotul formula botezului: «Botează-se robul lui Dumnezeu Crăciun în numele Tatălui, şi al Fiului şi al Sfântului Duh», un porumbel dintre cei ce se ţineau în

turnul mare şi înalt al bisericii, zbură înăuntru pe uşa deschisă, se roti de câteva ori pe subt bolţi, se izbi într-o fereastră, apoi ieşi pe unde a intrat.

Cei de faţă rămaseră miraţi. Chiar şi preotul. El îşi aduse aminte de visul nănaşei, pe care ea i-l povestise seara trecută, când se dusese să-i anunţe botezul şi rămăsese impresionat.

Moaşa Paraschiva bătu din palme:

— Minunea lui Dumnezeu! zise ea.

În ms.: „nu avea ochi vineţi” (n.ed.)

Între femeile din faţă la botez erau unele cărora nănaşa le povestise visul. Ele erau mai mirate.

— Minune nu-i, zise preotul, că mai intră ei porumbi în biserică, dacă-i uşa deschisă. Ne pare bine tuturor ci că s-a întâmplat aşa chiar în ziua de Bobotează.

În casa lui Niculae şi a Saftei Mărginean era întinsă o masă lungă, şi în jurul ei, cu preotul şi diaconul în frunte, cu nănaşa şi nănaşul Dan Bârsan, şedeau şi ospătau rudenii şi vecini. Niculae aduse vin vechi din pivniţă, şi limbile se dezlegară. Diacul cântă Iordanul şi alte cântări de Bobotează, apoi, la hodina dintre pahare, trecu şi la cântece lumeşti. îl îndemna mereu nănaşul, umplându-i paharul.

Se mişca prin casă şi Safta, palidă încă. Închină şi ea cu părintele, cu nănaşii.

Oaspeţii, bâzâiţi mereu de moaşa, de Paraschiva, vorbiră şi de semnele legate de naşterea şi botezul acestui copil. Dar nănaşul, Dan Bârsan, le tăie poveştile:

— Ce tot flecăriţi! Nu amestecaţi pe Dumnezeu în măruntele treburi omeneşti! Să-i mulţumim, că copilul şi mama sunt sănătoşi! Ce i s-a părut moaşei, ce-a visat Ana, apoi porumbul, sunt lucruri de a zecea mână. Lucrul de căpetenie e că a mai venit un om pe lume şi că azi l-am încreştinat. Să ne trăiască finul şi părinţii!

Închinară cu toţii şi urară.

— Toate cele bune sunt de la Dumnezeu lăsate, zise iar nănaşul. Şi vinul ăsta e un dar al lui. Să nu-l dispreţuim!

Petrecania ţinu până târziu. Diacul se cam afumase. Voia de încheiere să mai cânte o dată Iordanul, cum i spusese preotul, dar limba îl luă pe dinainte şi începu: «M-aş însura, M-aş însura, Urâtă nu mi-aş lua.»

Preotul îl înghioldi:

— Diece, pentru Dumnezeu!

— Las părinte, că m-am săturat de-atâta Iordan două zile.

Râseră cu toţii. Dar mai vârtos hohoti Dan Bârsan, nănaşul.

— Mai bem o cană, de la botul calului, fine Niculae! zise el.

Şi mai băură şi două şi trei.

Se însera când nănaşul se ridică din fruntea mesei.

— Fine, ne-am gândit cu nevastă-mea, cu Ana, să cinstim şi pe finul Crăciun, cum i-am cinstit pe ceilalţi doi. Îi dăm două miele ţigăi.

Închinară iar. Finii mulţumiră. Mulţumiră şi nănaşii şi oaspeţii pentru omenie. Apoi lumea se împrăştie.

*

Copilul creştea ca oricare altul, după rânduiala dată de Ziditorul vieţii. Părinţii uitaseră în grabă ceea ce li s-a părut semn deosebit la naştere şi la botez. Iată, nişte întâmplări! Şi, dacă nu erau stăruinţele moaşei să vadă ceva deosebit în aceste întâmplări, ei n-ar fi văzut. Erau şi ei, ca toţi ţăranii, aplicaţi să creadă în superstiţii. Şi cu prilejuri de îndelungate încordări ale spiritului de osteneală a minţii, omul crede mai uşor în ceea ce i se poate părea! Bărbatul, de când dăduse ţăgăncilor băncuţa cea subţire şi albă, de argint, de când îi uraseră «să-i trăiască crăişorul», era deplin încredinţat că ele au făcut urarea la fereastră, dar că el, trezit numai pe jumătate din

somn, nu şi-a putut da seama dacă e vis sau aievea. Moaşa, îşi zicea Nicolae, a auzit şi ea pe ţigăncile acelea, dar era buimăcită de cap de-atâta osteneală. Se ştie că ea, Paraschiva, e bună de poveşti. Apoi, visul nănaşei… câte visuri ciudate nu visează fiecare om? De porumb nu s-ar fi mirat nimeni, dacă nu era ziua Bobotezii şi nu s-ar fi mirat moaşa mai întâi.

Aşa judeca tatăl, uitând tot mai mult neliniştea legată de semnele acelea. Safta, nevastă-sa, uită şi mai în grabă. Ba îşi făcea unele mustrări de conştiinţă, că ar fi putut crede a fi anume semne. Ce semne? Semne dă Cel de Sus, cu vrerea sa, când se naşte un sfânt în lume. A auzit ea despre astfel de semne citindu-se din *Vieţile Sfinţilor*, în *Cazania* din biserică… îi părea aproape o blasfemie dacă s-ar fi putut gândi că, din doi oameni păcătoşi, cum era ea cu bărbatul său, să se nască… «Doamne iartă-mă! Şi umbra gândului e păcat. Să fugă de la mine Satana!»

Aşa că Safta fu înţărcată repede de la orice credinţă deşartă. Când, mai târziu, moaşa voia să pomenească de întâmplările acelea, ridica braţul şi o oprea.

— Doamne, lele Paraschivo, dar cum te mai poţi gândi? Nu ţi-e frică de păcat? Ba, cu vorbele dumitale, ai făcut să mai vorbească şi satul. Acum, mulţurrytă lui Dumnezeu, nu mai pomeneşte nime mânie, când vede copilul. Nu mai începe iar, că-i păcat greu.

Moaşa, însă, nu ieşea uşor dintr-ale ei. Era o femeie încăpăţânată. Venea des pe la Safta, anume să vadă nu s-a mai petrecut ceva în legătură cu copilul?

Ce să se întâmple? Copilul, mereu sănătos, creştea voinic, spre bucuria celor doi mai mari cari aveau acum o jucărie vie. La şapte luni hoţomanul cel mic râdea, gângurea, se lupta să spună câte-o silabă. Ba părea foarte nerăbdător să se scoale copăcel.

Cei doi, când nu durmeau, chicoteau toată ziua în jurul lui, încât mamă-sa îşi putea vedea în linişte de lucru.

Când durmea îl legănau pe rând. Anuţa ştia melodia cu care mamă-sa îl adurmea pe Crăciun. O cânta şi ea. Mitruţ era nemângâiat că nu poate cânta şi el. Bornăia ceva nedesluşit. Dar cel din leagăn adurmea tot atât de uşor ca şi în cântecul surorii sale.

Se miraseră mulţi de numele copilului: Crăciun! Adevărat că se născuse la Crăciun, dar numele era foarte rar în sat. Se mira şi copila, Anuţa, iar Mitruţ[2] nici nu-i putea spune.

La zece luni începuse să umble. Cei doi copii îl luau între ei şi întindeau braţele. Întâi la depărtare de-un pas, apoi de doi, şi în urmă de la un perete la altul. Când reuşea să străbată casa de la o margine la alta, Crăciun râdea zgomotos. Uneori cădea, pierzându-şi echilibrul la vederea distanţei de la frate la soră, dar nu plângea. Era un copil curajos şi trecuse repede peste greutăţile începutului.

Când îl văzură mai întâi în curte, de mână cu Anuţa şi Mitruţ, vietăţile din curte parcă simţiră că-i om nou. Găinile se retraseră încet subt straşina gardului, cocoşul zbârnâi într-o aripă întinsă şi cucurigă. Gânsacul începu să sâsâie din ciocul de la capătul grumazului lung de reptilă. Anuţa, cu băţul în mână, n-avea grijă de nimic. Un viţel crud, cu botul bălan, ce zburda prin curte, se opri în faţa celor trei înţepenit pe picioarele răsfirate, mirosi în vânt, zmânci din cap, şi-şi începu din nou zburdarea. Numai câinele îi însoţea bucuros, dând din coadă, de îndată ce ieşiră din pridvor.

Cei doi îl trăgeau mereu de mână pe Crăciun. El se oprea mereu cu ochii duşi la vietăţile de prin curte. Îndeosebi îl interesau săriturile viţelului. Şi ochii şi obrajii-i râdeau.

De-atunci, cât ce vedea uşa crăpată puţin, pornea să iese. Şi când nu-l lăsau, se urca pe laviţă lângă geamul dinspre curte şi se uita prin fereastră. De multe ori însă

---

2 în ms.: „Mihuţ" (n. ed.)

curtea era goală şi copilul se cobora supărat.

La un an ştia să-şi facă cruce, învăţat de mamă-sa şi de Anuţa. De câte ori nu-i purtase soru-sa mânuţa la frunte la piept şi la umeri! însemnarea umerilor o greşea adeseori. Cuvintele le spunea de jumătate, şi cei doi mai mărişori râdeau mereu, cu faţa luminoasă, de felul cum le spunea.

Mai mărişor se juca prin curte, pe uliţă, cu alţi copii, dar tot mai mult îi plăcea să se joace singur.

La cinci ani ştia vreo patru rugăciuni, şi le spunea în faţa icoanelor, în toată seara şi dimineaţa, alăturea de ceilalţi doi. Aceştia le isprăveau întotdeauna mai repede, dar el nu se mişca din locul lui până nu le spunea pe toate. De când l-a dus, mai întâi, mamă-sa la biserică, nu mai era chip să scape de el duminica şi în sărbători. Cât se auzea clopotul se ţinea scai de mamă-sa. Şi uneori era tină, alteori ger, dar copilul trebuia dus. Altfel nu mai înceta din plâns.

În biserică era semn de mirare pentru creştini: cum putea rămâne aşa de liniştit, cât ţinea slujba, când alţii, de vrâsta, lui erau aşa de neastâmpăraţi şi ochii le fugeau mereu în toate părţile. Se ghionteau, se împingeau înaintea stranei diacului, unde erau înghesuiţi, şopteau.

Cu băiatul lui Niculae şi al Saftei Mărgineanu, nici diacul, nici mai târziu, învăţătorul nu avuseseră nimic de lucru în biserică cu

Crăciun, cu cel mai mic. Anuţa şi Mitruţ[3] se trezeau şi ei adeseori traşi de ureche de dascăl.

Crăciun părea dus pe altă lume, cât ţinea slujba. Ochii lui albaştri, faţa lui curată şi limpede, ca şi în ceasul naşterii, păreau că se îmbracă într-un aer misterios. Mulţi creştini, când îl vedeau aşa în biserică, se minunau. Iar unele bătrâne şopteau: «e ca un îngeraş»

Părinţii auzeau numai laude pe urma copilului şi

3 în ms.: „Mihuţ" (n. ed.)

după ce crescuse mai mare şi umbla la şcoală. Îşi păstra cărţile curate, era silitor, nu se bătea cu alţii prin clasă, ştia totdeauna lecţia, învăţătorul îl dădea de pildă tuturora.

De când dădea examenul, pe la începutul lui mai, şi până toamna târziu când începea şcoala, Crăciun alăturea de Mitruţ şi Anuţa, păzeau vitele, oile, gâştele.

Îi plăcea pe câmp, în soare, în ploaie, în bătaia vântului. Viaţa din jur intra pe toate uşile în sufletul lui, care se încărca din zi în zi, cu mai multă lumină şi aromă. Cu ziua de cap privea călătoria norilor pe cer, legănarea pădurii subt bătaia vântului, iarba tânără care împânzea păşunile, gângăniile ce zburau ca puncte de aur pe deasupra pământului ori se ascundeau, smălţuite în diferite culori, în florile albe ale bozilor sau mişunau prin iarbă. Asculta, pierdut, cântecul ciocârliilor care se înălţau, rotind spre cer ori ale cântăreţelor din spini şi din pădure. Ziua fugea repede. Uneori copilul, când era singur, uita să mănânce. Uita, deseori, să citească şi din cărticica de rugăciuni pe care mamă-sa i-a cumpărat-o când a terminat clasa a treia primară, şi de care nu se mai despărţea. Era o cărticică de vreo patruzeci de pagini, cu pereţii roşii, cu o mică cruce aurită, pe care copilul o ţinea mereu învăluită într-o năfrămuţă şi o purta în buzunar.

Citea din ea şi în biserică, şi acasă, şi pe câmp. Îi plăceau rugăciunile şi aici erau destule.

Când citea din ea se ferea de copiii străini, pentru că aceia, când l-au văzut mai întâi, retras la o parte şi cetind din cărticică, l-au luat în râs şi-i strigaseră: «Sfântul Sfântul»

Asculta în serile de-iarnă cu nesaţ poveştile slugii şi ale altor vecini, cari veneau la ei să sfarme porumb. Uneori adurmea lângă ei ascultându-i.

Crăciun crescu fecioraş, termină cu şcoala de stat, şi era de ajutor părinţilor în rând cu Mitruţ şi cu Anuţa. Era mai ascultător şi mai harnic decât ei, şi părinţii erau

preamulţumiţi. Fecioraşii de seama lui îl luau peste picior, văzându-l că şi acum mai poartă cărticica aceea de rugăciuni şi citeşte din ea. Nu se prea amesteca în jocurile lor, nu suduia, nu vorbea de rău pe alţii. Nu se supăra de nimic, părea că nici vorbele, nici faptele altora nu-l ating.

Trecuseră anii, şi Crăciun ajunsese fecior mare. Recrutase, şi în armată continua să citească din aceeaşi cărticică. Uneori, de răul camarazilor, cari râdeau de el, se scula, după ce adurmeau toţi, şi se ruga.

O dată, cazarma întreagă fusese mântuită, datorită rugii lui de noapte: se iscase un foc, când toţi durmeau butuc. Dacă nu era el să dea alarma, ar fi ars ca nişte şoareci cu cazarmă cu tot, dar aşa au scăpat cu spaima, şi cazarma cu acoperişul ars.

Fusese lăudat de superiori, cari îi mai dăduseră un grad pentru graba cu care a ştiut să lucreze, şi pentru sângele rece ce şi l-a păstrat.

El n-a spus nimănui cum de s-a aflat treaz când a izbucnit focul, şi a continuat să se scoale pentru rugăciune şi mai departe.

Din cazarmă începuseră de la o vreme să piară unele efecte de-ale soldaţilor. Toate cercetările şi toată paza fuseseră zadarnice. Dar, într-o noapte, Crăciun pusese mâna pe un ţigan, care fura o pătură. Şi, de atunci, furturile încetaseră şi unele lucruri dintre cele furate fuseseră aflate.

Vremea cât a stat la armată şi-a cumpărat o *Biblie*, o ediţie ieftină, dintre cele editate de Societatea Britanică pentru răspândire*asfânt ei Scripturi*. Citea uşor, citea cu plăcere, dar nu prea avea vreme.

După ce isprăvise armata, avusese mai mult timp.

Încă din şcoală îndrăgise *Istoria Biblică*. Acum avea putinţa să o citească pe larg, şi *Testamentul Vechi* şi pe cel *Nou*. Mai ales duminica şi în sărbători, după ce venea de la biserică.

Acasă nu se ducea la joc cu ceilalţi feciori. Vara, ieşea subt nucul din grădină, iarna, lângă fereastră, în casă, era mereu cu *Biblia* în mână.

Părinţii începuseră a se nelinişti. Le părea bine că ceteşte, dar trebuia să iasă şi între tineret; i se apropia vremea de însurătoare şi el încă nu stătea în vorbă cu nicio fată din sat. Părinţii începuseră a-şi aduce aminte de semnele de le naşterea lui, şi se temeau. Nu le putea rămâne feciorul neînsurat! Şi câte fete s-ar fi măritat după el!

Dar Crăciun în loc să se gândească la însurătoare, se gândea la călugărie. Când le spuse mai întâi părinţilor dorinţa şi hotărârea lui, ei rămaseră înlemniţi.

— Neam de neamul nostru n-a fost nici popă nici călugăr! Dar ce? Ţi s-a urât cu noi? Ţi s-a urât cu viaţa? însoară-te, că asta-ţi lipseşte, zise tatăl.

— Vezi bine că gândul omului uşor se rătăceşte, dacă trăieşte mereu în singurătate. Cine a mai pomenit ca un fecior mare să nu meargă la horă, să nu intre între fete. Doamne iartă-mă! Doar nu vei avea de gând să te faci sfânt! Se jelui mamă-sa.

Crăciun zâmbi şi zise:

— Nu mi s-a urât de viaţă, că tot ce a lăsat Dumnezeu în lume e bun şi frumos. Dar simt eu o atragere către rugăciune şi cetanie. Şi, în mijlocul lumii, nu pot să-mi pierd vremea cu astfel de lucruri. Vreau să-i slujesc lui Dumnezeu mai mult decât mie şi oamenilor. Şi lucrul ăsta nu se poate decât la mănăstire.

Părinţii se supărară, îl desfătuiră, îl înfruntară, spunând că le face neamul de ruşine, dar nu putură birui cu el.

Moaşa, Paraschva, şi Ana nănaşa lui de botez, fură singurele cari aprobară hotărârea lui Crăciun.

— În calea ursâtei nu te poţi pune, zicea moaşa.

— Îl trage câmpul înflorit pe care l-am visat. Acum

înţeleg eu că florile acelea din vis sunt faptele bune ale omului, virtuţile. Crăciun a meritat să apuce pe drumul virtuţilor creştineşti, lăsaţi-l în pace!

Cu toată supărarea părinţii trebuiră să-l lase în voia lui…

Iată ce se putuse aduna din amintirile oamenilor din Corneşti despre acel Crăciun Mărginean, plecat din sat de peste treizeci de ani.

Putea fi omul ce se apropia de satul lor acel tânăr care a trăit, pe vremuri, aşa de creştineşte la ei în sat? Ăsta, care se apropie acum, e un adevărat făcător de minuni, dacă ştie el cele ascunse ale oamenilor, ba avea şi puterea tămăduitoare de boală, după câte se auzeau. Crăciun, acela de la ei din sat, n-a încercat să înveţe pe nimeni, nici să propovăduiască. S-a mulţumit să se roage, să cetească din cărticica lui, mai pe urmă din *Biblie*, şi să fie nelipsit de la biserică.

Pe când ăsta, care se apropie, cică tună şi fulgeră împotriva lumii!

Ce să facă? Să aştepte! Vor vedea ei! Se convinseră în curând că zvonurile veniseră şi că înaintau cu mult mai repede decât el. Întâlnindu-se cu oamenii de prin satele prin care se spunea că a trecut Sfântul, se adeveri că nu fusese încă pe acolo, ci numai vestea i-a venit. Cine ştie dacă nu era încă foarte departe, pe undeva prin inima ţării!

De vestea şi isprăvile lui fierbea ţara, dar nimeni nu putea spune pe unde-şi poartă paşii. Poate nici nu-şi va fi început de mult propovedania.

Cei din Corneşti, ca şi cei din satele din jur se mulţumiră cu veştile şi nu-l mai aşteptară. Când va veni şi pe la ei, îl vor vedea şi-l vor auzi. Dar poate nici nu avea să vină până pe-aici! Pe la ei nu era lume aşa de stricată!

Neliniştea începuse să scadă. Aşteptarea prea îndelungată îi obosi, şi oamenii începură să-şi vadă de

treburile lor, să intre în ogaşa vieţii de toate zilele.

Cornăţenii şi cei din ţinutul notariatului se adeveriră şi de data asta oameni cuminţi. Dintr-alte sate plecaseră unii să-l întâlnească. Erau oameni roşi de boli vechi, cari căutau alinare, auzind că omul acesta vindecă şi unele beteşuguri. Umblaseră cu săptămânile să-l afle, dar în zadar. Cu cât mergeau mai departe, auzeau că el e undeva şi mai departe, deşi toată lumea vorbea despre isprăvile lui, ca şi când ar fi aici.

Aşa că, de la o vreme, începuse să se clatine convingerea în existenţa reală a Sfântului. Cine ştie ce scornitură! Poate cineva îşi bate joc de lume, semănând nădejdi zadarnice în oamenii cei necăjiţi ori ajunşi la neputinţă!

Altfel cum nu se mai arăta? Cum nu s-a putut întâlni un singur om care să-l fi văzut şi să-l fi auzit?

Erau unii intelectuali care vorbeau despre o psihoză bolnăvicioasă, care a pus stăpânire pe popor: au văzut cu toţii nenorocirile căzute asupra ţării, ca nişte trăsnete din senin şi căuta toată lumea, cu înfrigurare, un tâlc al lor. Tâlcul, pentru masele mari ale poporului, nu putea fi decât păcatul, fărădelegea. Şi, de aceea, fără să se fi ridicat un Sfânt aievea, mulţimile au inventat ele unul şi-i pun în gură toate fărădelegile cari bântuiau în ţară.

Explicarea aceasta nu-i mulţumea însă cu totul nici pe oamenii cu carte. Din când în când apăreau şi reportaje în gazete despre apariţia în cutare loc a Sfântului. Ştirile de presă erau totuşi puţine: cenzura le tăia de cele mai multe ori. Trebuia să fie deci, un sâmbure de adevăr!

Dar adevărul, ajuns pe gura oamenilor, era schimbat de la om la om, dintr-un ţinut într-altul, ba chiar de la un sat la altul. Reportajele ziarelor se deosebeau descriind acelaşi fapt, aceeaşi apariţie a Sfântului. Chiar vedenia de pe cer, pe care Crăciun o povestise la fel tuturor vlădicilor din ţară, era povestită de ziare şi de faima comună, în zeci

de felurite chipuri. Fantasia oamenilor lucra fără odihnă.

Se întâmpla uneori să se audă în văzduh o larmă, despre care nu poţi şti de unde s-a ridicat, de la răsărit ori de la apus, de la miazăzi ori de la miazănoapte. Dar ea vuieşte şi un izvor trebuie să aibă: vreun avion la mari înălţimi!

Aşa era şi cu zvonurile ce umpluseră ţara în legătură cu Sfântul: din nimic ele nu se putuseră naşte.

*

* * *

În vremea asta Crăciun – pe unde era – ajuna, se ruga şi plângea. *Biblia* o purta mereu cu el, şi când se ostenea de propovedanie o deschidea la Proroci şi începea să cetească. Da! Era şi azi ca pe vremile cele bătrâne: primejdia paşte lumea şi lumea nu se pocăieşte: nici împăraţii, nici arhiereii, nici preoţii, nici poporul. Toţi se închină lui Baal, toţi slujesc *Mamonei*, ca şi pe vremea lui Isaia, Ieremia, Ezechiel sau Daniil!

«Omul lui Dumnezeu» citea cu stăruinţă din proroci şi expresia feţei lui devenea tot mai încruntată, tot mai sălbatică.

Citea în Ieremia: «Şi v-am dus pe voi într-o ţară ca o grădină, ca să mâncaţi din roadele şi bunătăţile ei; dar când aţi intrat într-însa aţi pângărit-o şi moştenirea mea aţi prefăcut-o într-o grozăvie.

Preoţii nu m-au întrebat: „Unde este Domnul?” Tâlcuitorii legii nu m-au cunoscut, păstorii poporului au lepădat credinţa; prorocii au prorocit în numele lui Baal şi au umblat după Dumnezei cari nu pot să vină în ajutor. Pentru aceea la judecată voi vorbi împotriva voastră şi împotriva nepoţilor voştri voi cere osândă…

Şi cuvântul Domnului a fost a doua oară către mine: „Ce vezi tu?” Atunci eu am răspuns: „Văd, dinspre miazănoapte un cazan în clocote cu gura întoarsă încoace”. Dar Domnul a zis către mine: „Dinspre

miazănoapte se va dezlănţui prăpădul peste toţi locuitorii ţării. Căci iată voi chema toate împărăţiile de la miazănoapte şi vor veni şi fieştecare îşi vor aşeza tronul său la porţile Ierusalimului, şi de jur-împrejurul lui şi în toate cetăţile lui Iuda. Şi-i voi trage la judecată pentru fărădelegile lor.”»

Cetea, suspina şi întorcea foile, se oprea la un loc sau altul, după cunoştinţele ce le avea. Căci *Biblia* aceea, o purta de treizeci de ani în traistă şi nu înceta cu cetaniile.

Se oprea la Isaia: «Vai ţie popor păcătos, neam încărcat de fărădelegi; sămânţă de răi, feciori ticăloşi! Părăsita-ţi pe Dumnezeu, tăgăduita-ţi pe Sfântul lui Israel şi i-aţi întors spatele!… Capul vă este bolnav şi inima boleşte, din creştet până în tălpi nu-i nimic sănătos. Ţara voastră este o pustietate, ogoarele voastre arse cu foc, rodul ogoarelor voastre mâncat de streini înaintea ochilor voştri, şi toate sunt paragină ca la prăpădul Sodomei…

Când ridicaţi mâinile voastre spre mine, eu îmi întorc ochii aiurea, şi când înmulţiţi rugăciunile voastre, nu vreau să le mai ascult. Pentru că mâinile voastre sunt pline de sânge. Spălaţi-vă, curăţaţi-vă!… Ci să ştiţi că Domnul Dumnezeu Savaot va lipsi Ierusalimul şi pe Iuda de orice sprijin şi orice ajutor. Şi voi pune pe copii căpetenii peste ei, şi nerozii vor domni peste ei…

Poporul meu este păstorit de nerozi şi de bezmetici şi cămătarii îl stăpânesc… Via Domnului Savaot este neamul lui Israel, iar oamenii din Iuda sunt zidirea sa dragă. El nădăjduia ca acesta să fie un popor fără păcate, dar iată-l plin de sânge. Nădăjduia să-i rodească dreptate, dar iată înfruntarea dreptăţii.»

Acestea şi asemănătoare lucruri citea Crăciun din proroci. Multe părţi le ştia pe dinafară.

Din zi în zi era mai îngrozit. Când trecea o lună de propovedanie, de canon şi rugăciune în zadar, căci nu se vedea nicio îndreptare, deşi era limpede că toate relele şi

ameninţările din proroci se potriveau la Ţara Românească şi la locuitorii ei, Crăciun începea altă lună de post, de ajun şi de predicare.

Barba-i crescuse mare. Putea fi socotit şi drept călugăr pornit prin ţară la cerşit, căci purta acum şi o tundră lungă până la pământ. I-a fost dăruită iarna trecută de un creştin căruia îi fusese milă de goliciunea lui.

Nădăjduia să pornească lucrarea pocăinţei în milostivirea lui Dumnezeu, căci vedea că înţelegere de la păstorii turmei nu se află.

Trecu zadarnic şi luna a doua de propovedanie şi canon şi el începu pe a treia. Se uscase şi se înnegrise, iar barba-i era sălbatic încâlcită, şi ochii din cap îi ardeau.

Se hotărâse să se ganonească şapte luni la fel. Dar când sfârşi cu luna a treia, într-o seară ploioasă de primăvară, după ce ceti până târziu din proroci, adurmi cu *Biblia* în mână şi avu o nouă arătare în somn. Văzu vedenia cea dintâi: steaua mare şi luminoasă, crescând din ea braţele crucii. Dar pe cruce nu se mai văzu chipul Răstignitului, numai sângele ţâşnea din ea în cele patru vânturi. Şi auzi un glas, venind de departe: «Prăpădul se apropie şi oamenii nu se pocăiesc. Toţi păstorii dorm. Scoală-te tu, Crăciune, om neştiutor, dar cu frica lui Dumnezeu şi începe propovăduirea pocăinţei. Lasă postul şi ajunul şi vorbeşte! Pentru a se depărta primejdia de neamul tău şi de ţara ta.»

Omul se sculase înfricoşat în puterea nopţii. Îşi adusese aminte de prorocul Ioan, nevoind să asculte porunca Domnului şi să meargă în oraşul Ninive să vestească pocăinţa, a fost înghiţit de chit şi ţinut trei zile în pântece. Îşi aduse aminte de prorocul Ieremia, care voia să scape de propovedanie spunând: «O, Doamne Dumnezeule! Iată că nu sunt în stare să vorbesc, fiindcă sunt tânăr!» Dar Domnul i-a spus: «Nu zice: iată sunt prea tânăr! Du-te încotro te voi trimite, şi orice îţi voi da poruncă, vorbeşte!»

Crăciun, aproape mort de groaza vedeniei şi auzul cuvintelor, ar fi voit şi el să spună: «Doamne nu mă trimite! Că eu sunt neînvăţat şi nu ştiu să vorbesc. Dacă aş şti, n-aş mai face canon, să înceapă propovedania aceia cari ştiu şi sunt rânduiţi pentru asta.»

Dar venindu-i în minte păţania celor doi proroci nu cutează să se împotrivească.

Este adevărat că el, din tinereţele lui, era obicinuit să stea de vorbă cu Dumnezeu, şi adeseori vorbea cu el ca şi când ar fi fost lângă dânsul, un prieten, un cunoscut. În mijlocul nesfârşitelor lui rugăciuni adeseori i se închegau cuvântări întregi în minte, cum va trebui vorbit oamenilor. Şi-i părea că nu ar fi greu!

Dar simţământul acesta se risipea totdeauna când se gândea să-şi deschidă gura înaintea oamenilor. Nu cuteza! Nu cuteza nici acum, cu toată porunca ce-i păruse că i se dăduse în vis a doua oară. Se opri într-un sat.

Se puse pe un ajun de nouă zile să capete un, semn de la Dumnezeu că îi ia sarcina aceasta de pe umeri. Dar ajunul se sfârşi fără niciun semn. Ba, poate, acesta era semnul, dar unul potrivnic la ceea ce se aştepta el.

În seara zilei a noua de ajun, se ducea spre casa unei femei bătrâne şi văduve, unde-şi afla culcuşul de-o vreme încoace. În drum se întâlni cu Andrei, un mare beţivan al satului. Venea pe două cărări de la crâşmă şi suduia îngrozitor. Se certa cu cineva nevăzut, şi amenința cu pumnii. Când amenința, se prăvălea în partea aceea, gata să se răstoarne. Crăciun, înfuriat deodată, i se puse în cale şi începu:

— Cu cine te cerţi blestematule şi pe cine sudui? Nu ştii că gura şi limba ni le-au lăsat Dumnezeu să-l lăudăm pe el? Ţi-s roşii ochii-n cap de-atâta beutură, ca la draci, şi împungi cu ei ca un bivol! De bivol vei avea parte în lumea cealaltă. Te vor lua dracii în coarne de bivol şi te vor arunca în căldarea cu smoală clocotită. Te-ai întovărăşit de

pe pământ cu Scaraoţchi, şi el te va chinui în veci de veci. Pe drumul lui umbli toată ziua, de la crâşmă până acasă. Nime nu te vede la biserică, cu anii. Acasă-ţi baţi nevasta în toată ziua. Vai de zilele tale, dacă nu te pocăieşti şi nu te laşi de beutură. Că vor veni zile de strâmtoare pentru toată lumea, din pricina ticăloşiei tale! Nu auzi cum vuieşte subt pământ? Nu simţi cum se apropie prăpădul?

Omul se clătină, în faţa lui, la dreapta şi la stânga, apoi puse mâna în pieptul lui Crăciun.

— Piei din calea mea, nebunule! Cine te-a pus popă peste mine? Vezi-ţi de treabă!

Crăciun simţi că i se face o lumină ciudată în cap, ca şi când i-ar fi intrat acolo o flacără. Şi la ea păru că citeşte întreg trecutul lui Andrei.

— Bei, mânat de legătura pe care o ai cu necuratul, de când ai junghiat în tinereţe pe Ionu Creţului. L-ai aşteptat subt podul de lângă crâşma lui Ghidale, şi ai sărit ca o fiară asupra lui! Atunci ţi-a legat pe veci diavolul sufletul. Şi de atunci beai mereu să uiţi. Te-mbată diavolul mereu nu cumva să te trezeşti, să mergi la judecător să-ţi recunoşti vina şi să te pocăieşti, pentru a-ţi mântui sufletul.

Andrei păru că se trezeşte dintr-odată. Trupul i se obli, şi privi crunt la Crăciun:

— Mai zi o dată ce ai spus acum!

— Nu e nevoie să-ţi mai spun. Ştii tu bine că-i aşa! Că au trecut aproape patruzeci de ani de când ţii ascunsă în suflet uciderea asta, care a rămas nerăzbunată şi nepedepsită. Şi feciorul acela nu avea nicio vină că pe el îl iubea Ana aceea, nu pe tine!

Lui Andrei îi trecu beţia ca luată cu mâna. Se frânse de spate, capul îi căzu în piept. Se uită speriat în dreapta, în stânga şi şopti:

— Cine eşti tu? De unde ştii?

— Ştii tu bine cine sunt, că am iernat la voi în sat. Nu

mi-ai spus mai înainte că sunt nebun? Nu zic tot aşa cei mai mulţi oameni din sat? Lasă să fiu şi nebun, că şi nebunii sunt ai lui Dumnezeu. Numai păcătoşii cei mari, ca tine, sunt ai diavolului! Şi al lui vei fi şi în lumea cealaltă, dacă nu te duci să-ţi descoperi crima, să-ţi iai pedeapsa, şi să te pocăieşti, în coate şi genunchi, câte zile îţi va mai da Dumnezeu. Din pricina păcatului tău, şi al altora ca tine, se apropie mânia lui Dumnezeu peste ţara întreagă, peste întreg norodul.

— Cine ţi-a spus? întrebă beţivul, galben ca moartea. Trăise o viaţă şi nimeni nu-i cunoştea taina, piatra de moară ce o purta pe suflet.

— Nimeni nu mi-a spus, ci mi-a descoperit Cel de Sus pentru pocăinţa ta. Dar, dacă nu te vei pocăi, o să afle în curând satul întreg.

Crăciun îl lăsă în drum şi plecă mai departe. Era îngrozit de ceea ce se petrecuse acum cu el: ştia că spusese adevărul şi se minuna cum îl aflase. Un junghi i se puse, ca un sloi de gheaţă, între spete. Tremura tot. Nu cuteza să se gândească la lumina aceea ce-i intrase în cap. Simţea că o grozavă povară s-a pus de-acum pe umerii lui.

Andrei nu mai luă drumul crâşmei trei zile, în care vreme nici din casă nu ieşi. Dar a patra zi diavolul birui: «Nu m-a văzut nimeni. Nebunul ăsta n-are nicio dovadă împotriva mea. Era atunci o noapte ca păcura.»

Şi în ziua aceea se îmbătase din nou.

Duminica următoare, când ieşiră oamenii de la biserică, Crăciun îi opri pe loc şi zise:

— Oameni buni, ascultaţi-mă! Am îndemnat pe cel mai mare păcătos (din sat să se pocăiască, dar el nu vrea. Pedeapsa lui Dumnezeu se apropie de ţară pentru răutăţile oamenilor şi pentru nepocăinţa lor. Dacă nu a vrut să mă asculte, iată, o să-l descopăr satului întreg, aşa cum i-am făgăduit. Oamenii nu ascultă şi nu se pocăiesc după cuvântul Domnului, care a spus: «Dacă m-au ascultat pe

mine, şi pe voi vă vor asculta.»

— Să ştiţi dar că Andrei, cel beutor, a ucis om în tinereţele sale. El e ucigaşul lui Ionu Creţului. Ştiţi că ucigaşul nu a fost aflat niciodată. Puneţi mâna pe el şi daţi-l judecătorului!

Un murmur surd urmă împietririi în care rămase mulţimea. Rudeniile lui Ion îl bănuiseră de la început, dar nu putuseră afla nicio dovadă.

— El e acum în crâşmă beat, în vreme ce oamenii sunt la biserică. Mergeţi în grădina lui şi săpaţi la tulpina nucului. O să aflaţi îngropat acolo cuţitul cu care l-a junghiat. Sângele a ruginit pe el. Dar fiind vorba de păcatele nemărturisite din satul ăsta, păcate pentru cari vine urgia lui Dumnezeu peste toţi, iată că mai sunt şi alţi păcătoşi mari şi nepocăiţi.

Se făcu o mişcare între oameni. Unii ziceau că e nebun, aşa cum l-au ştiut şi până acuma, alţii se îngrozeau să nu vorbească despre ei. Dar nişte rudenii de ale lui Ionu Creţului se furişară din mulţime de când auziră vestea, şi nu peste mult veniră cu cuţitul ruginit. Acum lumea se înspăimântă. Nebun o fi el, dar iată că ştie lucruri ascunse.

— Lumea e plină de păcate grele, oameni buni, începu el iar, şi, dacă nu se întoarce la Dumnezeu, o să pierim cu toţii, cu ţară cu tot. Iată aici în sat la dumneavoastră, toată lumea-l crede om de omenie pe Dumitru Nan; dar el, pe lângă nevastă-sa, mai trăieşte cu două femei din sat, cu Vuţa Surdului şi cu Veronica Diacului. Toţi credeţi că Anuţa Voicului e o mironosiţă, dar ea trăieşte cu trei feciori juni: cu Niculae Bălan, Ilie Rău şi Vasila Pantea. Toţi vă închinaţi în faţa notarului, şi el fură în toată săptămâna, alături de casierul, din lada satului, şi pun pe voi biruri nouă, să acopere furtişagul. E om bogat nenea Ion Strâmbu, dar două locuri le-a luat cu înşelăciune de la Vasile Pascu, rămas fără un petec de pământ «Toţi au greşit şi împreună netrebnici s-au făcut»,

cum zice *Scriptura*. Sunt în sat femei cari au lepădat cu voia copii. Ele sunt…

Dar când începu să spună, se trezi că nimeni nu mai era lângă el. Bărbaţi şi femei se îndepărtaseră îngroziţi.

Acasă la gazdă, bătrâna văduvă nu voi să-l mai primească. Îi adună bulendrele şi i le puse în curte.

— Ce vreai să faci, mătuşă? o întrebă el.

— Eu, nimic, dar nu mai poţi rămâne la mine! După câte-ai spus, o să-mi dărâme oamenii casa. Vor crede că ştii de la mine. Şi, martor mi-e Dumnezeu, că n-am ştiut nimic din toate astea câte-ai spus.

— N-ai ştiut, de bună seamă! Ce să-ţi baţi dumneata capul cu alţii, când ţi-a părut bine că nu şi-au bătut nici alţii capul cu dumneata, cât ai fost tânără şi cât ai trăit în păcat cu Visalon şi cu Bogdan!

Bătrâna era să cadă pe spate, când auzi aşa cuvinte:

— „Piei drace!” stupi ea îngrozită, cu ochii ieşiţi din cap.

— Drac nu am eu, ci dumneata şi toţi cei de felul dumitale! Că vă spovediţi în tot anul la Paşti, spuneţi toate nimicurile şi toate părerile, dar păcatele cele mari nu, le mărturisiţi. Le lăsaţi să vă şadă pe inimă, cum şade dracul pe comori, şi vă cuminecaţi apoi cu sfintele taine, cu ele pe suflet, bătându-vă joc de Dumnezeu. Vipere veninoase, cari vă ridicaţi capul peste lume, şi vă credeţi mai mult decât alţii. Morminte spoite pe dinafară, iar înăuntru pline de putreziciune şi de oase goale! Pentru voi vine prăpădul cel mare, care va răsturna pe răi cu buni împreună!

Crăciun plecă încă din ziua aceea din sat, lăsând în urma lui un vifor cumplit. Dar dacă apuca să mai spună şi numele nevestelor cari lepădaseră copiii!

Andrei, beţivanul, îşi mărturisi vina înfricat de moarte, după aflarea cuţitului. Intră în temniţă, condamnat la cincisprezece ani. Începură bătăi între bărbaţi şi neveste, între bărbaţi şi feciori din sat. Începură revizuiri

de procese şi cercetări la primărie de felul cum se administrează banii satului.

Părea că cineva a pus satului vâlvătaie să ardă. Oamenii se învrăjbiseră, şi, în loc de pocăinţă, urmaseră răzbunări fără sfârşit. Vestea, despre cele petrecute în sat, se lăţise ca fulgerul, şi, peste o săptămână, ajunsese până la graniţele ţării.

Crăciun, desculţ şi cu capul gol, luă în mână toiagul pribegiei pentru propovăduirea pocăinţei pe ţara întreagă. El nu-şi putea da seama cine-i aducea cuvintele pe buze, când vorbea, nici cine-i descoperea lucrurile cele ascunse. El ştia, din cetitul *Scripturii*, că Duhul Sfânt pune în gura profeţilor cuvintele, dar el nu era proroc. Ştia că şi apostolilor li se făgăduise să nu se gândească ce vor răspunde înaintea judecătorilor şi a păgânilor, pentru că li se va da lor ce să spună. Dar el nu era apostol. Nu era încă, cel puţin, preot ori călugăr, ci un om de rând, necăjit pe lumea care se abătuse de la Dumnezeu şi nu voia să se pocăiască, deşi primejdia pedepsei se tot apropia.

Crăciun nu cuteza să se gândească de unde-i vine cunoştinţa celor ascunse, şi se umilea şi mai mult în post, ajun şi rugăciune. Era înfricoşat de acest semn, pe care i-l trimisese Dumnezeu, pentru a şti că-i îndatorat să propovăduiască pocăinţa, şi ar fi voit să fugă la munte şi acolo să trăiască singur, cu fiarele sălbatice, hrănindu-se cu rădăcini până la sfârşitul vieţii sale. Era cutremurat şi de răutăţile cari i se descopereau. El cunoştea multele păcate şi ticăloşia oamenilor, dar nu bănuia atât de puternică împărăţia iadului pe pământ.

Acolo în sat, înaintea mulţimii ce ieşise de la biserică, i se ridica părul în cap cu cât vestea altă şi altă blestemăţie a oamenilor. Nu bănuia atâta rău în lume, şi, mai ales, nu putea bănui păcatele cele ascunse, pe care fiecare om le acopere cum poate mai bine.

Ce va face el pornit pe drumul de care voise să

scape? Să meargă înainte ori să se roage iar Domnului să-l scape de această însărcinare?

Lui Crăciun îi mai era teamă să nu fie cuprins de mândrie şi pentru că propovăduia el, un om de rând, în locul bisericii, şi pentru darul cunoştinţei lucrurilor celor ascunse.

El ştia din scrisorile Sf. Pavel că mândria e groaznic păcat, şi că sunt destui, erau destui pe vremea lui Pavel, care se mândreau cu darul de-a vorbi mai multe limbi sau cu darul de a face minuni. Ştia că toate acestea n-au niciun preţ, dacă nu este dragoste. Dar avea el dragoste?

Mergea pe drum şi se gândea venindu-i în minte atâtea cetanii din *Scriptură* şi nenumărate pilde, şi simţea că-i departe cerul de pământ, viaţa1 lui de viaţa acelora cari au propovăduit pocăinţa şi întoarcerea la Dumnezeu.

Totuşi, un imbold mai tare decât voinţa lui îl ducea înainte. Abia după ce i s-a dat darul să cunoască păcatele cele mari, vecinic ascunse, ale oamenilor, părea că înţelege de ce împroşca sângele din trupul Domnului, în cele patru părţi ale lumii, în vedenia pe care a avut-o. Începu să plângă mergând pe drum. Dar plânsul nu-l mângâia, ci îl înverşuna tot mai mult împotriva oamenilor.

Auzi că în capitala ţării sunt adunaţi în sobor toţi vlădicii. Îşi luă drum într-acolo; voia să mai încerce o dată a-i hotărî să înceapă ei cu întreg clerul propovedania pocăinţei.

Nimeni nu-şi putu da seama cum se putuse strecura în acel sobor. Unii dintre vlădici îl recunoscură după crucea ce o purta pe piept, alţii spuneau că-i vreun călugăr nebun: cum ar fi cutezat altfel să intre în sobor?

Până să-şi vină în fire, Crăciun începu:

— Preasfinţiţi Părinţi şi păstori ai turmei celei cuvântătoare! Mă înfăţişez aici cu vechea mea rugăminte. Am fost la toţi şi v-am spus vedenia ce am avut-o, şi v-am rugat să începeţi propovedanie pentru pocăinţă, pentru că

se apropie mari primejdii pentru ţara noastră şi pentru întregul norod. Nu am văzut să se facă nimic. Bisericile sunt mereu închise peste săptămână, preoţii aleargă după trebile lor, nimeni n-a luat crucea în mână să pornească la propovedanie. Şi primejdia ce ne paşte e tot mai aproape.

— Ascultă, Isailă, zise mitropolitul ce prezida, ia-l pe nebunul ăsta şi dă-l afară. Cum l-ai lăsat să intre în adunare?

Un călugăr voinic de lângă uşă puse mâna pe Crăciun.

Dar omul se smânci din mâinile lui, ochii i se înflăcărară, şi el căzu într-un acces de furie, cât se îngroziră toţi Preasfinţiţii.

— Vrei să mă scoţi din sobor, Preasfinţite, pentru că nu ai la suflet pocăinţa şi întoarcerea la Dumnezeu a norodului? Nepoata aceea oacheşă pe care o ţii la reşedinţă, nu ţi-e nepoată. Preasfinţitul Sofronie… Preasfinţitul Visarion… Preasfinţitul Partenie…

Şi într-un iureş de furie Crăciun începu să înşire tainele unor arhierei din sobor. Încremeniră cu ochii holbaţi unii la alţii.

Nebunul nu se opri curând. Părea tot mai ieşit din fire şi respira tot mai greu.

Deodată se lăsă în genunchi şi începu să bată mătănii. Apoi se ridică, îşi făcu cruce şi porni către ieşire.

— E un îndrăcit! Cutează să spună un arhiereu. Numai diavolul, prin gură de om, poate arunca asemenea blasfemii asupra Sfintei Biserici şi a slujitorilor ei. Să-l prindă şi să i se cetească slujba celor cuprinşi de necuratul. Să scape de diavolul ce l-a luat în stăpânire. Altfel cine ştie ce prăpăstii va mai spune despre noi şi înaintea altora.

Ajuns în curte, Crăciun se linişti de tot. Părea că-şi uitase unde a fost şi ce a vorbit. Doi călugări îl duseră cu uşurinţă în biserică şi începură să citească exorcismele

marelui Vasile.

Citeau cu gura, dar cu gândul erau la cele ce auziseră. Zvonuri umblaseră destule şi pân-acum în legătură cu cele descoperite de Crăciun. Omul stătea smerit şi liniştit în toată vremea slujbei, începuse chiar a se ruga şi el cu smerenie.

În vremea asta vlădicii se trezeau din spaimă. Mitropolitul luă cuvântul:

— Omul nu mai trebuie lăsat să cutreiere ţara. E limpede că-i nebun ori îndrăcit. Trebuia să-l pun la beci de când a venit să-mi spună de vedenia lui. O să chem poliţia să-l bage la dubă.

Se ridicară, sparseră soborul, clătinaţi ca de vânt, plecară fiecare la ale sale. Poliţia fu chemată prin telefonul mitropoliei.

Crăciun fu luat de doi poliţişti, cari îi legară mâinile şi-l porniră spre închisoare. Nu mai trebuia nicio judecată: dacă însuşi mitropolitul l-a aflat primejdios pe nebun, pentru ce l-ar mai judeca?

— De ce mă legaţi şi unde mă duceţi? întrebă Crăciun.

Oamenii îi spuseră.

— Numai să nu mă scoateţi la marginea oraşului şi să mă împuşcaţi, cum aţi făcut acum o săptămână cu Ion Bratu.

Poliţiştii înţepeniră. Cine i-a descoperit? Cine le cunoştea crima? începură să tremure.

— Pe mine nu mă veţi putea împuşca. Eu sunt subt paza Domnului şi umblu în numele lui. De ce n-aţi lăsat nicio urmă unde aţi îngropat pe Ion Bratu? Rudeniile vor veni să-i ştie mormântul şi să-i pună o cruce la cap, ca tot creştinul. Dar cu banii ce aţi făcut?

— Cu banii luaţi pentru uciderea acelui om nevinovat? Ori în ce-i veţi pune să vă rodească, va fi

blestemat. Luaţi-i şi duceţi-i celor ce v-au cumpărat, mergeţi înaintea judecătorului şi vă mărturisiţi uciderea mişelească. Luaţi pedeapsa şi pocăiţi-vă, că vine pedeapsa lui Dumnezeu, vine prăpădul, şi ajungeţi talpa iadului.

Poliţiştii, vineţi la obraz de spaima ce-i cuprinsese, porniră cu el. La cotitura unei uliţi înguste, îşi aruncară o privire, îi dezlegară mâinile, îl lăsară în drum, iar ei dispărură după cotitură.

Crăciun îşi duse mâna la frunte şi o apăsă. Visase? Poate că visase! Dar nu! Funia, cu care-i fuseseră legate mâinile, era jos pe asfaltul străzii.

Peste câteva zile Crăciun a ajuns la o mănăstire.

Se adunaseră toţi călugării în jurul lui, şi el le propovăduia despre sfârşitul lumii şi coada veacului, îndemnându-i la pocăinţă.

După ce isprăvi, păşi înainte stareţul şi zise:

— Dumneata să mergi între păcătoşi, în lume, şi să vesteşti pocăinţa, nu aici între slujitorii sfinţiţi ai lui Dumnezeu! Noi ştim toată învăţătura şi ţinem toate rânduielile cinului nostru. Noi suntem slujitorii celui Preaînalt.

Crăciun care până acum vorbise liniştit, cu multe citate şi pilde din *Biblie*, se înfurie ca un ieşit din minţi, şi începu să zbiere:

— Slujitorii diavolului sunteţi voi, şi nu ai celui Preaînalt. Ce folos că ştiţi *Scripturile* şi *Pravila*, dacă nu le ţineţi? Tu, ca mai mare, nu dai călugărilor niciun pahar de vin la praznice, dar tu-l bei cu vadra. Ei sunt opriţi, după pravilă, de la beutură beţivă, dar fiecare ascunde în buruieni, ori prin unghere, sticla cu rachiu, pe care le-o aduce moş Dumitru de la crâşmele din apropiere. Vă lăudaţi că postiţi şi ajunaţi, şi fiecare se îndoapă în ascuns cu de dulce. Niciunul nu ţineţi legea şi de-aceea v-aţi îngrăşat ca nişte berbeci buni de tăiat pe tăietorul iadului. Părintele Nicodim umblă prin ţară după milă pentru sfânta

mănăstire, cum umblă şi fraţii Tolomei şi Trifan. Nu lucraţi nimic, jinduiţi numai după păcat. Cum cutezaţi să spuneţi că slujiţi lui Dumnezeu? Slugile Mamonei! Prăpădu-i lângă voi şi nu-l simţiţi, nu vă pocăiţi!

Deodată el tăcu şi-şi desfăcu funia cu care era încins; era funia cu care poliţiştii îi legaseră mâinile şi pe care el o luase de pe asfalt. Ridică în vânt funia, ca un bici şi răcni:

— Afară din casa lui Dumnezeu, pe care voi aţi schimbat-o mai rău, în peşteră de tâlhari, decât jidovii pe vremea Mântuitorului.

Dar trei vlăjgani bărboşi şi comoşi se repeziră la el:

— Ţineţi-l fraţilor, nu vedeţi că e nebun?

— Nebun eşti tu, Ilarie, că te-ai încins pe subt cămaşă cu o curea bătută cu cuişoare să-ţi zădărlească trupul, să te creadă lumea sfanţ, dar unelteşti, aprins de sumeţie, zi şi noapte împotriva stareţului, să-i frângi grumajii să-i iei locul. Nebun e cel ce nu se teme de Dumnezeu. Şi pomeni vreo zece monahi pe nume, cu păcatele lor.

Călugării ascultau îngroziţi, dar cu cât pomenea mai multe nume, cu atât plecau mai mulţi din rânduri, şi nu aceia cari erau pomeniţi, ci alţii cari se temeau să nu le vină rândul şi lor.

— Puneţi mâna pe el, că ăsta-i duşmanul bisericii şi al creştinătăţii, strigă şatreţul.

Dar nimeni nu cuteză să pună mâna pe el. Călugării se resfirară înfricoşaţi. Din drum, în curte încă, el mai înşiră la repezeală nume de călugări, cu blestemăţii ascunse. Deşi împrăştiaţi prin curte, toţi prinseră în urechi veştile cele nouă.

*

* * *

Crăciun trecuse aproape prin toate mănăstirile din ţară şi prin cele de bărbaţi şi prin cele de femei. Şi le descoperi la toţi şi la toate păcatele din viaţa lor ascunsă.

Şi pretutindenea pe urma lui lăsa pizmă şi vrajbă şi ceartă, procese şi condamnări. Venea şi punea chibritul, şi pleca mai departe. Vâlvătaia se aprindea şi răutatea creştea între călugări şi maici. Fiecare acuza pe celălalt că vede paiul din ochii altuia nu bârna din ochii lui.

Oricât s-ar fi silit creştinii, clerici ori laici, printre care trecuse Crăciun cu propovedania lui, să ţină zăvorât tot ce spunea nebunul acela, nu reuşiseră. Vestea descoperirii păcatelor ascunse se strecura prin ţară ca o flacără printre grădelele uscate ale gardului.

Şi se împânzi peste ţara întreagă o faimă tot mai rea despre biserică şi slujitorii ei.

«Aici e buba! Până nu sparge asta şi se curăţă, nimic nu se poate îndrepta în ţară.», ziceau unii.

«Trântorii ăştia ar trebui trimişi cu toţii la ocnă», ziceau alţii.

«Sare stricată! La ce-i mai bună?»

«Şi ţara le dă încă locuinţă şi mâncare! Ba şi salare! Mare prostie!» «Dac-ar fi biserica curată, tot poporul s-ar lumina.»

Lumea era bucuroasă să afle izvorul tuturor relelor din ţară în slujitorii şi slujitoarele bisericii.

Dar niciunul, dintre cei ce judecau feţele bisericeşti, nu se gândea la sine însuşi, la răutatea şi pocăinţa lui. Pe lângă popi şi călugări, ei se credeau nişte sfinţi. Chiar şi curtezanele se credeau nişte sfinte.

Crăciun nu avea nici acum nicio cunoştinţă de urmările propovăduirilor şi a dezvăluirilor sale. Dacă el uita, de la un loc la altul, ce spunea în iluminaţia ce-i venea nu ştia de unde, faptele, păcatele, crimele nu mai lăsau pe oameni liniştiţi până nu se adevereau. Iar după ce se adevereau, rămâneau parcă închegate în văzduh şi pluteau peste ţară ca un nor pestilenţial, ce se îngroşa cu fiecare propovedanie şi descoperire nouă a lui Crăciun.

Într-o seară târzie, Crăciun trecea pe uliţele unui

oraş mare, să-şi caute un loc de odihnă subt o poartă, ori subt un pod. Se opri înaintea fereştrilor iluminate ale unui hotel. Înăuntru, muzicele cântau. Crăciun era trist şi abătut. În ziua aceea nimeni nu voise să-l asculte, copiii aruncaseră după el cu pietri, strigându-i: «Nebunul! Nebunul!»

Se strecură, el ştie cum, înăuntru. Când închise uşa, era chiar o pauză. Perechile cari au dansat în sala strălucită, se plimbau acum ori şedeau pe scaune şi povesteau, cu feţele luminoase.

Grabnic se adună un grup de femei, în costum de bal, şi de bărbaţi în jurul lui. Cercul se tot îngroşa.

— Iată un oaspete întârziat! ziceau unii.

— Pe el l-am aşteptat, nu putea lipsi!

— Dar cine va fi?

Crăciun mişcă din umeri, clipi din ochi, şi în loc de propovedanie pentru pocăinţă se trezi recitând această parte din prorocia lui Isaia, pe care-o ştia pe dinafară:

«Şi mai zice Domnul: „Fiindcă fiicele Sionului sunt mândre şi umblă ţanţoşe, cu priviri galeşe şi cu paşi alintaţi, zăngănind lănţuşele de la picioarele lor, Domnul va pleşuvi cosiţa fiicelor Sionului şi va dezvăli goliciunea lor. În ziua aceea va lua Domnul toate podoabele: inelele, sorii, lunişoarele, cerceii, brăţările, vălurile, brâiele, miresmele, talismanele, inelele de pus în deget şi în nări, veşmintele de sărbătoare, mantiile, şalurile, pungile, veşmintele de văl, cămeşile, legăturile de frunţi şi tunicele.

Atunci va fi, în loc de miresme, putreziciune, şi, în loc de brâie, frânghie, şi, în loc de cosiţe împletite, chelie, şi, în loc de veşminte scumpe, de porfiră, sac, şi, în loc de frumuseţe, semne făcute cu fierul roşu…

În ziua aceea şapte femei se vor agăţa de un singur bărbat, zicând: vom mânca pâinea noastră şi vom purta veşmintele noastre. Nu cerem decât să purtăm numele tău. Ridică ocara noastră.”»

— Iată ce vi se vesteşte şi vouă celor de acum, sfârşi Crăciun, cu ochii tulburaţi şi împăienjeniţi de lumina cea mare din sală.

Unele dintre femei şi fete chicotiră înveselite:

— Mai spune, moşule, că te pricepi!”

Altele se supărară. Bărbaţii voiau să-l scoată cât mai repede din sală.

— Nu vă spun eu, ci vă spune Domnul, morminte spoite pe dinafară, iar înăuntru pline de putreziciune. Dacă nu vă veţi pocăi, toate şi toţi veţi peri ca acele fiice şi fii ai Ierusalimului. Căci şi despre bărbaţi zice Domnul la Isaia prorocul, tot acolo: «Vitejii Sionului vor cădea în ascuţişul sabiei, şi războinicii lui pe câmp de război.»

Un tânăr îl luă de umăr şi începu să-l strâmtoreze către uşă.

Crăciun fu cuprins din nou de accesul lui de furie, se înţepeni pe picioare şi începu să strige:

— Mâna ţi-e înmănuşată, fiindcă ţi-e ruşine s-o arăţi goală. Cu mâna asta schimbi cărţile de joc şi înşeli pe jucători. Nu mai de mult decât alaltăsară ai câştigat cu înşelăciune douăzeci de mii de lei de la avocatul Pândele.

În public se produse rumoare. Unii ştiau de câştigul proaspăt al tânărului, care era mai de mult bănuit că înşală la cărţi.

— Iar tu, care stai la braţul lui, femeie măritată, în loc să-ţi grijeşti de cei doi copii de acasă, zadarnic te-ai împopoţonat şi ţi-ai dat cu miresme, că tot miroşi a mort. Numai acum sunt trei luni, ţi-ai lepădat pe cel din urmă copil acasă la doctorul Pascu. Oameni putrezi şi sclivisiţi să nu vă cunoască nimeni, nu ştiţi că prăpădul e subt picioarele voastre, şi nu vă gândiţi la pocăinţă.

O tăcere de moarte se înstăpâni. Muzicanţii îşi lăsaseră instrumentele şi se apropiaseră şi ei în vârful picioarelor să asculte.

Lumea din sală fu ca paralizată. Nimeni nu cuteza să-

l scoată afară şi fiecare aştepta cu groază ce va mai spune.

— Voi petreceţi şi vă desfătaţi, ca oamenii cei mai nevinovaţi din lume. Glasul conştiinţei a amuţit în voi. Iată-l pe doctorul Marcu, fericit şi luminat că a strâns o mare bogăţie, trimiţând între îngeri până acum trei copii nenăscuţi. Iată-l pe avocatul Vintilă, care a mâncat cu procesele prelungite ani de zile, deşi ştia că le va pierde, şase moşii mari. Iată-l şi pe inginerul Ion Duma, care se agaţă de toate fetele şi le făgăduieşte căsătorie, deşi el e însurat de zece ani. Iată pe domnişoara mironosiţă Nastasia Grecu, care umblă la toate bisericile şi dă slujbe să-i moară potrivnicele! Iat-o şi pe domnişoara Cornelia Negru, care se jură că-i fată curată şi a avut până acum cinci avorturi. Iat-o pe doamna Popescu care-şi ţine trei ibovnici, şi-i pune bărbatului coarne din ziua cununiei. Iat-o şi pe…

Dar nu mai putu continua. Proprietarul hotelului veni cu două slugi, şi-l aruncă pe uşă.

— Un nebun! Un nebun de legat! Cine ştie cum va fi scăpat din casa nebunilor, zise el înnăduşit. Nu-i fu uşor, cu tot ajutorul celor două slugi, să-l scoată pe nebun din sală.

Porunci ţiganilor să înceapă un dans. Muzica porni, dar nimeni nu mai dansa. Perechile se desfăcură. Toată lumea se pregătea să plece acasă.

Un domn bătrân, cu barbă ca de ţap, care nu lipsea de la nicio petrecere, încercă să liniştească publicul:

— Doamnelor şi domnilor! Nu-i cazul să vă depărtaţi. Petrecerea abia a început. Se poate să vă tulbure, aşa, un nebun? Nebunii vorbesc tot ce le trece prin minte. Vă rog rămâneţi şi continuaţi.

Dar intervenţia fu zadarnică. Cei pomeniţi cu numele ştiau că nebunul spusese adevărul despre ei şi nu mai cutezau să rămână. Alţii se temeau să nu se întoarcă străinul, să le descopere şi păcatele lor cele ascunse. Cele mai multe femei, nepomenite cu nume, ardeau de dorinţa

să iasă, să vorbească cu prietenele despre păcatele descoperite în socoteala cunoscutelor.

Balul se sparse, fără putinţă de împotrivire. Hotelierul rămase cu mâncările pregătite, cu băutura nebăută. Muzicanţii căutară alt local, unde ar fi putut cânta în noaptea aceea.

Iar pe urma apariţiei lui Crăciun aici, se porniră certe şi răfuieli între oameni, se începură procese şi duşmănii, şi un val de ruşine coborî asupra câtorva familii. Vestea despre cele descoperite de Sfânt sau de nebun, nu se putea şti bine ce era, pătrunsese în tot ţinutul ca şi după celelalte descoperite ale lui Crăciun. Şi atmosfera aceea grea, nesănătoasă, pestilenţială, ce se închega parcă din toate aceste păcate, era tot mai apăsătoare pentru ţară.

— Lume stricată!

— Moravuri putrede!

— Parcă-s zilele lui Antihrist!

— Nu mai e nimic sănătos în ţara asta!

— O societate în descompunere! O să vie prăpădul! Cu aşa moravuri cine mai poate mântui neamul?

— Nebun sau sfânt, străinul acela parcă-i trimis de Dumnezeu să ne arate că suntem pe marginea prăpastiei. Cine-ar fi crezut de şi oamenii se mirau de cei descoperiţi de sfânt ori de nebun.

Dar niciunul nu se gândise să-şi cerceteze viaţa şi să se pocăiască. Cei mai mulţi, tot aşa de vinovaţi ca şi cei descoperiţi, îşi continuau viaţa ca şi până acum, bucuroşi că nu au căzut ochii străinului pe ei.

*

* * *

Crăciun plecă prin noapte. Părăsi străzile largi şi luminoase şi se înfundă tot mai mult în uliţele cotite ale suburbiilor. Într-o înfundătură, aproape de periferie, se opri înaintea unei clădiri, care nu mai era luminată decât la parter, cu o lumină slabă. Dinlăuntru răzbătea o fierbere

continuă, străbătută de înjurături.

Era un azil de noapte.

Crăciun stătu puţin pe gânduri, apoi intră.

Prezenţa lui păru că nu-i băgată în seamă de nimeni. Lumea ce viermuia acolo continua să se agite, dând din mâini, strigând, înjurând.

Era o sală mare, luminată de un singur bec, fixat în tavanul scund, murdar. Pe margini se încălecau paturi în etaje, până subt tavan. Pe podea, pe laviţe, scaune şchioape, mulţime de bulendre, aşternute drept paturi.

Larma nu mai contenea în aerul înăbuşitor. Se certau, grupuri-grupuri, dând din mâini ca şi când ar fi voit să-şi scoată ochii. Erau aici reprezentanţi ai tuturor soiurilor de cerşitori, de hoţi de buzunare, de tâlhari, cari dădeau lovituri în stil mare. Tineri şi bătrâni, bărbaţi şi femei, decăzuţii tuturor păturilor sociale: muncitori, ţărani, negustori, intelectuali. Zdrenţele, mizeria, localul acela greu mirositor, lumina murdară, îi făcea şi la vedere pe toţi o apă şi un pământ. Era aici o nivelare socială greu de atins prin mijloace de stat.

Abia într-un târziu îl văzu cineva pe Crăciun.

— Dar tu, tâlhar bătrân, ce cauţi aici? îl întrebă unul.

— Un adăpost peste noapte, răspunse cu blândeţe Crăciun.

Vreo câţiva zdrenţoşi se adunară în jurul lui.

— Nu primim la noi călugăr.

— Da’ nu-s călugăr oameni buni.

— Nu te-arată haina? Nu porţi cruce pe piept? Hei! Noi pe aici nu prea suntem prieteni ai crucii, zise unul tot aşa de bărbos ca şi Crăciun.

Cei din jur râseră.

— Nu! Nu suntem prietenii lui Hristos! mai degrabă ai celuilalt, ai diavolului. Nu vezi tu ce-i aici? Cum să doarmă în iadul ăsta un om sfânt ca tine, care porţi o cruce pe piept?

— Între noi n-au ce căuta oameni sfinţi. Noi suntem dezmoşteniţii lumii şi potrivnicii rânduielilor ei. Noi ne războim cu Dumnezeu, nu-l slujim.

— Pe cine să slujim dacă nu este? Toţi popii şi călugării ăştia sunt nişte mincinoşi şi nişte ticăloşi. Ne înfricoşează mereu cu Dumnezeu, cu judecata lui şi cu viaţa viitoare.

— Cine-i acolo? Cu cine vorbiţi? întrebă un glas tunător, unul de mai departe. Cu capul era deasupra tuturor, în fumul gros şi acru de tutun.

— Iacă un străin, un nou sosit. Îi trebuie adăpost pentru noapte. Spune că nu-i faţă bisericească deşi după semne, aşa ar părea. Poate fi de altfel, tot aşa de bine, şi un tâlhar.

— Să aştepte! Vin îndată, se auzi din fum aceeaşi voce groasă.

Cel care vorbea era un fel de căpitan al azilului de noapte. Îşi impusese autoritatea prin forţa pumnilor.

El se apropie de grup şi-l văzu pe Crăciun.

— Cine eşti tu?

— Un drumeţ, om bun.

— Nu cumva eşti de la poliţie?

— Nu sunt. Sunt numai trecător prin oraş.

— Şi pentru ce porţi crucea aceea pe piept?

— Eu, oameni buni, începu Crăciun, era multă lume adunată acum în jurul lui, umblu prin ţară şi vestesc pocăinţă şi întoarcerea la Dumnezeu. Am avut o vedenie, din care am înţeles că se apropie de ţara noastră mari nenorociri, dacă nu se pocăiesc oamenii.

— Ăsta va fi Petrache Lupu, zise cineva în batjocură.

— Ori se dă drept el!

— Nu! Numele meu e Crăciun.

— Şi ce vedenia ai văzut? întrebară din mai multe părţi deodată. Haide! Povesteşte-ne şi nouă!

În sală începuse să se curme larma. Grupurile, care

se certaseră, se desfăceau şi oamenii veneau să mărească roata ce era în jurul lui Crăciun.

— Vedenia e în legătura cu războiul, oameni buni. Noi stăm liniştiţi şi ne vedem de trebile noastre şi războiul se apropie de noi. Praf şi pulbere se alege de ţară cu Vodă cu tot, dacă nu ne pocăim, dacă nu ne întoarcem de la păcatele cele grele. Am văzut o cruce pe cer, pe ea era răstignit Dftmnul Iisus, şi sângele împroşca din trupul lui în cele patru părţi ale lumii.

Liniştea se făcu desăvârşită şi străinul povesti amănunţit, ca şi pe vremuri vlădicilor, tot ce-a văzut şi ce a auzit.

— Nu-i altă scăpare, sfârşi el, decât ca lumea să se pocăiască, să se lapede de păcate – de furt, de minciună, de înşelătorie, de curvie, de nedreptate…

— Adică, noi ăştia, să murim de foame? Asta e pocăinţa ce-o vesteşti? întrebă un bătrânel, galben ca pământul la obraz, cu câteva fire albe în barbă.

— Să ne dăm la brazdă şi noi, hai? Dar vezi că noi nu avem nicio brazdă în care să lucrăm.

— Daţi-l încolo, ce-l mai ascultaţi? Nu vorbea tot aşa şi Petrache Lupu? Eu am fost la Maglavit, l-am văzut şi l-am ascultat. Tot aşa spunea şi el; a văzut în vedenie un moş, şi i-a spus să îndemne pe oameni la pocăinţă. Eu m-am dus acolo pentru un beteşug, dar m-am întors tot cu el în oase. Iată, nişte şarlatani, ca toţi popii!

— Zice că vine războiul, vine prăpădul! Dar noi facem războiul? Lasă-l să vină, poate se mai uşurează şi soarta noastră! În război poliţia e slabă, iar dacă va mai aduce şi revoluţia, e lumea noastră! Putem pune mâna pe toate băgăţiile celor de sus.

Oamenii hohotiră: cel care vorbea fusese prins de poliţie numai cu două zile înainte şi osândit să poarte în jurul pieţii sacul cu făină pe care-l furase de la o magazie.

Crăciun se uita în pământ şi tăcea. Tot mai mulţi

râdeau de el şi de propovedania lui.

— Dacă vesteşti pocăinţă, începu omul cel înalt care părea conducătorul azilului, du-te la cei avuţi, la cei puternici. Oamenii ăştia de aici n-au nici casă, nici masă. Ei sunt nevinovaţi de răutăţile din lume, ba sunt chiar cei ce poartă canonul acestor răutăţi.

— Cine zice despre sine că nu-i păcătos, mincinos este, începu Crăciun. Aşa spune în *Biblie*. Şi aici între voi gem şi apasă păcate grele. Şi aici trebuie să vă pocăiţi; şi pentru răutatea voasră se apropie prăpădul de ţară.

Unul înalt şi slab, nurffai oase, îl îmbrânci pe străin:

— Tacă-ţi gura, nebunule, nu mai tot vorbi de prăpăd şi de pedeapsă. Te pomeneşti că chiar vin!

Crăciun fu cuprins iarăşi de accesul acela de furie. Se îndreptă din şale, ochii îi ardeau, glasul i se înăspri.

— Nu vreai să asculţi adevărul, Lungule, pentru că tu slujeşti de multă vreme minciunii, care-i fiica diavolului. Nu mai de mult decât azi dimineaţă ai fost trimis de grupul tău să vinzi lucrurile furate noaptea trecută. Trei părţi din bani i-ai ascuns pentru tine, şi numai o parte i-ai împărţit cu tovarăşii.

Oamenii rămaseră muţi şi se uitau cu spaimă la străin. Spusese adevărul, afară de înşelăciunea cu preţul lucrurilor furate.

— Tot am împărţit! zise scrâşnind omul pe care-l numise Lungu.

— Tot? Oameni buni, să iasă trei inşi c-o lopată şi cu un hârleţ în curte să caute la rădăcina socului.

Lungu se şi avântă spre ieşire, dar îl înşfăcară vreo patru şi-l ţinură, până ce se întoarseră cei ieşiţi în curte cu banii.

— Tu trebuie să fii de la poliţie, de ştii toate, zise o femeie slabă, urâtă şi murdară, acoperită de zdrenţe, uitându-se la el cu priviri ascuţite, cercetătoare.

— Paserea mălai visează şi porcul ghindă, zise

Crăciun. Şi tu vezi poliţişti în toată tufa, pentru că iată, să ştiţi cu toţii de azi înainte: bătrâna Saveta e iscoada poliţiei, şi ea o pune pe seama furturilor săvârşite de oamenii de aici. Pentru asta ar fi vrednică de-o plată bună, dar poliţia nu-i dă decât cu ce să trăiască de azi pe mâine. E spioana poliţiei şi vânzătoarea voastră.

Mulţimea rămase cu ochii zgâiţi la femeie. Erau unele bănuieli şi până acum, din pricină că ea nu fura, nici nu lucra nimic; mai cerşea uneori, dar tot avea de mâncare!

Oamenii se îngroziră: cine era străinul acela ce cunoştea astfel de lucruri ascunse?

— Voi spuneţi că nu sunteţi păcătoşi, că pentru voi nu poate veni prăpădul peste ţară. Dar iată aici e o adevărată Sodomă! Cârnu, Pralea, Roşu, Bogdan trăiesc de-a valma cu nevasta lui Ion Neagu. O iau pe rând, ca dobitoacele, care unde o apucă. Fira, nevasta lui Crucian, se ţine cu doisprezece inşi. Mai tânără fiind, toţi râvnesc la ea: şi bătrâni ca Dumitru, Costea, Visalon ori Petre Bumbu şi tineri ca Ionu Anichii, Vasile Ciobotaru, Niculae Dănescu, Ion Prescurea. Cu unii umblă pentru bani, cu alţii din ticăloşia ei de femeie stricată. Ce spuneţi voi că n-aveţi păcate? Cinci inşi – şi îi spuse cu numele şi pe aceştia – au făcut o tovărăşie aici la azil, şi fură noaptea orice haină bună, pe care o aduce cineva în acest adăpost. Ion Grecu, vătaful cerşitorilor, are puşi la trei bănci cinci sute de mii de lei, răpiţi de la nenorociţii de cerşetori. Se ascund între voi cinci ucigaşi, şi-i spuse iar pe nume, de cari nici voi n-aţi ştiut că-s ucigaşi. Şi apoi însuşi paznicul căminului, Ion Rău, nu-i el un fugit din ocnă, unde a intrat pentru ucidere de om? Şi nu vă fură el pe toţi, cât ce porniţi de-aici pe drumurile aceste rătăcite? Fii ai Sodomei şi Gomorei sunteţi cu toţii, şi mai spuneţi că nu sunteţi păcătoşi, şi nu aveţi nevoie de pocăinţă! Beţivi cei mai mulţi dintre voi, şi bărbaţi şi femei, cari vă beţi câştigul vostru necurat şi nu

aveţi pe ce vă cumpăra o haină, încât umblaţi desculţi, cu capul gol, şi îmbrăcaţi în zdrenţe! Leneşi car; înconjuraţi munca cinstită, şi v-aţi adunat în această peşteră de tâlhari, voi n-aveţi lipsă de pocăinţă? Aşa zice Domnul prin prorocul Ieremia: «Voi face pământul să se cutremure, soarele să se întunece, luna să cadă pentru fărădelegile poporului acestuia».

Crăciun de la o vreme trebui să răcnească tot mai tare. În sală începuseră certe şi bătăi. Femei fugeau să se ascundă, de pumnii bărbaţilor, cu părul vâlvoi. Bărbaţii pomeniţi cu numele se încleştau în trânte. Câte zece şi mai mulţi tăbărau asupra acelora despre care străinul spusese că-i fură.

În curând se vedeau ochii bulbucaţi ai lui Crăciun, buzele lui mişcându-se, dar glasul nu se mai auzea în larma cumplită şi ţipetele ce străbăteau sala.

Numai Ion Rău, paznicul căminului stătea încă înţepenit locului. De el nu cuteza să se atingă nimeni. Se uita înfricoşat la străin, şi când vorba lui nu se mai auzi în larmă, îl trase cu putere la o parte şi-i şopti:

— Ştiu că eşti din poliţie. Iată aici zece mii de lei, să nu mai sufli un cuvânt despre trecutul meu! Să ştii că azi eu sunt un om bogat şi puternic şi am toată poliţia în buzunar. Mă mir că nimeni dintre camarazii tăi nu ţi-au spus să nu te atingi de mine!

Crăciun se uită o clipă la bani, apoi îl stupi pe paznic în faţă şi ieşi în stradă.

Înlăuntru larma clocotea, încăierările sporeau, unii scoseseră cuţitele din tureacul cizmelor, sângele începuse să curgă.

Paznicul sări ca un leu între ei, şi începu să îmblătească cu o măciucă grea.

— Nebunilor! Liniştiţi-vă! O să vină poliţia, că omul ăsta de la poliţie era şi făcea pe nebunul!

Dar înăuntru răzbunările aprinse nu se puteau potoli.

Paznicul ieşi în stradă şi dădu, dintr-o fluierice, semnalul de primejdie. În curând, sosiră patru poliţişti dintre aceia cari erau, după vorba pazniculuі, în buzunarul lui.

Crăciun nu avea o zi de odihnă. Cutreiera satele şi oraşele, propovăduind pocăinţa şi întoarcerea la Dumnezeu, pentru a feri ţara de prăpădul ce se apropia, şi al cărui vuiet surd Crăciun îl auzea în adâncul pământului, apropiindu-se mereu. Sute şi mii de păcate şi fărădelegi ţinute de oameni, din toate păturile sociale, în ascuns, fură date la lumină. Norul cel pestilenţial ce se închega din cunoaşterea acestor fărădelegi, şi care pluteau asupra ţării, greu, să sufoce respiraţia locuitorilor, se îngroşa mereu, cu fiecare destăinuire a lui Crăciun. Lumea vorbea în toată ţara de aceste cumplite greşeli, dar nu-i trecea prin gând să se pocăiască. Dimpotrivă, lâncezea tot mai fără voinţă, ca nişte vietăţi înglobate în noroi până la grumazi.

De multe ori Crăciun înfunda puşcăria, pe motiv de alcoolism; semăna neîncrederea între locuitori, şi-i demoraliza cu vestirea unor primejdii viitoare.

Dar niciun judecător nu-l putuse condamna: toţi vedeau că au de lucru cu un nebun, în cazul cel mai rău, cu un maniac religios. Îl puneau mereu în libertate. Făgăduiala că se va lăsa de propovăduit, nu i-o putuseră lua. Crăciun avea acelaşi răspuns: «Scris este să asculţi mai vârtos de Dumnezeu decât de oameni.»

Într-un rând ajunsese însă în faţa tribunalului militar. Era acuzat că ofensase oştirea, ba chiar şi pe Vodă. Numeroşi martori întăriseră subt jurământ că nebunul ori sfântul a spus că «toate căpeteniile şi împăraţii pământului vor cădea, pentru nelegiuirile lor, şi ţara va fi cotropită de duşmani şi că, la armată, se fură şi se ia mită».

În faţa tribunalului militar Crăciun veni cu *Biblia*. Vreme de două ceasuri o deschise la diferite locuri şi proroci, şi citi textele cari spuneau cum se pedepsesc ţările

şi popoarele pentru abaterea împăraţilor şi a căpeteniilor de la credinţă cea adevărată şi de la ţinerea legilor lui Dumnezeu.

Ofiţerii judecători ascultară la început cu interes, ba chiar cu teamă, dar, de la o vreme, se plictisiră: toate textele spuneau aproape acelaşi lucru, dar cu alte cuvinte.

— E un zăpăcit! zise unul.

— Un maniac religios. Cum să-l condamnăm?

Cei doi ofiţeri vorbiră încet, abia şoptiră. Dar Crăciun îi auzi.

— Nu mai citi mai departe, zise unul din judecători. E prea de-ajuns ce ai citit până acum a. Dar cine te-a trimis pe tine la propovedanie, să îndrepţi lumea şi ţara?

Crăciun povesti şi aici vedenia lui.

— E nebun de tot! şoptiră membrii tribunalului.

Crăciun căzu acum în furia lui şi începu:

— Nebun e cel ce nu ascultă cuvântul Domnului, cine nu se pocăieşte, şi grăbeşte, astfel, venirea prăpădului asupra ţării. Nebun e cel ce fură banii pentru înarmare şi cine ia mâncarea din gura soldatului.

— Ai grijă ce spui! Nu poţi aduce acuze aşa de grele fără să descoperi pe făptaşi. Altfel vei fi socotit şi condamnat ca un duşman al ţării, zise unul dintre ofiţeri.

— Vreţi nume? Vreţi pilde? Şi jidovii cereau semne de la Domnul Iisus Hristos. El le-a înviat morţii şi tot nu l-au crezut. Dar dacă vreţi, iată nume!

Crăciun îşi ridică privirea spre frunte, cum făcea totdeauna când descoperea fapte ascunse, ca şi când ar fi să citească înăuntrul capului, acolo unde se făcea lumina aceea ciudată.

— Iată nume, zise el: Luaţi hârtie şi condei şi cercetaţi faptele ce vi le voi spune. Aici în oraş sunt opt plutonieri, cari s-au făcut milionari, prin furt şi tâlhărie, de la soldaţi şi de la armată. Întâiul, cel mai ticălos dintre toţi, e Tudor Popescu de la manutanţă, care fură armata de

zece ani. Căutaţi şi veţi afla că are case în mai multe oraşe, toate puse pe numele nevestei sale. Al doilea e Ion Pavelescu, plutonier, care trimite la vatră pe cine vrea şi concentrează pe toţi cari nu-i pot da mia, sau cel puţin suta. Are şi el trei case până acum, şi dacă vor mai ţine concentrările va mai cumpăra trei. Plutonierul Vasile Popovici are magazii întregi de zahăr şi-l vinde la evrei în vreme ce soldaţii beau ceaiul amar. Niculae Mironovici are depozite de benzină şi, până acum şi-a făcut peste un milion din vânzarea ei la şoferii din oraş.

Crăciun îi înşiră şi pe ceilalţi, descoperind ticăloşiile fiecăruia.

— Nu-i prinde nimeni. Cum să-i prindă, când toţi lucrează mână în mână cu căpitanii, cu maiorii, cu coloneii? Nu s-au plâns soldaţii împotriva lui Tudor Popescu, înainte numai cu două zile, şi au ajuns tot ei la arest din porunca colonelului Florescu? Nu s-au jeluit, subt jurământ, părinţii celor concentraţi împotriva plutonierului Pavelescu, arătând că nu mai au de unde da bani pentru a împlini ordinul de desconcentrare? Nu i-a scos din cancelarie maiorul Cernescu? Nu vă îngroziţi şi nu clătinaţi din cap, că le ştiţi şi voi pe toate. Scrieţi şi cercetaţi apoi. Ţineţi-mă la închisoare până ce se isprăveşte cercetarea, şi dacă voi fi aflat de mincinos, spânzuraţi-mă.

Ofiţerii judecători rămaseră uluiţi şi fără putere. Ascultau cu sufletul la gură.

— Ce faceţi cu rechiziţiile, e păcat strigător la cer. Colonelul Leordeanu a adunat pân-acum din mită de la cei bogaţi milioane de lei, pentru că le-a lăsat acasă caii şi boii, căruţele, hamurile şi a umplut curtea cazărmilor din ţară cu mârţoagele săracilor, cu căruţe hodorogite, cu hamuri de aţe, de te cuprinde tremurul când le vezi. Săracii au rămas fără vită de jug, iar bogaţii cu toate puterile de muncă. Sau întrebaţi-l pe generalul Predovici

pentru ce în ogrăzile rumânilor săraci n-a mai rămas nicio furcă de fân, pe câtă vreme zăcile de clăi au rămas neatinse în curţile bocotanilor?

Când auziră că se agaţă şi de generali, un ofiţer făcu un semn şi un soldat puse mâna pe Crăciun.

— Frică să nu-ţi fie de ce spun eu, întorcând capul cu mânie Crăciun, către ofiţer, frică să-ţi fie de ceea ce ai făcut tu, căpitan Victor Popovici. Pentru cincizeci de mii de lei ai făcut scăpat din închisoare pe spionul Abraham Klein, şi pentru o jumătate de milon ai ajutat să treacă graniţa pe baronesa Kunfi, spioană dovedită şi condamnată la cincisprezece ani de temniţă grea. Frică să le fie tovarăşilor tăi nu de ceea ce ai făcut tu, ci de ceea ce au săvârşit ei. Sublocotenentul Verzescu s-a îndrăgostit de spioana Streitmann şi i-a dat planuri de război cu care a trecut peste graniţă. Maiorul Vintilescu trăieşte cu două surori, joacă cu ele cărţi şi câştigă mereu sume mari. Ele râd şi nu le pasă, îi dau băutură şi-l îmbată, şi-i fură apoi hârtiile din geantă. Ba-l fac uneori să ascundă anume documente de la comandament!

Crăciun îşi şterse faţa de sudoare. Judecătorii lui, înlemniţi, nu puteau scoate un singur cuvânt. Înlemni şi soldatul de gardă şi privea speriat la superiori.

— Ticăloşi şi trădători de clasa întâi, nu vă pedepseşte totuşi nimeni! Cine să vă pedepsească? Sus, putreziciunea e tot aşa de mare. Din contractele pentru înarmarea ţării şi-au luat partea lor miniştrii de război, secretarii generali. Pe ăştia-i ştiţi şi voi cu numele, nu-i aşa că nu-i nevoie să vi-i spun eu? De-aceea nu vă trag cei mari la răspundere, pentru ca să nu fie traşi şi ei. Vai de lume, vai de ţară! Şi voi spuneţi că eu sunt primejdios, că eu scot nume rău armatei şi mă băgaţi la închisoare! Care dintre voi are acum curajul să mă trimită din nou la temniţă?

— La temniţă nu, ci la casa nebunilor zise maiorul Vintilescu, revenindu-şi cel dintâi în fire.

Fu legat şi trimis la casa nebunilor. Dar pe drum, la o cotitură, soldatul crezându-l sfânt şi temându-se, îl făcu scăpat.

În urma descoperirilor de-acum, dezbaterile erau publice, norul pestilenţial ce apăsa peste ţară, se îngroşă şi mai tare. Vreo trei plutonieri, doi ofiţeri superiori, se împuşcară. Se porniră procese răsunătoare, scandaloase, cari clătinară autoritatea armatei. Urmară reformări, demisii, condamnări.

Corpurile legiuitoare se alarmară. Zeci de interpelări fură anunţate, dar niciuna nu fu ţinută. Fură oprite, se spune, «din interes superior de stat».

La margine de drum, ferindu-se de umbra arborilor, cu capul gol, în arşiţa soarelui, Crăciun, în alergările lui, când nu-l mai duceau picioarele de osteneală, şedea, scotea *Biblia* din traistă şi citea tot mai mult din proroci. Uneori îi părea că trăieşte în vremile de atunci, că e şi el unul dintre proroci, cari umblă zadarnic, cutreieră ţara propovăduind, şi nimeni nu se pocăieşte, ca şi pe vremea prorocilor.

După întâmplarea de la tribunalul militar, ieşi din oraş şi, nu departe, se zăreau încă turnurile bisericilor, şezu în soare la margine de drum, deschise *Biblia* la Ieremia prorocul şi citi:

«Cutreieraţi uliţele Ierusalimului, chibzuiţi şi cercetaţi în pieţe: dacă va fi vreunul care să ia hotărâri drepte, şi să fie cu credinţă, atunci voi ierta cetatea.

Dar chiar când ei zic: „Viu este Domnul”, jură strâmb.

Doamne! Ochii tăi oare nu caută credinţă? Tu i-ai lovit, dar ei n-au simţit durerea, tu i-ai dat pierzării, dar ei n-au vrut să ia învăţătură. Şi-au încruntat feţele mai mult decât stânca şi n-au vrut la pocăinţă să se întoarcă.

Şi am cugetat: „Numai cei de rând sunt aşa fără de minte şi nu cunosc calea Domnului, pravila Dumnezeului

lor”.

Dar mă voi îndrepta către cei de frunte, ca unora care cunosc calea Domnului, legea Dumnezeului lor. Dar şi ei au sfărâmat jugul şi au rupt funiile. 1

Pentru aceea îi sfâşie leul în pădure, şi lupul în pustie îi sugrumă, pantera pândeşte lângă cetăţile lor, şi ori şi cine iese dintr-însele este rupt, fiindcă s-au înmulţit fărădelegile lor şi s-au înteţit lepădările de la credinţă…

Pentru aceea iată ce zice Domnul Savaot: voi mâna împotriva voastră un neam din depărtare, neam nebiruit, popor străvechi, al cărui grai nu-l ştiţi şi nu-l puteţi înţelege când el grăieşte. Gura lui este mormânt deschis şi toţi sunt viteji de luptă.

El va mânca secerişul şi pâinea ta, pe fiii şi fiicele tale, turmele şi cirezile tale, via şi smochinii tăi. El va pune stăpânire cu sabia pe întăriturile tale pe care tu te bizui…

Căci se găsesc în poporul meu nelegiuiţi, cari stau la pândă, tupilaţi ca vânătorii şi întind cursa ca să prindă oameni.

Precum o colivie este plină de păsări, tot astfel casele lor sunt ticsite de agoniseala cu înşelăciune. Aşa au ajuns ei mari şi bogaţi!

Graşi şi cu pielea lucioasă! Ei făptuiesc rele şi izbutesc. Nu judecă pricina orfanului. Prorocii prorocesc minciuni, preoţii învaţă ca şi ei, iar poporul meu simte plăcere! Dar la capăt ce veţi face?»

Apoi deschise la Isaia, la locul unde citea adeseori, unde credea el că se dă tâlcul la cuvintele din urmă: «dar la capăt ce veţi face?»

«Pe munte pleşuv înălţaţi un steag, strigaţi către ei, faceţi semn cu mâna, ca să intre pe porţile tiranilor.

Eu am poruncit sfintei mele oştiri, chemat-am pe voinicii care răcoresc mânia mea, pe mândrii mei biruitori.

Ascultaţi acest zgomot surd în munţi, acest vuiet al unei oştiri nenumărate; auziţi această zarvă de război, de

împărăţii şi de popoare adunate: Domnul Savaot cercetează oştirea gata de luptă.

Ei vin dintr-un ţinut îndepărtat, de la capătul cerului, Domnul şi uneltele urgiei lui, ca să pustiască tot pământul.

Strigaţi în gura mare căci aproape este ziua Domnului, ea vine cu puterea celui Atotputernic.

Drept aceea toate mâinile vor fi neputincioase şi inima oricărui om se va topi de spaimă.

Toţi vor fi cuprinşi de groază, tot zbuciumul şi fiorii vor da peste ei, zvârcoli-se-vor în durei, ca femeia gata să nască, şi se vor uita înmărmuriţi unii la alţii. Iar feţele lor vor fi aprinse ca para focului.

Iată ziua Domnului! Ea vine aprigă, groaznică şi zbucnind de mânie, ca să pustiască pământul şi să stârpească şi păcătoşii de pe el.

Luceferii de pe cer şi pâlcurile de stele nu-şi vor mai da lumina lor, soarele se va întuneca în răsăritul lui şi luna nu va mai străluci.

Atunci voi pedepsi lumea pentru fărădelegile ei şi pe cei nelegiuiţi pentru păcatele lor. Voi smeri mândria celor trufaşi şi obrăznicia celor tirani, voi frânge-o la pământ… Voi face ca oamenii să fie mai rari decât aurul cel scump…»

Crăciun citi şi plânse la margine de drum. Iată că o să vie peste lume pentru fărădelegile împotriva cărora zadarnic propovăduieşte el! Iată vuietul surd al războaielor, pe care-l aude el mereu subt pământ, iată coada veacului şi sfârşitul pământului!

De când începuse să cutreiere ţara era vreme multă! Nimeni nu ştia din ce trăieşte, nimeni nu l-a văzut mâncând sau bând apă! Barba-i crescuse până la piept. Slăbise ca un lemn ţinut la fum. Când citea din *Biblie* tot mai des îl îneca plânsul.

În ziua aceea şezuse vreme îndelungată la marginea drumului şi citise, plângând, din *Biblie*.

Pe înserate trecu, venind din oraş, o căruţă. Omul de pe capră, văzându-l, i se făcu milă de el şi zise:

— Moşule, încotro ţi-e calea?

— El arătă pe drum înainte.

— Dacă-i aşa, urcă-te în căruţă. Tot pe-aici e şi calea mea. Pari bolnav şi ostenit.

Crăciun îşi puse *Biblia* în traistă, se ridică şi porni. Dar în căruţă nu se putu urca decât ridicat de om.

Cuibărit pe fânul din căruţă, Crăciun începu să moţăie.

— Dacă vreai, te poţi culca, zise omul. Te voi trezi eu când vom ajunge în sat.

Crăciun aţipi şi visă îndată că se află în mijlocul unei mari mulţimi lărmuitoare, care vrea să-l spintece cu cuţitele.

Dădu un ţipăt şi se trezi gemând.

— Eşti bolnav dumneata, moşule. Te taie ceva în măruntaie de gemi aşa.

— Sunt bolnav, omul lui Dumnezeu, dar nu cu trupul, ci cu sufletul.

— Da’ de ce-mi zici: omul lui Dumnezeu? Toţi oamenii sunt răi şi păcătoşi. Sunt mai mult de partea diavolului decât a lui Dumnezeu.

— Aşa este, nu-i om fără de păcat! Dar dumitale ţi-a fost milă de mine, deşi ar trebui să ai inima împietrită împotriva tuturor oamenilor. Vii de la oraş, unde ai avut un proces; şi cu dreptatea în mână l-ai pierdut.

Omul se întoarse mirat spre bătrân.

— Ai fost şi dumneata acolo? Ai auzit?

Crăciun ocoli răspunsul şi zise:

— Dreptatea umblă cu capul spart în lumea asta, până va sparge Dumnezeu capul tuturor nelegiuiţilor de pe pământ!

— Hei! Pân’ la asta mai este! Dumnezeu e îndelung răbdător şi milostiv.

Crăciun începu să moţăie din nou. Adurmi şi nu se mai trezi până-l deşteptă rumânul.

— Acum se înserează; rămâi să dormi la noi în noaptea asta.

— Nu pot, om bun, am drum lung de făcut.

— Dar unde te duci?

— În capitala ţării.

— Vai de mine! Şi tot pe jos?

— Tot, când nu întâlnesc om bun în drum.

Omul îi umplu traista cu de mâncare şi-l lăsă să plece.

Poate în felul acesta se hrănea Crăciun. Din când în când întâlnea câte-un om bun.

Până în capitală cutreieră încă multe sate şi oraşe, vestind pocăinţă şi îngrozind pe oameni cu descoperirea păcatelor ascunse, de cari nu voiau să se pocăiască.

Voia să ajungă înaintea celor mai mari ai ţării, să le vestească şi lor că se apropie prăpădul ţării şi al lumii, dacă nu se vor pocăi oamenii.

Află că-i poate întâlni pe toţi, guvern şi deputaţi legiuitori în parlament. Dar fu cu neputinţă să fie lăsat înăuntru. Portarii nici nu voiră să stea de vorbă cu el. Cunoştea pe vreun deputat? Nu cunoştea. Apoi, aici, la cerşit, nu se umblă.

Portarul principal era îmbrăcat în uniformă, cu fireturi galbene. Crăciun îi făcu semn să vină la o parte. Fără să înţeleagă de ce, omul îl ascultă.

— Voi sta într-un colţ, unde mă vei duce, să nu mă vadă nimeni. Dumneata ştii că şi alţii au mai stat ascunşi aici şi încă nu ziua, ci noaptea. Nu-ţi aduci aminte, acum e anul, cum ai stat ascuns în clădire până ai putut descuia casa de bani şi ai furat cele treizeci de mii de lei? Făptuitorul, până azi, nu se ştie cine-i!

Portarul sări înapoi ca muşcat de şarpe, şi se zgâia la bătrân.

— Ce vrei să spui? întrebă clănţănindu-şi dinţii de frică.

— Ceea ce am spus. Acum nu-ţi lipseşte decât să pui banii de unde i-ai luat, că-i ai acasă în fundul lăzii, împăturiţi într-o gazetă veche. Şi mai trebuie ceva: să-mi faci loc să intru.

Portarul îl duse în galeria cea mai de sus, şi-l aşeză într-un colţ întunecat, în fund, unde nu-l putea vedea nimeni.

Era o şedinţă furtunoasă. Opoziţia acuza pe ministrul de industrie şi comerţ că păgubise ţara cu miliarde, pe urma unor convenţii economice cu străinătatea. Sala era arhiplină de deputaţi. Pe banca ministerială, toţi miniştrii, gata de apărare. Galeriile, lojile, înţesate de public doritor de scandal.

Ministrul începu să se apere: Nu e nimic adevărat din acuzele ce i se aduc. Primeşte orice anchetă parlamentară. Cele trei miliarde, de care vorbesc oratorii din opoziţie, nu vor putea fi găsite nicăiri. Convenţiile nu sunt oneroase, ci în folosul ţării.

Ministrul a spus adevărul, se auzi un glas înăsprit, de sus, din cea din urmă galerie. Banii nu vor putea fi găsiţi. Urme în ţară despre ei nu sunt, fiindcă sunt depuşi la o bancă în Elveţia pe numele altor cinci miniştri.

Toţi deputaţii se sculară în picioare, se întoarseră către galerii, răsucindu-şi capetele.

Glasul de sus spuse numele celor cinci miniştri. Erau cu toţii în sală.

Rămase lumea întreagă ca trăsnită: să fie adevărat? Cine vorbise? Cei cinci miniştri, pomeniţi cu numele, se albiră ca peretele şi căzură pe scaune. Se ridicaseră şi ei în picioare să vadă cine vorbeşte.

Cine putuse vorbi? Cine să-l descopere în mulţimea aceea ticsită din loji şi galerii? Cea de deasupra, de la stânga, era goală.

Crăciun rămase mai departe în colţul lui, şi continuă în liniştea grea din sala de şedinţe:

— Pentru ce aţi încremenit aşa? E vreun lucru nou tâlhăria asta? Deputatul Pascu, acuzatorul ministrului de industrie, când era secretar general la acelaşi minister, nu a băgat în buzunar cinci milioane cu prilejul altor convenţii? Deputatul Manoilă n-a încasat, ca ministrul al comunicaţiilor, trei milioane din contractul drumurilor? Fostul ministru Albu de la domenii nu a înjghebat cinci moşii pentru nepoţi din reforma agrară? Sau credeţi că dintre miniştri de azi numai cei cinci amintiţi sunt şperţari? Dar primul ministru nu şi-a adus maşini agricole din banii fondurilor secrete? Pentru ce tremuraţi şi vă holbaţi acum unii la alţii? Sunteţi stricaţi până la măduvă şi aţi sărăcit ţara, lăsând-o la sapă de lemn. După cum zice Domnul prin prorocul: «toţi împreună netrebnici v-aţi făcut. Nu este până la unul care să facă dreptate». De aceea «viu sunt eu, zice Domnul, şi voi răsturna pe cei puternici de pe scaune, şi ţara o voi arde cu foc.» Neam blestemat, pentru care vine prăpădul şi ne pustieşte ţara. Pocăiţi-vă de fărădelegile voastre şi vă întoarceţi de la păcatele voastre voi căpetenii ale poporului. Acoperiţi-vă cu sac şi pune-vă-ţi cenuşe pe cap, că se apropie ziua cea mare a Domnului. N-auziţi cum mugeşte şi duduie subt pământ, subt noi? Pui de năpârcă, cine va opri prăpădul pe care-l aduc păcatele voastre?

Preşedintele adunării îşi veni mai întâi în fire, şi fiindcă nu se putea afla cine vorbeşte, porunci să evacueze toate lojile şi galeriile.

Dar în clipa în care servitorii începură evacuarea, în galeria cea mai de sus, din stânga, se arătă un chip de groază. Crăciun veni înainte, cu barba şi părul vâlvoi, cu braţul ridicat şi începu să tune:

— Nu-i voie să scoateţi pe oameni din adunare.

Doamnele astea sulemenite şi pline de miresmele păcatului au venit aici să le treacă vremea, că n-au nimic de lucru. Mai bine să rămână aici şi să se desfăteze de auzul lucrurilor ruşinoase, decât să iasă şi să facă în ascuns lucruri ruşinoase, cum le este obiceiul. Iar între bărbaţii de aici sunt destui, cari au venit să aplaude şi, după şedinţă, să-şi ceară răsplata de la cei aplaudaţi. Iată-i pe nume…

Şi Crăciun începu să-i înşire.

— Şi iată şi doamnele cari fiind în după-amiaza asta aici, au scăpat de a-şi înşela bărbaţii şi a face alte blestemăţii.

Şi el înşiră multe nume.

În uluiala şi spaima generală, nimeni nu mai putea face nimic. Servitorii, cari fură trimişi la evacuare, înlemniră pe coridoare.

— Şi iată şi numele deputaţilor guvernamentali şi din opoziţie, cari au furat din averea ţării şi s-au îmbogăţit. Şi Crăciun spuse lângă fiecare nume şi vina descoperită.

Dacă ţara v-a răbdat şi vă rabdă, sfârşi el, iată că Domnul Savaot nu vă mai poate răbda. Dar prăpădul, care vine de la miazănoapte şi de la răsărit şi de la apus, unde fierbe cazanul satanei cu gura întoarsă către ţara noastră, nu vă va mătura numai pe voi, ci pe toate căpeteniile, buni şi răi, împreună, şi va pustii ţara întreagă. Pocăiţi-vă cât mai este vreme! Daţi înapoi ce aţi furat, puneţi în vistieria ţării să se umple, că de ani întregi este goală. Întoarceţi-vă cu toţii la legea Domnului. Femeia să nu aibă mai mulţi bărbaţi, şi bărbatul să nu aibă mai multe femei. Spălaţi-vă de spurcăciunile trupului. Nu le puteţi acoperi cu vopseli şi cu miroazne, că putreziciunea de dedesubt miroase greu, ca mortăciunea. Curăţiţi aerul ţării care-i otrăvit de fărădelegile celor mari, ca şi a nenorociţilor de rând. Închinaţi-vă, cinstiţi crucea Domnului că din ea am văzut ţâşnind sângele în cele patru vânturi. Puneţi-vă pe rugăciune, pe post şi pe ajun! Că cei mai mulţi aţi uitat şi

rugăciunile copilăriei. Slugi ale diavolului, părăsiţi căile cele strâmbe şi vă întoarceţi la Domnul Dumnezeul vostru, ca şi el să se întoarcă spre voi, şi să ne scape ţara de prăpăd.

El tăcu o clipă şi păru căzut într-o răpire, într-o vedenie, pentru că îşi ieşi cu totul din fire şi începu să ţipe:

— Fugiţi, fugiţi, şi vă ascundeţi în crăpăturile pământului să nu cadă cerul pe voi, că iată pedeapsa zilei celei mari a Domnului Savaot bate la porţile ţării.

— El, cel dintâi, o luă la fugă şi coborî treptele. Până se treziră ceilalţi din înlemnirea lor, Crăciun alergă afară, ieşi în uliţă, şi fugi mereu, întorcând din când în când capul spre răsărit.

Neşte poliţişti îl prinseră, şi luându-l drept nebun, îl închiseră în beci.

Întâmplarea din parlament umplu ţara întreagă. Guvernul demisionă. Guvernul nou puse subt acuză pe toţi membrii celui vechi, pe parlamentarii pomeniţi cu numele. Se ştiau şi de mai înainte multe păcate ale fruntaşilor ţării. Dar mulţi nu putuseră fi dovediţi. Acum însă aveau indicaţii sigure pentru ticăloşiile tuturora. Se făcuseră o sumedenie de denunţuri. Mulţi prieteni au ajuns duşmani de moarte.

Se născuse o zarvă şi o învălmăşeală, din care părea că nu mai poate fi nicio ieşire.

Opinia publică era înveninată. Toată lumea spunea că cu astfel de moravuri ţara se va prăpădi…

Dar nimeni nu se gândise la el însuşi şi nimeni nu se pocăise. Noii demnitari, merseră pe drumul celor vechi. Ţara întreagă răsuna acum de numele Sfântului sau a nebunului. Cei mai mulţi nici nu ştiau cum îl cheamă. Alţii auziseră că-l cheamă Crăciun.

Opinia publică se împărţi: putea fi tot atât de bine un sfânt ca şi un îndrăcit, că omul în care intră necuratul încă poate cunoaşte faptele cele ascunse ale semenilor săi.

După înfăţişare putea fi mai degrabă un îndrăcit decât un sfânt. De multe ori, în furia lui, îşi spinteca veşmintele şi-şi smulgea părul şi barba. Privirile lui, când se înfierbânta la vorbă, erau furioase, ochii îi ieşeau, plini de sânge, din cap. Unii spuneau că face şi spume la gură, când vorbeşte. Poate era un epileptic.

Crăciun rămase în temniţă trei zile, uitat de toată lumea, fără mâncare, fără apă.

În ziua a patra veni un poliţist şi descuie uşa celulei; fără să-i spună o vorbă îi făcu semn să plece.

Dar afară îl zvârliră într-o dubă ce aştepta în curte şi-l duseră la altă închisoare.

Două luni nu se mai auzi nimic despre el. Unii ziceau că a murit, alţii că a fost împuşcat din greşeală de către un gardian.

După două luni fu ascultat de către o comisie. Se întărea convingerea că omul a fost pus la cale de către duşmanii celor pomeniţi de Crăciun cu numele în parlament, şi că tot ei i-au dat toate datele pe care le spusese în gura mare. Voiră să-l iscodească cine anume l-a pus la cale.

Dar, spre uimirea lor, Crăciun nu-şi mai aduse aminte de niciun nume dintre cele pomenite în parlament. În faţa comisiei el nu-şi mai aminti decât cuvintele propovedaniei. Nu recunoscu să fi spus niciun nume dintre cele puse în faţa lui de către membrii comisiunii de anchetă parlamentară.

Era acelaşi lucru ce i se întâmpla lui Crăciun pretutindenea. Iluminaţia aceea interioară, care venea fără să ştie cum, dispărea tot aşa, şi omul nu reţinea nimic din ceea ce parcă citise privind cu ochii prin frunte, spre interiorul capului.

Zadarnic îl suciră şi-l învârtiră! Nu-şi aduse aminte de nimic. Cum de data asta nu se apropie de el iluminarea aceea, Crăciun răspundea blând şi pacinic. Ba la dorinţa

membrilor din comisiune le povesti şi vedenia lui.

— Un maniac religios! ziseră membrii comisiunii, deşi nu puteau înţelege cum a putut afla atâtea lucruri ascunse şi toate adevărate.

Îl părăsiră plini de teamă, şi-l lăsară directorului închisorii să-l sloboadă.

Era acelaşi lucru ce i se întâmpla lui Crăciun pretutindenea. Iluminaţia aceea interioară care venea fără să ştie cum, dispărea tot aşa, şi omul nu reţinea nimic din ceea ce parcă citise privind cu ochii prin frunte, spre interiorul capului.

Zadarnic îl suciră şi-l învârtiră! Nu-şi aduse aminte de nimic. Cum de data asta nu se apropie de el iluminarea aceea, Crăciun răspundea blând şi pacinic. Ba la dorinţa membrilor din comisiune le povesti şi vedenia lui.

— Un maniac religios! ziseră membrii comisiunii, deşi nu puteau înţelege cum a putut afla atâtea lucruri ascunse şi toate adevărate.

Îl părăsiră plini de teamă, şi-l lăsară directorului închisorii să-l sloboadă.

Crăciun continuă să colinde ţara. Trecea prin sate şi oraşe şi propovăduia pocăinţa şi întoarcerea la Dumnezeu. Când era lăsat să vorbească în pace, se mărginea acum tot mai mult la propovedanie. Numai când îl întărâta cineva, trecea în starea lui de furie, şi începea să descopere păcatele ascunse.

Dar vestea-i umplea acum ţara, şi puţini şi rareori se mai aflau cari să-i zică împotrivă ori să-şi bată joc de el. Cei mai mulţi se temeau să nu-l pornească pe nebun ori pe sfânt, şi să le descopere în faţa lumii păcatele tăinuite.

Se mai aflau totuşi oameni răi ori plini de fală, cari, cu toată vestea ce-i mersese lui Crăciun, nu voiau să creadă că ar avea putere să ştie cele ascunse ale omului, şi unii dintre aceştia îl mai întărâtau.

Şi Crăciun nu le rămânea dator: îi dezgolea în faţa

lumii. Astfel, cu cât trecea vremea, tot mai puţini se agăţau de el, lăsându-l să-şi vadă de nebunia lui, pentru că cei mai mulţi îl credeau şi acum nebun, mai ales lumea de la oraşe. Sătenii, dimpotrivă, cei mai mulţi îl luau drept un călugăr sfânt, căruia Dumnezeu i-a dat darul să cunoască lucrurile ascunse, pentru a convinge pe păcătoşi să se pocăiască.

Dar lumea nu se pocăia. Păcatele şi fărădelegile se sporeau în familii, în societate, în stat, între oamenii de rând ca şi între cei învăţaţi, între laici ca şi între preoţi, între slujbaşii publici ca şi între ceilalţi oameni.

Crăciun a cutreierat ţara în lung şi în lat vreme de doi ani. Era acum numai o umbră cu barbă. Abia se mai mişca pe drum.

Creştinii îl luau cu căruţa oriunde-l întâlneau. I-ar fi trebuit încă mulţi ani să poată umbla prin toate satele.

Ajunsese mai pe urmă şi în Corneşti. Abea-şi mai trăgea sufletul de slab, abia mai vedea să citească în *Biblie*. Sosise într-o duminică. Intrase cel dintâi în biserică, şi toată vremea stătuse îngenuncheat ori bătea mătănii. La sfârşitul slujbei, după ce ieşiseră din biserică, îşi începuse propovedania. Sfârşise cu povestirea vedeniei sale. Vestise primejdiile ce vor veni asupra ţării.

Când ajunsese aici cu prorocirea, oamenii se priviseră miraţi:

— Dar dumneata moşule, care cunoşti lucrurile cele ascunse ale oamenilor, nu ştii ceea ce s-a petrecut în ţara noastră? îl întrebă un român.

— Ce s-a petrecut?

— D-apoi, bătaia lui Dumnezeu! Ceea ce vesteşti dumneata, s-a şi împlinit. Au venit potrivnicii şi ne-au luat ţara, de la Răsărit şi de la Apus.

— Au luat-o? Atunci s-a isprăvit! Prăpădul e pe noi. De-aceea nu mai aud eu vuietul lui pe subt pământ. A ieşit deasupra pământului, în ţara noastră. Dacă-i aşa, zadarnică a fost şi propovedania mea. Oamenii nu s-au

pocăit, după cuvântul Domnului: «Dacă m-au ascultat pe mine, şi pe voi vă vor asculta, dacă au păzit cuvintele mele, şi al vostru îl vor păzi». Dacă-i aşa să ştiţi că îşi va pierde şi Vodă scaunul.

— D-apoi, moşule, şi această vestire s-a împlinit, zise supărat acelaşi român.

Crăciun părea că se trezeşte dintr-un vis greu:

— Şi acesta? Atunci prăpădul e pe noi. Din trupul Domnului, în vedenie, curgea sângele pârău în cele patru părţi ale lumii. De-acum o să vină moartea cea mare. Războiul lumii. Pedeapsa lui Dumnezeu nimeni n-a putut-o împiedica, şi nu va împiedica-o nici pe cea viitoare, pentru că lumea nu vrea să se pocăiască.

El se întoarse către răsărit, îşi făcu cruce, şi zise:

— Mulţămesc lui Dumnezeu că mi-a ajutat să ajung şi să mor acasă, să fiu îngropat lângă părinţii mei, într-un sat cu oameni de omenie. Pe-aici n-am venit cu propovedania, că-i ştiam pe oameni temători de Dumnezeu.

— Eşti de-aici din sat, dumneata? întrebă o femeie.

— De-aici, suflete. Părinţii mei au fost Niculae şi Safta Mărginean.

— Vedeţi că-i aşa cum vă spusei? Crăciun al lui Niculae Mărginean, zise diacul.

— Acum o să-mi plec capul şi o să adorm. Că-s tare ostenit… tare ostenit…

Şi vorbind aşa, se lăsă încetişor în genunchi, îşi puse mâna subt cap în ţărâna drumului, şi, lin, adormi pentru vecinicie.

— Mare minune, se cruciră creştinii. Strigară după fratele şi sora mai mare a lui Crăciun, cari trăiau încă. Dar ei nu răspunseră. Nu fuseseră la biserică în duminica aceea. Erau însă aici doi nepoţi ai lui Crăciun, cari alergară acasă şi aduseră un car cu boi şi o pânză să-l acopere pe mort şi să-l ducă acasă.

Grupuri de oameni povestiră până târziu despre

Crăciun. Unii îşi aduseră aminte de ceea ce s-a vorbit multă vreme în sat despre întâmplările de la naşterea şi de la botezul lui. Alţii pomeniră cum se ruga în biserică, cum citea din cărticica aceea de rugăciuni, şi mai târziu, fecior mare, întors din armată, din *Biblie*. Îşi aduseră aminte de veştile cari umblaseră prin ţară despre isprăvile lui.

Şi priviră cu teamă cum pleacă încet carul cu boi, ducând trupul lui Crăciun.

Se gândeau, cutremuraţi, ce pedepse şi nenorociri nouă ar mai putea veni peste ţară? Vedenia lui Crăciun şi cuvintele ce le auziseră atunci se împliniseră în parte. Care-i partea neîmplinită? Cine putea şti?

Oamenii din Corneşti şi din satele din jur, în bisericile cărora se făceau mereu slujbe, pentru a fi apărată ţara, de «foamete, de ciumă, de foc, de cutremur, de sabie, de venirea altor neamuri asupra noastră şi războiul cel dintre noi», se gândeau cu groază că multe rele mai pot încă veni asupra ţării. Iată, acum ştiau ce înseamnă «venirea altor neamuri asupra noastră», ceea ce n-au înţeles până acum, şi nu ştiau de ce se roagă preoţii în biserici pentru îndepărtarea acestei pedepse. Aşa le vor înţelege pe toate când se vor împlini!

La înmormântarea lui Crăciun slujiră doisprezece preoţi, şi venise popor cu miile din tot ţinutul acela.

Acum durmia în sicriul de brad liniştit şi împăcat. Pentru partea lui de moştenire fratele şi sora îi făcură o înmormântare care să rămână de pomină. Ţinură predici doi preoţi şi un protopop. Cântară diecii din douăzeci de sate.

Prohodul se făcu în curtea largă a casei părinteşti. Lumea umplu şi uliţa până departe.

Întreagă mulţimea creştinilor petrecu mortul până la cimitir. Şi, din ziua înmormântării lui, oamenii din Corneşti şi din satele din jur, vestiţi de mult ca un popor cu frica lui Dumnezeu, începură să păzească legea cu şi mai multă

străşnicie.

Creştinii din Corneşti vorbiră multă vreme despre Crăciun şi despre cele petrecute la înmormântarea lui. Vestea morţii «sfântului» sau a «nebunului», se lăţi repede, ca pe aripi de vânt, în toată ţara.

Corneştenii se simţeau mândri că omul, care răscolise ţara întreagă, fusese din satul lor. Fraţii şi nepoţii lui C rt\ci un crescură în vaza înaintea satului. Şi toţi se simţeau ca Kun adăpost, împotriva nenorocirilor viitoare ale viziunii lui Crăciun, având în cimiterul lor mormântul omului lui Dumnezeu.

Cu toate nenorocirile abătute asupra ţării, după îngroparea lui Crăciun, corneştenii începură să nădăjduiască în bine; înmulţiră rugăciunile, slujbele la biserică, ajunurile, şi din zi în zi se simţeau mai liniştiţi, mai întăriţi în durerea lor, şi mai încrezuţi în viitor.

Crăciun nu apucase decât cu un ceas înaintea morţii să propovăduiască pocăinţa şi în satul lui de naştere. Însuşi a recunoscut că nu s-a abătut pe la ei, ştiind că aici oamenii nu sunt copleşiţi de păcate atât de grele ca în alte părţi.

Totuşi după moartea lui în sat începură să se ivească unele fenomene curioase: bărbaţi şi femei, cari de la cununie nu mai fuseseră văzuţi spovedindu-se, se duceau acum în rând cu alţi creştini şi-şi plecau capul subt patrafirul preotului. Trei bătrâni cari înainte vreme nu călcau pragul bisericii decât din Paşti în Crăciun, acum veneau regulat la toate slujbele.

În scurtă vreme după înmormântarea lui Crăciun nu mai rămase decât un singur om, Dumitru Macarie, care nu era văi. ul nici acum la slujbe, ca şi înainte, vreme de peste douăzeci şi cinci de ani.

Era un om ca la şaizeci de ani, înalt, uscat, cu spinarea puţin încovoiată, cu mâinile mari şi viguroase, cu faţa mereu plină de neguri, cu privirea ascunsă. Un ţăran

fruntaş, cu casă de piatră, cu acareturi multe, cu moşie mare. Dar era un om ursuz, tăcut şi neprietenos, închis în sine ca într-un mormânt. Locuia pe uliţa lungă ce răspundea în pădure, unde arsese o casă până în temelii, înainte cu foarte mulţi ani. Oamenii ţineau însă viu în amintire focul, pentru că era singurul de care-şi aminteau în Corneşti şi oamenii cei mai bătrâni. De focul acesta de mult ştiau şi copiii satului, fiindcă se vorbea mereu despre el, ca despre o raritate.

În treizeci şi cinci de ani, de la cununia lui Dumitru Macarie se perindaseră prin parohia Corneşti trei preoţi şi toţi se străduiseră pe lângă Dumitru să intre şi el în rândul creştinilor, să nu dea pildă rea tinerilor prin înconjurarea bisericii.

Într-alt sat purtarea lui nu ar fi sărit în ochi, dar în Corneşti unde era un popor aşa de credincios, Macarie, şi trei-patru încă, făceau sânge rău şi scandalizau pe ceilalţi creştini. Dar năzuinţele şi încercările preoţilor rămaseră zadarnice: omul nu cerceta casa Domnului.

Primea încruntat, cu ură şi duşmănie îndemnurile preoţilor, şi când nu mai putea scăpa de gura lor, le deschidea încruntat uşa şi-i poftea afară din casă.

Acum, după înmormântarea lui Crăciun, ajunsese, în scurtă vreme, singurul om din Corneşti care nu venea la slujbele ce se făceau la biserică.

Preotul nu se gândise să încerce din nou. îl lăsase, ca şi satul întreg în plata Domnului, deşi îi simţeau cu toţii povara ca a unei pietre de moară.

De când auzise de propovedenia lui Crăciun şi, mai ales, de când se aflase că el descoperă cele ascunse ale oamenilor, şi că, dintr-o zi într-alta, poate sosi şi în Corneşti, în viaţa lui Dumitru Macarie se schimbaseră multe, deşi pe dinafară nu părea să se fi schimbat ceva, decât doar că era şi mai întunecat, şi mai tăcut, şi mai închis ca până acum, şi că slăbise şi mai tare. Peliţa

obrazului vecinic plină de ţepii suri ai bărbii, se întindea şi mai tare pe umerii obrajilor, şi începuse să se înnegrească, din pământie cum era mai înainte.

El trăise mereu retras, singuratic, şi puţină lume băgase de seamă schimbarea din faţa lui, nici chiar nevasta, Veronica. Dar aceasta nu mai avea somn noaptea de răul lui.

De când l-a cunoscut, de când s-au cunoscut, bărbatul ei nu a avut somn prea bun, prea liniştit. Se trezea şi de zece ori pe noapte. Uneori gemea greu în vis, ca şi când ar avea o suferinţă mare, alteori se ridica, ţipând speriat, în capul oaselor în pat, sau numai se zvârcolea mereu, întorcându-se de pe o lături pe alta.

Veronica, femeie tânără, se speriase întâi. Îi fusese frică să nu fie uneltirile celui necurat amestecate în somnul bărbatului şi, fără ştirea lui, plătise preotului multe liturghii şi rugăciuni pentru «omul care nu se poate odihni». Dar nu folosiseră la nimic.

Preotul îi spusese:

— Nu te mai nelinişti şi tu. Sunt oameni cari, din firea lor, nu pot avea un somn liniştit. La orice întâmplare să-ţi iese din cap gândul că ar fi amestecat aici necuratul. Dumitru e un om închis, nu vorbeşte aproape nimic cu nime ziua întreagă. Se vede că firea se răzbună în somn: vorbeşte cu el însuşi şi cine ştie ce nu-i place. E un om pe care cu greu îl poţi împăca.

Cu timpul, femeia văzuse că nu-i o primejdie, bărbatului nu i se întâmpla nimic rău oricât ar fi durmit de neliniştit. Îşi vedea, a doua zi, de treburi, harnic şi hotărât, ca şi când ar fi durmit butuc noaptea întreagă. Veronica se obicinuise, de ani îndelungaţi, cu somnul lui neliniştit.

Dar, de când începuseră a umbla veştile despre Crăciun, Dumitru Macarie ajunsese un greu canon pentru muiere, nu numai noaptea, ci şi ziua.

Veronica avea senzaţia sigură că bărbatul ei trăieşte

subt o continuă ameninţare, subt o neîntreruptă temere. Se ferea de oameni mai mult decât înainte; părea speriat după fiecine care trecea pe la poarta lor, aştepta cu răsuflarea oprită să vadă dacă drumeţul nu-i deschide porţile.

Când trecea lume mai multă pe uliţă, când oamenii mergeau la biserică, duminica şi în sărbători, sau la slujbele, ce se făceau pentru înlăturarea nouălor primejdii, ce ar mai putea veni asupra ţării şi a norodului, Dumitru se făcea nevăzut, dacă era afară, după câte-o claie de fân, ori în casă, înfunda ungheţul cel mai întunecat.

Lucrând prin curte, se oprea deodată îngălbenit, cu privirea fixă într-un punct, ca şi când ar vedea pe cineva. După astfel de opriri părea că i se sleiesc puterile, nu mai avea nicio poftă de lucru, şi se lăsa pe-o buturugă ori intra în grajd şi şedea pe scăunelul pentru mulsul vacilor.

Părea că dăduse peste el o lingoare: hărnicia lui se topise ca ceara în faţa focului. Rămânea în urmă cu aratul, cu cositul, cu seceratul.

La masă rămânea adeseori cu lingura în mână, privind fix în păretele din faţă. Uneori îi cădea lingura din mână fără nicio pricină. Nu mai avea nicio poftă de mâncare. Dacă nu l-ar fi chemat Veronica de prin curte, nu şi-ar fi adus aminte de masă.

Dar ziua femeia-şi avea trebile ei. Alerga în curte, în grădină, vedea de foc şi de fiertură, de mâncarea viţeilor şi a porcilor, şi mai putea răbda schimbarea ce răsturnase viaţa bărbatului.

Dar nopţile erau un chin. Oricât de obicinuită era cu somnul neliniştit al lui Dumitru, acum, abia putea aţipi un ceas-două înaintea revărsatului de zi. Omul ei se muncea acum ca în chinurile iadului. Uneori se speria în vis atât de cumplit, încât sărea din pat şi fugea în curte. Alteori gemea necurmat ceasuri de-a rândul.

Veronica cerca să-l trezească şi nu putea. Atunci,

aprindea o lumânare să vadă ce-i cu el. Dar bărbatul era treaz şi o privea cu ochi sticloşi. Se speria de el, se întorcea cu faţa la icoane şi-şi făcea cruce. Apoi uneori îl întreba:

— Ce-i cu tine? Ce ai visat?

De cele mai multe ori Dumitru o privea împungaci, cu aceiaşi ochi sticloşi şi nu răspundea nimic.

Rareori zicea:

— N-am nimic. N-am visat. Lasă-mă în pace şi te culcă.

— Parcă cineva mai poate durmi lângă tine!

Părea că un singur lucru îl mai interesează, şi acesta cu tot mai multă patimă, cu cât trecea vremea.

— Ce se mai aude? O întreba pe Veronica de câte ori venea de prin sat. Dacă nevasta venea şi numai de la o vecină, nu scăpa de întrebarea asta.

Femeii îi părea bine c-o întreba: era singurul prilej, de-o vreme încoace, când mai putea schimba un cuvânt cu bărbatul.

— Ce să se audă? Câte minuni toate! La cutare i-a spus că nevasta îl înşală cu un om, spus pe nume, şi locul şi vremea. La o nevastă i-a spus că a lepădat dupolaltă trei copii, şi moaşa care a ajutat-o i-a îngropat în grădină, la rădăcina unui soc. Mitropolitului i-a spus toate păcatele cele ascunse înaintea soborului întreg. Unui om bisericos dintr-un oraş i-a descoperit cum şi-a înveninat nevasta…

Veronica îşi însemna cu grijă tot ce auzea vorbindu-se în sat despre Crăciun şi isprăvile lui şi i le povestea, de fiecare dată, din fir în păr.

— Da, ce se spune? Pe unde va fi acum? întreba el la urmă, privind cu ochii sticloşi într-altă parte.

— Nime nu ştie! Unii zic că ar fi departe, prin inima ţării; alţii că ar fi ajuns şi prin unele sate din apropiere.

Mâinile lui Dumitru începeau a tremura, cum le ţinea pe genunchi.

— În care sate, anume?

— Păi nu ştie nime. Nime nu poate numi un sat.

O singură dată putuse Veronica să-i precizeze:

— În Brusturi!

Satul era al patrulea de la Corneşti.

— Pân' aici a ajuns?

Omul se îngălbenise, cumu-i ceara, şi acum începuseră să-i tremure şi genunchii după palme, cum şedea pe scaun.

— Aşa se spune, dar s-a văzut şi până acum că nime nu poate şti de bună seamă pe unde se ţine.

La început, Veronica crezuse că omul ei se interesează aşa de mult de «sfânt» pentru că ar dori să-l vadă, să-l cunoască. Cine ştie, poate ascultându-i propovedania, poate s-ar încreştina şi el! Poate omul ei presimţea că numai sfântul acela îl va mai putea duce la biserică, după ce o părăsise şi o înconjura de atât amar de ani!

Dar de data asta, când îi văzuse mâinile şi genunchii tremurând simţise că lui Dumitru i frică de «sfânt». «Începuse, deci, de mult, îşi zise ea. Se teme de când a auzit vorbindu-se de el… Doamne sfinte! Dar pentru ce?… îi era teamă să nu-l înfrunte în faţa satului întreg, pentru că nu mai ţinea nicio rânduială creştinească?»

Şi ca o întărire a descoperirii ei, Dumitru plecă, încă în după amiaza aceea, la munte, cu sare la oi. Drumul încolo şi încoace ţinea trei zile.

— Dar nu-s două săptămâni de când le-ai dus sare.

— Nu-i nimic! Acum am vreme, mai târziu ne apucăm de seceră.

Veronica înţelese: se temea ca nu cumva Crăciun, dacă într-adevăr a fost în Brusturi, să pice pe neaşteptate şi în Corneşti.

«Dar pentru ce se temea, Maica Precistă?» se frământa femeia.

Era mai tânără cu zece ani decât Dumitru, dar părea mai bătrână decât el cu douăzeci. Viaţa lângă omul ăsta închis ca mormântul o prăpădise. Alta, în locul ei, n-ar fi trăit cu el nicio lună. Dar Veronica a fost o femeie care nici ca fată mare, nici ca nevastă, nu mai aştepta nimic de la viaţă.

La vrâsta de cincisprezece ani, o fetişcană abia, se îndrăgostise de moarte de un fecior din sat, care o iubea de asemenea, dar care fusese împuşcat, din greşeală, la o vânătoare chiar de fratele său mai mare.

Se măritase după Dumitru numai pentru a nu împleti cosiţă albă şi a ajunge de ocara satului.

Cu trecerea anilor se obicinuise cu omul ăsta întunecat şi tăcut. Dacă ar fi dat de unul care s-ar fi bucurat de viaţă şi de ea, care ar fi umplut casa cu râsul şi fericirea lui, poate nu l-ar fi putut răbda. Pentru ea viaţa sură, ce se scurgea încet în casa bărbatului, era cea mai potrivită. Se prăpădea poate mai mult de pierderea din copilărie.

Într-o zi, la întrebarea obicinuită a lui Dumitru, nevasta răspunse:

— Ce să se mai audă? Tot minunăţii de ale lui! zice că într-un oraş, într-o grămadă de oameni cari îl ascultau, a intrat şi un jidan. Trecea cu maşina pe stradă, şi când a văzut atâta lume adunată, s-a coborât şi el să vadă ce-i. Oamenii i-au făcut loc; îl cunoşteau. Era cel mai bogat evreu din oraş, avea trei prăvălii.

Când îl văzuse pe Crăciun se uitase la el întins o vreme, apoi izbucnise în râs:

«Adică ăsta-i nebunul care răscoleşte ţara întreagă, zisese el. Să am eu o putere, l-aş închide pe pâne şi apă, să nu mai facă pe oameni să caşte gura, pierzând zadarnic vremea cea scumpă a lui Dumnezeu.»

Sfântul, se spune, s-a înfuriat, şi-a spintecat cămaşa la piept, şi a început să strige: «Iuda vorbeşte de

închisoare pe pâne şi apă şi nu vrea să creadă că acolo e locul lui. Înainte cu doisprezece ani, în luna lui mărţişor, într-a cincisprezecea şi-a pus foc prăvăliei, din care şi-a dus dinainte toată marfa asigurată pentru două milioane. Funcţionarului de la banca de asigurare care venise să vadă şi să preţuiască paguba, şi care începuse să bănuiască adevărul, i-a pus în palmă una sută de mii de lei. Şi, în loc să zacă la răcoare, Iuda şi-a deschis o nouă prăvălie, şi apoi alta. Avea şi marfă de la întâia, avea şi bani.»

Se spune că jupânul, auzind aşa, a îngălbenit, şi-a dat ochii peste cap şi a căzut grămadă. Oamenii l-au dus pe braţe la maşină.

Veronica povesti tot ce auzise, dar băgă de seamă că bărbatul nu o mai asculta de când pomenise de focul ce şi l-a pus jidanul la prăvălie.

În ochii lui zări atunci ca o flacără de nebunie, care se stinse repede, apoi privirile lui rămaseră moarte.

În noaptea ce urmă, Dumitru se culcă îmbrăcat, dar nu în pat, ci pe o laviţă lângă fereastră.

Veronica nu-l putuse îndupleca să se dezbrace şi să se culce ca oamenii. Cât se strânse lumânarea ea simţi că bărbatul ei se ridică şi şade pe laviţă cu ochii în fereastră.

De câte ori se trezi peste noapte, îl văzu nemişcat, în aceeaşi poziţie. În noaptea aceea ea se putu odihni: Dumitru n-a scos un geamăt, semn că somnul nu se apropiase de el.

De ce se temea? Ce pândise toată noaptea la fereastră? Pentru ce-i ieşise în priviri flacăra aceea de nebunie, când povestise despre focul pus de jidan la prăvălia lui?

Veronica nu putea afla niciun răspuns.

A doua zi, după amiază, Dumitru[4] Macarie se apropie de nevastă şi zise:

---

4 în ms.: „Andrei" (n.ed.)

— Ştii la ce m-am gândit? Să plec în America!

Femeia îl privi înspăimântată.

— Doar nu-i fi înnebunit?

— Nu. Dar mai avem o datorie intabulată pe avere, pe care vezi că nu mai ajungem să o putem plăti.

— Dacă nu vom putea-o plăti noi, vor plăti-o moştenitorii. Nu avem copii. Vreai să laşi moşia limpede de orice sarcini nepotului tău? După cât arată purtarea lui cu tine, nu-i vrednic.

— Nu mă simt eu bine cu datoria aceea după cap!

— Aşa! Nu te simţi bine! Poate de aceea te-ai schimbat aşa de tare în vremea din urmă. Te gândeşti mereu la ea!

Ştia că nu asta poate fi pricina temerii lui.

— M-am schimbat? Cum m-am schimbat?

El se uită speriat la Veronica.

— Nu ţi-aş putea spune ce anume. Îmi pare că te temi de ceva. Ca şi când te-ar urmări cineva.

— Destul, intră el repede în vorba ei. De-acum nu mă va mai putea urmări nime. Sunt hotărât să plec în America, şi cât mai în grabă.

Femeia se uită întins la el… «De-acum nu mă va mai putea urmări nime», repeta în gând cuvintele lui. Aşadar nu se înşelase, se temea de ceva. Se temea de «sfântul» acela.

— Au mai plecat ei şi alţi oameni de la noi în America, începu el, văzând că femeia nu-i mai răspunde.

— Au plecat, dar când? înainte de război! Acum nu mai poate trece nime în America. Şi chiar dacă ai putea, ce să facă acolo un om de şaizeci de ani ca tine? Cine a mai plecat bătrân în America?

Dar Dumitru nu se lăsă convins. Se informă la notarul, la preotul, fără să le spună ce gânduri îl bat. Şi, neprimind răspuns mulţumitor, se duse la oraş, la un avocat, pe care-l cunoştea el.

Răspunsul ce-l primi era acelaşi.

— Dumneata pe ce lume trăieşti? Nu ştii ce război îngrozitor se duce pe mare? Nu mai umblă niciun vapor de călători.

Se întoarse deznădăjduit acasă. Ajunse seara.

Cât ce-l văzu Veronica, foarte schimbată, începu să vorbească:

— Dumitre, a murit «sfântul»!

— Cine?

— Sfântul ăla, de care-mi părea mie că a început să-ţi fie frică.

— De ce să-mi fie frică de el? întrebă bărbatul încruntat.

El simţi că la vestea ce o auzi îi căzu piatra de moară de pe inimă.

— Ştiu eu de ce? Aşa mi s-ar părut. Dar acum s-a isprăvit! A murit! Ce păcat că n-ai fost acasă.

— Dar pentru ce?

— A murit aici la noi în sat.

Omul se albi şi se lăsă pe scaun. Simţi că-i învie rădăcinile părului.

— A murit aici? întrebă c-o voce slabă, de pe altă lume.

— Aici. A murit uşor ca un pui. S-a lăsat în pulberea drumului, a suspinat şi a închis ochii.

— A… a…

— Vreai să întrebi dacă a propovăduit şi la noi?

Fără să poată scoate o vorbă, el înclină din cap.

— A propovăduit şi la noi, în faţa bisericii. Dar era slăbit tare, abea-şi putea trage sufletul. A propovăduit, ca pretutindenea, pocăinţa întru iertarea păcatelor…

— Şi… şi n-a des…

— Vreai să spui dacă n-a descoperit şi aici, ca în alte locuri, păcatele ascunse ale oamenilor? Nu! L-a ascultat toată lumea fără să grăiască. Ne-a povestit arătarea ce a

văzut-o pe cer, şi pedepsele ce vor veni peste ţară, dacă nu se pocăiesc oamenii. El nici nu ştia că o parte din aceste pedepse au şi venit. I-au spus oamenii. Atunci a adăugat că mai vin şi altele, dacă nu ne pocăim şi nu ne întoarcem de la fărădelegile noastre. Vorbea încet, abia i se mai auzea glasul. Spunea că pe la noi nu a venit, ştiind că în Corneşti şi satele din jur nu-s oamenii aşa de păcătoşi ca în alte părţi.

— Aşa a spus? întrebă Dumitru abia răsuflând. Veronicăi i se păru că se uită la ea cu un fel de batjocură în priviri.

— Aşa!

— Dar el de unde ne cunoaşte?

— Cum să nu ne cunoască dacă-i de la noi din sat?

— Nu mai spune! De la noi?

— De-aceea mulţumea lui Dumnezeu că i-a ajutat să ajungă să moară în Corneşti şi să se odihnească lângă părinţii lui.

— Dar cine-s părinţii lui?

— Părinţii i-au murit, dar îi trăiesc fratele şi sora.

— Ce spui? Crăciun al lui Niculae şi Safta Mărginean?

— El este!

Dumitru Macarie izbucni în râs. Veronica nu-l auzise niciodată râzând până acum. Nu ştia: acesta e râsul lui firesc sau râde prin gura lui însuşi diavolul? Era un râs drăcesc: se încrâncenase carnea pe dânsa. Se uita prostită la bărbat, şi înlemnise de spaimă.

— Crăciun al lui Niculae şi Safta Mărginean. Dac-a fost sfânt, prost sfânt a fost, mincinos sfânt! Adică aşa a spus: «oamenii din Corneşti şi din satele din jur nu-s aşa de păcătoşi ca într-alte părţi»? Aşa a spus? Prost sfânt, mincinos sfânt! Dacă nu cunoaşte nici pe oamenii din satul lui! Şi râsul drăcesc se auzi din nou.

Veronica îl privi înlemnită. Pentru ce era un sfânt

mincinos? Pentru ce spunea Dumitru: «dacă nu cunoaşte nici pe oamenii din satul lui? Nu cumva…» i se năzări ei… Ce i se năzări? «Nu cumva e chiar el, Dumitru, un mare păcătos, şi-şi bate joc de sfânt pentru cuvintele lui: „În Corneşti nu sunt oamenii aşa de păcătoşi ca în alte părţi?” În răutatea asta drăcească, în care vorbea el, nu era şi o părere de bine că sfântul era mincinos?»

Revenindu-şi în fire şi neştiind ce să creadă, Veronica zise:

Dacă l-ai fi văzut cum a murit, nu i-ai mai spune nici prost, nici mincinos. Mai bine te-ai duce şi tu să-l vezi. Tot satul se duce. Cine nu l-a văzut până acum?

— Dacă ar fi fost într-adevăr un sfânt, m-aş duce, dar aşa, pentru ce? Să văd un mort? Am văzut destui… Hei! Dacă ştiam eu de mai de mult că nu-i un sfânt, ci un om de rând…!

— Ce era, dac-ai fi ştiut? îl întrebă surprinsă şi neliniştită muierea.

— Nimic! răspunse el scurt şi ieşi în curte, căutându-şi de lucru, după cum crezu Veronica. Dar el strigă sluga şi-l trimise să-i aducă un kilogram de rachiu, de care se va găsi mai cu putere.

În seara aceea se îmbătă butuc şi nu se mai trezi până dimineaţa. Se îmbătă trei zile de-a rândul. În ziua înmormântării lui Crăciun, nu se mişcă din casă, de lângă sticla de rachiu.

— Nu vii şi tu? E lume peste lume! Mii de oameni s-au adunat.

— Dacă-s nebuni! Eu sunt un om în toate minţile. Dac-ar fi fost un sfânt adevărat, m-aş fi dus şi eu la înmormântare. Dar a fost un şarlatan, un sfânt mincinos.

Femeia îl lăsă în plata Domnului şi se duse la prohod.

Ea rămase în credinţa că Dumitru se temuse de Crăciun, de venirea lui, de propovedania lui, ori, poate, şi mai ales, de puterea lui de a descoperi lucrurile ascunse.

Acum că murise, şi-l îngropaseră aici în cimiterul din Corneşti, Dumitru nu mai avea de ce se teme. «Va reveni, îşi zicea ea, la viaţa lui obicinuită.»

Vreme de o săptămână, după ce ieşise dintr-o beţie aşa de grea, Dumitru revenise într-adevăr la viaţa lui obicinuită, în care beţia n-a intrat niciodată. Ba, nopţile, le durmea mai liniştit decât înainte de a ieşi în ţară vestea lui Crăciun.

Dar dup-o săptămână, somnul lui ajunse din nou neliniştit, ca în vremea când trăia «sfântul», şi-l aşteptau să pice şi în Corneşti. Veronica îşi văzu spulberate toate nădejdile: nu numai că nopţile nu se mai putea odihni de răul lui, dar Dumitru şi peste zi nu mai era de nicio treabă.

Aproape nu-i mai păsa de casă şi moşie. Dacă nu ar fi fost femeia să-i spună şi, încă de mai multe ori pe zi, ce are de făcut, el ar fi rămas înlemnit pe o buturugă în curte.

Nu se mai ferea acum, după moartea lui Crăciun, de oameni, dar Veronicăi i se părea că se teme, din zi în zi mai mult, de el însuşi. îl rodea un vierme nevăzut, ziua şi noaptea. Veronica se întreba: ce vierme? Până trăise Crăciun, credea că acesta e viermele, darul lui de a descoperi păcatele ascunse, de care îi păruse ei că se temea Dumitru. Dar iată că se înşelase: «sfântul» durmea în cimiterul satului, şi bărbatul ei e chinuit şi acum de spaimă, deşi Crăciun nu se va mai scula niciodată din groapă să vină să-l înfrunte, nici să-i descopere înaintea satului vreun păcat greu ascuns.

Omul slăbea din zi în zi şi privirile lui ajunseră tot mai sticloase. Uneori Veronica, privindu-l, se îngrozea, îşi făcea cruce: «Doamne nu ne lăsa! Parcă-i nebun de jumătate!»

Voi să-i aducă un doctor de la oraş, dar bărbatul rânji:

— N-am nevoie de doctor. Ce poate şti un doctor!

Stărui să aducă pe preot, să-i citească vreo slujbă de

odihnă.

— Să nu-l văd prin curte, că-i rup picioarele.

Ea, totuşi, duse la preot, în mai multe rânduri, câte-o haină de-a bărbatului să facă slujbă pe ea.

— Nu mă pot apropia nicicum de păgân să îl ajut, zicea femeia.

— Cu adevărat păgân. Parcă nu-i botezat. Nu primeşte niciun ajutor al bisericii.

De la o vreme, Dumitru începuse să vorbească în somn, în vis. Femeia, mai mult deşteaptă, asculta, trăgea cu urechea. Trebuie că avea febră. Aiura. Pomenea mereu de-un foc mare, care mistuia o casă. Se certa cu cineva prin somn, se jura şi suduia. Părea că era îndrăcit, nu alta, îşi zicea femeia: aşa înjurături şi blesteme încă nu auzise ea niciodată.

Încerca să-l trezească. Uneori reuşea.

— Ce-ai visat iar?

— Visat? N-am visat!

— Vorbeai de-un foc.

— Asta nu-i vis!

— Cum nu-i vis?

— Îl văd mereu!

— Focul?

— Da. Arde mereu şi nu se mai stinge. Casa e mistuită toată, n-a mai rămas decât o grămadă de jar. Dar flăcările focului se înalţă, mereu, vâlvătaie până la cer. Şi aşa se vor înălţa până la sfârşitul lumii.

Aşa-i răspunsese o dată, când reuşise să-l trezească. Dar femeia era convinsă că el visa mai departe. Se aplecase asupra lui cu lumânarea aprinsă. Era într-un lac de sudoare, cu ochii deschişi, plini de spaimă, privind ţântă.

Locul obicinuit, unde stătea ziua, era o buturugă înaintea grămezii de lemne, în curte. Veronica băgă de seamă că omul ei vorbeşte acum singur şi ziua. Putea să-l

asculte de aproape, când trecea pe lângă el: n-o simţea, n-o auzea. Dumitru vorbea încet. Pomenea un nume, un om cu care avea el o răfuială mare: Visalon. Vorbea de-o judecată. Părea că răspunde în faţa judecătorilor.

Cine era Visalon acela? Ce judecată avusese Dumitru cu el? Femeia se întreba zadarnic. Nu era în sat niciun om cu numele Visalon. Nu ştia să fi avut bărbatul ei vreo judecată cu cineva.

Alteori, pomenea de Visalon şi de-o femeie, Măriuţa. Şi iar părea că se judecă cu cineva. De bună seamă bărbatul ei e pe calea de a-şi pierde minţile!

Trecură zile şi Dumitru nu se mai liniştea. Dimpotrivă vorbea tot mai mult singur. Era acum numai umbră de om, aşa slăbise. Veronica nu l-a iubit niciodată, dar acum începuse să-i fie milă de el. Înţelegea că se apropie de mormânt, şi simţea că se va duce cu o piatră de moară pe suflet. Îndată ce i se deşteptase mila pentru el, ea simţea prin puterea intuiţiei că numai un păcat greu nemărturisit, îl putuse distruge în aşa măsură.

Într-o zi se apropie de el, cum şedea pe buturuga lui şi vorbea singur, şi-i puse mâna pe capul gol.

— Dumitre!

El treseri, îşi scutură capul şi o privi înspăimântat.

— Dumitre! Ce te munceşte pe tine aşa? Pentru ce nu-mi spui?

El o respinse cu putere, încât femeia era să cadă pe spate.

Totuşi încercă şi a doua şi a treia zi să se apropie de el.

De data asta omul nu o mai alungă. Stătea în soare, cu capul gol; albise de tot în vremea din urmă şi părul lui încâlcit lumina.

O privi întins un răstimp îndelungat. Privirile lui se schimbaseră, erau acum blânde şi umilite, cum nu-i văzuse Veronica niciodată ochii. Se uită la ea rugător, până când

femeia nu mai putu suporta.

— Spune!

— Eu l-am…

— Ce zici?

— Eu l-am aprins pe Visalon.

Pe-o clipă i se păru că Dumitru aiurează iar. Dar, îndată îi veni în minte focul cel mare, dinainte cu o sumedenie de ani. Îşi aduse aminte şi de nume: da, Visalon îl chemase pe omul căruia îi arsese casa.

— Tu i-ai dat foc?

— Eu.

Omul închise ochii şi-şi lăsă capul în piept. Multă vreme nu mai zise nimic. Părea că nici nu mai respiră, părea că a murit.

Veronica îşi aduse aminte de focul acela, izbucnit din bun senin, şi care mistuise casa şi toate celelalte clădiri din curtea lui Visalon Albu, încât fruntaşul satului ajunsese la sapă de lemn. Nici înainte, nici după aceea, nu mai fusese foc în Corneşti, de când ţineau minte oamenii. Atunci a fost un mare noroc că nu sufla niciun pui de vânt, şi ograda lui Visalon era mare cât un hotar, casele vecine departe. Niciodată n-a ştiut nimeni cum a izbucnit focul acela. Rămăsese omul pe drumuri, cu fată mare logodită, cu Măriuţa…

Veronica-şi duse mâna la frunte: da, Măriuţa, o chema pe fata lui Visalon, Măriuţa pe care o pomenea Dumitru când vorbea singur.

Deodată, în mintea ei se făcu lumină: pe vremuri, se vorbise că Dumitru ar fi cerut pe Măriuţa, dar că Visalon nu s-a învoit să-i dea fata, şi că nici ea nu voise să audă de el.

Aşadar Dumitru pusese focul, din răzbunare!

Acum, înţelegea toate! Înţelegea firea tăcută şi ascunsă a bărbatului, somnul lui neodihnit înainte de a se arăta «sfântul», prin ţară. Nu putea trăi cu inima uşoară

un om care poartă pe suflet un păcat aşa de mare, neispăşit! Înţelegea teama tot mai mare, ce-l frământa pe Dumitru, după ce Crăciun îşi începuse propovedania şi descoperea cele ascunse ale oamenilor. Era primejdie să se arate pe negândite şi în Corneşti. Îi părea că înţelege pentru ce Dumitru numise pe «sfânt» prost şi mincinos, pentru cuvintele că «în Corneşti nu sunt păcătoşi aşa de mari ca în alte părţi.» Nu cunoştea crima lui!

Dar pentru ce nu-şi mărturisise Dumitru păcatul mai de mult? De ce a lăsat să-l roadă viermele o viaţă întreagă, pentru a-l mărturisi acum când era cu un picior în groapă?

Se apropie de bărbat, îi puse mâna uşor pe cap, şi şopti:

— Săracul de tine! Pentru ce n-ai mărturisit păcatul greu la vremea lui? Pentru ce te-ai chinuit viaţa întreagă?

Omul tăcu un răstimp îndelungat. Respira acum greu şi glasul îi horcăia în piept.

— N-am putut! Eram un fruntaş al satului. Cum să arunc o ruşine aşa de mare pe mine şi pe neamul meu?

— Şi… Focul acela?

— Pentru ce l-am aprins pe Visalon? Din mânie şi răzbunare. Eram nebun. Cerusem pe Măriuţa în căsătorie, şi tatălui săi i s-a părut că nu sunt destul de bogat. Aşa? Mi-am zis. Nu va mai fi nici el bogat. Peste o săptămână, noaptea, l-am aprins. Nimeni nu s-a putut gândi la mine: plecasem din sat de seara, cu sare la oi, la munte. M-au văzut destui plecând.

— N-au bănuit nimic?

— Nimic!

— Nici părinţii tăi?

— Suflet de om. Am încuiat nelegiuirea în mine ca-ntr-un mormânt. Dar curând am băgat de seamă că m-am înşelat: focul acela închis în mine, a început să ardă, din zi în zi mai tare. Cum zici tu: mă rodea viermele, dar nu un vierme obicinuit, era unul de foc.

Mă mustra conştiinţa din an în an mai tare.

— Dar pentru ce n-ai mărturisit atunci?

— N-am avut puterea.

— Dar azi cum ai?

— Hei! Blestematul ăla de «sfânt». Dacă nu era el, nu mai auzeai tu aşa minune din gura mea!

— Dar omul e mort şi îngropat!

— Zadarnic e mort acum, după ce mi-a implântat în suflet spaima că-mi poate descoperi păcatul! Frica de a fi descoperit, de a fi arătat oamenilor aşa cum sunt, m-a făcut să văd pentru întâia oară întreaga grozăvie a păcatului meu. Am trăit cu păcatul în suflet peste treizeci de ani; cu mustrări, e adevărat, uneori, dar am putut trăi şi mi-am putut vedea de lucru, când uitam de foc. Ba, în scurgerea anilor, mi-am zis adeseori că păcatul nu e aşa de mare, că Visalon acela era om zgârcit, şi merita să fie pedepsit.

Tăcu ostenit, apo îşi trase sufletul:

— De când am auzit, însă, de minunile ce le făcea Crăciun, şi că el poate pica, dintr-o zi într-alta, şi la noi în sat, «groaza a intrat în mine, şi groaza mi-a descoperit toafă greutatea păcătuim, făcând să crească viermele acela al reiftuşcării, până la mărimea unui şarpe închis în mine, şi care mă muşca mereu, zi şi noapte, şi mă umplea de venin nou. Nu-mi mai puteam micşora prin nimic vina; nu-mi mai puteam spune că Visalon a fost un om zgârcit, că eu am avut dreptul să mă răzbun pentru ruşinea şi umilinţa în care m-a adus, când n-a voit să-mi dea fata. La muşcăturile şarpelui, trebuie să recunosc că nici Măriuţa nu ţinea la mine. Da, frica, spaima de a fi descoperit în faţa oamenilor, mi-a crescut recunoaşterea greutăţii păcatului, şi a schimbat viermele din mine, cu care puteam încă trăi, cu şarpele care nu mai încăpea în mine.

El se opri din nou. Ochii i se închiseră, capul îi căzu pe piept. Femeia se sperie: începea să moară?

Dar el continuă cu vocea ostenită:

— Zadarnic a murit sfântul, şarpele, crescut din teama că el mă va descoperi, a rămas în mine. N-am mai putut ascunde, a trebuit să mărturisesc.

Făcu iarăşi o pauză şi adaose:

— Acum nu frica de sfânt şi de oameni, ci frica de Dumnezeu, Recunoaşterea greutăţii păcatului, m-a făcut să vorbesc… Şi adevărul, care s-a limpezit în mine: că Dumnezeu ştie toate, şi frica să mă înfăţişez la judecata lui, fără ispăşire… Hei, dacă mi se limpezea adevărul ăsta mai de mult!…

— Mărturiseai atunci?

— Mărturiseam şi ispăşeam. Mă supuneam de bunăvoie legii, şi poate aş fi trăit şi eu în lume ca un om, nu ca un diavol!

Deodată, Dumitru îşi ridică capul şi Veronica văzu faţa lui înseninată şi ochii luminoşi. Se ridică de pe buturugă, îşi îndreptă trupul uscat în care părea că intră vigoarea lui de altă dată şi zise cu o voce limpede şi hotărâtă:

— Acum vine rândul celorlalte mărturisiri. Mă duc la preot să mă spovedesc, întâi în faţa lui Dumnezeu, să primesc canon. De-acolo. plec tribunal să mă predau ca acela care a pus foc lui Visalon Albu. Poate eu voi muri în temniţă. De aceea, încă azi.

purs jumătate din averea mea pe numele nepotului lui Visalon, pe George Albu, jumătate pe tine, să ai din ce trăi câte zile vei mai avea, şi eu dacă-mă voi întoarce din temniţă. La moartea ta sau a noastră, va trece şi această parte din avere cu casă cu tot, pe numele lui George Albu; e singurul urmaş în viaţă a lui Visalon.

Se învârtea lumea cu Veronica, din câte-i ieşeau din gura lui Dumitru. Nu-i păru rău din felul cum hotăra de avere, dar cum să intre în temniţă un om bătrân şi slab cum era?

— Mă frământă de mult hotărârile ce le-am luat acum.

— Poate de aceea te-ai hotărât odată să mergi în America, să plăteşti datoriile ce mai sunt pe avere? De-atunci te frământă hotărârile de acum?

— De mai de mult! De când a început «sfântul» să dezvăluie cele ascunse ale oamenilor. Vedeam totul limpede de atunci, dar n-am avut putere! Nu mă gândeam la răspunderea în faţa lui Dumnezeu, ci numai la răspunderea înaintea oamenilor!

A doua zi oamenii din Corneşti rămaseră trăsniţi: Dumitru Macarie, după ce se spovedise şi rânduise asupra averii, s-a dus la tribunal să se predea ca cel ce l-a aprins pe Visalon Albu, înainte cu peste treizeci de ani!

— Minunea lui Dumnezeu!

— Mare minune! Cine ar fi crezut!

— Crăciun lucrează şi după moarte, zise cineva, şi vorba asta făcu înconjurul satului Corneşti şi a satelor din jur. Apoi prinse aripii şi zbură până departe prin ţară.

După plecarea lui Crăciun din mănăstirea de călugări, unde descoperise blestemăţii ascunse, fraţii rămăseseră ca fierţi. Şi mai ruşinat decât toţi rămăsese stareţul Pafnuţie.

Tot ce spusese «sfântul» sau nebunul acela despre ei, era adevărat: toţi erau muieratici, toţi beau subt ascuns. Bine că n-a apucat nebunul să spună mai multe!

Cei arătaţi pe nume nu mai cutezaseră să dea faţă cu ceilalţi. Se retrăseseră în chiliile lor, şi, câtva timp, nu mai cutezaseră să se înfăţişeze nici la slujbe, în biserică, la vremea rânduită. Zadarnic îi chemau clopotele şi toaca: se dăduseră bolnavi şi nu mai ieşeau din chilii.

Stareţul Pafnuţie plecă grăbit din mănăstire încă în dup-amiaza acelei zile. Dăduse de ştire, cui a voit să-l asculte, că a fost chemat grabnic la mitropolie pentru tăietura din pădure, căci toamna se apropia şi se

înfăţişaseră cumpărătorii la mitropolie, iar el nu putea lipsi.

Minţea! Pleca pentru că simţea că, între fraţi, îi cădea nasul de ruşine. Se duse la ţară, la un frate al său, preot, şi rămase acolo două săptămâni, până se vor mai uita lucrurile.

Fratele îi vorbi, minunându-se, despre Crăciun. Fusese şi pe la ei şi se descoperiseră multe fărădelegi ascunse. Mulţi oameni au ajuns la cuţite în urma dezvăluirilor ce făcuse.

Pafnuţie nu suflă niciun cuvânt că omul ar fi trecut şi pe la mănăstire.

— Oricum, e un fenomen ciudat, zise fratele său, preotul. Noi ştim, după Sf. Pavel, că «darul limbilor va înceta, prorocii nu vor mai fi», şi iată că în zilele noastre se scoală un om de rând şi descoperă lucrurile cele ascunse.

— Cu ajutorul duhului rău, frate! Trebuie să fie îndrăcit!

— Nu pot crede; duhul cel rău nu lucrează împotriva sa însuşi.

— Cum, împotriva sa lucrează?

— E limpede! Omul, descoperind păcatele şi vinele ascunse, lucrează împotriva diavolului care-i ţinea legaţi, cu taina în suflet, pe criminali, moştenitorii siguri ai iadului. Dacă omul ar fi demoniac, nu ar propovădui pocăinţa şi mărturisirea întru iertarea păcatelor şi scăparea din gura iadului. Nu, ascultă-mă pe mine, Pafnuţie! Vei fi tu stareţ, dar eu sunt mai bătrân decât tine. Eu zic că-i un semn pe care ni-l trimite Domnul Dumnezeu.

Stareţul era un om voinic; părea mai degrabă un pădurar sau un haiduc decât un călugăr. Coama lui, abia înspicată cu fire de argint, era o cunună neagră, strălucitoare deasupra frunţii înalte. Barba, ca funinginea, i se revărsa bogată pe piept. Din mânecile largi ale rasei ieşeau două braţe puternice, păroase. Ochii cu priviri tari

se adăposteau subt sprâncene stufoase.

— Ce semn? întrebă el cu asprime pe fratele său. Un nebun sau maniac religios, dacă spui că nu-i îndrăcit, umblă desculţ şi cu capul gol, îşi pune un crucifix popistăşesc pe piept, şi spune tot ce-i trece prin minte, sau, poate, tot ce ştiriceşte de la alţii înainte de a începe a vorbi. Asta-i semn, după tine? Asta înseamnă că iar s-au pogorât peste oameni darurile Duhului Sfânt, ca pe vremea apostolilor?

— Ştiu un lucru. Omul nu spune minciuni. Şi descoperă lucruri, pe care nu le-a putut auzi de la nime, lucruri tăinuite în suflete singuratice. Şi le descoperă nu pentru a face pe oameni şi mai răi, ci pentru a-i pune pe gânduri, a-i face să-şi recunoască fărădelegea şi să se pocăiască. Omul lucrează, deci, în duhul *Evangheliei*. De aceea nu-i cu neputinţă ca Duhul Sfânt însuşi să-i dea darul descoperirii celor ascunse. E adevărat că pe urma lui se nasc între oameni certe şi bătăi şi destule duşmănii, dar toate sunt folositoare. După întâia furie ori groază, oamenii încep să se gândească la ei înşişi, la sufletul lor, şi să pipăie ce-i în el. Ca duhovnic am prilej să văd şi să aud. Ca duhovnic pot să-ţi spun…

— Ca duhovnic nu poţi spune nimic, îi tăie vorba stareţul.

— Atâta lucru voi şti şi eu. Nu e vorba să ating taina mărturisirii. Dar ca duhovnic pot să-ţi spun că multă lume nu mai poate uita semnul ce i s-a dat, şi că s-a cutremurat în suflet. Şi nu numai unii dintre cei arătaţi cu degetul de către străinul acela, ci mulţi pe care el nu i-a pomenit. Era şi vremea ca oamenii să înceapă a-şi trage pe seamă

— Pentru ce?

— Doamne, fratele meu! Tu trăieşti în munte, închis în mănăstire, în post şi în ajun şi în citanii, în rugăciuni şi în slujbe, după canonul vostru şi după pravila călugărească. Tu nu ştii ce-i în lume, cum ştiu eu. Lumea s-

a stricat rău, iubite frate! Nimeni nu mai ţine legea, nu mai face deosebire între bine şi rău. Nimeni nu mai ştie ce este frica de Dumnezeu. Nimeni nu se mai gândeşte la ziua judecăţii. S-a uscat credinţa în suflete, şi conştiinţa, legea binelui şi a răului, scrisă de Dumnezeu în inimi, nu mai vorbeşte nimănui. Oamenii nu mai sunt creştini decât cu numele. N-ar fi rău să mai ieşiţi şi voi câteodată din bârlogul vostru în lume, să cunoaşteţi ce se petrece. Cine ar fi mai chemat decât călugărul, să reîncreştineze norodul? Noi, preoţii de mir, suntem învăluiţi de greutăţile vieţii, de grijile familiei. Noi, ce putem face? Iată eu, de-o pildă, lucrez în parohia asta de douăzeci de ani, şi, în toţi aceşti ani, n-am avut atâtea spovediri ca acum, de când a trecut omul acela prin satul nostru.

Stareţul se strânse în necredinţa lui, şi zise cu înfruntare, citind din Sf. Pavel:

— «Oare toţi sunt apostoli? Oare toţi sunt proroci? Oare toţi sunt învăţători?» Nu poate propovădui decât cel trimis de biserică. Pe nebunul acela cine l-a trimis? De la cine şi-a primit trimiterea? Dacă s-ar apuca toată lumea să propovăduiască *Evanghelia*, n-ar mai rămâne nimic din învăţătură. Câte capete, atâtea secte ar fi.

— Dar nu e vorba de asta, frate! Ştim cine sunt învăţătorii şi pe cine trebuie să ascultăm. Dar străinul acela nici nu învaţă învăţături înalte, ci îndeamnă pe oameni să se ferească de păcat, să-şi mărturisească fărădelegile făcute, şi să nu mai facă altele! Să se pocăiască. Cine nu poate da asemenea îndemn? Socotind însă răutăţile norodului, ale celor mici şi ale celor mari, mie nu-mi pare cu neputinţă ca vedenia să fi fost adevărată, ca şi trimiterea lui.

Stareţul se îmburzoie ca un curcan pe care-l fluieri. Era un om cu carte multă, făcuse studii înalte teologice la universitate, ba şi la universităţi străine şi, când intrase în mănăstire, călca mai mult a vlădică decât a călugăr. Cu

nădejdea asta a învăţat şi s-a călugărit. Dar, după intrarea în mănăstire, se cufundase în alte păcate şi sumeţia lui se mai coborâse. Acum însă, auzindu-l pe fratele său că vorbeşte de «vedenii» şi «trimitere», îi păru că intră în domeniul teologic, ce-i aparţinea numai lui.

— Despre ce vedenii vorbeşti şi despre ce trimitere? Mi se pare că suntem în plină erezie.

— Nu ştiu. Nu cred. Dar, de când umblă omul ăsta prin ţară, n-aţi auzit niciodată la mănăstire vorbindu-se despre vedenia şi trimiterea lui Crăciun?

Într-adevăr, nu auziseră. Ei aveau alte griji şi alte gânduri acolo la mănăstire.

Preotul îi povesti vedenia lui Crăciun, aşa cum o spusese tuturor vlădicilor din ţară, aşa cum o repeta şi la ei în sat şi cum auzise în vis porunca să înceapă el propovăduirea. Sfârşind adaose:

— E un om ştiutor de carte. Nu eu, dar cred că nici tu, cu toţi călugării tăi împreună, nu ştiţi pe dinafară atâtea părţi din *Biblie*, câte ştie străinul acela. Vecinic avea *Biblia* în traistă.

— E un sectar, spuse cu autoritate stareţul. Numai între sectari se găsesc inşi, cari cred serios că sunt iluminaţi de Duhul Sfânt, şi trimişi la propovedanie.

Vreme de două săptămâni, cât a zăbovit stareţul Pafnuţie la fratele său, s-a încins de multe ori discuţie asupra «sfântului» între ei. Asupra lui Crăciun şi asupra corupţiei societăţii, pentru care străinul vestea pedepsele ce vor veni.

Ceea ce-l mira peste măsură pe preot şi nu-i venea să creadă era faptul că stareţul nu ştia nici motivele pentru care mitropolitul şi-a dat demisia şi s-a retras la mănăstire.

— Se poate una ca asta? Doar a fost un scandal răsunător, care a cutremurat biserica! Cu neputinţă să nu fi auzit şi voi.

— Am auzit că şi-a dat demisia, el şi încă trei

episcopi. Dar la noi demisiile astea sunt totdeauna în legătură cu politica. Nu ne-a interesat. Iar în mănăstire am oprit, de mult, să mai intre vreo gazetă.

Fratele, preotul, îi povesti atunci, din fir în păr, ceea ce s-a petrecut în sobor. Povestirea îl impresionă adânc pe stareţul Pafnuţie. Se ridică şi ieşi în grădină. De-acolo pe câmp. Rătăci fără niciun ţel, până seara.

La cină era cu gândul dus. Nu prea înţelegea ce-i spunea fratele, preotul. Acesta vorbea că arătarea lui Crăciun a fost necesară: o ţară cu moravuri corupte, până şi în cei mai de frunte conducători ai bisericii, nu poate vedea în viitor decât prăbuşirea.

— Noi nu mai ţinem nici legea naturală, dar încă cea supranaturală, a *Evangheliei*! Decalogul pentru mulţi români a ajuns inexistent. Nu ne mai mustră conştiinţa pentru nimic. Care e, după tine, care ai mai multă cultură teologică decât mine, cauza acestei cumplite decăderi morale?

— Decădere morală? Sunt epoci de decadenţă şi în morală, ca în toate ale omului. Cum e în hărnicie, în creaţie, în literatură şi artă. Sunt împrejurări economice, curente sociale, preocupări materialiste, cari pot aduce o decadenţă morală. De altfel, linia vieţii omeneşti nu e dreaptă, ci ondulatorie, în toate. Suiş şi coborâş. Şi, de fiecare dată, într-o epocă de decadenţă morală, contemporanii spun că niciodată n-au fost moravurile lumii mai stricate ca chiar în vremea lor. În realitate nu-i nimic nou subt soare, cum spune înţeleptul Solomon.

— Dar asta nu explică întru nimic întrebarea pe care am pus-o eu.

— Ce întrebare?

— Pentru ce nu-i mai mustră conştiinţa pe oamenii de azi, pe românii noştri, cel puţin? Pentru ce s-a întunecat în suflete legea binelui şi a răului, legea scrisă în sufletul fiecărui om, chiar în al păgânilor, după cum ne învaţă

apostolul Pavel.

— Întunecarea inimii vine din întunecarea minţii. Omul nu mai cunoaşte pe Dumnezeu, deşi cunoaşterea lui e posibilă ca lumina zilei din lucrurile pe care el le-a făcut de la întemeierea lumii. Dar omul nu mai cercetează lucrurile lui Dumnezeu pentru a-l cunoaşte din ele, ci pentru a se bucura de ele. Ajung, cum ne învaţă acelaşi Apostol al neamurilor, «să slujească mai mult făpturii decât făcătorului».

Stareţul, vorbind, se lăsase dus de învăţătura lui, şi vorbea mai mult chiar pentru a-şi arăta această ştiinţă teologică la care îl provocase fratele lui. Dar, când ajunse la citatul din Sf. Pavel, că oamenii ajung «să slujească mai mult făpturii decât făcătorului», el simţi o înţepătură în inimă, apoi o strângere, şi deveni palid.

— Adică nu mai este credinţă, întări preotul. Unde nu-i făclia credinţei, vine întunericul inimii, căderea moravurilor, slujirea făpturii iar nu a făcătorului.

— Da! Aşa este, răspunse stareţul şi iar simţi că i se strânge inima. Cum, avea el vreo boală de inimă? N-a simţit niciodată până acum! întrebarea şi-o puse anume, deşi ştia că e zadarnică, pentru a îndepărta înţelesul cel adevărat, pe care-l simţea că se apropie de el, învăluit încă, ascuns parcă în negură.

— Dar ce trebuie să înţelegem prin credinţă? Credinţa creştină, revelaţia, *Evanghelia*? Toate acestea puţini oameni le cunosc, deşi sunt botezaţi şi se numesc creştini. Dacă e vorba de credinţa asta, puţini o au şi puţini o pot avea. Dar, în cazul acesta, nu pot fi nici responsabili de necredinţa lor, şi, ca urmare, de căderea moravurilor. Eu cred că subt credinţă, în cârmuirea vieţii, trebuie să fie vorba de ceva cu mult mai simplu şi mai uşor de atins.

— Ce anume?

— Omul să creadă că există un Dumnezeu, ceea ce fiecare om cu mintea sănătoasă poate afla, cum arată şi la

Pavel.

— Adică, să reducem credinţa la rădăcina ei.

— Da, la rădăcină! Pentru că cine nu are rădăcini, n-are nici trunchi, nici ramuri. Cine nu crede în Dumnezeu, nu poate crede nici în Hristos, în răscumpărare, în lucrarea Duhului Sfânt. Altfel cum îţi închipui că ar putea exista înalte feţe bisericeşti ca acele descoperite de străinul acela? Sunt vlădici cari nu mai au nici rădăcina credinţei: nu mai cred în Dumnezeu. Dar mireni câţi vor fi? Iată, după gândul meu, pricina de căpetenie a prăbuşirii moravurilor în ţara noastră. Dar nu e singura.

— Nu e singura? întrebă stareţul, care, ascultându-şi fratele, simţea mereu strâmtoarea' la inimă. În gând parcă cineva străin îi confirma mereu: «Nu mai cred în Dumnezeu!»

— Nu, răspunse preotul, care se încălzise în vorbă. Sunt preoţi şi mireni cari n-ar cuteza să spună că nu cred în Dumnezeu. De-o pildă, tu frate, ai îndrăzni să mărturiseşti că nu este Dumnezeu? Te-am auzit de atâtea ori, în tinereţele tale, pe când studiai teologia, argumentând strălucit existenţa lui Dumnezeu.

— Bine, dar de ce mă aminteşti chiar pe mine? întrebă, cuprins de o stranie nelinişte, stareţul.

— Aşa, de-o pildă, pentru că eşti de faţă. Ca tine sunt şi eu şi vor mai fi destui preoţi şi mireni în ţara asta. Cred în existenţa lui Dumnezeu, şi totuşi nu ţin legea. Pentru că mai este nevoie să credem şi în calităţile divine, mai ales în două.

— În două? Cari anume?

— E nevoie pentru ţinerea legii să mai fim convinşi că Dumnezeu e atotştiutor, şi mai ales că el va fi judecătorul nostru. Că nu ne putem ascunde de la faţa lui nicăiri, cum spune psalmistul, şi că vom fi judecaţi de el, nu numai pentru fapte, ci şi pentru gândurile noastre cele mai ascunse. Deci va trebui să creadă cineva şi în nemurirea

sufletului ce merge după moarte la judecată.

Stareţul asculta înfiorat. Nu ştia pentru ce se nelinişteşte. Toate aceste adevăruri le ştia şi el şi le-ar fi putut spune mai limpede decât fratele său, preotul. Era adevărat! Credinţa în existenţa lui Dumnezeu, indiferent faţă de noi şi viaţa noastră, nu putea fi rodnică în viaţa morală, şi nici credinţă adevărată nu era. Pentru că adevărul acesta e: Dumnezeu nu numai a creat lumea, ci o şi ţine şi poartă grijă de ea. Mai ales de om. «Niciun fir de păr din cap nu ne cade fără ştirea lui». El ştie şi gândurile. Ne urmăreşte viaţa nu ca un solitar ce şade pe tron, ci ca unul care se bucură de faptele noastre bune şi se întristează de cele rele. Ne urmăreşte şi ca un părinte, dar şi ca un judecător. Nu e o legendă, nicio glumă că el odată va alege pe cei buni de cei răi, cum alege păstorul oile dintre capre… Ei, da, toate acestea sunt adevărate şi el le ştie de mult. Atunci, pentru ce e neliniştea? Se uita cu teamă la fratele său: poate va spune de-aici încolo ceva ce ar fi îndreptăţit temerea lui?

— Cred că eşti pe linia adevărului frate, zise el tare. De altfel însuşirile divine sunt concrescute cu însăşi ideea de divinitate, deci şi atotştiinţa. Cine crede într-un Dumnezeu gol de însuşiri, crede în nimic. Numai ideea judecătorului ţine mai mult de revelaţie.

— Nu! Eu cred că toate popoarele lumii, şi cari n-au fost împărtăşite de revelaţie, l-au conceput pe Dumnezeu şi ca judecător răsplătitor sau pedepsitor.

— E adevărat!

— Altfel nimănui nu i-ar fi frică de Dumnezeu. Şi fără această frică nu poate fi ţinută legea morală. Cine nu se teme de pedeapsa lui Dumnezeu, care ştie toate, poate cădea în toate fărădelegile, chiar dacă ar crede în existenţa lui, ca într-o fiinţă indiferentă pentru noi.

Şi cele spuse acum de preot erau adevărate. Dar pentru ce se îngălbenise aşa de tare stareţul? Era spus

acum aceea de ce se temea el? «Cine nu se temea de pedeapsa lui Dumnezeu, poate cădea în toate fărădelegile!» Aici zace toată esenţa? Da! Spune şi-n *Cartea înţelepciunii*: «Temerea de Dumnezeu este începutul înţelepciunii».

Mândria îl făcu pe stareţul Pafnuţie să nu recunoască, în sinea lui, că ceea ce s-a petrecut la mănăstire, cu prilejul ivirii lui Crăciun, ar fi putut avea vreo înrâurire asupra lui. Dar, însuşi faptul că-i fusese ruşine să mai rămână între fraţi, şi că, minţind, aflase prilej de fugă, dovedea că descoperirile «sfanţului» îl urmăreau de aproape. În discuţiile avute cu fratele său, vreme de două săptămâni, se silise să-şi facă din aceeaşi mândrie un cerc de izolare în jurul său. Dar adevărurile cunoscute şi de el, spuse acum de altă gură, pătrundeau acum dincolo de cerc, îl nelinişteau, şi se apropiau tot mai mult de sufletul său. Adevărul spus în urmă, că e necesară frica de Dumnezeu pentru a înconjura păcatul, îl lovise drept în inimă. De el se temuse! El se apropia încet îmbrăcat în negură. Acum străluci în lumină. «Da, îşi zise el, eu nu m-am temut de Dumnezeu, de aceea m-am ticăloşit! Am crezut în existenţa lui, dar nu m-am gândit că mă vede şi că el mă va judeca!»…Ticăloşia lui? S-a gândit la ea până acum? Cum i-a venit în minte? Nu s-a gândit, dar ea s-a târât mereu după el, a fost mereu la spatele lui, îndată ce a auzit descoperirile «sfântului»! Ea l-a ruşinat, de groaza ei a fugit, crezând că scapă de ea. I-a fost ruşine şi frică trăgându-se vălul de pe goliciunea lui înaintea fraţilor. Şi… nu i-a fost frică şi ruşine când a săvârşit blestemăţiile, neacoperit de niciun văl, în faţa lui Dumnezeu! Da! Are dreptate fratele său: aici e pricina ticăloşirii, şi a prăbuşirii moravurilor.

Vreme cât tăcu i se acoperi fruntea de sudori. Respira greu, şi privirile lui erau rătăcite.

Fratele văzu, se miră, dar nu zise nimic. Cine ştie ce

năduşeală!

Într-un târziu el aduse iarăşi vorba de «sfânt».

— Ţi-am spus că după plecarea omului aceluia am văzut multă îndreptare în popor. Ei bine, eu cred că lucrul de căpetenie ce începe să-i schimbe, e frica, frica de Dumnezeu. Oamenii au început să se simtă responsabili în faţa lui Dumnezeu şi să se teamă de pedeapsă. Cum nu s-ar teme, când nouă ni-e frică să fim descoperiţi chiar şi numai în faţa oamenilor? Nu se teme toată ţara de «sfântul» ori iluminatul ăsta? Şi numai dintr-un singur motiv: are putere să le cunoască păcatele… Cred că în parohie sunt destui cari au rămas nedescoperiţi, şi cari, temându-se să nu mai treacă prin sat şi să le vină rândul şi lor, se grăbesc să se îndrepte prin pocăinţă şi mărturisire… dar cum se poate să nu fi venit până acum şi pe la mănăstirea voastră? La altele am auzit că s-a arătat şi a băgat groaza în călugări.

— La noi n-a fost, minţi stareţul – doar ştii că mănăstirea noastră e în creierii munţilor.

— O să vă treziţi odată cu el şi voi! Dacă nu cumva îl vor închide pe viaţă cei de la Curtea marţială. Am auzit că a ajuns pe mâna lor.

— Dar ce a făcut?

— A descoperit furturi cari se fac în armată, nedreptăţile cari se fac cu rechiziţiile, a spus pe nume oameni.

— Şi, e adevărat?

— Ce?

— Că se fură în armată. Parcă ne înarmăm mereu să ne păzim hotarele. Poate cineva să mai fure şi acum, şi chiar în armată?

— Doamne, frăţioare, nu ştiu ce să mai spun de tine! Pe ce lume trăieşti? Ar fi de lipsă să ieşiţi şi voi mai des din mănăstire, să vedeţi ce se petrece în ţară. Poate aţi lua crucea în mână şi aţi începe propovedania pocăinţei, în

rând cu sfanţul acela. Se fură, la noi, pretutindenea. Se fură şi în armată.

Stareţul Pafnuţie nu-şi aducea aminte să fi furat în viaţa lui niciun fir de aţă. Conştiinţa-i era foarte sensibilă la păcatul furtului, chiar din motivul că nu a fost călcată niciodată în picioare.

— Şi nu pedepsesc pe nimeni?

— Uneori, cei mici, sunt pedepsiţi, ca pretutindenea în ţară. De cei mari nu se atinge nimeni. În legătură cu furtul, la noi, se pune problema simplu: să nu te prindă. A încetat să mai fie o problemă de conştiinţă.

— Mare ticăloşie!

— Mare, dar firească şi obicinuită încălcarea oricărei porunci sau legi. Când o calci întâia oară conştiinţa strigă, te mustră. A doua oară, nu aşa tare. A treia oară, mai puţin. Şi dacă repeţi de douăzeci de ori păcatul, nu te mai mustră nimeni. Conştiinţa a amuţit. Nu te mai îngrijeşti decât de-un singur lucru: să nu fii descoperit, să nu se ştie. Şi îţi iei toate măsurile să nu fie aflat păcatul pe care-l săvârşeşti.

Stareţul, în vreme ce-l asculta pe fratele său vorbind lucruri pe care le ştia şi el de mult, se înfioră din nou: aşa era, avea dreptate! Oare fratele vorbea anume despre el? Pentru că, iată, acum vedea limpede: el, stareţul unei mănăstiri de călugări, nu ar fi furat un capăt de aţă, fiindcă n-a furat niciodată. Dar se îmbăta, în fiecare noapte, fără nicio mustrare de conştiinţă. La început a fost mustrat, dar prin repetarea păcatului i-a amuţit glasul.

Da, şi tot aşa era şi cu traiul lui nelegiuit. Cât a stat pe gânduri, cât s-a frământat, cât a luptat să alunge ispita, până a cutezat să greşească întâia oară! A doua oară a fost mai uşor, a treia oară şi mai uşor.

Pafnuţie se cutremură: oare despre mine vorbeşte fratele? Pe mine m-a luat ca pildă? A auzit de purtările mele şi nu cutează să-mi spună pe faţă?

Privi înspăimântat şi cu un fel de umilinţă la fratele său.

— Nu-i adevărat că acesta e drumul amorţirii conştiinţei? îl întrebă acela.

— Adevărat, dar pentru ce mă întrebi tocmai pe mine?

— Pentru că eşti şi tu duhovnic, ai darul hirotonirii, şi cunoşti din scaunul mărturisirii cum se cade în păcate grele. Pentru că te-ai mirat cum se fură în armată. Tot aşa se fură în armată, cum sunt arhierei, preoţi şi călugări cari trăiesc în nelegiuiri cu muieri, cari sunt beţivi şi iubitori de argint: prin repetarea păcatului conştiinţa adoarme şi ei trăiesc fără frica răspunderii înaintea lui Dumnezeu; se tem numai să nu fie descoperiţi înaintea oamenilor şi să fie făcuţi de ruşine. Ce le pasă lor că cu aşa stâlpi se prăbuşeşte însăşi biserica? Tot asemenea, ce le pasă celor ce jefuiesc armata şi înarmarea ţării că, la întâia chemare la datorie, armata se va prăbuşi? O singură grijă au: să nu ştie lumea să ajungă de ruşine şi pedepsiţi! De aceea mă tem că omul acela al lui Dumnezeu, dacă a ajuns o dată pe mâna Curţii marţiale, nu-l vor mai pune în libertate.

Două zile stareţul Pafnuţie nu mai dădu ochii cu fratele său, preotul, decât la masă. Se temea să mai rămână de vorbă cu el: acum era convins că fratele auzise despre viaţa lui în mănăstire. A vorbit, mai pe urmă, nu se putea mai limpede!

Dar, chiar dacă ar fi vorbit în general, fără nicio aluzie la el, neliniştea, ruşinea şi teamă nu i le mai putea scoate nimeni din suflet. Le purta cu el, ziua şi noaptea, şi nu-i dădeau o clipă de hodină. Ziua rătăcea pe câmp, oprindu-se din când în când să citească o constatare care părea că e scrisă în creierul lui, cu litere mari: «un capăt de aţă n-aş putea fura, dar beţiv şi preacurvar sunt!» Sentinţa asta o citea şi noaptea, când lumina în întuneric, ca şi când ar vedea-o într-o oglindă.

Vreme cât stătuse la fratele său nu a pus băutură beţivă pe limbă. Nu pentru că fratele său nu ar fi avut vin, avea în pivniţă chiar un vin vestit, dar se temea că gustându-l nu s-ar fi putut stăpâni şi s-ar fi îmbătat, ca de obicei. Nu mai fusese la fratele său, preotul, de când ajunsese stareţ. Pe vremea aceea nu căzuse încă în patima beţiei. Patima îl luase în stăpânire cu încetul. Îi era pustiu în mănăstirea în care intrase întors din centre mari universitare, numai cu gândul să se pregătească pentru mitră. Călugării, chiar ieromonahii, nu erau oameni învăţaţi, cu care ar fi putut discuta teologie. Era plăcerea lui cea mai mare să-şi arate înaintea altora multele lui cunoştinţe. Pentru el nu convingerea religioasă puternică fusese lucrul principal pentru care se credea destinat treptei episcopale, ci pregătirea lui teologică. Nu era ateu, dar misticismul creştin rar se apropia de el, rar putea sta de vorbă cu Ziditorul. Trecând şi pe la universităţi protestante, nu prea credea în minuni, şi le considera chiar pe cele cuprinse în *Biblie*, mai mult drept legende.

Totuşi dusese la început în mănăstire o viaţă corectă. Urma pravila cinului călugăresc, până când slujbele cu poezia lor se învechiseră şi nu mai aveau atracţie pentru el. Cu fraţii nu avea ce vorbi.

Atunci, pentru a-şi omorî urâtul şi pustiul, începuse să bea în ascuns. După cinci ani fusese ales stareţ. De-acum avea la îndemână pivniţa mănăstirii. Cu beţia se deşteptase în el şi pofta trupului. Cu capul mereu ameţit cutezase să se lege de femei.

Două săptămâni, cât a stat la fratele său, a avut capul mereu limpede. Patima îl tortura, dar nu se dădea bătut. Cu mintea trează, înţelesese în scurtă vreme că dusese o viaţă ticăloasă.

«Un capăt de aţă n-aş putea fura, dar beţiv şi preacurvar sunt!»

Înţelegea că, cu o asemenea viaţă, nu-şi putea

deschide drumul la vlădicie, dar era el vrednic de-o treaptă aşa de înaltă? Se mai poate gândi la cârjă şi la mitră? Hotărât că nu! Nici în fruntea călugărilor nu mai poate rămânea!

Se gândea din zi în zi mai mult la «sfântul» acela. Uneori îl vedea în curtea mănăstirii înfruntându-l pe el şi pe ceilalţi călugări... Nu! Nu putea fi îndrăcit, niciun fanatec sectar, cum declarase înaintea fratelui său. Din clipa în care străinul a vorbit de cele două păcate de moarte ale lui, simţise că era un om deosebit, «un semn» cum spusese fratele său preotul. Vorbea de la înălţimea teologiei lui despre străin, numai pentru a ascunde şi a îndepărta înrâurirea puternică ce o avusese asupra lui. Puternică? Nu! Zdrobitoare! Altfel n-ar fi părăsit, încă în după amiază aceea, mănăstirea. Se simţise gol, despuiat în faţa fraţilor. Ruşinea îl copleşise!

Pornise încă din mănăstire numai cu ruşinarea de oameni. Din pricina ei se ascundea şi în faţa fratelui său... dar acuma, după discuţiile avute şi după frământările lăuntrice, începuse să simtă şi ruşinea în faţa lui Dumnezeu:

«Un capăt de aţă n-aş putea fura, dar beţiv şi precurvar sunt!» Străinul acela de unde a ştiut? Cine i-a descoperit? Nu fusese stricat în toate facultăţile sale spirituale. În sufletul său mai erau şi luminişuri: din luminişul în care era porunca «să nu furi», putuse pătrunde şi în întunericul în care zăcea moartă porunca: «să nu curveşti». În subconştientul lui îşi simţise ticăloşia vieţii de îndată ce-i fusese descoperită de «sfânt». Dar acum, din zi în zi, o vedea mai limpede...

În agitaţia şi frământările sale lăuntrice îşi zicea: «E adevărat ce spune fratele. Ştiam şi eu, dar pentru ce nu simţeam? E adevărat că Dumnezeu nu-i o fiinţă indiferentă faţă de noi. Nu tronează într-o depărtare inaccesibilă; e pretutindenea de faţă, atotştiutor, se bucură ca un părinte

de copii buni şi se întristează pentru cei răi. E adevărat că el este şi judecătorul nostru. Sunt dogme ale credinţei... dar, atunci, pentru ce m-am temut să duc, în faţa lui, şi cu primejdia de a fi judecat de el, o viaţă atât de ticăloasă?» Dar se temea acum de judecata lui?... Ruşinarea de sine însuşi o simţea în suflet, dar frica de pedeapsă nu o simţea decât cu judecata, cu intelectul, cu cunoştinţele teologice, nu însă cu inima. Pe această linie putea documenta necesitatea pedepsei şi a ispăşirii, ca o demonstrare logică sau matematică, dar nu putea simţi greutatea şi teama răspunderii, fără care nu putea fi îndreptare... El se lupta, cu toată hotărârea, să simtă teama de Dumnezeu, dar lupta lui era zadarnică. Din ce motiv? Nu ştia. Îi părea că tot ce a descoperit până acum e numai la suprafaţa vieţii. Lucruri, pe care le-a cunoscut, în definitiv, şi până acum cu raţiunea şi cu ştiinţa lui teologică, şi cari nu l-au împiedicat să se ticăloşească.

Ostenit de frământările ce-i păruseră zadarnice, trist şi descurajat, se hotărî să se întoarcă la mănăstire. Ce avea să mai facă acolo? Nu ştia, dar nici aici nu mai putea rămâne.

— Aşadar nu mai rămâi? îl întrebă fratele său preotul.

— Nu mai pot! Am stat prea mult.

— Dumnezeu să te ducă în pace. Dar iată că era să-mi uit: am auzit chiar azi că omul acela ar fi dat o raită şi prin parlament. De altfel este o ştire scurtă şi la gazete. Nu vrei s-o vezi?

— Nu, răspunse stareţul, strângându-i mâna la despărţire.

— Se spune că a făcut pe banca ministerială şi între deputaţi o revoluţie nemaipomenită. A spus cu numele zeci de inşi cu fărădelegile lor cele ascunse.

— Nu mă interesează, răspunse stareţul cu tristeţe, şi-şi luă ziua bună de la fratele său.

De la ultima gară o luă pe jos, drum de o jumătate de zi cu piciorul. Mergea apăsat, cu pasul larg, silindu-se să nu se mai gândească la nimic. O fi ce-o fi!

De la o vreme se înseră, răsări luna, şi el ţinea mereu cărarea pe urcuşul, tot mai aspru, dintre brazi. Cum pieptişul era greu, şi el nu luase nimic în gură de când a plecat din sat, nu voise să primească merinde de drum de la fratele său, din când în când se simţea ostenit şi se oprea să răsufle.

Luna era sus când se apropie de mănăstire. Când văzu luminând ca argintul tinicheaua albă de pe clopotniţă, nu mai avu curajul să înainteze. El îşi zicea că nu mai are putere.

Se lăsă pe muşchi, între brazi, răsuflând adânc. O vreme rămase cu ochii închişi moleşiţi de dulceaţa odihnei. Toate gândurile păreau că i se risipesc. Poate-l furase somnul? Era o noapte de la mijlocul lui iulie. Mireasma bradului, a pădurii, a ierburilor adormite îi pătrundea în simţuri ca o aromă tare. Auzea în depărtare murmurul pârâului cunoscut. N-a mai fost până la el, în vale, de ani de zile. Susurul lui se răspândea în pădure, părea că picură, în stropi fini, nevăzuţi, din cetina de deasupra capului său, din brazii din jur.

Niciun alt zgomot nu se auzea. Totuşi îi părea uneori că percepe însuşi răsuflarea pădurii. Aerul înmiresmat îl ameţea, îl adurmea încetul cu încetul, în liniştea şi pacea adâncă ce stăpânea în cer şi pe pământ…

Nu-şi putea da seama cât a dormit. Când se deşteptă, luna coborâse spre asfinţit şi, cu raze piezişe, poleia cu argint cetina brazilor, schimbând-o în metal.

Cum sta întins pe spate, deşteptându-se încet, văzu deasupra puzderia de stele. Calea laptelui se desluşea şi în nebuloasele ei cele mai întunecate pe fondul înalt al ceriului.

Pafnuţie, stareţul, treaz de tot, se uita la minunea de

deasupra ca şi când acum ar vedea-o întâia oară.

Ce nemărginire, ce desăvârşire, ce frumuseţe stăpâneau tăriile! Ce imensitate a existenţei! Ce fir de prav era el în faţa universului! Cunoştea din cărţile citite mărimile, depărtările unor stele. Drumul planetelor, teoriile referitoare la calea laptelui, şi încercând să-şi închipuie dimensiunile şi distanţele se îngrozi.

Poate din copilărie şi din anii primei tinereţi nu se mai adâncise în contemplarea universului ca în noaptea asta. Cu cât asculta mai mult şi se pătrundea de liniştea din jurul său, de somnul pădurii, cu cât admira, cu tot mai caldă şi mai solemnă încântare, bolta ceriului, cu atât gândul, ideea despre Ziditorul, a cărui existenţă o argumentase de atâtea ori cu raţiunea, se topea în sentiment, lua conturele simţirii, cobora în inimă şi i-o încălzea. Încet-încet încântarea şi admiraţia coborî din intelect şi-i lumină sufletul, întâi cu o duioşie şi cu o dulceaţă neîntâlnite încă, apoi, când simţirea începu să pipăie ea nemărginirea Fiinţei supreme, se simţi nimicit subt un val de spaimă: «în faţa Lui m-am ticăloşit», îşi zise cu glas stins.

Îl cuprinse o scârbă adâncă, nimicitoare faţă de el însuşi. şi un regret, o durere amară: părerea de rău, începu să muşte din sufletul său. Un gând îl cutremura mereu: «Era de-ajuns», îi zicea gândul, «să fi ieşit seara în pridvorul chiliei, în curtea mănăstirii să-l vezi şi să-l simţi pe Ziditorul din înălţimi, pentru ca în veci să nu păcătuieşti.»

Înduioşarea crescu valuri în sufletul său, puse capul în piept şi plânse multă vreme.

Printre lacrimi i se desluşea un adevăr care acum îl cuprindea în întregime întâia oară:

«Pentru a fi rădăcina moralităţii în lume, Dumnezeu trebuie să fie simţit şi cu inima, nu numai cunoscut cu raţiunea»…

Cu raţiunea îl cunoscuse el de mult. Nu putea fi ateu, chiar să fi vrut, cu mintea limpede şi puternică ce o avea. L-a cunoscut şi a păcătuit. Dar cu inima nu şi-a dat silinţa să-l simtă; nu a încercat să ia contact intim în adorarea divinităţii cu sentimentul. Da, rădăcina moralităţii e cunoaşterea lui Dumnezeu şi credinţa în El. Dar nu o credinţă pur raţională, ci una transformată în sentiment. Poate acelaşi lucru îl înţelegea şi fratele meu, îşi zicea el, când zicea că e nevoie de credinţă nu într-un Dumnezeu indiferent, abstract, ci într-unul care e părinte, atotştiutor şi judecător.

De pe locul acela acoperit cu muşchi, dintre brazii poleiţi de lună, stareţul Pafnuţie nu se mai ridica decât pentru a bate mătănii până în faptul dimineţii. În urma lui locul rămase bătucit.

În zori, se ridică liniştit şi hotărât, şi porni spre mănăstire. Peste noapte rămăsese între brazi nu numai pentru că era ostenit, ci şi din motiv că, văzând mănăstirea, nu ştia ce va face când va ajunge acolo.

Acum ştia şi înainta hotărât.

*

* * *

Călugării, la plecarea stareţului cu atâta grabă, crezuseră întâi minciuna lui, că era chemat la mitropolie pentru o vânzare de pădure. Chemarea o putea avea de mai de mult. Nu se putea ca să fii şi aflat mitropolia de ceea ce spusese Crăciun despre stareţ, şi să-l fi chemat pentru cercetare. Dar când văzură că trec zilele, şi trec două săptămâni şi nu mai vine, erau încredinţaţi că tot din pricina «sfântului» a plecat stareţul: s-a grăbit să informeze el mai întâi pe cei mari de nebuniile omului celui îndrăcit. Dar se poate că s-a încurcat, că va fi mers şi «sfântul» acolo, şi că lucrurile au luat o întorsătură gravă. Poate l-au închis, poate l-au trimis la un schit să se pocăiască. Gândul acesta îi înfrica pe cei mai mulţi.

Înfricaţi rămăseseră încă şi după plecarea lui – Crăciun. Cei descoperiţi şi spuşi cu numele, n-ar mai fi ieşit din chilii, dacă nu-i silea pravila mănăstirii. Cei rămaşi nedescoperiţi se temeau să nu se ivească din nou omul acela şi să le vină şi lor rândul. Se auzea că se ţine prin satele de la poalele muntelui.

Dintre aceştia din urmă erau unii cari reveniseră în grabă la obiceiurile rele din trecut: nu se puteau lipsi mai ales de băutură.

Dar majoritatea, ca şi cei descoperiţi de Crăciun, căzuseră în mare frământare sufletească şi începuseră să-şi dea seama, în sufletul lor, de păcatele în care trăiau. Începuseră să se ruşineze şi înaintea lui Dumnezeu nu numai înaintea oamenilor.

După ce isprăvi slujba de dimineaţă, stareţul Pafnuţie făcu semn să rămână toţi călugării în biserică. Într-o înfrigurare şi temere generală el le vorbi:

— Părinţilor şi fraţilor! După ce m-am gândit două săptămâni, şi după ce Domnul Milostivul mi-a deschis mintea şi inima, iată, mărturisesc în faţa tuturor ci că tot ceea ce a spus despre mine acel om al lui Dumnezeu, este adevărat. Am spurcat mănăstirea cu fărădelegile mele şi mi-am bătut joc de cele sfinte. De aceea să luaţi în seamă că eu de azi nu mai sunt stareţul vostru. Nu mai sunt vrednic. Plec la peştera sihastrului să-mi iau canonul, câtă vreme îmi va mai da zile Atotputernicul. Voi să alegeţi acum stareţ în locul meu.

Călugării rămaseră cutremuraţi, cu ochii tulburi. Fiecare îşi vedea şi simţea şi mai grele ca pân-acum păcatele. Nu putură zice nimic. Se uitau la lespezile de jos, îndureraţi ca şi când s-ar afla în faţa mormântului.

Nu-l aleseră pe cel descoperit de Crăciun că râvneşte la stareţie, ci pe un ieromonah slab şi afumat, care mereu era în primejdie să-l răstoarne vântul, când bătea tare şi părintele trecea prin curtea mănăstirii de la chilie la

biserică.

Era de patruzeci de ani în mănăstire, şi nimeni nu-l putuse bănui vreodată cu vreun păcat de moarte.

*

* * *

De la plecarea stareţului Pafnuţie la peştera schimnicului trecuse un an şi jumătate. În vremea aceasta mai veniseră lângă el, din mănăstire, patru ieromonahi şi trei fraţi să înceapă canon.

Două veşti începuseră să umble deodată prin ţară, peste care căzuseră o parte din nenorocirile arătate în vedenia lui Crăciun: vestea că «sfântul» a murit, şi că o mână de călugări în frunte cu un fost stareţ, Pafnuţie, umblă prin ţară şi propovăduiesc pocăinţă. Merg pe urmele «sfântului», desculţi şi cu capul gol. Cică, ei nu mai au darul «sfântului», nu pot descoperi păcatele cele ascunse, dar că oamenii, răscoliţi în suflete de groaza ce-o lăsa după el Crăciun, ascultau propovăduirea cetei lui Pafnuţie, şi se întorceau, valuri-valuri, la Dumnezeu, pocăiţi, mărturisindu-şi păcatele, şi începând o viaţă nouă.

Cele două veşti de la mănăstire ajunseră şi în Corneşti. Creştinii de-aici clătinară capetele spunând: «iată că sfântul ce doarme în cimiterul de la noi din sat, lucrează şi după moarte!»

De trei luni maica stareţă Minodora de la mănăstirea Strâmba se zbătea între moarte şi viaţă. De trei luni, nu trecea noapte să nu-i aprindă lumânarea de ceară la căpătâi. De trei luni, făceau rugăciuni în biserica mănăstirii pentru ea, iar şapte călugări bărboşi îi făcură masle şi-i cetiră slujbe în chilie. I se cetiră şi molitvele marelui Vasile, pentru alungarea duhului necurat, de trei ori pe săptămână. Fu stropită cu apă adusă de la Iordan. I se legă într-un colţ al năframei, cu care era îmbrobodită, lemn din sfânta cruce, adus de la muntele Athosului.

Toate, zadarnic!

Nici nu se însănătoşea, nici nu murea!

Înainte cu trei luni, la praznicul cuvioasei Paraschiva, pe o zi călduţă de toamnă şi îmbălsămată de mireasma frunzelor ce îngălbeneau în copacii ce străjuiau mănăstirea, maicile, pe când ieşeau din biserică, aflară în curte pe un om înalt, încovoiat de spate, cu capul gol, desculţ, cu o traistă murdară după grumaji. Stătea înlemnit, cu ochii închişi ca o sperietoare, în mijlocul curţii.

Maicile se speriară şi se îmbulziră unele într-altele, ca oile, pe care le grămădeşte spaima de lup. Stareţa, care venea în urmă, era gata să fie răsturnată. Văzu, cu groază, şi ea pe omul din curte. Se gândi: poate-i un nebun scăpat din balamuc! Cum ne vom scăpa noi, o mână de femei, de un nebun? Dar îi văzu crucea de pe piept, şi se mai linişti.

În vremea asta, străinul deschise ochii şi, văzându-le înspăimântate, nu se mişcă din loc, ci începu să le vorbească din mijlocul curţii. Îşi povesti mai întâi vedenia sa şi cum a umblat pe la toţi vlădicii, să le-o spună, după cum avusese porunca.

Maicile nu auziseră până acum de vedenia lui Crăciun, nici chiar de numele lui. Până la schitul lor puţine veşti pătrundeau din lume.

Ele se înfiorară şi începură să-şi întindă grumajii să audă mai bine. Când ajunse Crăciun cu povestirea la ţâşnirea sângelui din trupul Celui Răstignit, multe începură să plângă. Crăciun nu descoperise între bărbaţi atâta simţire, dar totuşi plânsul lor nu-i îndulci cuvântul, când începu să propovăduiască, ci el se înăsprea din clipă în clipă, până când fu apucat de iluminaţia lui furioasă, şi se grămădiră cuvintele rostogolindu-se ca într-o prăpastie.

«Plângeţi, dar nu plângeţi pocăite ca muierile la răstignirea Domnului pe Cruce, când îl văzuseră însângerat. Plângeţi, dar nu vă plângeţi păcatele voastre, şi iată că vin, că se apropie pedepsele Domnului peste ţară

şi norod pentru păcatele poporului. Vă spovediţi în toată săptămâna duhovnicului, dar îi spuneţi numai fleacuri şi păcatele cele grele le ţineţi în inimă. Vreţi să vă arătaţi mieluşele ale Domnului, dar sunteţi caprele diavolului.»

Maicile se strânseră şi se îmbulziră şi mai mult unele într-altele. Izvorul lacrimilor le secă deodată.

Străinul ridică de subt ţundră un braţ păros şi slab, îl îndreptă spre turma grămădită şi începu să le desfăşoare păcatele nemărturisite.

În curând toate maicile îşi astupară urechile îngrozite. Dar fără niciun folos: omul striga tot mai tare.

«Iată pentru ce trebuie să plângeţi şi să suspinaţi: pentru păcatele voastre nemărturisite, şi pentru cari n-aţi făcut canon să vă ierte Cel Milostiv. Pocăiţi-vă şi mărturisiţi-vă greşelile, capre ale diavolului, că prăpădul se apropie de ţara întreagă pentru păcatele voastre.» începu a bolborosi aşa că nu se mai putu înţelege ce spune, şi bolborosind ieşi din curtea mănăstirii.

Maicile rămaseră vreme îndelungată stane de piatră. Apoi, începând să-şi mişte capetele, cele de la coadă zăriră pe maica stareţă, răsturnată jos, cu ochii închişi.

Nu era moartă, era numai leşinată. Leşinase de cum auzise pe Crăciun spunând păcatele ascunse ale maicilor. Dar nimeni nu o văzuse până acum. Toate capetele erau înturnate spre omul acela.

Maicile se bucurară când văzură că suflă, o luară pe braţe şi o duseră în chilia ei.

De atunci începuse zbaterea ei între moarte şi viaţă.

Maicile, în vremea bolii ei, îşi făcură fel de fel de gânduri. Numele stareţei nu fusese pomenit de «sfânt», nu se putuse îmbolnăvi de înspăimântare, cum s-a întâmplat cu cele pomenite cu numele. Era iubită de toată mănăstirea: era o femeie blândă şi bună. Mai păstra încă urmele unei mari frumuseţi. Era vlăstar dintr-o familie aleasă, cu trecut frumos în istoria ţării. Nimeni nu o bănuia

de nicio fărădelege. Când se călugărise, se minunase un colţ de ţară: era şi frumoasă şi bogată.

Dar leşinul i-a venit – nu mai încăpea vorbă – din descoperirile omului aceluia. Ce-a doborât-o la pământ?

Maicile, nepomenite cu nume, ajunseseră, după multă frământare, la convingerea că numai un lucru putea fi pentru care leşinase: ruşinea mănăstirii condusă de ea! Nu a putut purta, mândră cum era, această descoperire. Ea se lăuda mereu cu mănăstirea ei.

Uneltiră până fu scoasă din mănăstire maica Sofronia, pomenită mai întâi de sfânt, ca o ruşine a casei sfinte. Credeau că stareţa nu se va mai ruşina atât de cumplit, şi se va face bine.

Dar când îi spuseră, ori că n-a înţeles ori că nu i s-a părut de ajuns, stareţa rămase să se zbată şi mai departe în friguri şi în aiureli.

Atunci îndepărtară pe rând din mănăstire pe toate maicile descoperite de străin. Pe unele cu mare greutate, căci aveau rude puternice, şi proptele la cei mari.

Când, într-o clipă de revenire la conştiinţă stareţa Minodora înţelese ce s-a petrecut, începu să-şi smulgă părul şi să ţipe:

— Nu asta! Nu asta! Nu asta! Ce aţi făcut, nenorocitelor?

Apoi căzu iar în aiurelile ei. Spunea frânturi, avea vedenii, pe care nimeni nu le putea înţelege. Nu puteau fi decât munci ale celui rău, şi pentru aceea fură cetite asupra ei şi afuriseniile marelui Vasile.

Vorbea despre locuri străine, pe care nici unele dintre maici nu le cunoşteau; despre o casă mare, cu multe scumpeturi în ea. De cele mai multe ori vorbea în limbi străine: despre una din ele maicile şi călugării cari îi făceau masle, ştiau că e cea franţuzească. Pomenea un nume de bărbat, căruia îi zicea când Jean, când Ionică. Despre o femeie, Aglăiţa. În halucinaţiile ei se

înspăimânta, adeseori, şi surorile o ţineau cu putere în pat.

— Ce să fie pe capul ei? Doamne, ce să fie? se întrebau maicile, iar călugării cei bătrâni îşi măsurau cruci largi şi clătinau din capetele cornoase.

— Aşa o duse stareţa Minodora, între viaţă şi moarte, vreme de trei luni.

În vremea asta, după ce fuseseră scoase din mănăstire maicile cele păcătoase, cele rămase se înspăimântaseră: poate erau mai păcătoase ele cele nepomenite de Crăciun, decât cele descoperite de el, şi de aceea stareţa lor cea bună şi blândă se chinuia atât şi nu putea nici să moară nici să trăiască? Greşeli mari nu mai făcuseră ele în cele trei luni, pentru că descoperirile lui Crăciun le cutremuraseră aşteptând în toată clipa să se audă şi numele lor. Şi, apoi, cine putea sta bun că omul acela nu se va întoarce într-o bună zi, anume să spună ce mai avea de spus?

Totuşi nu se puseseră pe post şi ajun, atât de cumplit, ca de la scoaterea din mănăstire a tovarăşelor lor, şi nu dăduseră ca acum, buzna, să se spovedească la duhovnicul lor cel albit de ani. Voiau ca şi prin pocăinţa lor să ajute la însănătoşirea stareţei, să nu mai aibă de ce se ruşina pentru faptul că stătea în fruntea unei mănăstiri care semăna cu Sodoma.

Dar şi pocăinţa lor fusese zadarnică: Minodorei în loc să-i fie mai bine, îi mergea din zi în zi mai rău.

În vremea asta începuse să vadă în vis pe străinul acela, pe care nu-l văzuse, cu care nu se certase până acum. îl vedea aşa cum se arătase în mijlocul curţii, ca o sperietoare, cum ridicase de subt suman braţul păros.

Despre «sfânt» veneau acum ştiri tot mai des până la mănăstire. Mai picase şi în alte mănăstiri de călugări şi de călugăriţe; în sate şi oraşe, şi, pretutindenea, îngrozea pe oameni cu descoperirea păcatelor celor ascunse. Şi, pretutindenea, se întâmpla acelaşi lucru: în urma lui se

iscau împărecheri şi certe între prieteni, între bărbat şi femeie, între slugă şi stăpân, între dregători şi oamenii de rând. Şi, abia într-un târziu, după ce oamenii se răfuiau între ei, săvârşind uneori păcate şi crime nouă, începeau oamenii să se cunoască pe ei înşişi, să se teamă de pedeapsa lui Dumnezeu şi să se pocăiască.

În chilia bolnavei, călugării cei bătrâni citeau slujbele de uşurare şi maicile povesteau tare ceea ce auzeau despre «sfânt», încredinţaţi că bolnava nu-i auzea. Ştiau că puteau să-i strige la ureche, că ea nu înţelegea nimic.

Cât de mare le fu mirarea când, într-un rând, vorbind iarăşi de isprăvile lui Crăciun, un călugăr întoarse capul spre bolnavă şi o văzu cu ochii deschişi, ascultând cu mare încordare. Se sperie încât scăpă ceaslovul din mână. Atunci întoarseră cu toţii capul şi văzură pe stareţa deşteaptă, cu ochii deschişi. Faţa ei, mereu aprinsă de friguri, până acum şi asudată, era palidă, cu pieliţa întinsă pe umerii obrajilor, cu ochii adânc căzuţi în orbite. Abia acum pricepură cât de mult slăbise.

— Părinte Pintilie, începu stareţa cu glas stins către cel mai bătrân dintre ieromonahi, aş vrea să mă duceţi la biserică şi să se adune acolo toate surorile cu sfinţiile voastre dimpreună.

Erau cele dintâi cuvinte limpezi, pe care le spuse de trei luni.

Şi călugării şi maicile de faţă avură un singur gând: «Simte că i se apropie sfârşitul şi vrea să mai vadă o dată biserica. Nu era aceasta un gând de sfântă în pragul plecării din lumea aceasta păcătoasă?

Toate inimile simţiră fiorul tainei. Îi îndepliniră voinţa. Aduseră o năsălie şi o purtară maicile în biserică.

Se adunară acolo toate; în frunte, lângă altar, cei şapte călugări, după ei surorile. Năsălia cu stareţa Minodora în mijloc. Spre mirarea tuturor a ea avu puterea să se ridice singură în genunchi pe năsălie. Îşi făcu cruce,

se închină de trei ori în faţa altarului, apoi începu a grăi. Glasul ei avea acum putere, ba era chiar însufleţit.

— Preacuvioşilor părinţi şi cinstite surori, începu ea. Nu ştiu dacă sunt trei luni, trei ani, trei veacuri sau o vecinicie de când a venit la noi sfântul, pentru că omul acela, omul lui Dumnezeu a fost. De-atunci mi se pare că am rătăcit prin toate chinurile iadului câte sun, t zugrăvite pe pereţii sfintei biserici.

Preacuvioşilor şi maicilor, mă întorc de pe marginea mormântului. Atotputernicul a hotărât să trăiesc, să mă pocăiesc şi să ispăşesc. Da, să mă pocăiesc!

Ea tăcu, se închină, suspinând din adânc, ca şi când ar fi voit să-şi adune puteri nouă.

N-aţi ştiut că între voi trăieşte de atâţia ani o mare păcătoasă.

Părea că prin biserică trece spaima ca o suflare puternică de vânt: se clătinară, la dreapta şi la stânga, maicile şi călugării.

Mi-am înveninat pe sora mea, pe Aglăiţa, răsuflă ea din adâncuri. Fete mari, din părinţi bogaţi, am umblat multe ţări străine. Ea era mai mică decât mine cu un an şi jumătate. Şi mai frumoasă. Într-un an, eram în Franţa, într-o primăvară, şi stăteam la o pensiune. Ne trecea timpul repede, umblam să vedem toate minunăţiile oraşului.

Într-o zi, am întâlnit un tânăr înalt, zvelt, brunet, de o frumuseţe rară. Auzindu-ne că vorbim româneşte, ni s-a alăturat fericit. Şi el era român. Şi, încă, din aceeaşi regiune a ţării, ca şi noi.

Ne-am îndrăgostit de moarte amândouă de el şi, cu chipul lui în suflet, ne-am întors în ţară. Ştiam că amândouă suntem îndrăgostite de el, dar nu ne mărturiseam, ci aşteptam fiecare pe cine va alege el ori nu va alege pe niciuna! Ce noroc ar fi fost să nu fi ales pe niciuna. Dar el, de departe, îi scria totdeauna Aglăiţei, şi despre mine punea aceeaşi întrebare: «E bine sora

dumitale?» Peste o jumătate de an a venit în ţară, a sosit drept la noi şi a cerut mâna Aglăiţei.

Părinţii s-au zbătut: cum să mărite întâi pe fata cea mai tânără? Eu mă agăţasem cu toată viaţa mea de răspunsul părinţilor. Dar n-au avut cu cine vorbi, nici cu Ionică nici cu Aglăiţa. Atunci a intrat diavolul în mine şi i-am turnat Aglăiţei în ceai trei picături de…

Doctorii care au alergat au aflat-o moartă. Au constatat un atac de cord. Aglăiţa suferea din copilărie de inimă.

Când am văzut-o în pământ, am simţit că sunt învingătoare. Liniştită, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, aşteptam acum să-mi ceară Ionică mâna. Eram frumoasă şi eu. Am aşteptat un an, doi, trei. Dar zadarnic. Ionică, după trei ani, s-a însurat cu altă fată.

Atunci am intrat în mănăstire. Mulţumirea mea că dacă Jean nu fusese al meu, nu s-a bucurat de el nici Aglăiţa, covârşea groaznica umilire ce am îndurat-o pentru că el nu m-a vrut, nici după ce rămăsesem singură.

Am intrat cu taina mea în mănăstire şi am trăit mulţi ani liniştită, pentru că nimic nu mai doream acum pe lume. Viaţa mea se isprăvise. Şi de maici, de toate r mi-a fost milă. Gândindu-mă la cine ştie ce taină poartă fiecare în sufletul ei.

De când am început a îmbătrâni, a prins să mă roadă şi viermele remuşcării. Se trezise într-o zi de vară când, între domnişoarele cari veniseră să vadă mănăstirea, am zărit pe una care semăna foarte mult cu Aglăiţa. Dar viermele nu rodea în mine aşa de adânc încât să-mi biruie mândria şi să dezvălui la mărturisire crima de demult. Suferisem toată viaţa de o mândrie drăcească. Mi-era mai uşor să iau cuţitul şi să mă omor decât să spun chiar în taină, la spovedanie, ceea ce am săvârşit…

Până când a sosit omul acela al lui Dumnezeu, ştiu acum, din ce am auzit la voi în chilie, că-l cheamă Crăciun

şi a descoperit fărădelegile surorii Sofronia. O spaimă cumplită m-a trântit la pământ la gândul limpede că mă va descoperi şi pe mine. Nu ştiu ce a mai fost, dacă m-a arătat şi pe mine cine sunt, şi pe altele. De atunci nu am mai fost deplin trează până azi. Dar pe unde am umblat cu mintea şi cu sufletul, spaima aceea de moarte m-a urmărit mereu: «zadarnic mai ascunzi! Lumea te cunoaşte cine eşti.» În vedeniile care mă purtau m-am luptat de nenumărate ori şi cu Aglăiţa şi cu Ionică, şi cu îngerii şi cu diavolii. Dar nu mi-a fost frică de nimic în măsura de a mă descoperi eu însămi cine sunt…

Azi însă, înainte de a deschide ochii, am văzut crucea cu trupul Domnului din care ţâşnea sângele părău, vedenia de care vorbise omul lui Dumnezeu. Şi l-am auzit pe Domnul Iisus spunând pe cruce. Pentru nelegiuirea mea, pe care el o ştia, suspina. Şi m-a cuprins o groază de moarte şi o părere de rău sfâşietoare, pentru păcatul ce ţineam ascuns. Tot sângele mi s-a ghemuit în inimă.

Da, Doamne Iisuse, nu te voi chinui mai mult. Iartă-mă cu mila ta cea nemărginită. Aşa mi-am zis şi am deschis ochii hotărâtă să mărturisesc şi să mă pocăiesc. Chiar atunci vorbeaţi în chilie despre Crăciun… Iată, preacuvioşilor părinţi şi maici cine este stareţa Minodora. Şi acum, veniţi pe rând şi scuipaţi-mă în faţă! A, nu aici, suntem în biserică! Scoateţi-mă cu năsălia în curte, şi scuipaţi-mă pe rând.

I se împlini dorinţa. Cine să nu împlinească dorinţa din urmă a unui muribund? Totuşi maicile lăcrimau scuipând-o…

Dar spre mirarea tuturor a, stareţa nu muri, ci în şapte zile se înzdrăveni, se spovedi creştineşte, apoi porni pe jos la tribunal să se predea ca otrăvitoarea surorii sale, să-şi facă şi canonul cel lumesc.

Peste un an la mănăstirea aceasta se deschise un adăpost pentru bătrânele sărace. Fiecare maică îngrijea

trei bătrâne, cu mâncare şi cu de toate. Fosta stareţă Minodora vându tot ce mai rămăsese din averea părintească şi dărui mănăstirii. Avu o singură dorinţă: dacă va mai avea zile şi va ieşi din temniţă, să fie adăpostită şi ea în azilul bătrânelor de la mănăstire.

Azilul era deschis, când sosi la mănăstire vestea morţii lui Crăciun. Maicile rugară pe duhovnicul lor să slujească o liturghie şi un parastas pentru sufletul celui ce schimbase şi mănăstirea asta, îndreptând-o pe calea pocăinţei şi a mântuirii.

Drumul lui Crăciun prin ţară se putea asemăna cu trecerea prin văzduh a unei comete, care luminează mai mult cu coada decât cu capul. Iluminarea internă a sufletelor venea după propovedania lui şi după descoperirile ce le făceau. Oamenilor le trebuia vreme de gândire şi frământare lăuntrică până începeau să cunoască, pornind din imboldul fricii de a nu fi arătaţi în faţa altora aşa cum sunt. Până ajungeau de la frica asta la spaima de a se simţi goi înaintea Ziditorului, trecea vreme. Şi drumul era făcut în felurite chipuri, şi nu de către toţi. Cei mai mulţi rămăseseră neschimbaţi, aşteptând parcă să se împlinească şi cele neîmplinite din vedenia lui Crăciun. Dar mulţi se şi pocăiseră, şi unii târziu după moartea lui Crăciun. «Sfântul» lucra în ţară şi după moarte!

Un lucru fii de cea mai adâncă mirare în oraşul de reşedinţă dintr-o regiune centrală a ţării, ca şi în alte oraşe, de altfel, pe unde trecuse Crăciun propovăduind păcatele cele ascunse: zguduirea celor care călcau porunca a şasea.

Mulţi intelectuali, oameni cu înalte situaţii sociale, demnitari cu vază şi cu avere, nu mai puneau niciun preţ pe sfinţia căsătoriei. Şi nu de acum, ci de ani îndelungaţi, de cel puţin trei generaţii. Necredinţa, adulterele erau la ordinea zilei şi nimeni nu se mai scandaliza de ele. Când se zvoneau mai întâi făceau oarecare vâlfă, dădeau de vorbit

femeilor din saloane şi bărbaţilor din cafenea, apoi erau date uitării şi societatea trecea la ordinea zilei. Dacă adulterele se făceau de persoane cu mare vază, cu puternică situaţie socială, fie bărbaţi, fie femei, nu pierdea niciunul nimic din consideraţia publicului. Ba, adeseori, consideraţia aceasta creştea împotriva oricărei logici şi a oricărei simţiri drepte. A trăi bărbatul căsătorit cu două, trei femei căsătorite, şi a avea o femeie măritată mai muţi bărbaţi, ajunsese pentru multe familii un fapt comun, parcă de sine înţeles, de care nimeni nu se ruşina, şi care dădea, cel mult, prilej de divorţuri. A fi la a doua sau a treia căsătorie, fără a fi fost dezlegat prin moarte de căsătoriile anterioare, ci numai printr-o sentinţă a forului civil, se considera a fi un lucru normal, firesc, de care nimeni nu se mai mira.

Simţul moral şi legea etică în nicio călcare de poruncă nu erau atât de atrofiate, în toate păturile societăţii orăşeneşti, ca încălcarea poruncii a şasea a decalogului. Puţini mai înţelegeau că destrămarea căsătoriei, călcarea în picioare a legilor ei, erau începutul şi temeiul întregii decadenţe sociale; că imoralitatea intimă era izvorul tuturor imoralităţilor ce-şi ridicară capul şi se înstăpâniră pe societate; că cine nu se ruşinează de sine însuşi în datoriile căsniciei, nu se ruşinează nici în datoriile faţă de societate.

Constatările acestea se puteau ceti în timpul din urmă în lucrările unor eseişti, în unele reviste sociale sau în predicile unor preoţi, alarmaţi cu toţii de prăbuşirea căsătoriei.

Dar societatea îşi urma nepăsătoare drumul ei. Se vorbea şi se scria pentru urechi surde şi ochi orbi.

De aceea lucrul cel mai de mirare, în oraşul acela de reşedinţă din centrul ţării, ca şi în alte oraşe şi orăşele prin care trecuse Crăciun, fu puternica zguduire morală chiar a acelora, cari aveau pe conştiinţă călcarea poruncii a şasea,

a curvarilor şi a preacurvarilor de amândouă sexe. Câtă vreme mai înainte, deşi ştiau că toată lumea vorbeşte despre ei, nu le păsa, umblau cu capul pe sus ca nişte învingători, după ce le arătase Crăciun faptele înaintea oamenilor, ei se arătaseră atinşi greu în demnitatea lor de oameni.

Bărbaţi cari, deşi căsătoriţi, îşi schimbau femeile de câte ori le venea pofta şi, între care, ca şi între soţiile lor, se stabilise un consens tacit în materia asta, începuseră acum să se tragă la răspundere unii pe alţii, şi unele pe altele, ca şi când n-ar fi ştiut nimic de imoralitatea care există între ei, cu proprie şi reciprocă aprobare. Femei cinstite, cari înainte ştiau cum sunt înşelate de către soţii lor, şi chiar cu cine şi, totuşi, răbdaseră în tăcere, se sculaseră acum în capul bărbaţilor lor şi, mai ales, împotriva rivalelor. Femei greşite, cari mai înainte se mândreau cu isprăvile lor, nu mai ieşeau între oameni. Bărbaţi, cari ştiau de păcatele soţiilor, dar le tolerau, fiindcă şi ei făceau la fel, începuseră a-şi bate soţiile. Bărbat insulta pe bărbat, prieteni vechi se încăierau, unii ajunseseră la duel şi, mai ales, divorţurile se porniseră cu nemiluita.

Nimeni nu înţelegea această înfrigurare generală de a-şi apăra fiecare onoarea înaintea societăţii, într-o materie care, până acum, nu avea nicio importanţă morală şi socială. Toată lumea se mira de schimbarea asta, la care nu s-a gândit şi nu a aşteptat-o nimeni înainte de trecerea lui Crăciun pe la ei, când înşirase şi aici, ca şi în alte părţi, o mulţime de num6 în legătură cu călcarea poruncii a şasea din decalog.

*

* * *

Vasile Roşca, fost prefect, fost deputat, om cu vază mare în oraşul acesta de reşedinţă, voi să provoace la duel pe doctorul Petru Albu. Între femeile, care erau clientele

doctorului pentru altceva decât pentru boală şi suferinţă, «sfântul» pomenise şi pe nevasta sa, pe Marina. După descoperirile lui Crăciun, doctorul Albu ţinea un adevărat harem şi, până acum, fusese bătut de şase soţi înşelaţi. Crăciun arătase, ca de obicei, cu numele, femeile ce se prostituau în casa doctorului, subt pretextul consultaţiilor. Zvonuri umblaseră şi până atunci, lumea credea şi nu credea, doctorul era vestit ca mare lecuitor, dar, de credea sau nu lumea, trecea cu uşurinţă peste zvonuri, nu le încresta, nu se scandaliza.

Zadarnic încerca doctorul să arate bărbaţilor, ce începuseră să-l tragă acum la răspundere, că el nu poartă nicio vină, că femeile aleargă şi se îmbulzesc în el, apărarea nu-i fu de niciun folos.

— Soţia dumitale, răspunse el pe rând fiecăruia, are patima şi păcatul în sânge. Dacă nu venea la mine, se ducea într-alt loc, la altul. Socot că venea aici, fiindcă pretextul de a consulta un doctor era cel ce le acoperea mai bine păcatul.

— Chiar din acest motiv nu-ţi era îngăduit să abuzezi de ea, răspundeau pe rând cei înşelaţi, ca şi când s-ar fi înţeles să argumenteze la fel. Chiar pentru că intră aici fără frică de a fi bănuită pentru ce anume vine, dumitale nu-ţi era îngăduit să te atingi de ea. Din acest motiv ticăloşia dumitale creşte.

— Crezi dumneata, se încăpăţâna doctorul, că soţia dumitale rămânea mai curată, mai cinstită, dacă eu nu m-aş fi atins de ea? Când a venit aici cu gândul şi hotărârea să păcătuiască, era de mult o păcătoasă tot aşa de mare ca şi după ce a greşit. Gândul, simţirea, voinţa săvârşiseră păcatul înainte în sufletul ei. Nu ai fi avut o soţie mai curată lângă dumneata. Actul şi consensul intern e hotărâtor de moralitate sau imoralitate, nu cel extern. Sau nu ştii ceea ce a spus Iisus? «Cine doreşte o femeie străină a şi preacurvit cu ea în sufletul său. A săvârşit păcatul.»

— Nu ştiam că te pricepi şi la *Evanghelie*, spunea omul ieşit din fire şi pălmuindu-l pe doctor.

Acesta nu se dădea bătut. Părea că nu simţise palma.

— Noi, doctorii, dacă vreai dumneata să ştii, trebuie să cunoaştem nu numai trupul omului, ci şi sufletul. Şi, în temeiul acestei cunoştinţe, îţi spun că femeia dumitale a preacurvit în sufletul ei încă înainte de a veni pentru întâia oară în cabinetul meu. Cine cutează să păcătuiască astfel, în sine însuşi, fără frică de păcat, a greşit, chiar dacă nu ajunge la executarea lui. A lua măsuri să nu te descopere lumea, frica de opinia publică, de oameni e un simplu pretext, o autoînşelare. Fiindcă cine nu se ruşinează de propria lui conştiinţă, nu se va ruşina nici de opinia publică. Ascunderea faptei nu contribuie decât la păstrarea mândriei.

— Când veni la doctor avocatul Vasile Roşca, să-i ceară socoteală şi să-i declare că-i va trimite martori pentru a-l provoca la duel, doctorul Albu îl primi ca şi pe ceilalţi şi dialogul de masus, ţesut între cei dinainte şi doctor, fu continuat până aici şi cu Vasile Roşca. Deosebirea era că avocatul nu-l pălmui, venind cu hotărârea să-l anunţe de provocarea la duel. Nu se putea coborî la gestul celorlalţi. A fost, toată viaţa, om cu maniere alese şi nu-şi îngăduia nici acum să le părăsească.

Veni cel din urmă dintre cei înşelaţi din două motive. Întâiul era întrebarea ce şi-a pus-o chiar de la început: «dacă era îndreptăţit să pedepsească într-o materie, în care el însuşi era greşit, începând chiar din al doilea an al căsătoriei?» Cu toată alarma societăţii, el, în toată sinceritatea, nu putuse descoperi gravitatea acestui păcat. E o lege firească a trupului, îşi zicea el, oricât mai simţea încrâncenarea nervoasă de când pomenise Crăciun numele soţiei lui.

Al doilea motiv al întârzierii a fost că doctorul Petru Albu era unul dintre prietenii lui cei mai statornici şi ca

om, şi ca partizan politic. A stat mult în cumpănă: să-l piardă sau ba?

«Ascunderea faptei nu contribuie decât la păstrarea mândriei», repeta în sine avocatul după doctorul Albu. Era adevărat! După descoperirea lui Crăciun, ceea ce simţise mai întâi el fusese jignirea mândriei lui. Se simţea umilit că numele Marinei fusese pomenit în rând cu celelalte. Ce se va alege, de-aici încolo, cu situaţia lui de fruntaş în mijlocul societăţii? Consideraţia de clare se bucura în public, o văzuse greu primejduită. Iată, primul gând ce-l avusese atunci, nu fusese în legătură cu Marina, ci cu el. Nu-i venise în minte ruşinea ei, ci atacul dat împotriva mândriei sale.

— De altfel, e o mândrie rău înţeleasă, o autoînşelare, continuă doctorul. Avocatul înţelese, îndată, că Albu vorbea de mândria femeii greşite, nu de mândria lui. «Omul e atât cât preţuieşte în faţa propriei conştiinţe, şi nu cât preţuieşte în opinia publică.» Un adevăr pe care societatea românească nu-l înţelege. Şi din neînţelegerea asta socot eu că a urmat întreaga decadenţă a societăţii noastre.

Avocatul nu era la întâia discuţie cu prietenul său, doctorul Albu. Îi făcea plăcere să-l audă vorbind. Era nu numai un bun şi vestit internist, ci şi un om cu o vastă cultură. Intra în problemele cele mai variate şi mai grele şi întotdeauna te alegeai cu idei nouă din discuţiile cu el.

Vasile Roşca simţise convorbirea lor alunecând de la subiectul pentru care venise el azi aici, dar nu i se putuse împotrivi.

Avusese cel mult un gând ironic: «şmecher doctorul, vrea să scape prin tangentă.» Dar, îl ascultase mai departe, simţind cum îi creşte interesul pe măsură ce înainta convorbirea.

— Iar spui o vorbă nouă, doctore, zise el: «Omul e atât cât preţuieşte în faţa propriei conştiinţe, nu cât

preţuieşte în faţa opiniei publice». După axiome asta, tu, care te-ai înconjurat cu un întreg harem, cam cât preţuieşti în faţa conştiinţei tale proprii?

Doctorul se întunecă, oftă şi zise:

— Sunt un doctor cu experienţă, dar ca om sunt un mare ticălos.

Avocatul îl privi surprins:

— Dacă ştiai lucrul acesta, pentru ce ai întreţinut haremul?

— Nu mi-am dat seama de adevăr, până la venirea străinului aceluia, până mi-a luat masca de pe faţă. De atunci sunt într-o continuă frământare sufletească. Mi-am coborât privirea în mine însumi şi am început să descopăr lucruri nouă. Şapte soţi înşelaţi m-au pălmuit până acum, şi eu am răbdat în tăcere, pentru că mă simţeam un mare ticălos. Tot ce ţi-am spus până acum, e adevărat: femeile care au venit la mine cu gândul şi hotărârea adulterului, îl săvârşiseră în sufletul lor înainte. Erau nişte păcătoase. Totuşi, eu nu spun acest lucru pentru a mă dezvinovăţi pe mine. Păcatul meu rămâne greu. Am fost un ticălos, dar nu mi-am dat seama până la venirea omului aceluia, care a tras perdeaua, şi mi-a arătat mie pe mine însumi.

— E cu putinţă? Prin ce minune?

— Nu e nicio minune! Conştiinţa, că acum ştie tot oraşul cine sunt, m-a ruşinat şi m-a silit să judec lucrările aşa cum sunt în realitate. Când nu te mai poţi rezema pe un străin, pe opinia publică, trebuie să te razimi pe tine însuţi. Şi am simţit că nu am pe cine mă răzima. Gândind şi meditând, am descoperit că sunt putred pe dinăuntru, că am urmat greşit, că nu m-am coborât niciodată până la înţelegerea şi simţirea legilor fundamentale ale vieţii.

— Ce vorbe mari spui din nou, după obiceiul tău.

— Dar nu-s vorbe şi ns-s mari de fel! Ca doctor am cunoscut toate amănuntele metabolismului trupesc al omului. În temeiul cunoştinţelor am explicat şi păcatele

trupeşti ca un lucru firesc şi necesar. Necesităţi inexorabile, pe care trebuie să le satisfaci în mod normal. Nu socoteam actul trupesc de păcat. Ştiam că instinctul nesatisfăcut duce la perversităţi. Am consimţit la păcat de multe ori, condus de acest gând, când vedeam cum se îmbulzesc în mine unele femei.

— Şi acum nu mai crezi?

— Ce?

— Că păcatul trupului e un lucru natural, care nu poate fi socotit între păcate? Cum ai crezut până acum, cum ţi-ai trăit viaţa până acum?

— Nu! Nu mai cred! răspunse doctorul cu vocea înălţată. Nu mai cred aşa. Pentru că eu cunoşteam numai legile materiei vii, ale trupului, dar nu şi legile spiritului. Iar omul e trup şi spirit, nu numai trup.

— Ei, chiar din gura ta se aud asemenea prăpăstii, a unui om de ştiinţă pozitivă.

Avocatul se miră de afirmarea doctorului că omul nu e numai trup. Dar privindu-l transfigurat, auzindu-l vorbind cu convingere şi cu o gravă seriozitate, fără să-şi dea seama din ce motiv, simţi un fior cum îi fuge de-a lungul şirei spinării.

— N-am fost nici până acum un negator al existenţei spiritului. Dar m-am mulţumit să mă folosesc de inteligenţă şi de alte calităţi ale lui care-mi ajutau în traiul de toate zilele. În spirit am crezut, dar habar n-am avut de legile lui. Şi tocmai acestea sunt legile fundamentale ale vieţii.

Avocatul simţi că discuţia alunecă pe un teren opac pentru el.» Doctorul văzu, din priviri, greutatea cu care înţelegea.

— Să fiu mai lămurit, zise el. Iată adulterul, după concepţia ta şi a mea până acum, şi poate a majorităţii societăţii noastre culte şi mijlocii, e un act firesc, satisfacerea unor necesităţi fiziologice, pe care în propria căsătorie nu le poţi satisface ori ţi se pare că nu le poţi. Ce

alta îndeamnă pe om însurat la adulter?

— Adevărat!

— Ştiu că eşti convins din propria ta experienţă. Cine-i sfanţ între semenii noştri? Dar iată adevărul la care am ajuns eu de la răscolirea ce mi-a cauzat-o demascarea mea! Adulterul nu porneşte din trup, din organism şi necesităţile lui, ci din spirit. În organism zace, nici moral, nici imoral, instinctul natural, necesitatea materială. Dar pe aceasta o pune în lucrare spiritul, facultăţile spiritului: fantasia cu toată imaginaţia, dorinţa, patima, voinţa, fără hotărâre proprie, nimeni nu calcă porunca a şasea, înainte de a-şi spune cuvântul patima, şi-l spune intelectul şi voinţa, cari pot să aprobe instinctul sau să nu-l aprobe. Chiar, patima poate fi oprită în faşe prin raţiune şi voinţă. Nu ai esperiat niciodată acest adevăr? Nu s-a întâmplat niciodată să te poţi abţine de la o femeie pe care ai dorit-o? Le-ai avut pe toate câte le-ai dorit?

— Desigur că nu, răspunse avocatul, începând să înţeleagă mai uşor ce-i spune doctorul. Lucrul era atât de nou pentru el, încât uită cu totul scopul vizitei lui la doctorul Albu. Era adevărat! El se reţinuse de la destule păcate ale trupului, când raţiunea îi arăta o primejdie, când voinţa se opunea.

— Dacă recunoşti, atunci adevărul meu se limpezeşte: păcatul trupului nu-i posibil fără concursul şi asentimentul spiritului, care e motorul întregii noastre vieţi. Totul depinde de faptul dacă spiritul, cu facultăţile lui, îndeosebi cu raţiunea şi voinţa, îşi dă sau nu asentimentul. Dacă nu şi-l dă, nu numai faptul imoral nu este posibil, dar imposibil devine şi gândul şi fantasia care aprinde dorinţa.

— Nu m-am prea gândit la lucrurile acestea, dar mi se pare că ai dreptate.

— Se-nţelege că spun adevărul, un adevăr pur natural, care se desprinde din funcţionarea normală a

legăturii dintre trup şi spirit. Stăpân este spiritul. În orice caz, el trebuie să fie, câtă vreme se validitează legea findamentală a spiritului.

— Legea lui fundamentală? Care crezi că este ea?

— Legea binelui şi a răului ce glăsuieşte în conştiinţa fiecărui om. Legea morală, pe care se întemeiază, în care se cuprinde întreg decalogul. Menirea trupului e să ne menţină viaţa materială printr-o bună şi sănătoasă funcţionare a tuturor organelor sale. Menirea spiritului e să ne arate şi să ne directiveze în cadrele legii morale, prin organele sau facultăţile sale. Legea morală are un judecător în noi înşine: conştiinţa. Cine ascultă de glasul ei, la cel dintâi îndemn la păcat, şi se lasă mustrat de ea, nu va greşi.

Avocatul Roşca începuse să râdă satisfăcut:

— Păi, ai bătut zadarnic apa în piuă, prietene! Vezi că în jurul acestui punct se învârte totul: conştiinţa. Dacă glasul ei nu se aude în faţa păcatului, zadarnic îmi spune mintea că nu-i bine ce fac, tot fac. Dar în ce priveşte păcatele trupului, drept să-ţi spun, conştiinţa mea e mută, insensibilă. Nu simt nicio mustrare, cum desigur n-ai simţit nici tu în mijlocul haremului tău. Ai avut dreptate: nimeni nu poate săvârşi un adulter fără voia lui. Raţiunea şi voinţa îl pot împiedica. Dar conştiinţa mea nu se ocupă atunci de binele şi răul moral; nu teama etică de păcat mă opreşte, ci considerente de utilitate, de oportunitate, de urmări. Răul moral în această materie, pentru mine, este inexistent.

Doctorul măsură un răstimp camera de la un cap la altul, cu mâinile la spate. Faţa lui se întuneca tot mai mult, şi o cută adâncă i se ivi între sprâncene.

— Da, zise el, oprindu-se lângă fereastră şi privind afară. Şi pentru mine a fost inexistent până acum. Altfel cum aş fi putut trăi în... în haremul meu, cum spui tu? Cu toate acestea răul moral există şi fără voia şi aprobarea

noastră, cum există tuberculoza, cancerul. Numai cât noi nu-l vedem sau, mai ales, nu-l simţim. Repetând mereu fapta imorală, conştiinţa devine insensibilă, se atrofiază. Adu-ţi aminte dacă după întâiul adulter ai fost tot aşa de liniştit şi mulţumit ca după al zecelea ori al sutălea?

— Desigur, nu! După cel dintâi, ţin minte ca acum, n-am mai cutezat să dau ochii cu nevastă-mea o lună de zile. Noroc că eram parlamentar pe atunci şi sesiunea era deschisă. I-am putut explica lipsa.

— Deci, atunci, aveai încă un judecător lăuntric, care se sesiza de răul moral. Acum nu-l mai ai. Şi o parte însemnată din pătura noastră cultă şi mijlocie, nu-l mai are. Răul moral, păcatul, există cu toate acestea, cum ţi-am spus, ca o rană cu care vii la mine să te vindec.

— Dar, iubite prietene, rana deschisă mă doare şi de-aceea viu la tine. Răul moral, conştiinţa păcatului, nu mă doare, nici chiar nu mă nelinişteşte. Cum poţi face o asemenea apropiere?

Vocea doctorului deveni adâncă, gravă. El privea încă întins prin geam.

— Nu te nelinişteşte, pentru că tu prin repetarea păcatului i-ai astupat gura. Însuşi ai recunoscut că la primul caz n-a fost aşa.

— Am fost un prost, desigur. Un novice.

— Ba prost ai ajuns numai mai târziu! Ce păcat că străinul acela nu te-a descoperit şi pe tine înaintea societăţii, cum a făcut cu mine! Şi-a pomenit numai soţia. De persoana ta nu s-a atins.

— Nu-nţeleg ce vreai să spui, şi nu-mi convine să mă numeşti şi tu prost. Ce era dacă-mi descoperea şi mie toate păcatele cele ascunse?

— S-ar fi întâmplat şi cu tine acelaşi proces sufletesc, care s-a petrecut şi se petrece încă cu mine. Ai fi înţeles mai uşor, pentru că ţi-ai fi deschis şi tu ochii cei lăuntrici, să te vezi şi să te cunoşti aşa cum eşti. Sunt adevăruri cari

nu se nasc şi nu se limpezesc decât din proprie frământare şi chin şi nu ascultând evoluţia procesului sufletesc al unui străin şi, mai ales, al unui prieten. Totuşi, aş voi să te fac să înţelegi adevărul pe care eu, numai din frământare şi chin propriu, l-am văzut limpede.

El veni de la fereastră, şezu pe scaun în faţa avocatului şi continuă:

— Venirea acelui «sfânt» sau oricum l-ar numi lumea, pentru mine a însemnat începutul unei alte vieţi, prin faptul că, punându-mă gol în faţa oamenilor, m-a constrâns să mă văd aşa cum sunt, să-mi întorc ochii şi judecata asupra mea însumi. Când păţeşti o ruşine mare, când ai o pierdere mare sau când o mare nenorocire se abate asupra ta, simţi gol în jur, toţi stâlpii de reazim extern se prăbuşesc şi rămâi cu tine singur. Incontestabil, prin dezvelirea mea, eu am suferit o mare ruşine, o prăbuşire chiar. Pentru că tot ce a spus era adevărat. Primul gând ce mi-a venit în minte atunci a fost: «Tu singur ţi-ai pregătit prăbuşirea; tu singur eşti responsabil că ai căzut de pe piedestalul înalt pe care stăteai». Nu puteam să combat sau să răstorn acest adevăr intuitiv, imediat. Aşa era! Eu mi-am pregătit căderea de azi.

Se opri o clipă, îşi duse mâna prin părul lung.

— Ei bine, tu vei zice: «dacă n-ar fi venit străinul acela, totul ar fi fost şi ar fi rămas în regulă, aşa ca mai înainte.» Da, recunosc, aş fi continuat cu haremul meu. Dar aş fi continuat şi cu înjosirea mea şi cu nenorocirea mea. Nu aş fi profitat, ci dimpotrivă: aş fi putrezit moral mai departe. Pentru că, îndată ce mi-am concentrat privirea asupra mea însumi, am simţit ticăloşia în care trăiam. De-acum putea să nu mai fie niciun «sfânt», cum, de atunci, pentru mine e indiferent dacă mai trăieşte sau ba, dacă a fost o realitate sau l-am auzit în vis! Lucrul principal se săvârşise: izbitura ce am primit-o în mândria şi numele meu bun, ce mi-a răscolit întreaga fiinţă. Gândind

şi meditând, am recunoscut că eram un om de nimica. Cum am recunoscut? îmi spunea un glas lăuntric, glasul conştiinţei, al legii morale, care se deşteptase în mine la izbitura ce căzuse asupra mea ca un trăsnet din senin. Tu n-ai avut parte de acest trăsnet, de aceea am spus că-mi pare rău că nu te-a descoperit şi pe tine. Aici e punctul de plecare al tuturor frământărilor mele, cari încă n-au încetat, şi al descoperirilor unor adevăruri de mult uitate.

— Cari adevăruri?

— Ceea ce ţi-am spus, că nu numai trupul, organismul material al omului are legile cari, dacă sunt călcate, organismul suferă, ci şi spiritul îşi are legile sale, al căror judecător e conştiinţa. Dacă nu sunt ţinute, omul suferă. Şi eu sufăr cumplit şi de ruşine şi de viaţa ticăloasă, pe care am dus-o, dovadă că am călcat legea spiritului, legea morală. Atunci mi-am dat seama că n-am ascultat, de la început, de glasul conştiinţei, care m-a mustrat şi pe mine, cum spui că te-a mustrat şi pe tine, după săvârşirea primului păcat. Dacă-l ascultam, nu ajungeam, unde am ajuns. De altfel, fenomenul amuţirii conştiinţei nu se întâmplă numai în legătură cu adulterul, ci şi cu minciuna, cu furtul, cu lăcomia, cu avariţia, cu mândria, şi cu toate păcatele. Conştiinţa dă alarma la apropierea fiecăruia. Dar numai la început. Dacă treci peste ea în rânduri repetate, se întunecă, amuţeşte. Cred că aşa se explică decăderea tuturor moravurilor la noi în ţară: clopotele conştiinţei au amuţit! Destrămarea vieţii familiare, hoţiile, jaful în averea publică, şperţul, mita, îndeplinirea superficială a slujbei, tot răul izvorăşte din faptul că legea morală, legea spiritului nu mai dă glas prin conştiinţa cetăţenilor. Binele şi răul nu mai contează ca valori, sunt două noţiuni goale. Nu mai avem judecători interni, iar judecătorii externi nu pot schimba moravurile…

Avocatul îl asculta cu mare încordare. Multe lucruri înţelegea din ce-i spunea doctorul, deşi nu pe toate.

— În ce spui acum, cred că ai dreptate, zise el. Dar problema cea mai grea, după părerea mea, nu ai atins-o încă! Cine se va afla să tragă de funie clopotele conştiinţelor în România, pentru a scăpa de jaf, de furt, de mită, de ambiţii, de egoism, de lăcomie societatea noastră? Cât te priveşte pe tine spui că de funie a tras străinul acela, care ţi-a descoperit faptele cele ascunse. Dar cine va trezi conştiinţa mea şi a zecilor de mii ca mine, care în materie de adulter, de-o pildă, nu mai deosebesc binele de rău, legea morală, legea spiritului, despre care vorbeşti, le este indiferentă, deci ca şi inexistentă?

Doctorul Albu tăcu un răstimp. În liniştea grea din odaie răsuna clar, metalic, limba ceasornicului mare de pe perete. Avocatul era prins de discuţia asta, care i se păru, de la o vreme, că ia o întorsătură foarte serioasă pentru sine însuşi.

— O să-ţi spun acum un alt adevăr, care nu e descoperit de mine, ci e vechi cât lumea şi, totuşi, subt o latură, cea individuală, e necesar să fie descoperit de fiecare om care vrea să-şi trezească conştiinţa. Poate nu vei înţelege, poate vei râde. Şi totuşi e un adevăr fundamental al vieţii: Cine voieşte să simtă legea morală, legea spiritului, să-şi trezească conştiinţa din letargie, trebuie se descoperă întâi pe autorul legii morale... Pe Dumnezeu!

Avocatul se mişcă, surprins şi neliniştit pe scaun, şi se răzimă cu spatele de spetează.

— Pe Dumnezeu? Trebuie să mergi atât de departe?

— Până la rădăcina legii morale. El este rădăcina. Convingerea că el există şi că noi suntem responsabili, în conştiinţă, înaintea lui de toate faptele noastre. Iată un adevăr, pe care nu-l mai crede sau de care nu mai ţine aproape nimeni seama, în nenorocita noastră ţară. Pozitivismul, raţionalismul, au distrus credinţa. Cei mai mulţi nu mai credem în Dumnezeu şi în responsabilitatea

noastră înaintea lui.

— Nici tu nu crezi?

— N-am crezut până la zguduirea internă ce mi-a produs-o descoperirea omului aceluia. Sau mai bine spus, nu eram ateu, dar nici nu credeam că Dumnezeu e o fiinţă care e vecinic cu ochii pe noi, că se interesează de faptele noastre, şi că suntem responsabili în faţa lui.

— Şi acum, crezi?

— Încep să cred, mă zbucium încă. Dar acesta e adevărul: trebuie să credem în existenţa lui Dumnezeu, autorul legii spiritului, cum tot el este creatorul legii trupului şi a materiei, creatorul legii morale, care lucrează prin conştiinţa noastră. Numai credinţa aceasta ne mai poate mântui şi individual, şi ca societate şi neam. Societatea noastră, în majoritatea ei, nu mai crede. Din necredinţă se întunecă conştiinţa, ca şi din repetarea unui păcat.

— Nu vei vrea să spui că toate acestea ţi le-a sugerat străinul acela?

— Se-nţelege că nu. El a vorbit încă de necesitatea pocăinţei, adică a recunoaşterii păcatului, şi de întoarcere la Dumnezeu. Totuşi, lui am să-i mulţumesc că sunt în pragul de a începe o viaţă nouă. Din izbitura dată de el mi-au născut frământările interne şi prin chinul lor am ajuns şi la convingerea că-i necesar să credem în Dumnezeu, pentru a simţi şi respecta legea morală.

— Aş fi curios să cunosc acest proces spiritual în întregime, zise grav avocatul.

— Nu l-aş mai putea reconstrui. Elementele lui principale cred că le-am amintit. Dar nici nu ţi-ar folosi la nimic. Fiecare om e o fiinţă aparte; procesele sufleteşti sunt deosebite de la om la om, cum deosebit este spiritul şi calităţile lui. De altfel am şi vorbit prea mult. Sunt obosit acum.

Avocatul se ridicase, gata să plece. Era îngândurat.

Uitase cu totul că venise să-l anunţe, ca pe-un fost prieten, că-i va trimite martori pentru provocarea la duel. Întinse mâna, ca şi alte dăţi, prietenului.

— Dar cum? Tu pleci aşa? Ceilalţi au ţinut să mă insulte cu toţii. Eu am suferit insulta. Ştiam că o merit. Mi-a fost chiar de ajutor în lămurirea unor adevăruri.

— Eu… eu, începu avocatul, am venit să te anunţ că-ţi voi trimite martori, dar voi mai amâna. Simt că lucrurile acestea sunt cu mult mai complicate de cum mi s-a părut la prima vedere.

— Să mă provoci la duel? Ştii că-i o idee fericită, o inspiraţie aş spune.

— Pentru ce?

— Pentru că eu sunt, cum mă ştii, cel mai bun trăgaci la ţintă din tot oraşul. Gândul că te-aş putea împuşca, gândul morţii, dacă te-ar tortura câteva zile, poate ţi-ai primi şi tu izbitura, pe care mie mi-a dat-o sfântul acela. Gândeşte-te şi nu renunţa!

Îşi strânseră mâna şi se despărţiră.

De când trecuse Crăciun prin sat, prin Păltiniş, moş Aftene nu mai avea pace! Când «sfântul» pomenise păcatele ascunse ale oamenilor, făcuse amintire şi de «bătrâni zgârciţi, cari zac pe banii lor ca dracul pe comoară, şi se gândesc că-i pot duce cu ei în mormânt.»

Baba Nastasia, nevasta lui moş Aftene, cât ce se dusese sfântul din sat, se pusese cu gura pe bătrân:

— Ai auzit?

— Ce să aud?

— Ce-a auzit toată lumea. Nu te ştiu surd!

— Am auzit, vezi bine. Vai de sufletele lor!

— Ce suflete?

— D-apoi ale femeilor celora, ticăloasele. Atâta păgânătate! Şi bărbaţii pe care i-a dezgolit în faţa satului. O ruşine ca asta nu s-a mai pomenit! Am auzit, cum să nu aud?

— Altceva n-ai mai auzit?

— Ce să mai aud? Nu-i destul atâta? Că eu, câtu-s de bătrân, m-am îngrozit şi m-am ruşinat. Asemenea fapte mai demult, în tinereţele noastre, nu s-au pomenit.

— Vai, Aftene, Aftene! Tu ai să ajungi talpa iadului. Ţi-am mai spus eu! Totdeauna te fereşti de răspunsul drept şi o iai pe delături. Zici că alta n-ai mai auzit! Poate să-ţi fi luat Dumnezeu auzul dintr-odată. Altfel e cu neputinţă să auzi toate, numai când a fost vorba de tine să nu fi auzit.

— Ce vorbeşti alandala, tu muiere? Cine a vorbit de mine?

— Sfântul!

— Sfântul?

— Ţi-am spus eu unde-i locul tău în lumea cealaltă! Sfântul, da! N-ai auzit când a grăit şi a spus că: «sunt bătrâni zgârciţi cari zac pe banii lor ca dracul pe comoară şi se gândesc că-i pot duce cu ei în mormânt?»

— Ba am auzit şi asta. Dar de ce zici că a fost vorba de mine?

Baba se cruci:

— Prii! Ucigă-te crucea drace! D-apoi de mine a fost vorba? N-ai văzut că satul întreg s-a uitat la tine?

— N-am văzut! De ce să se fi uitat la mine?

— D-apoi nu eşti tu zgârcitul zgârciţilor? Nu stai tu pe bani ca dracu' pe comoară? Nu ştie tot satul că te încârligi pentru un bănuţ, ca şi când ţi l-ai scoate din ochi? Nu ţii tu îngropată comoara?

— Ce comoară, tu muiere? Eşti nebună?

Baba Nastasia îi bătea capul lui moş Aftene, de treizeci de ani, că a pus de-o parte bani, despre care bătrânul se jurase că i-au fost furaţi. Dar, până acum, totdeauna i-a vorbit de bani nu de comoară.

— Haida-hai! Ştii tu despre ce bani e vorba.

— De la bani până la comoară mai este. Tu muiere! Dă-ţi spun şi acum, precum ţi-am spus mereu, în toată

ziua, de treizeci de ani: nu-i niciun ban, numai în capul tău cel stricat.

— Ba-s în pământ, în oală, ascunşi de tine, zgârcă păcătoasă! îmi vine să mă dau cu capul de pereţi.

— Ai mai zis tu, dar n-ai făcut! De când aştept eu să văd minunea asta!

— Da-mi vine acum, nu de ce gândeşti tu, ci pentru că am fost aşa de proastă! Trebuia să-l fi întrebat pe sfânt: unde ţine Aftene, zgârcitul, banii? Unde i-a ascuns?

O uşoară tulburare se ridică în sufletul bătrânului.

— De ce n-ai întrebat?

Bătrâna îl privi înveninată.

— Nu mi-a trecut prin minte că tu vei tăgădui şi după ce te-a arătat cu degetul; că nu vei scoate banii la iveală. Vezi bine, am fost o proastă. Trebuia să mă gândesc că un împieliţat ca tine, un îmbătrânit în zgârcenie, nu se va hotărî aşa de uşor să se pocăiască.

— Cu gărgăuni în cap vei trece pe lumea cealaltă. Asta-i soarta ta şi n-am ce-ţi face.

— Iar tu vei trece nepocăit! N-ai auzit ce spunea sfântul? Că pentru păcatele tale vine prăpădul pe ţară şi pe norod, că s-aude de pe acum bubuind subt pământ? De ce nu vreai să te pocăieşti Aftene, să scoţi banii de unde i-ai ascuns? Iată, n-avem un bănuţ în casă, nici de sare, nici de gaz!

— Tot aşa-mi spui de treizeci de ani şi n-am ajuns să mâncăm nici mâncare nesărată, nici să stăm seara pe întuneric. Hei, dacă aş fi avut eu banii aceia şi ţi i-aş fi dat, de câte ori i-ai cerut, i-ai fi făcut mere – pere de-o sută de ori într-un an.

Bătrâna îl privi cu viclenie:

— Adică nu i-am făcut mere-pere? Iată, mărturiseşti şi tu că-i ai încă. Ştiu că-i ai. Ştiu că i-ai îngropat în pământ.

Omul ridică scârbit din umeri.

— Dacă i-am îngropat, de ce nu i-ai săpat? Nu ştii unde i-am ascuns? Dar treizeci de ani ai avut vreme să sapi toată curtea şi grădina.

— De! Parcă numai aici i-ai fi putut ascunde! Să fi săpat hotarul satului ori lumea întreagă?

Bătrânul zise:

— Decât ai începe iar cu meliţa ta, mai bine te-ai gândi la ceea ce a spus sfântul şi te-ai pocăi tu. Dar tu la tine nici nu te gândeşti, şi eşti cu un picior în groapă! De ce nu vezi bârna din ochiul tău şi numai paiul din ochiul vecinului?

Nastasia-şi puse mâinile-n şolduri, aşa cum făcea totdeauna, când se simţea călcată pe bătături şi era gata de ceartă aprinsă.

— Adică tu cu paiul eu cu bârna! Vai, Aftene, cum mi-ai mâncat tu zilele mele. Nu ştiu cum te mai rabdă Dumnezeu! Care-i bârna mea?

— Ştii tu bine! A pomenit-o şi sfântul.

— A pomenit-o?

— Păi, n-a pomenit pe unii din beţivii şi beţivele satului?

— Dar nu pe mine, se grăbi să răspundă bătrâna.

— Nu pe tine! Nici pe alţii şi altele. Că n-a avut vreme să înşire întreg pomelnicul. Zici: nu pe mine! şi-ţi pare că ai scăpat. Dar tu ştii bine, cum ştiu şi eu, cum ştie satul, că şi tu eşti beutoare. Ba, mai mult: eu ştiu, deşi nu ţi-am spus până acum, că cu banii ce-i ceri mereu să-i dezgrop, nu ai fi cumpărat nici sare nici gaz, ci spirtul, de care nu te poţi lipsi. Pentru ce nu te gândeşti şi la pocăinţa ta, ci săi cu gura la mine, ca şi când tu ai fi înger?

Baba se învineţi de ciudă şi, începând să scuipe înspre bătrân, ieşi din casă cu gura plină de înjurături şi de blesteme.

— Nici acum nu-i limpede la cap, îşi zise moş Aftene, şezând la masă şi începând să mănânce încet mămăligă cu

brânză.

Nastasia îi bătea capul pentru nişte bani de treizeci de ani. Omul se dusese la târg cu o pereche de boi buni să-i vândă şi să cumpere în loc o pereche de juncani. Cu restul voia să cumpere un cap deloc ce intra în moşia sa. Făcuse târg bun, vânduse boii cu preţ ridicat, se căutau boii graşi şi, pe juncani, nu dăduse nici jumătate din preţul boilor. Băuse două «aldămaşe» în loc de unul, şi destul de ameţit, pornise spre casă târziu, cu juncanii înainte.

Pe drum, şi cum era şi băut, îi venise un gând: omul cerea preţ mare pe petecul acela de loc, ce se icuia în moşia lui. Da' să nu mai cumpere niciun loc şi banii aceia să-i pună bine pentru zile negre? Că de pe partea Nastasiei nu putea să se aştepte la nicio cruţare. Era o femeie frumoasă pe vremea aceea, dar şi cheltuitoare. Când avea bani îi lunecau printre degete. Şi, încă înainte, aproape îndată după ce s-au cununat, omul băgase de seamă că nevestei îi plăcea să sugă pe ascuns. Nu în zadar părinţii ei ţineau crâşmă. Se vede că se obicinuise din fetie. Aftene era un om cruţător, poate chiar zgârcit, ca destui cari n-au copii. Dar Nastasia se plângea, pe nedrept, de zgârcenia lui: niciodată nu le lipseau din casă lucrurile cari le trebuiau. Poate ea să nu fi avut totdeauna pentru băutură. Că, de la o vreme, Aftene o lăsa să bea pe faţă. Mai bine pe faţă decât pe ascuns, îşi zicea el. Şi, apoi, femeia bea puţin, de obicei nu se ameţea de cap decât după ce începuse să îmbătrânească.

Destul că, atunci, la întoarcerea spre casă, biruise gândul să pună banii aceia deoparte şi Nastasiei să-i spună că, îmbătându-se la aldămaş, un hoţ i-a furat din buzunar. Va avea, dacă nu un razim în ei, la o boală, la o nenorocire, cel puţin va avea pe ce să-şi cumpere tabac, când se va întâmpla să nu aibă un ban în buzunar, cum s-a întâmplat până acum adeseori. Ştia că de la Nastasia zadarnic ar fi cerut.

Dacă pân-acasă i-ar fi ieşit cu totul beţia din cap, poate s-ar fi lăsat şi de hotărârea asta. Dar el intrase în casă tot ameţit şi apucase să-i spună nevestei minciuna.

Ea nu vrusese să-l creadă în ruptul capului şi ţinea morţiş să-i arate banii. Omul îi vârâse dup-o grindă în grajd, când dusese juncanii acolo. Nevasta îi descususe şerparul, cotrobăise prin el peste tot, îi căutase toate hainele. Nu aflase nimic. Dar rămăsese la credinţa nestrămutată că un om ca el, care ţine banul înnodat de zece ori, nu a putut fi furat.

Aftene o văzuse nenorocită. Ea era stăpână, ca şi el, pe tot ce agonisise bărbatul. Din controlul acesta Aftene înţelesese, îndată după căsătorie, că nu va putea scăpa niciodată. Era o moştenire şi un obicei adus de acasă, unde părinţii ei, în toată seara, înainte de culcare, socoteau şi numărau, împreună, banii încasaţi peste zi. Dacă femeia nu s-ar fi mâniat şi nu ar fi cerut cu atâta autoritate să-i dea banii, şi nu l-ar fi ocărit cum i-a venit la gură, omul poate s-ar fi muiat, ar fi adus banii din grajd şi i-ar fi dat să-i numere. Dar felul poruncitor, cu care-i vorbise, deşteptase în el conştiinţa de stăpân şi-l îndârjise. În decursul certei, se deşteptase de tot şi acum îşi zisese treaz: «Cu banii ăştia nu te vei întâlni tu câtu-i veacul!»

Şi aşa a rămas.

A doua zi, pusese banii la un loc sigur şi începuse să-şi vadă liniştit de treburi. De-atunci nu trecea săptămâna să nu pomenească Nastasia de ei. Dar pomenea în zadar! De la o vreme, omului îi făcea plăcere că era stăpân pe voinţa lui şi îşi putea ţine hotărârea. Cu cât treceau anii şi îmbătrânea, se simţea mai la adăpost, ştiind banii aceia puşi bine. Nu se gândea, de bună seamă, să-i ducă cu el în mormânt, ci se gândea să aibă un sprijin la bătrâneţe, ori să-i lase cu limbă de moarte ca cheltuieli de înmormântare.

În scurgerea anilor rar s-a atins de bani: când nu putea face seamă altfel pentru tutun. Dar asta era o

cheltuială neînsemnată. Ba, cu cât îmbătrânea, se întâmpla să se lase tot mai des fără tutun, decât să se atingă de bani. Avea o bucurie tot mai mare să-i ştie la locul lor întregi. Avea încă patrusprezece mii de lei. Asta era «comoara», cum o numise acum baba Nastasia. Ea ştia exact banii rămaşi, pentru că bărbatul i-a spus, fără înconjur, cu cât a vândut boii şi cu cât a cumpărat juncanii.

Câteva zile, după plecarea «sfântului», după discuţia ce fusese între ei, nu-şi mai vorbiseră. Fiecare rămăsese a se frământa cu gândurile lui.

Dar duminica viitoare, dis de dimineaţă, Nastasia se sculase, se primenise de praznic, îşi luase din ungher, de după uşă, toiagul bătrâneţelor, şi zisese:

— Eu mă duc!

— Da ce? Doar nu intră popa în biserică cu noaptea în cap! N-a tras nici întâia oară clopotul. Sunt treaz de mult şi aş fi auzit.

— Nu mă duc la biserică!

— Dar unde?

— În Văleni.

— Da ce treabă ai în Văleni?

— Treabă mare! Am auzit aseară că azi intră sfântul în Văleni.

— Şi dacă intră ce-i? Nu l-ai văzut? Nu l-ai auzit o dată? Ce vreai să mai auzi? Se ştie doar că aceeaşi propovedanie o spune, pretutindenea, şi vedenia ce-a văzut-o. Ori poate vreai să cunoşti păcatele oamenilor de acolo? Mai bine ne-am vedea de păcatele noastre, bârna din ochii noştri.

— Mă duc, nu să-l văd şi să-l ascult, ci să-l întreb?

— Ce să-l întrebi, tu femeie?

— Ceea ce am uitat când a fost la noi. O să-l întreb unde ţi-e ascunsă comoara. Şi-mi va spune!

Moş Aftene se ridică în pat în capul oaselor. Era neliniştit şi o privea cu teamă.

— Vezi că ţi-e frică? zise baba cu bucurie… Vezi că nu ţi-a furat nimeni banii şi-i ţii ascunşi?

— Nu mi-e frică, nebuno! De ce să mă tem?

— Sfântul îmi va spune locul.

— Parcă dacă aş avea bani, eu nu i-aş pune într-alt loc până vii tu acasă!

Gândul acesta i păru mântuitor lui Aftene şi, liniştit, se lăsase iarăşi pe pat.

Dar Nastasia, deşi bătrână, era iute ca piperul la judecată.

— Vai, blestematule ce eşti, începu ea. Înţeleg că ai putea face aşa, că ai putea să-ţi baţi joc nu numai de nevastă-ta, ci şi de sfânt! Bine că mi-ai spus! Adică ai banii şi vreai să-i pui într-alt loc. Dar eu îl voi ruga pe sfânt să-mi spună unde voi găsi banii când mă voi întoarce acasă.

Bătrâna ieşi oţărâtă din casă şi îndată se auzi portiţa trântindu-se. «Se grăbeşte amarnic», îşi zise moş Aftene.

Se sculă îndată, se îmbrăcă la repezeală, puse lacătul la uşa tinzii şi porni în urma nevestei.

O ajunse departe. De văzut o văzu la câteva zvârlituri de băţ, dar nu o putu ajunge până târziu. Nu voia s-o strige, iar Nastasia nu se uita înapoi să-l vadă. Până când auzi un răsuflu tare în spatele ei.

— Da’ ce-i cu tine? întrebă ea cu grăbire.

— Viu şi eu la Văleni!

— Nu ţi-e frică de ruşine?

— Nu, că ruşinea nu va fi numai a mea.

— Dar a cui încă?

— Va fi şi ruşinea ta!

Bătrâna se opri nedumerită. Se uită întrebătoare la moşneag.

— Da! Am să-l rog şi eu pe sfânt să spună pe toate beţivele de la noi din sat, pe care nu le-a spus încă. Vei fi făcută şi tu de ruşine şi, încă, în faţa unor oameni dintr-un sat vecin. Mi se pare că mai ai nişte rudenii acolo, cu care

te mândreşti. Las să ştie şi ele ce femeie strângătoare mi-ai fost tu. Să audă de câte ori ai dus şi ouăle de subt găină la jupân pentru beutură.

— Vezi că ţi-e frică? De aceea te-ai luat după mine, dacă ţi-e frică e dovadă că ai banii şi acuma.

— Nu-i vorba de bani acum. E vorba că ne facem de ruşine amândoi acum la bătrâneţe. În loc să mergem, în sfânta zi de duminică, la biserică, mergem să ne spălăm rufele înaintea oamenilor. Acum ţi-e frică şi ţie. Văd eu că nu vei face niciun pas mai departe. Suntem amândoi doi nebuni, tu muiere! M-am tot gândit eu la asta de când s-a dus sfântul. Nu ne ruşinăm de păcat înaintea lui Dumnezeu, şi ne ruşinăm înaintea oamenilor. Iată, eu am trăi cu minciuna pe suflet treizeci de ani, tu cu păcatul beuturii poate şi mai multă vreme. Şi nu ne-am ruşinat în faţa lui Dumnezeu care vede şi ştie toate. Şi acum ni-e frică la amândoi că ne vor şti oamenii. Mari nebuni! Hai acasă să mergem la biserică!

— Îmi arăţi banii?

— Ţi-i arăt, dacă te laşi şi tu de beutură.

Stătură locului tăcuţi multă vreme. În clopotniţa din sat începuse să tragă întâia oară de utrenie. Îşi făcură cruce şi, îngânduraţi şi trişti, o porniră înapoi spre sat. Şi lui moş Aftene îi venea greu să-i arate banii, şi Nastasia să se lase de băutură. Dar înapoierea lor era o chezăşie împrumutată.

Plutonierul Gavrilă Radu scăpă gazeta din mână, se albi ca varul, şi se răzimă mai bine în scaun. Nevasta-sa, care şedea pe divan, într-o haină de casă din mătase vişinie şi croşeta, dădu un ţipet:

— Gavrilă! Ce-i cu tine? Ţi-e rău?

De-o vreme era foarte atentă la bărbatul său; îi surprindea şi o încruntare din sprâncene, şi tremurarea nervoasă a vârfului mustăţii, şi nuanţele glasului.

Asta se întâmpla de când fusese adus «sfântul» acela

în faţa tribunalului militar, şi descoperise o serie de ofiţeri şi subofiţeri cari furau armata. De-atunci începuse şi nervozitatea lui Gavrilă Rău, neliniştea şi frământarea ce nu-l mai părăseau, aşa că nevastă-sa, Aurica, avea ce să observe pe faţa, în ochii lui, în atitudinile lui.

— Ce este? strigă ea din nou, văzând că bărbatul nu răspunde.

— S-a sinucis colonelul!

— Popescu?

Bărbatul înclină din cap.

— Prost om! zise Aurica cu o voce aspră şi dispreţuitoare.

— Spui tu! Dar ce să fi făcut bietul om? îl încolţiseră rău, de-aproape. Ancheta a mers la sigur, după indicaţiile date, în faţa tribunalului, de nebunul acela.

— Nebun da, sfânt niciodată! Hotărî femeia. Trebuie să fi fost unul de ăla, hipnotizat; ăia ştiu şi văd lucruri ascunse şi depărtate. Proşti au fost toţi cei din tribunal. Când a pomenit cel dintâi nume, nu s-a găsit nimeni să-i fi tras o palmă să-l trezească. Numaidecât n-ar fi ştiut nimic.

— Ei, acum orice înfruntare e prea târzie! Anchetele curg. Vor aduce mari nenorociri.

Femeia lăsă lucrul.

— Voi, bărbaţii, sunteţi mai slabi de înger decât femeile! De ce să aducă multe nenorociri? Colonelul a fost un prost că s-a împuşcat. S-a împuşcat sigur?

— Da, cu revolverul. În tâmplă. Şi, vorbind, omul se îngălbeni.

— Repet, a fost un măgar! Cine poate pedepsi pe un om cu legăturile şi rudeniile pe care le avea colonelul Popescu? Câte anchete nu s-au oprit când se credea că ghilţul e gata?

— S-au oprit, dar acum nu se mai opresc!

— Slabi de înger sunteţi voi bărbaţii! Acum nu se mai opresc! Se duc până la capăt şi aduc pedeapsa. S-a

schimbat ceva în ţara asta! De câte ori mi-ai spus aceste prostii de când a trecut nebunul pe la tribunalul militar! Dar îţi spun eu că nu s-a schimbat şi nu se va schimba nimica! Nu se schimbă de azi pe mâne o lume întreagă. Cum nu puteţi înţelege atâta lucru? Şi, apoi, ce să se schimbe? Omul trebuie să trăiască de-acolo de unde munceşte.

— Să trăiască, da! însă nu să fure.

— Dar te rog, pe cine a păgubit colonelul Popescu sau alţii din armată? Se cunoaşte la hrana soldatului, sau a cailor cincizeci de bani mai mult sau mai puţin? E tot atât.

Odaia în care vorbeau era un salon, încărcat pe jos cu covoare groase, cu mobilă nouă, luxoasă. Din plafon atârna un candelabru scump. Locuinţa lor era la etaj, trei camere şi dependinţe, parterul era închiriat. Se mutaseră aici de trei ani, de când cumpăraseră casa.

Se deschise o uşă, şi intră un cărucior de copii, dintre cele mai moderne, şi servitoarea ridică din el un dolofan de copil, pe care-l duse Auricăi să-l sărute. Copilul era plin de vioiciune, obrajii-i erau roşii de sănătate.

— Din parc vii Mari a?

— Din parc, coniţă!

— Să nu mă minţi! Am văzut fete cari pleacă cu cărucioarele în parc, dar nu ajung niciodată acolo!

Făcu un semn.

Fata luă copilul, îl puse între perinele albe şi ieşi din salon.

— Săracul colonel! oftă bărbatul. Are şi el doi copii!

— Doi copii, cari, după ce vor creşte mari, îl vor blestema! Prostul de el va fi crezut că, ucigându-se, va face un act de erou, şi-i va rămânea onoarea nepătată. Că şi copiii vor fi mulţumiţi că le-a rămas un nume nepătat. Dar copiii îl vor blestema, pentru că nu vor putea trăi cu onoarea. Cu aer nu poate trăi nimeni.

— Şi, totuşi, nu vor avea încotro. Au pus sechestru pe

toată averea colonelului.

— Ce? făcu speriată Aurica… S-au atins de averea lui? Atunci nebunia gestului său se înzeceşte.

— Desigur că s-au atins! Ancheta a aflat în sarcina lui patru milioane nejustificate.

— Şi averea lui?

— Ce-i cu ea?

— Cât face?

— Păi, eu n-am de unde şti. După câte am auzit, s-ar evalua la vreo şase milioane.

— În cazul acesta ar rămânea familiei două?

— Nu ştiu. Nu e sigur. Poate să nu-i rămână nimic. Aurico, am mai vorbit de lucrurile astea cu tine: să ştii că nu-i glumă! Regimul de-acum nu glumeşte, merge cu cercetările până în pânzele albe şi aplică sancţiuni.

— Dacă ţii atât de mult, n-are decât să nu glumească! Ce ne pasă nouă? Ce-ţi pasă ţie de eşti mereu tulburat şi îngrijorat? Nu te-nţeleg! Nebunul acela n-a pomenit numele tău. Nu eşti dintre aceia împotriva cărora s-au pornit anchete.

— Pân-acuma, nu!

— Pân-acum?

— Începe a se şopti că ar veni anchete generale. Din cele poruncite până acum, la indicaţiile date de străinul acela, s-au descoperit atâtea ramificaţii ale fraudelor şi furturilor, încât nu pot ajunge la încheiere cele mai multe, fără o revizuire generală a tuturor gestiunilor pe întreaga armată.

— Cu atât mai bine!

— Ei comedie!

— Da! Cu atât mai bine! Cu cât se vor lărgi anchetele, cu atât se vor împotmoli mai repede şi nu se va alege nimic din ele. Vor trebui să-şi întindă reţelele în sute şi mii de direcţiuni şi, pretutindenea, se vor izbi de câte-un grangur mare, ca de-un stâlp de beton, şi se vor zdrobi.

— Totdeauna ai fost optimistă!

— Ai avut tu noroc în lumea asta! Dacă nimereai o femeie papă-lapte, nu mai făceai tu nicio brânză. Noroc cu mine.

Plutonierul Gavril Rău ştia că nevastă-sa are dreptate. Când s-a însurat cu ea erau doi pârliţi, o mobilă sumară, veche, într-o cameră şi bucătărie. Nici vorbă de servitoare. Aurica era de toate. Părinţii ei erau portari la un mare imobil. Ce zestre i-au dat? Nimica toată: haine şi cincisprezece mii de lei. N-au trecut decât doisprezece ani de la căsătorie şi iată-i cu casă cu etaj, cu mobilă scumpă, cu două servitoare, una la bucătărie, alta la copii. Din partea copiilor fuseseră tot atât de vrednici: patru în doisprezece ani, şi tot copii ca piatra. Afară de casa asta mai aveau două mai mici la periferia oraşului, o grădină cu pomi, iar în satul Auricăi zece jugăre de loc.

Destul de frumos, când te gândeşti de unde au pornit şi, mai ales, că veniturile laterale începuseră să curgă abia de doi ani încoace, de când au pornit concentrările şi rechiziţiile.

Da! Aurica avea dreptate! Fără ea, bărbatul ar fi rămas la începuturi şi nu ar fi cutezat să meargă până la capăt. Era un om plin de fantasie, de invenţie, dar voinţa nu-i era prea tare. Îi lipsea în bună parte curajul. Aici intervenea ajutorul nevestei. Părea un acumulator de energie. Când îi dădea drumul, Gavrilă vedea nu numai posibilă, dar şi sigură metoda ce plănuia pentru câştiguri laterale. Avusese noroc să dea în viaţă peste o femeie energică, hotărâtă, şi plină de optimism. Fără ea nu cuteza să facă niciun pas!

Cu alţi colegi lucrurile se petreceau invers: făceau toate ilegalităţile şi abuzurile de capul lor, nu cutezau să-şi informeze femeile, fie pentru că ele erau nişte fiinţe fricoase, cari îi puneau mereu în gardă că e primejdie să fie prinşi, fie că se temeau să nu le umble gura.

Aurica tăcea ca mormântul. Nici cele mai bune prietene nu ştiau ce învârt ei doi, nici ce avere şi-au agonisit până acum. Inteligenţei şi prevederii ei se datora şi faptul că tot ce cumpăraseră, din veniturile laterale, a fost înscris la cărţile funduare pe numele ei.

Gavrilă se simţea astfel mai uşurat, mai în siguranţă. Pe de altă parte cu patru copii, adevăraţi moştenitori, ştia că chiar de-ar muri el, nevasta va fi cea mai straşnică administratoare a averii: îşi iubea copiii ca un animal puii nevârstnici.

În bărbat intrase frica de la descoperirile, făcute în faţa tribunalului militar de «sfântul» acela, de Crăciun. Adevărat că numele lui nu fusese pomenit, dar stătuse cu sufletul la gură, până ce fusese scos Crăciun din sală. Simţise toată vremea cum i se ridică părul în cap.

Vestea sinuciderii colonelului Popescu, adaose la ştirea, ce începuse să circule de mai de mult, că va urma o anchetă generală, îl îmbolnăvise de tot. Îi făcură bine cuvintele şi curajul nevestei, deşi nu-l mai putură linişti.

— Da, recunosc, zise el, că tu mi-ai fost de cel mai mare ajutor. Totuşi, înlăturarea din prevederile tale a oricărei primejdii pentru noi ne poate fi fatală. Ar trebui să te gândeşti de pe acum ce măsuri de pază ar trebui să luăm, până nu se va porni anchetă generală. Averea întreagă e pusă pe numele tău, e adevărat. Dar s-ar putea ca la anchetă să-ţi ceară şi ţie să dovedeşti de unde e averea.

Cu toată inteligenţa ei, Aurica nu se gândise încă la această eventualitate

Răspunse prosteşte:

— Am moştenit-o! Am moştenit-o de la părinţi. Din zestrea mea în bani am cumpărat tot ce aveam.

— Hei! Dacă ar fi aşa de simplu! Tu n-ai trecut încă prin anchete şi cercetări şi nu ştii câte mijloace au anchetatorii să ajungă la adevăr! Va fi de ajuns să nu le

dovedeşti suma zestrei şi averea părinţilor tăi, când te-ai măritat. Şi, poate, nici nu-ţi vor cere, şi părinţilor, ci se vor documenta singuri la forurile competente.

— De când te-am luat, aşa te-am ştiut, să nu vezi viitorul decât în negru! Nici n-a început ancheta, de care vorbeşti, şi tu cobeşti a rău. Iată ce-ţi spun: averea e a mea şi a copiilor şi te asigur că voi şti să mi-o apăr.

— Păi, tocmai de apărare din bună vreme ziceam şi eu că trebuie să te gândeşti. Anchetele sunt pline de complicaţii, tu nu ştii. Te-ai putea trezi că vei fi înfăţişată cu toţi concentraţii de la care ai luat bani pentru a-i lăsa la vetre. Spun numai o pildă. Dar câte altele se mai pot întâmpla. De aceea am spus: chibzuieşte din bună vreme. Tu eşti o femeie iscusită.

Mai vorbiseră şi alte dăţi, de când cu înfăţişarea lui Crăciun la tribunalul militar, despre eventualitatea viitorului, dar mai mult în treacăt. Sinuciderea colonelului Popescu îi împinse a vorbi acum mai amănunţit.

Plutonierul porni, abătut, la cazarmă. Aurica, rămasă singură, îşi dădu seama că neliniştea din bărbatul său trecuse şi în ea mai cu temei decât până acum. Încă nu se cuibărise frica în sufletul ei, ca într-al lui Gavrilă. Cât despre recunoaşterea unei vine, a unui păcat, în adunarea averii din câştigurile laterale, era departe şi de conştiinţa plutonierului, nu numai a Auricăi.

Situaţia era limpede pentru amândoi: ei n-au săvârşit niciun lucru nou, n-au introdus nicio inovaţie în mijloacele câştigului lateral; au mers pe un drum vechi, au urmat obiceiuri, cari, prin tradiţie, se ridicau la valoarea legalităţii. Totul se ridica la grija de a nu fi descoperiţi.

Aurica, rămasă singură, începu să se gândească mai adânc.

Poate tot era posibilă o anchetă generală; poate tot va fi ordonată şi începută; că se va împotmoli în grangurii cei mari şi nu va duce la niciun rezultat, era sigur. Totuşi

trebuia să-şi facă pregătirile chiar şi numai pentru un început de anchetă.

Îndemn definitiv căpătă din ştirea adusă de plutonier, după o săptămână, că ancheta generală a fost ordonată şi pentru recrutări şi pentru rechiziţii şi pentru hrana şi efectele trupei. În răstimpul de o săptămână îşi mai zburaseră creierii câţiva ofiţeri, şi fuseseră degradaţi şi condamnaţi la zece şi cincisprezece ani de muncă silnică câţiva plutonieri, în diferite garnizoane, între care şi un cunoscut al lor.

— Ţi-am spus eu că regimul de-acuma nu glumeşte!

Aurica ştia un lucru: averea copiilor ei nu va da-o din mână nici moartă! Era aşa de încleştată în ea, încât gândul, că şi bărbatul său ar putea fi condamnat la ani de muncă silnică, nici nu o mai impresiona.

— De-un singur lucru mă tem Gavrilă, zise ea: Să nu te fâstâceşti, dacă ar începe să te asculte şi pe tine la proces-verbal. Tu ştii un singur lucru: averea am cumpărat-o din zestrea mea.

— Dar ţi-am mai spus…

— Nu te priveşte. Tu să nu ieşi din afirmaţia asta! Nu-i nu ştiu ce avere!

— Casele, grădina, cele zece jugăre, nu-i nu ştiu ce avere?

— Nu, căci sunt pline de datorii. Zestrea în bani de la părinţi nu a fost decât o parte. Tata mi-a şi făcut declaraţii la notarul public asupra zestrei: patru sute de mii de lei. Partea cea mai mare din ei sunt de la unchiul meu Creţu, despre care satul întreg ştie că a fost om bogat şi şi-a vândut aproape întreaga moşie înainte de a muri.

— Aud întâia oară de el, zise bărbatul mai liniştit, văzând că muierea lucrase şi până acum.

— De aceea-ţi spun, să ştii şi să-ţi însemnezi numele şi cifrele, ca pe urmă să nu te zăpăceşti şi să stai gură cască la anchetă. Ascultă, deci, pe case, pe grădină şi pe

pământ sunt intabulate nouă sute de mii de lei la Banca urbană.

Adevărul era că Aurica se gândea numai la tranzacţia asta. Dar era aşa de sigură pe ea, încât o dădu ca un fapt împlinit… Directorul Băncii urbane râvnea de mult la ea. O dată, înainte cu trei ani, îi propusese o blană de astrahan… Cu atât mai uşor era să înscrie o datorie fictivă pe averea ei.

— Voi merge şi mai departe, continuă Aurica. Vom închiria aici şi etajul. Cum altfel am putea plăti procentele după o datorie aşa de mare? Ne vom muta la periferie, în casa cea cu două camere şi bucătărie. Voi concedia amândouă servitoarele. În trei zile va fi terminat. Ancheta generală e şi începută sau numai ordonată?

— A apărut în Monitorul oficial.

— Bine; până începe, până vor ajunge comisiile aici, noi vom fi de mult oameni înglodaţi în datorii. Îţi spun toate acestea şi ţie să nu te fâstâceşti, cum ţi-e firea, nici în faţa superiorilor, nici în faţa colegilor, când te vor întreba: «Ei, Gavrilă, ce ne vom face la anchetă?» Nici de asta nu ar fi trebuit să te temi, dacă mi-ai fi urmat sfatul meu în toată vremea. Din gura mea nimeni n-a aflat ce avere avem. Chiar servitoarele ştiu că aici stăm cu chirie. Dar se vede că pe tine te-a mai scăpat gura uneori la vreun pahar de băutură cu colegii.

— Nu am spus nimănui!

— Ai putea jura?

— Pot!

— E mirare că totuşi lumea ştie.

— Cine poate opri gura lumii? Mai ales când vede cu ochii.

— Ce vede? Ce-a văzut?

— Doamne, Aurico, nu ţi-am spus de atâtea ori că te îmbraci ca o cucoană, că locuim într-o casă ca asta, că ţinem două servitoare, că pe copii îi purtăm şi îi

îmbrăcăm…

— De copii nu-ţi dau voie să te atingi…

— Nu era mai bine să fi urmat sfatul meu? Să fi depozitat banii la o bancă pe un nume fictiv? Nu, tu ai ţinut să ai imobile. Spuneai că banii nu sunt siguri, că băncile falimentează pe capete.

— Şi chiar aşa a fost!

— Va fi fost, dar dacă nu aveam imobile şi viaţa asta de domni mari, nu am fi sărit în ochii lumii.

— Ştiu toate astea, şi totuşi repet că e bine ceea ce am făcut eu. Valoarea caselor şi a pământului a crescut. Tu să ai un singur gând în viitor: să nu uiţi ce ţi-am spus şi să-ţi păstrezi sângele rece! încolo lasă totul pe mine!

*

* * *

Comisiile de anchetă sosiră în garnizoană odată cu ştirea morţii lui Crăciun.

— De-ar fi crăpat înainte de-a ajunge înaintea tribunalului militar, zise Aurica. De la descoperirile lui a început tot răul. Mereu mă mir, cum au putut atâţia oameni cuminţi să se ia după gura unui nebun. Dar, poate, acum că a murit, se vor lăsa lucrurile baltă.

— Nu! Ancheta generală a pornit şi merge înainte. Cei descoperiţi pe nume de omul acela au fost judecaţi aproape toţi. Dar comisiile de acum nici nu mai pornesc de la spusele lui: revizuiesc şi verifică toate gestiunile pe trei ani în urmă.

Aurica nu se înşelase: cu directorul acela de bancă făcuse repede tranzacţia. De mult râvnea la ea: o asemăna, aşa voinică şi puternică cum era, cu un animal de rasă. Femeia, deşi până acum îşi păstrase credinţa faţă de bărbat, în faţa primejdiei se îndârji ca o lupoaică ce-şi apără căţeii şi săvârşi păcatul, fără să i se tulbure conştiinţa, aproape indiferentă. Nici prin gând nu-i trecuse că-l înşală pe bărbat. Ea urmărea o singură ţintă: să scape

averea. Ar fi făcut legătura cu necuratul, şi-ar fi vândut sufletul pe vecie, numai să păstreze averea pentru copiii săi. Era, se pare, din rasa puternică a întemeietorilor clasei avute, cari calcă totul în picioare pentru avuţie, şi cari niciodată nu sunt neliniştiţi de cuvintele *Evangheliei*: «Mai uşor va trece funia corăbiei prin urechile acului, decât avutul întru împărăţia lui Dumnezeu».

Plutonierul Gavrilă Rău într-o bună zi nu mai veni acasă. Locuiau acum la periferia oraşului, în casa cu o cameră şi o bucătărie, aşa cum hotărâse femeia. Nimeni nu ar mai fi recunoscut în Aurica pe doamna de la etaj. Nu mai ţinea nicio servitoare. Se îmbrăcase aşa cum se purta acasă la părinţii ei, înainte de a se mărita. Lucra neobosită din zori până în seară; grijea de copii, pe care îi purta şi acum bine îmbrăcaţi. Spăla podelele, rufele, făcea de mâncare, alerga în piaţă. Nu-i mai păsa că mâinile ei, manichiurate mai înainte, cu unghiile vopsite, erau acum deformate şi crăpate. Lucra cu înverşunare şi aşa ar fi muncit până la capătul lumii, numai să-şi poată păstra averea.

În seara aceea, îl aşteptase pe Gavrilă până târziu. El îi spusese că audierile la procesul verbal ţinea uneori până în zorii zilei. Poate au început cu gestiunile lui, de aceea întârzie.

Dar omul ei nu se arătase nici după miezul nopţii. Aurica se culcă şi durmi adânc, un somn netulburat.

Plutonierul nu veni nici a doua, nici a treia zi. Copiii mai mari începură să se neliniştească.

— Unde-i tata?

— L-au trimis într-o delegaţie în capitală.

— Mai stă mult?

— Poate! S-ar putea să-l schimbe cu serviciul acolo, dacă vor avea nevoie de el.

Gavrilă fusese depus după întâia audiere asupra dosarului cu hrana trupei. Furturile erau atât de evidente,

încât nu mai fusese lipsă de niciun martor.

Abia peste o lună fu înfăţişat cu câţiva concentraţi, cari mărturisiră câţi bani îi dăduseră pentru a fi lăsaţi la vatră.

Plutonierul, ca şi când a fost vorba de hrana trupei, nu recunoscuse nimic. Ceea ce nu-i fu de niciun folos. Probele erau nimicitoare.

După trei luni de arest preventiv, fu judecat la şapte ani de muncă silnică şi la confiscarea întregii averi.

— Eu nu am nicio avere! declară el.

— Asta o s-o cercetăm noi. Nu te priveşte pe dumneata! răspunse judecătorul.

Abia după ce ajunse în ocnă plutonierul Gavrilă Rău începu să vadă greutatea faptelor sale. Ruşinea degradării şi a condamnării fu un sentiment mai puternic decât frica de a nu fi descoperit, pentru a începe să vadă limpede în ticăloşia vieţii sale.

Totuşi, până la pocăinţă, până la părerea de rău şi hotărârea de îndreptare, trecu vreme îndelungată, câţiva ani. Şi chiar atunci, numai după ce aflase că Aurica, cu toată lupta supraomenească ce a dus-o pentru a salva averea, totuşi, după patru ani, a pierdut bătălia.

Câtă vreme putuse trăi în ocnă cu gândul că, până la urmă, Aurica va rămânea cu averea, nu putuse simţi o adevărată părere de rău pentru faptele pentru cari era condamnat. Cum să-i pară rău, când iată, mulţumită averii, nevastă-sa a putut creşte mai departe copiii, fără niciun sprijin din partea lui!

Dar, după ce află vestea cea rea, se frânse şi el! De-acum copiii nu vor mai putea avea un viitor fără de el, dar mai avea trei ani de ocnă…

Din cercetările sociologice făcute mai târziu pentru a determina înrâurirea propovedaniei lui Crăciun în mişcarea de regenerare a ţării, s-a constatat, fără putinţă de îndoială, că cei care erau legaţi de averi adunate prin

jaf şi furt se pocăiseră mai greu şi mai puţini. Cei mai mulţi nu-şi putuseră schimba, de bunăvoie, axa vieţii, nici după zguduirea produsă în suflete de marele cutremur, vestit de mult de Crăciun.

Între cetăţenii cari se îngrămădiseră în jurul lui Crăciun, când se opri şi în oraşul acela de la răsăritul ţării, fu şi inginerul Ilie Tănase, de o săptămână răsfăţatul societăţii. Înainte cu o săptămână fusese achitat pentru crimă de omor de către curtea cu juraţi. împuşcase un slujbaş, un fel de tiran care schingiuia lumea, un poliţist.

Fusese ţinut mai mult de-un an în arest preventiv. Se înscriseseră, pentru apărarea lui, mulţi avocaţi din oraş şi din provincie, ba şi din capitală. La procesul, care ţinuse patru zile, o îmbulzeală să se sufoce lumea, cu juraţii dimpreună. Fusese achitat cu unanimitatea voturilor. Sentinţa fusese primită cu entuziasm de către un public delirant, femei în covârşitoare majoritate. Achitatul fusese dus pe sus, în triumf, pe străzile oraşului. De-atunci Ilie Tănase era răsfăţatul societăţii.

Când începură să se adune oamenii în jurul «sfântului», inginerul se opri să vadă ce-i. Toată lumea-i făcu loc, aşa că ajunse în primul rând, în: faţa lui Crăciun. Omul îşi făcu propovedania obicinuită, după ce-şi istorisise vedenia şi, poate ar fi pornit mai departe, dacă un conţopist de la primărie, cunoscut ca mucalit irezistibil, nu l-ar fi înfuriat, furişându-se la spatele lui, şi dându-i un bobârnac în sfârcul urechii, zicându-i:

— Proroceşte, sfinte, cine ţi-a pus bobârnacul! Crăciun căzu în furia lui iluminată şi începu:

— Te va ajunge blestemul, oase goale, şi inimă vicleană! Că-n vreme ce-i faci pe proşti să râdă de tine, le cauţi prin buzunare şi le deşerţi de tot ce afli acolo. Strângi astfel, încă două plăţi pe lună, pe lângă ce-ţi plăteşte primăria, şi nimeni nu te-a bănuit până acum. Oamenii sunt făcuţi să se înşele. Iată nu mai de mult decât

înainte cu o săptămână aţi adus pe braţe un ucigaş, pe care judecata omenească l-a arătat nevinovat. Unelte ale diavolului, cum vă puteţi lăsa aşa de uşor înşelaţi? Căci cine ucide şi să nu fie vinovat, când porunca vecinică a Ziditorului rămâne în picioare: «Să nu ucizi?» Ori credeţi că judecata omului dată, nu va fi urmată de judecata Domnului?

Şi, tot mai întărâtat, pomeni o serie de nume şi de păcate cari, după om, erau iertate, dar cari aveau să vină încă în faţa judecăţii dumnezeieşti. Oamenii începură să-şi astupe urechile şi să se depărteze, femeile să alerge, ţipând.

În curând nu mai rămase înaintea lui Crăciun decât inginerul Tănase. Ar fi voit să-l întrebe ceva pe străin, dar omul îşi revenise în fire şi nu-şi mai aducea aminte nimic din câte a spus.

Inginerul se depărtă cu paşi înceţi. Era slab şi ostenit încă de anul pe care-l petrecuse la închisoare. Şi nu numai de mizeriile trupeşti, pe care le îndurase acolo, ci mai ales de chinurile sale sufleteşti.

Când a fost adus înaintea Curţii cu juraţi şi au început cuvântările de apărare, i se păruse că-i un vis. Nu putea fi o realitate că toţi aceşti oameni, pe care îi cunoştea cu mintea întreagă, să poată argumenta nevinovăţia lui. El venise în faţa Curţii nu numai cu conştiinţa că e vinovat, ci hotărât să-şi primească osânda cu linişte şi împăcare, oricât ar fi de grea. Un an, cât stătuse la răcoare numai cu gândurile lui, i-a fost de ajuns pentru a se încredinţa că nu avusese dreptul să ucidă.

Iar acum, toţi avocaţii aceştia, patru zile în şir, încercaseră să argumenteze că el avusese dreptul să ucidă pentru a da o pildă unei societăţi corupte, pentru că fusese oarecum într-o legitimă apărare.

Cam băteau câmpii oamenii aceştia învăţaţi, cunoscători ai legilor! Şi cum nu puteau înţelege un adevăr

atât de simplu: niciun om nu are dreptul să ia viaţa altui om!

Când auzise sentinţa de achitare, avusese un rânjet de dispreţ. Avocaţii năvăliseră în jurul lui să-i strângă mâna, să-l felicite! Ce stupizi şi caraghioşi i s-au părut! Şi culmea, cetăţenii îl mai purtaseră pe stradă delirând cu bucurie!

Ce lucru josnic! Ce nenorocire! Şi apoi atenţiunea aceea cu care se purtau pe urmă cu el, răsfăţul cu care-l învăluiau! Da, era ceva scârbos! îl aclamau ca pe-un erou, iar el, în sufletul lui, ştia ce este în realitate: un ucigaş.

Şi de la săvârşirea crimei, singuri doi oameni i-au spus pe nume: ucigaş, procurorul şi, acum, străinul acesta. Din acest motiv interesul lui pentru Crăciun crescu enorm şi ar fi dat mult să poată sta cu el de vorbă. Dar omul era căzut din iluminarea lui, şi nu mai rămăsese din el decât propovăduitorul cu idei aşa de puţine: păcatul, pedeapsa, pocăinţa, prăpădul care se apropia. Totuşi, depărtându-se, inginerul se opri: «judecata omului, judecata Domnului» spusese străinul. Iată un lucru la care el nu se gândise până acum: judecata Domnului.

Întreg zbuciumul de-un an de închisoare se reducea la constatarea simplă că un om nu are dreptul să ucidă pe altul. Gândul că într-un act de pornire oarbă îşi distrusese toată viaţa de până acum îi era insuportabil.

Hei, dacă l-ar fi judecat în primele zile după săvârşirea crimei, s-ar fi crezut şi el un erou adevărat şi purtarea lui în triumf ar fi avut un înţeles. Dar l-au judecat numai după un an de închisoare, după ce, la o săptămână după închidere, începuse să-l vadă în fiecare noapte pe slujbaşul acela răsturnându-se pe spate, cu un ochi roşu în tâmpla stângă! Ce ştiu avocaţii şi cetăţenii cari l-au sărbătorit ca pe-un erou, de vedeniile sale chinuitoare! Ce ştiu ei câte nopţi a stat de vorbă, înnebunit de spaimă, cu spectrul mortului? Convorbirile acelea nu le va uita câte

zile va trăi! Nici fiorul nebuniei ce-l apuca de câte ori se arăta mortul. Tot ce-au spus apărătorii lui în faţa Curţii, el le spusese de mult spectrului, încercând să-şi dovedească nevinovăţia! Pentru el argumentările lor erau lucruri vechi, peste care a trecut de mult. Pe toate le spulbera arătarea aceea de groază cu un singur cuvânt:

«Nu aveai dreptul să mă ucizi. M-ai nenorocit pe mine, te-ai nenorocit şi pe tine.»

Când cineva săvârşeşte un lucru drept, nu nenoroceşte pe nimeni. Dreptul şi binele se confundă. Când cineva face un bine, nu poate nenoroci pe de-aproapele său şi pe sine. La concluzia aceasta revenea noapte de noapte.

Deţinutul se luptase o jumătate de an cu mortul să-i adeverească îndreptăţirea lui de a se răzbuna, dar mortul îl biruia până la urmă.

«Când cineva săvârşeşte o faptă dreaptă nu nenoroceşte pe nimeni!»

Iar el, ucigaşul, se simţea groaznic de nenorocit, în culmea disperării. Iar nenorocirea înaintea omorului nu există. Deci s-a născut din el.

Astfel ajunsese în partea a doua a anului de închisoare la adevărul că nu l-ar fi putut răsturna nimeni în sufletul său: Nimeni nu are dreptul să ucidă. El nu avea senzaţia păcatului de moarte, ci a nenorocirii şi a disperării. Era gata să-şi audă sentinţa de condamnare, oricât ar fi fost de grea. Fiindcă pedeapsa nu putea fi mai grea decât deznădejdea lui din închisoare.

Şi atunci urmaşe achitarea!

Încă înainte de a se fi ivit Crăciun în oraş, avusese o discuţie cu unul dintre apărătorii lui, cari venise să-l vadă şi să-l întrebe pentru ce nu mai iasă din casă, când toată lumea doreşte să-l vadă. Într-adevăr, inginerul după ce fusese purtat în triumf, rareori mai ieşise din casă în săptămâna aceea.

— Nu mai ies între oameni, pentru că eu, în sufletul meu, sunt cel mai nenorocit om.

Avocatul îl privi speriat.

— Cum poţi vorbi aşa, după achitare? Nu-nţeleg!

— Achitarea mi-a lăsat acelaşi chin şi aceeaşi desperare în suflet, cu care am trăit în închisoare. Toată achitarea a fost zadarnică. Socot că pentru mine era mai bine dacă aş fi fost condamnat.

— Nemaipomenit! se miră avocatul. Se vede că închisoarea ţi-a tulburat mintea. Altă explicare nu aflu.

— Vei afla când vei şti şi vei simţi ca şi mine că un om nu are dreptul să ucidă pe altul. Cine ucide, poartă semnul lui Cain. Nimeni, nicio achitare, nu i-l va putea şterge din viaţă.

— Dacă începe prin a regreta şi a se condamna el însuşi. Dacă rămâne însă pe temeiul realităţilor, ai dreptului, dacă nu cade într-un misticism idiot, nu va purta niciodată semnul lui Cain. E aşa cum am spus: anul acesta de recluziune te-a zăpăcit, ţi-a îmbolnăvit dreapta judecată. După tine niciodată, nici într-un caz, nu poţi ucide un om. Şi, totuşi, sunt atâtea ţări cari au pedeapsa cu moartea. Sunt războaiele. Sunt revoltele, revoluţiile, când viaţa unui om nu mai înseamnă nimic în faţa semenului, în faţa societăţii.

— Ce înşiri tu sunt cazuri deosebite. Eu nu aprob uciderea omului nici în aceste cazuri. Totuşi aici sunt circumstanţe atenuante! Dar nu e cazul, în nici unele din cele înşirate, că omul vrea să-şi facă singur dreptate. A admite, şi juraţii voştri au admis prin achitarea mea, că omul îşi poate face singur dreptate ucigând, înseamnă a duce la desperare pe însuşi ucigaşul şi a renunţa la orice ordine şi legalitate în societate. Ar urma anarhia! Dar nu de anarhie mă arde acum pe mine! Ceea ce mă umple de chin şi deznădejde este *că eu* am ucis, deşi nu aveam dreptul să ucid. Un act de dreptate nu aduce nenorocirile

celui ce-l săvârşeşte. Dar eu sunt şi rămân nenorocit pe toată viaţa.

Avocatul, prieten bun cu cel achitat, văzu că n-are cu cine vorbi, şi-l lăsă în plata Domnului. Doar atât: răspândi zvonul că inginerul s-a cam clătit la minte în anul de temniţă…

Inginerul trecu uşor pe uliţele oraşului, după ce-l lăsase pe Crăciun să-şi vadă de drum, şi intră în locuinţă. Păcat că omul acela, căzut din iluminarea lui, nu mai avea nicio valoare. I-ar fi plăcut să poată vorbi cu el mai multe. El îi spusese pe nume ceea ce simţea şi el că era, cu toată achitarea: un ucigaş.

Dar în casă îşi aminti limpede cuvintele lui, fără să fie impresionat că ştiuse ce s-a petrecut în oraş: achitarea lui făcuse vâlvă mare, şi străinul acela va fi auzit! Nu credea în minuni.

Cuvintele spuse de Crăciun le auzise şi acum limpede: «Cine ucide şi să nu fie vinovat când porunca vecinică a Ziditorului rămâne în picioare: „Să nu ucizi!” Ori voi credeţi că judecata omului dată, nu va fi urmată de judecata Domnului?»

Asupra acestor lucruri voi să vorbească cu străinul: «Porunca Ziditorului: „Să nu ucizi!”» Dar deşi ajunsese şi el la aceeaşi concluzie, el nu credea în Ziditorul, nu credea în Dumnezeu! Ce-a vrut să spună cu vorbele: «Judecata omului e urmată de judecata Domnului?» Iată pentru ce ar fi dorit să vorbească cu un om care spusese adevărul!

Ştiuse şi el, pe vremuri, în clasele liceale, decalogul. Ştia că una din cele zece porunci era: «Să nu ucizi!» Dar porunca asta exista în preceptele etice ale tuturor religiilor superioare. Nu-i decât postulatul raţiunii omeneşti.

Totuşi, zile întregi se frământă cu vorbele străinului: «După judecata omului vine judecata Domnului.» Aşa ar fi logic, dacă ar exista Dumnezeu! Şi ar fi bine să fie aşa. Pentru că, iată, oamenii pot greşi, pot declara pe-un ucigaş

de nevinovat. În vreme ce dacă ar exista o judecată divină, aceea n-ar putea greşi!

Chinul şi deznădejdea lui creşteau mereu. Simţea instinctiv că din vâltoarea în care căzuse nu mai poate ieşi, dacă nu intervine în judecata lui un element străin. Ce element? Nu ştia.

La vreo lună după apariţia lui Crăciun, i se arătă din nou, într-o noapte, spectrul celui ucis. Sau îl visă? Nu-şi putea da seama, ca şi în închisoare. Nu i se mai arătase de multă vreme, chiar în închisoare, după ce reuşise să-i treacă în conştiinţa lui adevărul: «Niciun om nu are dreptul să ucidă pe altul.» Părea că rostul apariţiei lui, în vis, sau altfel, a fost numai acesta.

Părea că mortul s-a apropiat încet de pat şi l-a atins cu mâna pe umăr.

— Dormi?

— Nu, răspunse inginerul în vis.

— Ţi-am spus mai de mult că niciun om nu are dreptul să ucidă pe altul. Până la urmă ai crezut. Acum vin să-ţi spun un adevăr.

— Dar tu eşti mort sau viu? îl întrebă fără nicio teamă inginerul.

— Sunt mort. Doar ştii că tu m-ai împuşcat. Şi totuşi sunt viu!

— E cu putinţă?

— Da! Tu mi-ai ucis numai trupul. Duhul ba.

— Aşadar tu mi te arăţi în duh?

— Da. În duhul nemuritor.

— Mare minune! Nu credeam decât în materie şi în moartea vecinică.

— Dimpotrivă duhul există şi el viu ca şi materia. Ascultă: străinul acela a spus adevărul!

— Ştiu că a spus adevărul. Dar nu-l înţeleg.

— Pentru că nu ai crezut în duh. Acuma crezi?

— Cred!

— Dar este duh şi duh. Şi peste toate este duhul cel nemărginit: Dumnezeu. A avut dreptate străinul: «Dumnezeu încă judecă, nu numai omul. Şi cum nu ar judeca dacă el este urzitorul poruncii *să nu ucizi*?»

— E logic!

— Se-nţelege că e şi logic şi necesar. Dar tu nu te-ai gândit până acum la asta. Nu ai crezut în existenţa lui Dumnezeu. Şi aşa, ai rămas nejudecat. Pentru aceea te chinui în deznădejdea ta.

— Cum am rămas nejudecat? Nu-s achitat?

— Achitat, dar nejudecat. Juraţii au greşit. Eşti ucigaş şi vinovat.

— Aşa mă simt şi eu!

— Povara te striveşte, pentru că ai vinovăţia crimei şi nu ştii la cine să faci apel să te judece şi să te pedepsească. Fără aceasta, nu există uşurare. Apelează la Dumnezeu! Sileşte-te să crezi în existenţa lui. E nevoie să intre un element nou în viaţa ta pentru a ajunge la uşurare, la iertare, nu la achitare…

Inginerul se trezi liniştit, ca şi când ar fi vorbit treaz cu un prieten. Dar, când îşi dădu seama că în cameră e întuneric şi nu-i nimeni lângă pat, îl trecură sudorile morţii.

«A venit! A venit iar!» şoptea el mereu înspăimântat.

Dimineaţa telefonă la un spital. Veni ambulanţa şi-l duse. Fu bolnav greu, cu febră mare, două luni.

Când se ivi convalescenţa, începu să se gândească. Vorbise atunci cu mortul, fusese un vis sau numai cristalizarea frământărilor spirituale din subconştientul lui de la depărtarea «sfântului» aceluia? Cu cât se întrema, înclina tot mai mult să creadă că fusese ecoul chinurilor lui sufleteşti. Dar, ori din ce izvor ar fi venit limpezimea, el îl binecuvânta: ştia acum drumul uşurării: pocăinţa, ispăşirea, pentru a ajunge la iertarea şi la împăcarea cu sufletul său. Binecuvânta şi pe omul străin, care, deşi nu

ştia ce spune, i-a descoperit drumul către adevăr.

Crăciun durmea de mult în cimitirul satului Corneşti, lângă părinţii săi, dar propovedania şi descoperirile lui lucrau mai departe în mijlocul norodului în felurite şi neaşteptate chipuri. În cartea de faţă s-au însemnat numai unele dintre ele. Dacă ar fi să le însemnăm numai pe cele mai cunoscute şi cari au făcut vâlvă mai mare, şi încă nu ştim când s-ar isprăvi povestirea. După felurimea oamenilor era şi felurimea chipurilor în care omul lui Dumnezeu lucra şi după moarte, poate mai mult decât fiind în viaţă.

Pân' a trăit, în urma lui se aprindeau de obicei sfezi, duşmănii, procese, răzbunări, stricare de prietenii. Şi numai unii din cei descoperiţi cu numele îşi trăgeau pe seamă, se retrăgeau în ei înşişi şi îşi cercetau viaţa, ceea ce era începutul drumului către pocăinţa propovăduită de Crăciun.

Alţii, cei mai mulţi, se împietriseră şi mai greu în greşelile şi nelegiuirile lor, şi numai după scurgere de vreme, unii roşi de mustrarea de conştiinţă, de ruşine mai ales, începuseră a da semne de mustrare.

Blestemaţii, care nu apucaseră să fie descoperiţi, erau şi ei mai de multe feluri. Unii trăiseră, până la vestea morţii lui Crăciun, tot cu frica în sân că azi ori mâine poate pica «sfanţul» şi în satul sau oraşul lor, să le dezvăluie cele ascunse. Alţii se bucuraseră că nu fuseseră descoperiţi, şi-şi duceau viaţa ca şi mai înainte cu toate fărădelegile. Ei nici nu prea crezuseră că străinul acela ar fi avut putere să descopere cele ascunse. Dintre cei care se temuseră toată vremea, unii, la vestea morţii lui Crăciun, se puseseră pe petrecanii şi pe lume albă. Dar mare le fusese mirarea, când, deşteptaţi din beţie, îşi dăduseră seama că, deşi groaza de «sfânt» nu-i mai tortura, viermele remuşcării de conştiinţă rodea mai departe în ei. Trezită o dată de frică, în unii, conştiinţa nu se mai putea linişti. Şi în rândurile lor

se aleseseră unii cari porniseră pe drumul pocăinţei şi al îndreptării.

Se iviseră în ţară, după moartea lui Crăciun, chiar unele semne publice de îndreptare. Vreo trei episcopi începuseră să cutreiere satele, ajutaţi de preoţi şi de călugări, vestind părăsirea vieţii nelegiuite şi întoarcerea la Dumnezeu. În gazete şi reviste se cerea, cu tot mai multă convingere şi putere, curăţirea moravurilor.

Se publicau ştiri, ca un fel de minune, despre pedepsirea celor care au călcat legea, şi mici şi mari, din toate straturile sociale. Puţine încă, dar norodul începuse să nădăjduiască în mai bine. Plin de răni, cum era acum trupul şi sufletul ţării sfâşiate şi cotropite, orice ştire bună, orice îndreptare era primită cu nădejde.

Încet-încet începuse să sufle un vânt de regenerare morală peste ţară. Era încă numai o boare uşoară. Mulţimea cea mare, deşi strivită de nenorociri, mergea încă pe drumul bătătorit până acum. Ce se cunoştea prin pocăinţa alor câteva sute sau mii, când pe drumul vechi mergeau milioane?

Abia atunci se împlinise ceea ce Crăciun crezuse că a venit peste ţară înainte de moartea lui. De când avusese vedenia, de când începuse să propovăduiască, el simţise şi auzise un vâjâit surd subt pământ, subt picioarele sale. Îl şi pomenea în toate cuvântările, şi-i întreba pe oameni: «Nu auziţi?» Dar oamenii nu auzeau nimic.

Crăciun crezuse că vuietul acela era al războiului îndepărtat, care se apropia de ţară, şi către sfârşitul vieţii nu-l mai auzise. Când înţelesese de la oamenii din satul lui, în pragul morţii, că partea întâia din vedenia lui s-a împlinit, el îşi explicase astfel faptul că nu mai auzea vuietul şi durduitul subt pământ: «a izbucnit la suprafaţă». Spusese el.

Dar omul lui Dumnezeu se înşelase. El durmea de câteva săptămâni în progadia satului, când într-o noapte,

durduitul şi mugitul auzit de el subt pământ, fii auzit de milioane de români înnebuniţi de spaimă: cutremurul cel mare!

Oamenii din Corneşti, cari îl văzuseră pe Crăciun închizând ochii în faţa bisericii lor, îşi aduseseră aminte de ce se spunea în rugăciunile ce le făcea preotul: «Şi ne izbăveşte Doamne de ciumă, de foc, de sabie, de cutremur, de venirea altor neamuri asupra noastră şi de războiul cel dintre noi.»

Şi-şi mai amintiseră că înainte de moarte Crăciun le-a spus că nici nu-s venite toate nenorocirile şi pedepsele asupra ţării... Ce să mai aştepte? Focuri au fost destule, ciuma va fi fost lingoarea care se lăţise, venirea altor neamuri peste noi s-a petrecut, cutremurul a venit. Ce le mai lipseşte? Războiul cel dintre noi? Asta ce-o mai fi?

Buni creştini, cum i-au pomenit toţi vecinii, Corneştenii suspinau, se închinau şi se rugau:

«Baremi acum după cutremur de s-ar pocăi lumea!»

1942 [*Sibiu*]

Cuprins

Notă asupra ediţiei V

Pustnicul Pafnuţie şi ucenicul său Ilarion

I. Pustnicul Pafnuţie 3

II. Nechifor Preda ajunge la peştera pustnicului 10

HI. Nechifor Preda vrea să fie ucenicul pustnicului 20

IV. Streinul vrea să rămână la peşteră, dar nu destăinuie nimic 30

V. După trei luni 40

VI. Cătră altă cunoaştere folositoare 53

VII. Ilarion cel tânăr la râpa canonului 71

Vm. Înainte, pe drumul bun 90

IX. Cartea cea vie 104

X. Viaţa din trecut a lui Ilarion cel tânăr 112

XI. Cum a ajuns Nechifor Preda să-l cheme iarăşi Ilarion. 134

Sfântul
Cap. I: 145
Cap. II 157
Cap. III 175
Cap. IV 185
Cap. V 192
Cap. VI 202
Cap. VII…215
Cap. VIII 219
Cap. IX 236
Cap. X 254
Cap. XI: 262
Cap. XII… 276
Cap. XIII 284
Cap. XIV 295
Cap. XV 302
*